

SZOMBATHY VIKTOR

AZ ŐRNASZÁD FOGLYAI

SZOMBATHY VIKTOR

AZ ŐRNASZÁD FOGLYAI

REGÉNY

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ BUDAPEST, 1977

BENKŐ SÁNDOR *rajzaival*

© Szombathy Viktor, 1977 ISSN 0324-3222

RINGATJUK A TUTAJT

Nagyot loccsant a víz, ahogy fejest ugrottam a tutajról. Rémuult békák pattantak az iszapba a zubbanás zajára, s váltak egy pillantat alatt láthatatlanokká. A szomszédos tutaj tatjáról másikunk ugrott, a még távolabbiról harmadikunk. Versenyt csapkodtuk a Vág-Duna bársonyos vizét. A túlnani partra, az Apályi sziget langy homokjára igyekeztünk. Tavaly ilyenkor még afféle vízborzolgató kutyaúszásnál többre alig vittük, ámde nyár végére Füßy Dani, a *Szent Borbála* hajó kormányosa úgy kiokított valamenny-nyiünket a helyes vízbenlét tudományára, hogy akár Búvár Kundnak is elmehettünk volna Pozsony alá. Búvár Kund történetét pedig onnan ismertük, hogy az oskolában a nagytiszteletű Tüdös József rektor úr Árpád fejedelemmel, Zalánnal, Botonddal, Lehellel, Kunddal lelkesítette ifjonti képzeletünket.

– Ha netán egyszer a Duna kívánna töletek vitézi helytállást, ipsék, ama nevezetes Kund vitézről vegyétek a példát – mondogatta, noha ő a maga személyében rendszerint csak akkor sétált le a Dunához, amikor a Czilling család halászbokra sült keszegré hívta.

Most is Búvár Kundot játszottunk éppen, de nem a német császár hadinaszádjait fúrtuk oldalba, hanem víz alatt próbáltuk elkapdosni a lustább pontyokat az Apályi sziget napsütötte nádjai között. Hajnali harangszó óta heverésztünk mi hárman a fenyőfa tutajajokon, magunk hajlígtatta horgokat vetve a vízbe. Néhány lapos keszegnél, gyöngyházfényű compónál egyebet azonban nemigen fogtunk. Tü-

5

zet csiholtunk a part homokján, nyárson pirítottuk meg a halat. Ezen a nyáron korán érett a cseresznye, Páti Nagy Miska jó cimboránk teli szakajtóval hozott a kertjükből. Azt evegettük a halhoz asemegének. Két ujjunk közül puskaként lőttük egymásra a magját.

A csemegéből meg abból a kövér potykából, amelyet végre mégiscsak sikerült horogra kapnunk, már Janó is kapott, meg Ondro, azaz János meg András, a két Lipták testvér. Hajnali derengéskor közelítettek tutajukon a komáromi partok felé a messzi Öreg-Fátra felől, s kötötték később tutajukat a többi mellé. Ringtak-rengtek, nyögtek-recseg»-tek a hosszú fenyőgerendák, szelídeden locsogott alattuk a selymes Vág-Duna. A mai napon is aligha feküdt a fövényes parton kevesebb tutaj száznál, pedig mennyi folytatta útját le Esztergom alá, Vácra vagy éppen Pest-Budáig! Ezek a nálunk való, pihent tutajok a benei parttól le a Csallóköz szigetének csúcsáig sorakoztak; odáig, ahol a Csallóköz a várbástyák alatt hosszú sarkantyúját az Öreg-Duna és a Vág-Duna közé szúrja. Tutajok folyton érkeztek, és folyton semmivé is váltak. Menesztették őket kora tavasztól késő ősziig a Kárpátok meredek hegyei; velük üzent a kisalföldi rónára a Tátra, a Fátra, a Beszkidek, a Magura. S azért váltak végül semmivé, mert a fakereske-dők már várták őket a parton, öllel, röffel mérték föl, becsülték súlyát, minemű finomságát, szedették szét köteleikeiből s küldték tovább a szálfat beljebb az országba, vagy mindjárt ott, a parton szabatták föl deszkának, lécnak, pallónak, házfalnak, építették meg dereglyének, ácsoltatták hajónak.

Csattogtak a fejszék, sikongtak a fűrészek, a forgács kesernyés illata még ma is bódít, ha gyerekkoromra emlékezem. Nem az orromban él az illat, sem a fülemben a hang, hanem mélyen benn a lelkemben, teljes testi valómban, rég tünt éveimben.

Ezzel a két Liptákkal még tavaly barátkoztunk össze.

6

Tavaly, azaz az Ornak ezernyolcszázharmincnegyedik esztendejében, akkortájt, amikor az a hosszan tartó aszály volt. Még a Komáromi Kalendárium is megjövendölte! A kéthetes úttól (mert ennyi ideig tart, míg valahonnan Liptóból, Árvából, Trencsén megyéből Komáromig úsztatják a tutajt, éjjel kikötve, nappal haladva), mondom, a kéthetes úttól, Örökös vigyázástól fáradtan érkeztek ama nyári napon is. Akár csak a többi társuk, valamennyi Lipták, Oravec, Turcsánszki és Trencsinszki. Arcuk horpásszá soványodott a két hét alatt, de éppen az az útjuk valamivel tovább is tartott, mert odafönn Sztrecsnó és Cvár között, a Vág éles kanyarjában vihar lepte meg és a sebes folyóból álnokul felmeredő Átkozott Sziklához csapta őket. összetorlódtak a rakományos tutajok, kettő szét is hasadt, egy kormányos a Vágba veszett. Átkozott volt az a nap is, nemcsak a szikla.

– Csak a kővé vált ricsói szerzetes szelleme védett meg bennünket – nyögte fáradtan a kisebbik Lipták, amikor fövenyt ért Komáromban, s végigdőlt a parton.

Aznap épp szalonnát süttünk, fény öntötte el a Vág meglátszó vizét, békességes napsugár. Mindhármunk szalonnájussát odanyújtottuk nekik, a kormos zsírral csöpögtetett cipót is ráadásul. Egy ácslegény – aki a fahíd alatt hasítgatta a gerendákat – boros kulacsát kínálta. Elégedetten szuszogott végül a két Lipták.

Így kezdődött barátságunk velük egy tavalyi napon, virágos július havában. Tavasztól ősziig hatszor ereszkedtek alá.

Ez idén a mai volt harmadik érkezésük.

Tudván tudták az ő szívükben, hogy a komáromi parton – nem messze a várfalaktól – vidám barátsággal fogadja őket három komáromi fiú. Kora hajnalok évadján futkostunk ki a partra, s lestük, jönnek-e már. Szalonnával, hagymával, füstölt kolbásszal vártuk őket. És ha nem hoztak volna viszonzásul fehér juhsajtot, tátrai füvek illatát árasz-

7

tó vajszerű túrót, cifrán faragott fakanalat, akkor is szíves örömet fogadtuk volna a megjöttöket.

Nos, most végre feltűntek, messziről megismertük őket. Intgettünk egymásnak. A szilárdan összekötözött hosszú tutaj az egyensúlyba rakott szálfák terhével lassan sodródott lefelé. Az egyik Lipták elöl, a másik hátul kormányzott. A tutaj végül széles ívet írt le, nagyot kanyarodott, és súroló hanggal csúszott rá a part homokjára. Aki elsőnek ugrott ki, kötéllel erősítette a tutajt egy cölöphöz. Tutajok tengere hullámzott egymás mellett oly sűrűn, hogy akár sétatérnek is használhattuk volna őket.

A két Lipták vállra dobott evezőlapáttal sétált föl mellénk a partra. Letelepdedtek. Kezükbé nyomtuk az ennivalót a sült hallal együtt; kezdjék azzal a napot! Szörnök képüket a mosoly holdvilágja-fényesítette meg. Kezünkbe nyomták a túrósbödönöket, a sajtos kendőt; havasi juhszál-lások fenyőfüstjének illatát hozták. Bort kaptak, édesapám neszmélyi szőlejéből valót. Hanyatt-vágták magukat a fűzfa tövében, s elsőbbed is kurtát szundítottak. Felkelvén ismét vállukra vették a hosszú evezőlapátot – a tutaj kormányát –, s ballagtak vele a borbélyhoz, Juhász mesterhez, akinek műhelye vidám kis fabódé alakjában a csárda mellett várta a megnyírandókat, borotválandókat kora tavasztól késő ősziig. Okos ember volt Juhász Szalvátor mester (egy szaléziánus szerzetes keresztelte meg, tőle kapta a nevét), mert míg a többi borbély, érvágó, hajfodorító városi kőműhelyekben "Várta a szépítendő vendégeket, ő a vendégek elibe ment, ha tovább nem is, csak a Vág-Duna sor aljáig, s ezzel pompásan meg is találta a maga üzleti számítását. Nem pénzzel kellett neki fizetni, hanem kormányrúddal, evezőlapáttal. A tutaj osok sorra lerakták Szalvátor mester műhelye elé a sima rudakat, kisebb gerendákat, s ezeket aztán a mester jó áron adta tovább a fürge fakereskedőknek; hántani sem kellett az ilyen rudakat.

A borbélyszék egyetlen támlátlan szék volt, arra ült az

8

áldozat, a várószoba maga a kék égbolt alatt hullámzó fű-tenger, homokpad, gerendarakás; mondhatom, soha olcsóbb berendezést borbélynak, mint a komáromi Juhász Szalvátoré volt, és soha jövedelmezőbbet ennél!

S mivelhogy a kéthetes tutaj munka alaposan megéheztette a kormányosokat, szakállukat pedig erőst megnövesztette, elővette tehát Szalvátor mester az ilyen célra tartogatott öblös fakanalat, s kinyomva vele belülről a kormányosok arcának jobb és bal felét, meggömbölyítvén arcukat, a kanálra feszülő arcbőrről könnyedén lehetett lekaszálni mind a szakállat, mind a "bajuszt. Csattogott az olló is a bozontos koponyák tetején. Még tükröt is kapott a vendég, hogy gyönyörködjék ragyogó voltában. Alig ismertek magukra az áldozatok.

Tíz miatyánknyi idő sem telt belé, s püspöki sima ábrá-zat tükrözte magát a Vág vizében is. De már jött a fakeres-kező a Liptákokhoz – Naszvadi Péter, nagyanyám keresztkomája –, s vizsgáló tekintettel vette számba az érkező szálfákat, nem kerülte ki figyelmét egyetlen oda nem való göcsört sem. Lelépte a tutajt szélteben-hosszában, írást adott róla, s fizette a fuvarozás díját ezüsthúzasokban. Magát a fa árát majd az árvavári uradalom bonorum directorával, jószágigazgatójával számolja el Márton napja táján, november havában, odafönn. Az idő tájt már havat kergetnek a szellők a Magura fölött, Liptákok, Turcsánsz-kik s a többiek téli nyugovóra térnek.

A két Lipták kezében megcsillantak az ezüsthúzasok. Csak ércben fogadták el a fizetséget, nem pedig bankóban. Mert a bankó – hiába gyűri be rongyba csavartan tüszőjébe a papírt a tutajos ember –

csak elázik, csak szétfoszlik, elillan idő előtt. A csengő érc, az a biztos díjazái! Az ember el-elcsörgeti hazáig, meg-megolvassa, tenyerén táncoltatja, otthon az asszonynak adja, az pedig gazdálkodik vele. Ami meg a kisebb rézpénzeket illeti, azt sürgősen el kell helyezni a kisharcsási kocsmában, meg ne melegedjék.

9

A kocsmában tamburás pengeti a bocskortalp alá valót, tu-tajosok, hajósok, ácslegények, malmosok vígan mulatoznak esti kilencig, amikor is a várkatonának a várfalak mögött takarodót fújnak, de szól ez a takarodó polgárnak, mesternek, hajósnak, szekeresnek is. Ha még marad a rézpénzből tutajosnak, hajósnak, pántlikát, gyöngyöt vesz rajta az asz-szonynak a Lila-boltban, átellenben a kollégiummal.

A két napra szabott dallasi ünnep után (ha éppen nincs nagyvásár, mert akkor jobb, ha hamarabb elmennek, hiszen nagyvásárkor erősebben kívánczik ki a zsebből az ezüst) összetoborzódik ismét három-négy szekerre való tu-tajos, aztán Újváron, Nyitrán, Privigyén keresztül viszik az egyre hervadtabb népet föl Kralovánig, Turócba, Liptó-ba, hegyes Árvába, hogy ott újra tutajra szálljanak majd. Így kering az élet a Magura meg a Duna között, békés körforgásban, áldassák érte a liptói Szent Mária neve.

Hát igen...

A két Liptákot ragyogóra subickolta Juhász Szalvátor mester, s mivel nagyon buzgólkodott zsebükben a tallér, és továbbad szomjazott az ő torkuk, immáron jóllakva, nekünk estig búcsút mondvá indultak útnak hatodmagukkal a kisharcsási halászsárdá felé. Már előre kurjongattak a jól sikerült munka örömeiben.

Most következett el a mi időnk!

Ráléptünk a partra fektetett, víztől hintáztatott, nagyapám keresztkomájától alul-felül megvizsgált tutajra. Kis fakunyhója van az ilyen tutajnak, három ember, ha belefér. Szalmával hintették-tele, esti kikötéskor itt piheni ki magát a tutajos; ha zuhog az eső, vagy jég veri a vizet, ez alá búvik. Néhány téglából a kunyhó előtt még tűzhely is van csinálva, lehet azon még lopott libát is sütni.

Szerettünk bebújni ezekbe a kunyhókba. Hajósoknak képzeltük magunkat, a tutaj közepére vitorlát álmodtunk, én voltam a kapitány. De mert az idei első tutajt szalonnasütéssel csaknem felgyújtottuk, s nagyapám keresztkomája

10

alaposan elvert, a gyűjtogatást nem próbáltuk tovább, ellenben tengeri kalózra játszottunk. Három-négy tutajon át kergettük” meg egymást, a rakomány tetejére másztunk, s onnan figyeltük a messzi tengereket. A hajóhidat, amit éppen ácsolni tanultak a szekeresz katonák, a várbástya lapos tetejét, ahol a fel-alá sétáló örök, a silbakok adták át egymásnak a vártát, a Szent András-templom két tornyát és az Apályi sziget nádasait.

A tutaj tatját meg-meghimbálta a víz. A hadihajónkat.

– A nagy sietségben lazán kötöttek ki – állapította meg szakértőn szívbeli cimborám, Miska.

Hárman voltunk, hogy szavam ne felejtsem, mint már említettem is, hárman: Páti Nagy Miska, Csukás Sanyi meg én, Kecskés István. Egy klasszisba jártunk, a retorikai osztályba, amely tudvalévőleg a szónoklattani osztály, melyet majd a poétikai követ. Ha ugyan apáink elvégeztetik velünk, mert kellene otthon *is* már a munkás kéz.

A padban is egymás mellett ülünk a kollégiumban.

Meglehet, hogy számunkra ez az utolsó gondtalan vakáció, ez a nyári négy hét. Apáink mesterségét fogjuk folytatni, mert így kívánja ezt a hagyomány, s erre késztet bennünket a megtartandó vagyton.

Páti Nagy Miskából hajósgazda lesz. Apjának négy gabonásuszálya van.

Csukás Sanyiból super. Azaz hajóács. Az idén már a második hajót építik Csukásék öt legénnyel, három inassal.

Az én édesapám szekeresgazda. Ünnepeken báránybőr galléros, ezüstgombos kék mentét visel, nyakán nagy bogláros ezüstlánccal. Kint, a kerti istállóban nyolc pár lovunk van, s ezek nemcsak rakományos szekeret, könnyű kocsit húznak, hanem ha kell, vízfolyás ellen hajót is. Földünk az izsai határban, rétünk a Vág-Duna szigetén, szőlőnk Neszmélyen. Ha a gazdák ünnepi kivonulást rendeznek, apám a zászlótartó. Nagy kitüntetés ez!

Szüléink óhaja volt, járjunk először iskolát is. Tanuljunk

11

latinul, silabizáljunk görögül, értsünk számoláshoz, betűvetéshez, csillagok járásához, füvek, fák ismeretéhez, rómaiak, görögök, szittyák és magyarok történetéhez. Hogyha férfikorunkban sora kerül: tudjuk értelmesen kinyitni a szánkat akár Komárom város szenátusában is!

Mondom – hogy szavamat ismét ne felejtsem –, a tutajt, hadihajónkat, nemcsak a Vág-Duna vize himbálta, hanem Páti Nagy Miska is, meg aztán Csukás Sanyi is erősen megvetette rajta a lábát, s ide-oda nyomta mind lendületesebben. Magam is melléjük penderültem végül, s erőnket ilyformán egyesítvén, észre sem vettük, amint a tutaj lassan csúszni kezdett visszafelé a vízbe. Hajónk tatját mind vastagabb hullámok locsolták, s mikor Miska nagyot kiáltott:

– Nyomd meg! – valóban megnyomtuk, mit sem gondolva az elkövetkezőkkel.

A tutaj váratlanul besuttyant a vízbe, félfordulatot vett,¹ s mivel még ekkor is önfeledten táncoltunk rajta, eljutott a legközelebbi örvényig, egy széles forgóig. A víz nagyot lódított hajónkon, s mire észbe kaptunk volna, már sodort is bennünket a Vág-Duna vize az Öreg-Duna hömpölygő hullámai, a torkolat felé.

– Elszabadult! – halványodott el a táncos kedvű Páti Nagy Miska barackpiros képe.

Se kormánylapátunk, se evezőnk, azokat a két Lipták már rég elfizette a borbélymesternek. Tutajunk – hadihajónk – ennél fogva gazdátlanok volt mondható. Sanyinak jutott eszébe először, hogy ordítson:

– Hé, emberek, tutajosok, Liptákok, katonák, segítség! Üszunk!

Ember azonban egyetlenegy sem mutatkozott a tutajokon; kormányosaik vagy a csárdában ültek, vagy fakeres-kedővel alkudoztak, avagy szekereztek már hazafelé. Ha-

12

lászlódik sem ringott ezekben az órákban a vízen, csak valahol messzi a hajóácslegények szekeréi csattogtak szünetlen. Abban a csattogásban, forgács hullásban bennünket ugyan meg nem hallanak!

Biztos erővel haladtunk a nyílt Duna felé. Ott, ahol a Vág-Duna összeölelkezik a Nagy-Dunával (amelynek neve nálunk Öreg-Duna), kiszélesedik a víztükör, akárha valamiféle tó lenne. A túlnani parton Szöny tornya magasodik, irányt mutatva hajósnak, szekeret hajtónak; a vártüzekek is sokszor befogják gyakorló célpontnak. Első ijedelmünkben attól tartottunk, hogy a toronykeresztig most már meg sem állunk. Itt-ott apró, zöld szigetecskék tarkítják a Dunát. Azon könyörögtünk, hogy egy ilyen szigetecske fővenyén vessen ki bennünket a víz, aztán onnan valahogy majd csak visszavergődünk. Ámde a Vág-Duna hirtelen egyet gondolt (Füssy Gáspár, a hajómolnár szokta mondogatni, hogy a legszeszélyesebb Dunának is van esze), s ahelyett, hogy a szabad vízre szalasztott volna, a vársziget, azaz a Csallóköz csúcsánál újabb örvénybe sodort, a tutajt megfordította, s a várfalak alá forgatta. Kétszer írtunk le kört önmagunk körül tehetetlenül, de ezt már a parton rohanók is látták. Ordítva biztattak, látván bajunkat, kötelet próbáltak felénk dobálni, de mi a partról még messze jártunk, kötelük nem ért el. Néhány ácslegény végre csónakra kapott, eredt utánunk.

Bevallhatom – akár hiszitek, akár nem –, alig ijedtünk meg, jó mulatságnak tartottuk. De azért máig sem feledem a tutaj nesztelen úszását, a meg-megloccsanó vizet a saál-fák alatt.

A két Lipták – már csak apró alakként – ebben a pillanatban rohant le a partra, s kereste elveszett tutajját. Nem hallottuk hangjukat, de ahogy a karjukat emelgették tehetetlenül, a jajveszékelést is hozzágondolhattuk. Elúszattuk a rájuk bízott vagyont!

Az őrálló fehér kabátos katona is utánunk fordult a vár-

13

kazamata rácsos kapujában. Aztán újabb katonafejek jelentek meg a kapuk fölött, a bástyatetőkön.

Valamennyi bennünket figyelt. Kiáltoztak is, nem értették. Maga a komáromi vár szürkés piros téglabástyáival hallgatagul meredt fölénk. Tutajunk a várfal alatti Dunatöltéshez csapódott. A meredek part itt nem fővenyes, hanem szikladarabokkal védett. Súlyos kövek éles tetején sűrűlődtak a fenyőgerendák. Végül egy kőtörleszra tutajunk felszaladt, féloldalra billent, s nagy rántással megtorpant.

Pontosan egy hajó oldala mellé sodródtunk.

Hadidereglye volt. Fekete-sárga lobogóját a kétfejű sasos címer díszítette. A császár színe a fekete-sárga, az ő címere a kétfejű sas is. Az osztrák császár és a magyar király egyugyanazon személy, de nekünk magyar hadi lobogónk nincs, talán a nagy hatalmú kancellár, Metternich nem is engedné. Nemcsak a hadi lobogó színei árulták el, hogy vitorlás hadidereglyéhez csapódtunk, hanem

az a két fehér kabátos, rézpitykés katona is, aM a dereglye orrán állt őrt. Puskájukra tűzött hosszú szuronyuk csillogott a délelőtti napfényben. Melegük lehetett a császár kabátjában, s nyilván egészen addig unatkoztak, s bámulták ásítózva a lassú folyamatot, amíg mi föl nem tűntünk. Ekkor azonban fegyverükhöz kaptak, nagyot ordítottak, végigfutottak a keskeny fedélzeten, s a dereglye tatja fölött lehajoltak hozzánk. Nekünk szegezték a puskát.

– Mit kerestek itt? – szólt ránk az egyik.

– Elsodort a víz – magyaráztam ijedten –, nem tehetünk róla.

– Tilos megállni, tilos kikötni! Hordjátok el magatokat azonnal! – böködött felénk a másik.

A dereglye fedélzeti csapóajtaján a harmadik katona is kidugta a fejét, egy őrmester.

Őrmesterhez illőn akkora bajsza volt, hogy generálisénak is beillett volna. De ő se nem németül, se nem magyarul, hanem olaszul veszeke-

14

dett. Ezt már nem értettük, ha minden latintudásunkat összekapartuk volna is, amit az iskolában fejünkbe vert a rektor úr. Nyári jégeső nem záporozik úgy, amilyen szaporán szedte rólunk a keresztvizet, ahogy szidott bennünket ez a talján katona. Tudtuk, mit akar, miért veszekszik, de nem bírtuk továbbmozdítani a tutajt.

– Nincs evezőlapátunk! – rebegte Páti Nagy Miska.

– Ez haditerület – üvöltötte az őrmester, s németre fordította a szót –, azonnal el innen!

15

A part felől újabb három fehér kabátos rohant a dereglye felé. Sejtettük már a viharos szidalmakból, hogy igen veszélyes tájakra kerültünk akaratlanul. Még csak nem is nagyon csodálkoztunk rajta. Minden komáromi gyerek tudja, hogy a várbéli katonák és a városi polgárok között évszázadok óta nem szűnik a békétlenség. Valamikor a török időkben vetették el az ellenségeskedések magvát, s ez a mag örökké dús termést fakasztott. A civódás mérges virágját. Ha egy-egy várbéli parancsnok meg-megzaklatta, sanyargatta, zsarolgatta a módos polgárokat, azok nem restelltek visszafricskázni neki. Néha egyenesen a királyig szaladtak föl igazságtételt kérni. De, mint mondtam, a bécsi császár és a pozsonyi király egyugyanazon személy volt, ennél fogva a császár ritkán adott igazat enmaga királyi mivoltának, csak mindig a katonáit pártolta, s a háborgó polgárokat küldte üres kézzel haza.

Ezernyolcszázharmincötöt írtunk akkor, a császárt, aki egyúttal királyunk is volt *eleddig*, IL. Ferencnek hívták. Beteges volt, meg is halt nemsokára. V. Ferdinánd vette át a helyét. Helyette azonban mások kormányoztak, mert elég együgyű egy császár-király volt: uralkodása csak jámbor fejbólogatásból állott. Annál csavartabb eszűek voltak azonban a miniszterei, tábornokai! A magyarokra folyton úgy néztek, mint afféle forradalmár nációra, akik szét akarják fészíteni a birodalmuk egységét. Pedig akkor még dehogy akarták! Csupán szebb, szabadabb, magyarabb életet akartak. Békés reformokkal a pozsonyi országgyűlésen.

Sokat hallottam én erről panaszkodni otthon!

Azt hittük most is, ezen a megrekedt tutajon, hogy újfent ilyen polgár-katona vita áldozataivá váltunk, ebbe keveredtünk. Mi leszünk ezen a nyáron az a kicsi lángocska, amelytől a soha nem szűnő szenvedélyek puskapora lángra lobban.

– Itt megvernek, otthon kikapunk – sóhajtottam keservesen, s egy emberként bámultunk a vízbe, ne ugor-

16

junk-e bele inkább, s úgy szabaduljunk meg; talán nem lőnek utánunk.

– Nem hagyhatjuk ebek harmincadjára a Liptákok tutaját – rántott vissza Csukás cimborám, de megállt a mozdulatban, s hirtelen a hajó apró ablakára meredt. A legközelebb levőre.

A négyszegletű ablakocska félig nyitva volt, nyilván szellőztetés végett. Csaknem az orrunkat dughattuk a nyílásba.

– Nézd csak! – döbönt meg Páti Nagy Miska is, teljesen feledve, hogy a fedélzet magasáról szuronyok merednek *f elének.

Azóta is hányszor emlékszem vissza erre a pillanatra!

Vékony, nagy szemű ^vasrács fedte az ablakkeret közét, valahol sebtiben, lazán illeszthették rá. S ezen keresztül három fejet láttunk a félhomályos hajófülkében, s a tekintet villanásnyi ideje alattriábakat, kezeket is. De ez a villanásnyi pillanat mégis elegendő volt arra, hogy szemünkbe rögzödhessen három borostás arc, fiatal arc méghozzá, s lábuk előtt vékony lánc. Nyilván bilincslánc,

amelyet itt, a szűk, levegőtlen helyiségben leoldottak róluk, hiszen aligha tarthattak attól, hogy megszőkhetnek innen. A kiáltozásra, deszkadobogatásra, a nehéz tutaj odacsapó-dására ők is felfigyeltek, s ahogy Páti Nagy Miska kerek képe elhomályosította előttük az ablakot, egyikük felugrott, s belebámult Páti Nagy Miska arcába.

Olyan gyorsan ment az egész, mintha szélkeréken forgatták volna. Mert annak az embernek még arra is volt ideje, hogy odasúgja nem csekély csodálkozással a hangjában:

– Kik vagytok?

– Komáromi fiúk. És kegyelmetek?

– Császár foglyai – felelte rekedtes, átfázott suttogással –, lázadóknak mondanak. Pozsonyból visznek Péterváradra. Segítsen Komárom, mert ártatlanok vagyunk!

17

– Hé! – ordította most az egyik katona, s a hajó fedélzetéről le, a tutajra ugrott fegyverestül. – Mi dolgotok az ablaknál, kölykök?!

A nagy bajszú őrmester most már horvátot is kevert dühös rétori megnyilatkozásába. Négy nyelven forgott a kereplő. Mit restelkedjem akár utólag is: meg voltunk ijedve. De hát ezt ma sem szégyellem. Az vesse ránk az első követ, aki meg nem rémül, ha egy egész őrség előtte hadonászik a puskával-panganéttal, s nem tud menekülni előlük, mert a drága anyaföld helyett ingó-lengő tutajra került. Elrántottak az ablak elől. Csukás cimborám végigvágódott a síkos gerendán, csaknem belegurult a vízbe.

– El innen, mondom! – perdített jneg a katona.

A láncos fogoly visszaült a lócára, homály takarta arcuk.

– Hogyan menjünk el? – kérdeztem nekibátorodva. Furcsa, de valamiképpen bátorságot öntött belém az,

hogy valaki segítségünket kéri. Szilárdabbul vettem meg lábam a tutajon. Mintha más emberek bizalma az önbizalmat növelte volna.

– Azonnal lóduljatok ki a partra! – nyúlt üstökünk után a dühös őrmester.

Kis létrát támasztottak a hajó falának, fellökdöstek rajta. Nem állhattunk meg egy toppanásnyira sem a hajón, hanem a partra fektetett lengő pallón kergettek át, s a következő pillanatban már a szárazföldön találtuk magunkat, a várfal alatti keskeny kocsuiúton.

– Előre, mars! – taszigált a két katona a kapuig, hogy a másik kettőnek adjanak át.

Még volt annyi időnk, s merszünk, hogy hátratekintsünk. A két Liptákot láttuk izzadni, sebesen evezni a Dunán. Valami halászladikot keríthettek, azon igyekeztek a tutaj iránt. Két másik ladik fodrozta mögöttük a vizet, egész flotta volt. Vontatókötél csüngött a ladikról, kormánylapátok feküdtek keresztben. Nyilván visszakérték a borbélytárszegények.

18

Megnyugodva sóhajtottunk föl. Ha a két Liptáknak szerencséje van, és ügyesen kormányoz, s a ladikok vontatják őket, alkonyatra ismét visszaköthetik a tutajt a maga helyére.

Jobb lenne meg nem hallani, amit ezért tőlük kapni fogunk! Ritkán szabadul el tutaj a Vág-Dunáról, s ha el is szabadul, nem tilalmas hadidereglyéhez csapódik, mint velünk.

Nem sok időnk volt azonban visszanézni, mert már hajtottak is bennünket a kazamatafolyosókon át be a várba. Sose jártunk még erre. Csak addig a szoborig mehettünk mindig, kapun kívül, amelyik hatembernyi magasságban odaépült az egyik bástya szegeletéhez, s amelyet *Kőszűz-nek* neveznek. Kinyújtja a kezét, s fület mutat az ellenségnek. Addig-addig bámultuk mindig a kőszobrot, amíg mindannyiszor vissza nem kergetett az őrt álló katona. Bár most is odakint, a szobor előtt lehattunk volna, nem benn a várban!

Sötét folyosókon át siettünk, át egy várudvaron, az őrpáncsnok szobájába. Ismertük látásból ezt a tisztet, egyébként vidám természetű hadnagy volt a zöld hajtókás gránátosok regimentjében. Néhanapján harsányan dallani is hallottuk Kelemen Lajos keresztapám monostori szőleijében, most azonban felette zord tekintetet szűrt felénk, ahogy betolt bennünket az őrség. Már tudott felőlünk, készre fogadott.

– Kik vagytok? – zörrent ránk, mintha nem tudta volna.

– Én Kecskés István.

– Én meg Csukás Sándor.

– Én Páti Nagy Mihály.

A hadnagy egy ideig hallgatott, mintha a lelkiismeretünkben akart volna vájkálni. Álltuk a tekintetét.

– Mit kerestetek tilos helyen, hadihajón?

– Nem akarattal tettük – feleltem. – Elszabadult velünk a Liptákok tutajja, oda sodort a Duna.

19

– Kémkedni küldött valaki, he? – rivallta.

El sem hittem volna, hogy ez a nótás kedvű hadnagy-ilyen dühös tud lenni. No, ezt se fogja borral többet kínálni keresztapám!

– Senki se küldött. Nem hagyta abba.

– A városbíró? Vagy az alispán?

– Senki – folytattam konokul. – Elszabadult a tutaj, mondom.

Ki öntött belénk akkora bátorságot, hogy meg sem ijedve, már hetykén feleljünk? Ma sem. tudom. És az is csodálatos, hogy mi ott hárman a hadnagy előtt, a két őrrel a hátunk mögött, össze sem beszélve, egymásra sem nézve, milyen egyformán tudunk gondolkodni, felelni, bátornak lenni. Egymásnak vállat vetve bízhattunk a másikkban.

– Mit láttatok?

– Semmit – válaszolt most Páti Nagy Miska, és hozzátette: – Mit kellett volna látnunk?

– Nem ti kérdeztek, himpellérek, hanem én! – kiáltotta. Egy pillanatra elcsendesedtünk, a hadnagy is velünk.

Odakinn a városban a Szent András-templom tornyában meghúzták a delet. Már a harangszókból is kitetszett, hogy a mai levesnótát Balogh Miki húzza, szintén nagyon jó cimborám. Ismerem a keze járását. Gyorsan be is végezte, éhes lehetett. Nekünk azonban nem jutott eszünkbe az ebéd, gyomrunk se kordult. Vezényszavak pattogtak odakinn a várudvaron, őrségváltás kürtszava szólott. De a hadnagy bírta ebédeletlen.

– Téged ismerlek – vetette rám a szemét. – Honnan?

– Kelemen Lajos kedves keresztapám szüretjéről – feleltem illedelmesen.

– Nagy rebellis a kedves keresztapád – a hadnagy mintha el is mosolyodott volna a bajsa alatt, alighanem a jóízű monostori borra s az őszi dallásokra gondolt –, de finom a ”bora!

20

Valahányszor delet kondít a harang – különösen, amikor Megyercsi bácsi húzza a levesnótát oly hosszan, mintha esti csendítésig abba se akarná hagyni –, azt hiszed, pillanatnyi késsedelem nélkül haza kell rohannod, mert a kutya megeszi előled a töltött káposztát, s vágatsz máris, akármelyik sarkában lézengsz a városnak. Most azonban hiába pislogtunk az ajtó felé, mikor menekülhetünk, az örök faarccal állták utunkat, várva a hadnagy végzését. S az ítélet meg is született.

– Mivel jól ösmérem kedves keresztapádat, s mert elhiszem, hogy nem szántsándékkal akartátok oldalba döfni a hadidereglyét: hebehurgyaságtok miatt mindössze hatot csapatok rátok, s még egyet ráadásul, hogy a mai oktatást megemlegessétek. Egyébként huszonnégy vessző is kevés az ilyesmiért. Vigyétek őket gyorsan, nehogy megbánjam!

Páti Nagy Miska hirtelen a leendő fájdalom helyére kapott önkéntelenül is, de könnye sem perdült. Csukás cimborám tekintete azonban elhomályosodott, s bizony én is igen keservesen néztem magam elé. Egyikünk sem úgy érezte magát, mint akit lakodalomba hívnak.

A két őrkatona a belső várudvarra vezetett bennünket, az árkados kaszányafolyosók mellé. A konyhák felől jóízű káposztás marhahús illata áradt, de nekünk elment az étvágyunk, gyomrunk sem korrant. Arra a deresre fektettek bennünket, amelyre hajnalonta az engedetlen bakákat, részegen dörömbölő huszárokat húzták. Elsőnek Páti Nagy Miska komámat tessékelték fel rá, Miska tudta a szokást – sokszor megleste a vármegyeháza udvarán is –, engedelmesen feküdt hasra, és fogta meg két kezével a deres két fogódzóját. Harmadiknak maradtam én. A vesszőző katona – egy szélesen vigyorgó morva fiú – korántsem volt oly kíméletes, mint a hadnagy. Kevesellte az adagot, s azért lassú, gondos mozdulatokkal simította feszesre a nadrágunkat, hogy annál jobban izguljunk. Láthatóan nagy kedve tellett az illetén előkészítő műveletekben. Aztán

21

váratlan hirtelenséggel akkora hatot húzott ránk, hogy tizenkettőnek is beillett. Várt néhány pillanatig, s a hetediket is kímérte. Ez volt a legcsattanósabb. Még sziszegni is elfelejtettünk.

– Mehetek!-fejeztébe elégedetten. Kárvallottan, szótlánul indultunk kifelé.

– Hohó! – szólt utánunk. – Mit mond ilyenkor a tisztességesen nevelt katona?

Ismertük az illetet mi is. Megfordultunk, bokánkatmegpróbáltuk összevágni, és előírás szerint ilyenkor meghajolni is kellett; ez azonban most nehezen sikerült.

– Köszönjük szépen a büntetést! Kaszányában, hadihajón ez a reglama!

22

SEGÍTENEK A LIPTÁKOK IS, HISZEN ŐK NEM HARAGSZANAK

– Nagyon fáj? – kérdezte édesapám, noha láthatta, hogy alig bírok ülni a konyhaszéken.

– Nagyon – bólintottam keservesen –, még most is sajog.

Különösen az a hetedik csapás sikerült remekül. Az ily erőteljes odasuhintásra szokás mondani, hogy öregapa korunkban is megemlegetjük. Igaz, hogy én még csak unokája vagyok az öregapámnak, de az emlegetést a mai szent napon már meg is kezdem, tűnődtem magamban.

Édesanyám azonban elkönnyezte magát, amikor bevallottam otthon a hét kemény csapást. Nem szidott, nem is jajgatott fennhangon, ellenben szünet nélkül tömte volna belém a lekváros buktát, amit

azon frissiben húzott ki a sütökemencéből.

Soha nem volt titkom szüleim előtt, bármi csínyt követtem is el, bármerre kódorogtam el leckeóra után, s ha magam is felmásztam valamelyik toronyba levesnótát húzni. (Kötélen függve a kálvinista torony ablakán olykor ki-kilendültünk a szabad ég alá, a Rozália-piac kofaasszonyainak jajveszékelő rémületére, ezért azonban mindig kikaptunk.) Ha rossz kalkulust írt is be az oktató szenior a diá-riumba, s bevallottam otthon, akkor sem büntetett meg apám. Azt mondogatta ilyenkor:

– Törvényt fogsz ülni ezennel önmagad fölött, fiam, István, kirovod a magad büntetését. Aztán majd meglátom, elég szigorú voltál-e önnönmagadhoz!

S csak akkor talált ki valami méltóbb ítéletet, ha úgy

23

vélte, hogy nagyon kegyes és megbocsátó voltam a saját személyemhez.

Öcsémmel hasonlatosképpen cselekedett.

Nem is volt nekünk apámmal-anyámmal semmi bajunk. Az igaz szeretet fűzött egymáshoz bennünket mindenkor.

De, hogy szavam ne keverjem, ott ültem hát a konyhaszéken otthon, s vallottam apámnak.

– Baj esi Bálint helyettem is kiosztotta a dukanciádat -bólogatott apám helyeslően –, s a Liptákok tutajának el-szabáHítása miatt ezt meg is érdemlettétek, kölykök! Én is megcsapattalak volna benneteket, akárha csak őrmester lettem volna is. De ti nem a tutajért húztátok ki a kincstári lutrit! Hanem azért, mert neki vezettétek a tutajt a hadidereglyének. És ezáltal olyan titoknak lettetek szem- és fültanúi, amelyet polgárember meg nem láthat. Magyarán szólva, avatatlanok lestek bele a politika forró fazekába! Ez volt a ti bajotok, István, nem pedig a Liptákok kárvallása. Törődik is Metternich herceg meg a császár katonája holmi liptói tutajjal!

Nagyot ütött az asztalra jó apám kemény szekereszgazda kezével.

– Hát ezért húzatott benneteket bakaderesre a hadnagy, nem pedig holmi dunai csavargásért!

– Éppen ezért? – hökkentem meg, mert mi hárman a tutaj elszabadítását sokkal nagyobb véteknek véltük, mint a hajó ablakán való mindenféle akaratlan lesekedést.

– És mondott is nektek valamit az a fogoly? – faggatott tovább édesapám, miközben édesanyám újabb lekváros buktát nyomott a kezembe; sült már a mákos is!

– Sűgött! Azt, hogy: „Segítsen Komárom!”

– No látod – borult el apám arca –, nagy bajban leledz-hetnek szegények, ha nektek is könyörögtek. Hát te, híres?!

Ezt már nem nekem mondta, hanem a belépő Páti Nagy Miska egykomámnak kiáltotta oda édesapám. Miska most koppantott az ajtón, s lépte át a küszöböt. Erősen sántikált

24

még, de ennek a bicegésnek immár nem a hadnagy volt az okozója, hanem Miska tulajdon édesapja, idősebb Páti Nagy Mihály. Mert Miska édes szülője korántsem volt oly jószívűen megértő, mint az enyém. Alighogy Miska hazaért s vallott, az idősebb Mihály azonnal megkétszerezte fián a hadnagyi hét csapást. Ezzel Miska cimborám aznapi illetménye tizennégy vesszőre emelkedett. Apja azonban meg se magyarázta, hogy őfelsége Ferdinánd császár és király legbensőbb tanácsának, nemkülönben a kegyelmes Metternich hercegnek keze van a szomorú pálcákban, ha-nagyon messziről is. Ennél fogva a magas bécsi politika ármányai miatt nem volt képes nadrágja megfelelő részére ülni ifjú Páti Nagy Mihály. Csukás Sándor cimborámnak viszont egyelőre nem adatott alkalom arra, hogy máris valljon, mert édesapja éppen valahol a magas Budán járt, dunai hajót javítani. A mamája meg nem volt verős természet. Aztán meg ki tudja, nem felejtődik-e el az egész tutajkaland addigra, mire az öreg Csukás hazajön. S hogy minél sebesebben elfelejtődjék, mindhárman tiszta szívből kívántuk.

Derűs ábrázatával beállított hozzánk Sándor is.

– Együtt a bőszi triumvirátus, a tutajszöktető – nyugtázta apám.

Édesanyám mukkanni sem engedte őket, amíg a friss mákost szájukba nem nyomta.

– Szegények! – mondta sajnálkozva, s nem lehetett tudni, rajtunk sajnálkozik-e, a foglyokon avagy a kárvallott Liptákokon. Dülledt szemmel nyelték a buktát a meg-vesszőzöttek.

Csendben kosztoltunk a viszontlátás e pillanataiban. Negyediknek öcsém is a lóca szélére telepedett, s bár nem volt benne a tutaj szöktetésben, ő sem vallott szégyent a lekváros, mákos süteménnyel. Apánk már mosolygott. Híres volt arról, hogy sose tudott sokáig haragudni, még a leggorombább hajókormányossal is hamar megbékélt.

25

Sokat olvasott ember volt apám. Iskolába is öt osztályt járt, a retorikai klasszisznál hagyta abba, a poétikaira nem lévén már szüksége. Nemcsak a Komáromi Kalendáriumot forgatta gyertyafénynél, hanem megszerezte vásárokon a Lőcsei meg a Brassai Kalendáriumot is, Magyarország és Erdély e három fontos olvasmányát (eső és napsütés, föld-i*engés, égi üstökös, háború és négyfejű borjú, százesztendősi jövendőmondó, tatár hercegnő és király őfelsége összes címe mind, mind benne volt), s

belőlük olvasta ki apám a múltat s eljövendőt. Kálvinista ember létére ismerte a szentek történetét is, Genovéa bús históriájával megmegríkatta anyámat; ami könyvet kinyomtattak a komáromi Weinmüller Franciska kisasszony tipográfiájában, megvette magának, és szerzett újságot Bécsből, Pozsonyból, Pest városából, Csokonai Vitéz Mihályt és Czuczor Gergely tisztelendő urat személyesen is ismerte. Sűrűn járta az országot Dévénytől Orsováig, kétszer megfordult Erdélyben. Kincses Kolozsvárra egy igazi Bánffy is levitt Pozsonyból, s mint süldő legény Napóleon ellen is harcolt a győri csatában. Nagy tapasztalatú emberként a tisztelendő bencés apát és a tiszteletes kollégiumi rektor egyképpen szívesen bocsátkozott vele kedves diskurzusba. Rebesgették, nemsokára szenátorrá is választják.

Még hunyorgott a nap őrűjfalu fölött, végső sugarait fektette végig a Csallóköz nádasain, gyertyát se kellett gyújtani. Az esti szellő sem lopott be hűvösséget. Meleg este ígérkezett. A szomszéd utcában, a Szántó vendéglőben két tamburás játszott.

– Üljetek le – mondta apám, s a biztató szónak még Miska sem tudott ellenállni, noha változatlanul sajgott testének ama felkent pontja, ahol a hadnagy *meg* az apa ítélete találkozott.

Amit mondandó volt, úgy tetszett, olyan, mint amikor a rektor úr a kollégiumban vagy a tisztelendő páter a bencés gimnáziumban valamely tézisekről összefoglalót tart. Egy

26

bokorba gyűjti a szerteszt tanultakat, akár még emlékeztünk rá, akár már felejtettük. Édesapám is ilyen bokrot nyújtott át nekünk. Csakhogy ez nem tudományos, hanem politikus bokor volt. „Új idők új szellőjétől hajtattott virág” – mint az egyik diák mondta a poétikai osztályban vizsgafeleletkor.

És még azt akarom mondani – mielőtt édesapám rövid esti elmélkedéseit idézném –, hogy nem is éltünk mi rász-szul abban az időben. Aki dolgozott mifelénk – polgáreberek voltunk –, s aki iparkodott, az bizony nem szűkölködött kicsi vagyon, ház, föld, szőlő, kézbe való szerszám, tehén, ló nélkül. Ha nem voltunk is gazdagok: nem panaszkodhattunk.

És mégis: valami más, szebb világot óhajtottak volna apámék, a polgárok, a nemesek, a jobbágyok, a kétkezi munkások, néha még a született nagyurak is.

– Valahogy nem fénylik nekünk világosság – kezdte apám a mindennapi repetitóriumot –, valamiféle sötétségben leledzünk. És bár én harcoltam Napóleon ellen, s noha tudom, hogy mindenféle ígéreteinek halmazával ő sem hozott volna jobbat a magyarra, esetleg valami rokonát adta volna nekünk királyul, ennek ellenére mégis azoknak a Martinovicoknak lehetett igazuk, akiket Budán lefejeztek. Ha a francia forradalom lángja bennünket is megpörzsölt volna, az megtisztította volna a levegőt.

A kinti ajtó megnyikorgott, kicsapta a szél.

– Csukd be az ajtót – nézett ki a lassan ereszkedő félhomályba apám –, ezt nem szabad hallani! Ez tilos dolog. Az udvar kopóinak messzire nyúló fülük van.

Csukás Sanyi – önkéntelenül az udvarunk felé pillantott, onnan várta a kopókat. Elneveztük magunkat, hiszen a bécsi udvar és a kamarilla mindenfelé lesekedő, besúgó, jelentgető kopóiról volt szó. Mi még azt is sejtettük, kicsoda Komáromban a főkopó. Nem a városban lakott, időnkint sétált csak végig a várososon, Budáról érkezett. Egyáltalán

27

nem látszott sem kopónak, sem besúgónak: kellemes, barátságos, jobbra-balra köszöngető, kövérék úriember volt, szinte álmosan róttá az utcákat, ült be a főispánhoz, szívott el egy pipát a városbírónál, s végül tűnt el a vár Ferdinánd-kapuja mögött. De fülét megtízszerezte, szemét napnyi nagyságúra tágította. És körmölte titkos jelentéseit: ki a rebellis hajlandóságú, ki a nagyon magyar, ki kire szavaz a megyegyűlésen, milyen utasításokkal küldi fel a pozsonyi diétára a város követét s a megye követét. „Mert mi szabad királyi város vagyunk már évszázadok óta, jogainkat, szabadalmainkat még a régi királyok s királynék adták” – hangoztatták a komáromi polgárok, miközben ujjal tudtak volna rámutatni a besúgókra.

Szép neve volt egyébként a kopónak: Zsubriczai. Zsubri-czai János. De senki sem tudta, merre van hazája. Magyarul, németül, latinul, szlovákul egyformán jól beszélt.

Hát attól féltünk, amikor az ajtónk kivágódott, hogy esetleg ez a Zsubriczai vagy valamelyik alkopója dugja be éppen a fejét. De csak a meleg esti szél járta táncát, kavarta a port.

– A pozsonyi országgyűlésen megint erősen forradalmi hangok hallatszottak – folytatta apám –, szó volt ott még szabadságról, egyenlőségről, testvériségről is, a jobbágyok több jogáról s a magyar nyelv szabadságáról is.

A város vezető embereinek éppúgy kellett tudniok latinul, akár magyarul. De a bécsi udvar legjobban szerette volna, ha mindenki németül beszél. Emiatt is elégedetlenkedett az *ország*, s benne a mi városunk, *Komárom*. *Meg* a nagy adó miatt.

– A Habsburgok örökös tartományaiban, Ausztriában, Stájerben, Morvában, Csehországban kisebb az adó, jövedelmezőbb az emberi munka, mint nálunk, ebben a töröktől, tatártól, kuruc háborúságoztól megnyomorodott országban. Sérelmeink vannak, no! – emelte fel a hangját apám, mint mondat végén az írott

felkiáltójelet.

28

Néha azt is hozzáfűzte, mintegy kerek pontjával a kiáltó-jelnek, némi mosollyal azonban:

– Aztán a mi nyugtalankodásunkhoz az is hozzájárul, tudjátok, hogy magunk sem férünk a bőrünkbe, Levédiából jött magyarok. Szívesen sértődünk, s ha nincs jobb ellenfél, egymással veszekszünk.

Végül hozzátette, mint ma is:

– De hát most igazunk van! örökké szemmel tart bennünket ez a Metternich; valamiféle birodalmi egy-akolba szeretné legszívesebben bezárni minden népét a császár-ságnak-királyságnak, hogy, mint jámbor birkák, parancsszóra bégessünk.

Egyre jobban belelovalta magát.

– Nem bégetek! Adj egy pohár bort, Zsuzsanna, kiszáradt a torkom.

Nem először hallottunk ilyen kifakadásokat, más házakban is elhangzottak hasonlóak. Az asszonyok azonban sokszor leintették a családfőt vagy a rokont, ha nagyon belemerült – és éppen bor mellett – a magas politikába. S megvalloam azt is, hogy bennünket, fiatalabbakat– bizony nemigen érdekelt az öregek nekikeseredése. Mindaddig, amíg kézzelfogható bizonyosságát nem láttuk a nekiszomorodás okának.

Ma azonban láttuk. S mi tagadás, fájón tapasztaltuk. Életünkben először. Aki eddig közülünk szóval vagy vesz-szóval kikapott, vásottságáért, lustaságáért, feleseléséért, elcsavargásáért kapta. Most valami nagyon távoli, láthatatlan oka volt a büntetésnek. S nem felejtettük el azt a három szomorú arcot sem, amelyet ott pillantottunk meg a hajón.

Három fogoly, akit bizonyára ártatlanul dugtak abba a mozgó börtönbe! S akik felénk küldték reménykedő pillantásaikat.

Ezzel a látvánnyal tértünk esti nyugovóra. Még sokáig forgolódtam a kuckóba vetett ágyban, az öcsém mellett, ál-

29

momban is vissza-visszatért a vesszőző baka kárörvendő képe, a Duna ringatta hadidereglye, ijedelmünk a Liptákok elszabadult tutaján s mindezek fölött, mint valami hidegen, gúnyosan fehérlő holdvilág, Zsubriczai János arca. Másnap korán reggel így szólt apám:

– Azt hiszem, jól tennétek, ha kiballagnátok a Vág-Du-nához, és bocsánatot kérnétek a két Liptáktól. Szerintem ez így illenék. Ha ugyan még Komáromban vannak.

Úgy látszik, hogy Csukás néni és Páti Nagy Mihály bácsi lelkében is hasonló döntés születhetett, mert anélkül hogy összebeszélünk volna, mind a hárman Juhász Szalvátor borbélymester fakunyhója mellett találkoztunk össze. Volt a jeles mester nyári műhelye mellett egy afféle fészker is, amelybe a fizetségül kapott gerendákat dobálta be a borostás állak és gyapjas hajak művésze. Némely tutajosok szalmát is hordtak a fahalom mellé, s ezen aludt ötödmagával a két Lipták. A nagy nehezen visszazállított tutajukat gyorsan szétszedték még tegnap délután, nehogy újból kísértésbe jöjjön valami kalandos kedvű társaság. Ott száradtak már a hosszú gerendák a fakereskedő külön rakodópartján, várva jövődő sorsukat: tetőgerenda lesz-e belőlük, pádimentum, avagy hajópalló, esetleg csak kerítésléc.

Lipták András felült, dörzsölte ki az álmat a szeméből, savanyú borillat szállongott a kaliba levegőjében,

– No, ti gavallérok! – mondta Lipták András és mosolygott. Meglökte a testvérét. Az is egyenesre rántotta derekát.

Mosolyuk egyképpen szólt nekünk s a cserépkorsóknak, mert mi sem voltunk rosszabb politikusok a bécsi kamaril-lánál: csábeszközt lengettünk a megjámborítandó nép felé. Monostori meg neszeményi bort. Reggelire, szalonnás kenyérré valami remek.

S mert rögtön utánanyúltak, és így elfogadták, a szorongás első pillanatai máris békésen oldódtak föl, s váltak víg napsütéssé.

30

– Arra kérünk benneteket, ne haragudjatok! – álltam eléjük szónokként.

– Majdnem baj történt volna! – nyelt le egy hatalmas falatot a kisebbik Lipták. – A tutajt alig akarták visszaadni, csaknem betörtétek vele a hajó oldalát. Hadiszákmány lett volna, halljátok-e, diák urak? Vajon apáitok szívesen fizették volna-e a kárt?

A másik három tutaj os is feltápáskodott, s mivel apáink s anyáink kellő mennyiségű ételt-italt küldtek toroklocsol-gatónak s bendőtágítónak, így kérve helyettünk is bocsánatot, az arcok felfénylettek, a bendők megtöltödték, s a békét szöveg nélkül, pecsételetlenül is megkötöttük. Csukás Sanyi félóra múlva hozta a sebtiben kifogott halakat, s mert egy kis tűz egész éjjel parázslott a parton, már sült is a fehér húsú ponty.

A meglegedettség és a szép bocsánat tiszta sátra borult fölénk. Már nevetgélünk a tegnapi kudarcon, Páti Nagy Miska a tizennégyszeres lecke helyét simogatta. A Liptákok harsányan nevettek. Jókedvüknek oka az is volt, hogy a fakereskedő a tutaj visszahozataláért nagy örömeiben nemhogy levont volna néhány forintot, hanem még meg is tetézte a két Lipták fuvardíját. Attól tartott ő is, hogy a várbeli katonaság lefoglalja a tutajt, s így a gyönyörű szálfák ebek harmincadjára kerülnek.

Ennélfogva a két Lipták végül még jól is járt.

Minek haragudjanak akkor?

Apám azt magyarázta néha, hogy agyafúrt politikusok messziről kerülnek meg a célt s az ügyük hasznára vélt gyanútlan embert, sőt a jó pásztorkutya is először hatalmas ívet kanyarít, mielőtt továbbhajtana a legelő jószágot. Én is messziről céloztam: mert az éjjeli ide-oda hánykolódás valami gondolatot, furcsa tervet érlelt meg bennem. Még csak cimboráimnak sem szóltam erről. A két Liptákhöz fordultam tehát.

– Mikor indultok haza?

31

– Holnapután vagy azután egy nappal. Ahogy össze-szedődünk, s ahogy fuvarost találunk. Megyünk egyenesen Liptóba, vár bennünket az újabb tutaj. Egyszerre jövünk le huszonnégy tutajjal. Három hét múlva, Isten segítségével, s ha nem vágódunk neki a sztrechnói Átkozott Sziklának, újra itt vagyunk – mondta Lipták András barátunk.

– Nekünk mindössze egyetlen napod kellene.

– Csak nem akarsz napszámosnak fogadni?

– Nem nappal lenne rátok szükség, hanem éjjel.

– Éjjeli halászat! – csillant föl. – Megyünk!

– Éjjeli vadászatról van szó.

– Olyanhoz nem értünk – szomorodott el. – Mit kellene meghajtani?

– Foglyot.

Jólesik, ha az ember barátainak gyorsan forog az esze kereke, s – hosszú magyarázatok nélkül is értik a szót, sőt a ki nem mondott gondolatot is. Mert az én két cimborám máris kapiskálni kezdett.

– Fpgolyra nappal mennek – dobta félre a ponty csontvázát András –, és puskával. Nincs puskánk, nem is kell.

– Erre a fogolyra éjjel, puska nélkül.

Páti Nagy Miskán egyre buzgóbban vett erőt az izgalom, alig bírta türtőztetni magát; közbeszólt:

– Három a fogoly.

– Már meg is van olvasva – állapította meg András –, ez kevés! A fogoly nagy csapatokban jár, s nem vár meg a fészken benneteket.

– Ez a csapat megvár, a hajóablakon keresztül olvastuk meg őket.

Most mozdult meg András agyában is a kerék, öccse egyelőre még azzal az árva keszeggel volt elfoglalva, amelyet a pontyhoz mellékelünk neki. Nem volt ideje gondolkodni. András meglepetésében s váratlan izgalmában bocskora szíját kezdte szorosabbra húzni. Ez a szíj fölért a térdéig, szorosan ölelte át halinaposztó nadrágját. Oldotta-

32

bogozta a feszes szíját, a szíj viszont nem oldott meg semmit. Végül is felelni kellett:

– Azt nem! – mondta.

Az volt az érdekes, hogy viszont sem Páti Nagy Miska, sem Csukás Sanyi nem tiltakozott, nem mondott ellent. Ügy tűnt, mintha már nekik is eszükbe jutott volna ez a lehetőség, pedig bizvást mondom, s ma is állítom, hogy én találtam ki elsőnek. De a két cimborá is azonnal helyeselte.

– Azt nem – ismételte András –, félünk. A katonaság azonnal lő, lepuskáz, és szegény Liptákok a szegény diák urakkal együtt befordulnak a Dunába.

– Három ártatlan ember... Ők mondták! – kezdtem az érvelést –, tőlünk kértek segítséget.

Komáromban bíznak.

– Mi pedig liptóiak vagyunk.

– Fél nyaratokat nálunk töltitek.

András megrázta a fejét. Más vizeket, más tájakat is járt már ő, a Poprád folyón átjutott a lengyelek közé is Galíciába, egyszer Bécsbe is elvetődött, suhanc korában az Alföldre aratni is levitték. Mondhatni, világot járt ember volt.

– Tudjátok, diák urak, hány ártatlan ember szenved még? Nemcsak ez a három, ti garabonciások!

Nevetett. Csak játéknak vélte az egészet, egy szalonnasütő pálca hegyével piszkálgatta a parazsat.

– Haza kell mennünk, még három utunk van e nyáron. Lipták János, aki eddig csak a keszeget hámozgatta,

megszólalt, pedig azt hittük, oda se figyel:

– Aztán hogy gondoljátok?

Furcsa, de torkomban éreztem egy gombócot, mintha máris cselekednünk kellett volna.

– Éjjel odaevezünk, a hold alig világol, sötét lesz, csendben a hajóhoz lapulunk, levesszük a rácso^ a foglyok kilépnek, s mi elhozzuk őket

– Hová?

33

– Azt már Ők tudják. A mi dolgunk csak a rács.

– És az őrség?

– Szunnyad. Behúzódnak az őrházukba. Aligha járnak a fedélzeten fel-alá éjnek idején.

– A víz közben elsodorja a ladikot a hajó mellől.

– No látod, nektek kell tartanotok, belekapaszkodtok valamibe. Pillanatok alatt kell végeznünk. András is érdeklődni kezdett már, úgy látszott, tetszeni kezd neki a veszedelmes kaland.

– S hogy szeditek le a rácsot?

– Csak lazán van odaerősítve, láttam – szólalt meg Miska.

– És hogy bújnak ki?

– Soványak azok, az ablak meg elég tágas, hisz azért tettek rá rácsot. – Ezt Csukás Sanyi tette hozzá.

– Lehet, hogy estére tovább is viszik a dereglyét.

– Akkor vesztettünk. Ha a dereglye még nem úszott tovább, megközelítjük, ha pedig már felszedi a horgonyt, legfeljebb búcsút mondhatunk a foglyoknak, s megvolt a jóakarát.

– A jóakarát nem elég! – dobott még rőzsét a tűzre Sanyi. – Valamit tennünk is kell. Ha már megcsapattak bennünket – dűnnyögött tovább Sanyi –, fizetniök is kell! Mi a véleményetek, Liptákok?

– Bennünket nem vertek meg, nem kell fizetnünk.

– De megverhetnek – érvelt Miska, alighanem egy prókátor veszett el benne –, s előlegbe dolgoztok.

– Veri a szegény szlovákot néha az Űristen maga is, rossz földdel, esővel, széllel, villámmal, nem kell oda még katonaság is!

– No jó – állottam fel –, hát a beszélgetés megtörtént, egyéb még semmi. Úgy érzem mégis, hogy segíteni tudunk. Valamit mi is tegyünk a jó ügyért, ha akarunk!

– Börtönbe csuknak – ingatta fejét Lipták András –, nem szeretem az urak börtönét.

34

– Mi most hazamegyünk, mert bennünket várnak otthon. Délután visszajövünk, s ha kedvetek van, velünk tartotok.

– S ha nincs kedvünk?

– Megpróbáljuk egyedül – fejezte be Miska egyszerűen.

– És ha velünk tartotok, szerezzétek elő a legkönnyebb ladikot – mondtam még. – Négy evezővel, hogy gyorsan járjunk.

Lipták András nem ránk riézett, hanem a tűzbe tekintett; mintha a paráznak beszélt volna *i*

– Ha megteesszük, ha egyáltalán megteesszük, timiatta-tok fogjuk. Hogy nektek segítsünk, ha már ilyen rettenetes bolondot akartok cselekedni. Vigyázni akarunk rátok. De még alszunk rá egyet.

Melléjük helyeztük a boroskorsókat, mert még maradt-bennük monostori szőlőlé jócskán, s hazafelé indultunk. Szótlanul ballagtunk a kertek alatt. Páti Nagy Miska komám törte meg a csendet végül:

– Úgy félek! Mondhatom, úgy félek!

35

CSILLAGTALAN, SÖTÉT ÉJJEL...

Édesapám azzal fogadott, hogy kétnapos fuvarra kérték, Fehérvárra megy s vissza. Ha kedvem van, vele mehetek. Nagyon szerettem édesapámmal szekerezni menni; sokszor magával vitt, ha nem utazott messze, s ha hely volt a szekérben, vagy szép volt az idő, s kinn ülhettem a bakon. Volt nyitott szekere, gyékénnyel fődött kocsija, négy ló húzta nehéz, vasalt járműve s könnyű homokfutója. Amikor hajóhúzásra, dereglyevontatásra fogadták föl [^]tized-tizenötöd magával, kocsira nem volt szükség, csak a hámfa s az istráng legyen erős.

Szerette, ha vele megyek. Segítettem is neki a lovak kifogásánál, őrzésénél, befogásánál, vagy ha valamilyen árut vitt, a cipekedésnél. Én meg világot láttam, emberekkel ismerkedtem, társalogtam.

– Ezen a módon is tágul a fej – mondogatta apám.

De most, amikor hívott magával, megijedtem. Ha elvisz, nem tudom állni a szavam, nem lesz a fogolyszöktetésből semmi. Pedig az fontosabb minden szekerezésnél, országlátásnál. Ógtam-mógtam, végül kiböktem:

- Megígértem a Liptákoknak, hogy velük leszünk. Várnak.
- No, ha megígérted s várnak, tartsd is meg. Bocsánatot kértetek tőlük?
- Megtettük. Nem haragudtak; még jól is jártak tetejébe.

S elmondtam, ami a két Liptáknak végül is pénzes örömet okozott a bajban, örült apám, örült anyám.

36

Édesapám a könnyű szekér körül forgolódott, két kedves szürkéjét készítette elő az útra – én csutakoltam őket –, puha szalmával rakta meg a szekér hátulját. Egy prókátor fogadta föl, aki valami törvénybeli ügyet ment intézni Fejér vármegyébe, meg egy bencés páter, aki majd Fehérvárról Veszprémbe megy tovább.

Éppen befejeztük az ebédet, amikor nyílt a kapu, s olyan ismerős férfiú lépett be rajta csendesen s a kutyák miatt fölötte óvatosan, akit ismertünk már, de aki minálunk még nem tette tiszteletét. Látszott is az erős tiszteletudás egész személyén.

Zsubriczai volt. Szürke kürtőkalapot viselt, pantallója is galambszürke volt, térdig érő gérokkja barna. Sétapálcája ébenfa gombos. Nem mert vele hadonászni, mert a mi két kuvaszunknak az a tulajdonsága, hogy ha botot látnak, rögtön a botot markoló kéz után kapkodnak. Hát csak szaglásták a vendéget, mert apám fegyelmezően rájuk rikkantott. Nem tudtuk, mit akar. De illendően fogadtuk. Apám elébe ment, a szolgálóleány a csirkéket hessegette előle. Megállt a nagy udvar közepén, egy pillanat alatt felmérte tekintetével, hogy édesapám útra készül, édesanyám éppen az elemózsiás készségeket kötötte a bakhoz. A kutyák leültek, s nyelvük lógatva figyelték a belépőt.

– Tisztelet adassék a háznak! – szólott Zsubriczai. «-» Éppen erre jártam, s valamit kérdezendő vagyok.

- Tessék beljebb fáradni – mondta apám –, leülni a szobában, tekintetes Zsubriczai János úr.
- Zalán – javította ki. – Zalán vagyok. Ezt a nevet választottam magamnak, s használom inkább, mióta a híres Vörösmarty költeményét olvastam. Zalán – tette hozzá, hogy el ne felejtjük.
- János vagy Zalán, egyképpen Isten hozta. Mivel szolgálhatnánk tekintetességnek? Ugyanis, ha nem haragudnék, éppen útra készülök.
- Hová? – kérdezte, mert mindig kérdezett.

37

- Fehérvárra.
- Az szép – helyeselt –, az szép.
- Az utazás vagy a város? – mutatott helyet a vendégnek apám az első szobában. – Mert az utat már százszor megjártam, a város meg nem különösebben szép.
- De püspöke van! – emelte fel mutatóujját Zsubriczai Zalán úr. – Mária Terézia óta püspöke!
- Nem a püspökhöz megyek – nevetett apám.
- Anyám bort, poharat tett az asztalra, s pogácsát, mert így illik. Egy pohárral ivott, udvariasan csettentett a nyelvvel, egy pogácsát lassan megevett.
- Éppen erre jártam – ismételte, s ha nem mondta volna még egyszer, talán el is hittük volna –, gondoltam, benézek, hadd lássam már egyszer a sokat emlegetett, nevezetes szekeresgazda úr háza táját.

- Vagy gazda, vagy úr – javította ki apám.
- Vagy mind a kettő egyszerre. S ha már itt tartunk, szeretném megkérdezni, vállalna-e Kecskés uram számomra is fuvart? Némi kis földecskét szereztem a minap Ekecsen, aratás után onnan kellene behozni az őrlendő gabonát a malomba.
- Szívesen – felelte apám. – Ekecsen nincs fuvaros?
- Van – nyelt egyet Zalán úr –, de a komáromiakban jobban bízom.
- Egyet gondoltunk apámmal: azok a derék ekecsiek máris nem állhatják a birtokosként közibük telepedett Zsubriczai Zalánt!

- Meg aztán a személyemet is kellene fuvarozni, ha néha sürgős dolgom akad a járásban.
- Hát azt mindig csak akkor tudjuk megbeszélni, amikor éppen kívánatos az utazás.
- Ennyire jutottunk tekintetes Zsubriczai János-Zalán úrral, apám már tükön ült, mert indulnia kellett, Zsubriczai úrnak azonban, csak úgy mellékesen, eszébe jutott még valami. Az ajtót támasztottam, hátha segíthetek a vendéglá-

38

tásban valamit, amikor Zsubriczal úr oldalaslag rám pillantott.

– Nicsak! – bölintott barátságosan. – Te vagy az a bátor gyerek, aki nagy utazást tettél a tutajjal?

– Nem volt az nagy utazás, elszabadult a tutajunk, véletlenül történt. Hárman voltunk.

– Tudom – mondta. – Nagy hírre vergődtek még a várban is.

– T^uleg is csapták őket – tette hozzá apám.

– Tudom. Aztán mit láttál a hajón, fiam?

– Vízet – feleltem óvatosan. – Dunát. Meg a magunk baját.

– Tudom – mosolygott, s odébb tette a földön a köcsögalapját, mert az udvariasság úgy hozza magával, hogy a tisztelgő vendég maga mellé helyezi a kalapot a földre, ha meg katonacsákót visel, azt a hóna alá szorítja, esetleg székre vagy lóca peremére teszi. – És mást nem láttál? Láttatok? Nem is beszéltél senkivel?

– Katonákkal, őrmesterrel, hadnaggyal.

Hangja változatlanul nyugodt maradt Zsubriczai Zalának, nem indult föl.

– A hajóban, bent?

– Kivel kellett volna?

– Senkivel – állt föl, s kabátja ujjával megtörölte köcsögalapja karimáját –, csak úgy kérdeztem, hátha láttatok valami érdekeset. Avagy nem?

Fél szemmel lesett rám.

– Az érdekes az volt, hogy nem törték be a dereglye oldalát – felelt helyettem apám, mert már türelmetlen **volt**, s tudta, mi az a macska-egér játék, aminek áldozatául tekintetes Zsubriczai Zalán úr be akar keríteni engem.

De olyan ártatlan, butuska képet vágtam, hogy tán **még** ő is elhitte, amit mondtam. Ha elhitte. Hát ne higgye! Éjjel úgyis elindulunk! Illón meghajolt édesanyám előtt, kezet nyújtott apám-

3t

nak, megveregette a ló nyakát, s a kapuban még visszafordult.

– Merre is laknak Csukásak?

– Csak nem termett annyi gabonája a tekintetes úrnak, hogy uszályal akarja szállíttatni? – kérdezte apám.

– Dehogy! – tiltakozott Zsubriczai Zalán úr. – Egy bécsi gabonakereskedő barátom szeretne vele megállapodni.

Megemelte kalapját* távozott Apám néhány pillanatig jrtánanézett, aztán rám.

– Ez miattad jött ide, ugye tudod?

– Tudom – bölintottam.

– Ügyesen válaszoltál – mondta apám –, de mostantól fogva vigyázz. Vigyázzatok! Azt hiszem, a tegnapi nap nagy tanulság volt számotokra. A kamarúla kopói azonnal, mindent megszagolnak. S irgalmatlanok! A pozsonyi országgyűlésen újabb viharok törtek ki, s Metternich ezt nem szereti.

Befogtuk a lovakat, kettétártam a nagykaput, apám egyet pattintott az ustorával, s porzott el a prókátor háza felé. De még ennyit szólt le a bakról:

– Lehet, hogy egyszer ez a Zalán is futni fog?

Segítettem a fiúcselédnek megetetni a többi lovat, kiönteni a moslékos korpát a disznóknak, s egy nagy karaj lekváros kenyérral kezemben Csukás Sándor cimborámék iránt ballagtam el. Zsubriczai Zalán Csukásoknál hamarabb végzett. Csak megsimogatta Sanyi fejét, s némi elégedetlenséggel vette tudomásul, hogy Csukás bátyánk két uszályal Esztergomnak hajózott. És ha Páti Nagy Mihályék felé talál menni, ott sem találhatja honn a házigazdát.

Zalán csak kicsi, alig eredményes kört futott meg. Nem lehetett valami nagyon kecsegtető a mai napja. De úgysem fog ebbe belenyugodni.

Együtt bandukoltunk le a Vág-Dunához, három jeles cimborák. A tanyahelyen ott hever a két Lipták, bennün-

40

ket várt, mielőtt bement volna a testvérpár egy kis csárdai körsétára. De maradt még boruk, szalonájuk, ennél fogva kedvük nem volt sápadt, hanem borpiros. Szakálluk már serkedt, hazamenetelük előtt nyilván igénybe veszik még a beretvásmester udvarias szolgálatát, csak éppen kormánylapátjuk nincs, amivel fizessenek. Az volt az érzésem, hogy ők sem félnek kevésbé az éjszakától, mint mi, nagy vitézek. De most már annyit biztattuk egymást, hogy nincs visszakozz!

Mert a hosszúkás, könnyű” ladik a négy eVezővel ott hevert a fővényre húzva, csak be kell tolni

a Dunába, s indulhat a vállalkozás!

– Azután mi lesz? – nézett ránk kérdően Lipták András. – *Azután*, mondom! Gondolkodtatok rajta? Hová menjenek, mi módon rejtitek el őket? A városban nem mutatkozhatnak, a környéken nem bujdoshatnak. Nincs szekér, hajó, amely őket felvegye, ha megtudják, kicsodák ők!

– Istenemre! – mondtam. – Nektek máris nagyobb a kedvetek ehhez a kiránduláshoz, mint nekünk. Bölcsebben is gondolkodtok.

– Hát egy kis zsványságra mi is mindig készen vagyunk – rándult nevetésre Jankó tüskés álla. – Urak orra alá dörgölni kormot, azt is szeretjük. Vittünk mi már át a határon szökött lengyelt is! A forradalmuk miatt.

Azt hittem, ismerjük ezt a két emberig s íme, mindig érnek még meglepetések felőlük is. Erről soha nem beszéltek, talán nem is tartották fontosnak, most jutott megint eszükbe.

András áttolta a bagót egyik orcája öbléből a másikba, s tovább kérdezett:

– Van otthon valami ócska kocsisgúnyátok, hajósle-gényzekótek, vagy molnárruhát találnátok-e?

– Lesz – mondtuk egyszerre, a elcsodálkoztunk, **hog**

41

mi mindenre kell most gondolnunk, és íme, ez a két Lipták gondolkodik helyettünk, lát előre jobban.

– Apáitoknak mit mondtok?

– Egyik sincs itthon, majd kiszökünk éjjel. Ha valaki kérdi, hová, megmondjuk, hogy a tutajosoktól búcsúzunk.

– Nem jó – legyintett András –, éjjeli halászat, az jobb.

Ebben maradtunk.

... Édesanyám korán feküdt le, hamar oltotta el a mécsest, a szolgálóleány tollfosztóba ment, a kocsislegény a szellős szénapajtában pihent le. öcsém forgolódott csak, nyomta gyomrát a sok bukta, mert vacsorára is azt evett, tejföllel mégpedig. De aztán lassan ő is elszundított. Olykor a kuvaszok vakkantottak egyet, inkább csak a szomszédi társalgás kedvéért, s hogy bizonyítsák: megdolgoznak a bérükért.

Dunai Balázs, az éjjeliőr megkiáltotta-a tized, behünyőd-tak a kocsmák szemei. Benn a kaszárnyában rég elfújták a capistrángot. Csönd borult Komáromra; már az alispánék nyitott ablaka is becsukódott, tőlük hallatszott legtovább a spinéttel kísért dalszó. Egy bécsi zongoratanítót szerződtettek a nyárra.

Halkan csuktam be magam mögött a kiskaput. Hónom alá nyaláboltam a kiskocsis ócska ruháját, amit az istálló kuckójában találtam. Még zsirosfényű pörge kalap is akadt. Meg ostor. Ugyanilyen nesztelen közeledett a part-; hoz Csukás Sanyi cimborám, meg a másik kebelbarát, ifjú Páti Nagy Mihály. Találtak ők is otthon mindenféle kopott ruhadarabot. Még molnárkötényt is. Úgy cipekedtünk, mint az ócskások. Bedobtuk a megannyi holmit a ladikba.

Sötét volt az estve. A hold sarlója olyan vékony volt; mint egy elkészörült késpenge, s az is el-eltűnt a fátyolként úszkáló habfellegek mögött. Jankó szerint háromnégy nap múlva hetes eső lesz, addigra otthon is akarnak lenni. Könnyű légjárás fodrozta a Dunát, neszezett a víz.

42

Roppan csönd ült Mátyás király csallóközi Aranykertjére, csak a toronyóra kondított minden negyedre, félre s egészre. A bástyatetőkön az őrt álló katonák adtak hangot, hosz-szan elnyújtva, amikor váltották egymást.

Lehúztuk a ladikot a homokról a vízbe. Halkan loccsant meg. Beszálltunk. Mind az öten pontosan ismertük az utat, a két Dunát, a torkolatot s a kanyart. Akár be is hunyhattuk volna a szemünket bizonyosságul, ha amúgy is nem lett volna setét. Ahogy távolodtunk a parttól, a fák is semmibe vesztek, s a várfalak is sötétben maradtak. Nagyon lassan, nagyon óvatosan merítettük a lapátokat a vízbe, nem siettünk. Vigyázva húztunk, neki ne menjünk pallónak, partra omlasztott kőrakásnak, idegen hajónak, ringó ladiknak, vízben heverő gerendának.

Először a folyam mentében haladtunk, majd megfordultunk, amerre a hadidereglyét sejtettük. Lipták András délután *messziről* megnézte, *még ott volt*.

Azóta, is megdobban a szívem, ha erre az estére, erre a csendre, a döbbenetes feszültségre gondolok. Mi lesz, ha az őrkatona megsejt, kiáltja: „*Halt, wer dall*” – s mi nem felelünk. Erre odapörköl! Futkosás, lárma, fáklyaláng, lábdobogás és újabb lövés, és akkor mi már nem vagyunk. Ha

pedig vagyunk: elfogtak. S akkor már nem hetet kapunk; éjjeli sötétben is felviláglik az igazság: szándékolt bűnünk!

Hát csak vontuk a ladikot összeszorított fogakkal, szótlantul, taláalomra szinte.

örökkévalóságnak tűnt, amíg odaértünk. Eddig, szerencsénkre, nem vett észre senki. A hadidereglye egyetlen lámpása égett a fedélzeten, de az is csak afféle pislogó mécs volt, üvegburában, hogy a szél el ne fújja. Világlott egy ablaka is, az ör ablaka vagy a hajómesteré, de annak sugara a szárazföld felé, a várfalak irányába mutatott A víz felőli külső oldal sötét volt. Csak akkor vettük észre, **hog**y előttünk van, amikor már halkan a dereglye oldalához súrlódtunk. A két Lipták előrenyújtotta a kezét, hogy

43

azzal fogják fel az ütődés zaját. Megtapogatták a hajó falát, belekapaszkodtak egy párkánylécbe, ladikunk nem siklott tovább.

Nem is beszélhettünk, nehogy a víz tovavigye a hangot. Arra is vigyáznunk kellett, ne csak egy oldalra álljunk, s a csónakunk felboruljon. Páti Nagy Miska – mint a legtes-tesebb – az ellenkező oldalt nyomta le. Inogtunk.

A harmadik ablakról volt szó. De ezt meg is kellett keresni. „S hátha nincsenek már benn! – döbönt ekkor belém a riasztó kétség. – Hátha hiába jöttünk!”

Most már nem volt visszaút. A sötétben valahogy mégis megkerestük a harmadik ablakot, felálltam, s igen halkan megkocogtattam a bezárt fatáblát. De a szívünk jobban dobogott.

Újra kocogtattam. Valamiféle jelet találtam ki, ami feltűnik nekik s észreveszik. Kopp-kopp-kopp. Háromszor három koppantás. Meg újra. Már azt hittük, időtlen idők-óta kopogtatunk, amikor egyszer csak óvatosan megnyílt az ablak, a fatábla.

– Hé! – súgtam.

– Hé! – súgta vissza egy hang. – Kik vagytok, mit akartok?

– Azok a komáromi fiúk, a tegnapiak. Értetek jöttünk.

És a sötétben már nesztelen huzigáltuk a szöveget a rácsról. Két fogót is hoztunk magunkkal, hátha az izgalom hevében az egyiket a Dunába ejtjük. Amint sejtettem, a rácsokat hevenyében illesztették föl az ablakra nagyfejű ácsszögekkel, nem volt nehéz szép csendesén kihúzgálni őket. Gyorsan ment. A Liptákok vasmarokkal tartották a ladikunkat, tovább ne sodorja a víz. Hűvös volt az éjszaka* de rajtunk az izgalom izzadságcöppjei gördültek végig. Csak valamelyik őrkatonának eszébe ne jusson végigsétálni a fedélzeten!

Végre leemeltük a rácsot.

44

– Bújj ki! – súgtam.

Ha valamivel kövérebbek, bizony bajosan nyomták volna keresztül magukat a szűk kis hajóablakon. Így is nehezen ment. Egyikük fejével mászott előre, óvatosan húztuk ki vállánál fogva, s nyomtuk le rögtön a ladikéi énekére, a másik a lábát dugta ki, azt úgy rángattuk ki, mint a zsákot.

– És a harmadik? – leheltem. Fülembé suttopta:

« Elvitték kihallgatásra. A vár tömlőcében lehet.

45

Ezt nagyon sajnáltuk. Ha már nekikészültünk három fogoly kiszabadításának, végezhattünk volna az egész munkával. Sok fölösleges beszédre azonban idő nem volt, a dereglye mellől minél hamarabb messze kellett kerülnünk. Gondolatban átvillant agyamon, hogy valamiképpen azt a harmadikat is ki kellene szabadítani, de mindenféle fölösleges fejtörésre most nem volt idő, egyelőre az a fontos, hogy a két fogoly biztos helyen érezze magát. Páti Nagy Miska komám fülembé súgta:

– Tegyük vissza valahogy a rácsot, hogy annál jobban megzavarjuk az őrséget.

– Nem – ráztam meg a fejem. – Majd megmagyarázom, miért.

Rátettem Lipták András lapáttenyerére a kezem; ez volt a jele annak, hogy nem kell már tartani a ladikot. A két Lipták gyorsan elengedte a peremlécet, a ladik lassan távolodott a dereglyétől. A komáromi Kis-Duna-ágban, a kikötő oldalán sokkal lassabban folyik a víz, mint az Öreg-Dunában. Az evezők után kellett nyúlnunk. Nagyon óvatosan, nagyon csendesén merítettük a lapátokat a vízbe, szinte csak simogattuk a Dunát. A Csallóköz csúcsánál fordulnunk kellett, s vízfolyás ellenében eveznünk. Ogy cselekedtük, hogy a várfalak felől mindig fedezésben legyünk.

Mikor már ötszáz ölre lehettünk, Miska cimborám újra megkérdezte:

– Miért nem tettük vissza a rácsot?

– Mert ha visszaillesztjük, napnál világosabb lenne, hogy kívülről segítették a foglyokat; így esetleg azt gondolhatják, hogy a maguk erejéből nyomták ki, s úgy szöktek meg.

– De akkor is gondolhatnak arra, hogy valaki csónakon vitte el őket.

– Avagy a Dunába ugrottak, s úszva menekültek.

Az egyik kiszabadított meghallotta a halk beszédet, fektében szólt:

46

– Ahhoz már nem lett volna erőnk. Enni is alig adtak. Éppen ezért!

Most már szótlánul evezünk tovább. A hadidereglye felől semmi lárma nem hallatszott, annak jeléül, hogy nem fedeztek még fel semmit; előreláthatólag csak a hajnali órákban fog megtörténni, s kezdődik a lázas keresés. Addig még van néhány órányi időnk.

Jó félórába telt, amíg a tanyahelyünkre érkezünk. A Liptákok ugrottak ki elsőnek, utána mi, s nagyot rántottunk a ladikon. A ladik orra szárazra került, kiségettük a két foglyot, azaz mostmár a két szabad embert is. Arcukat még most is alig láttuk, csak annyit sejtettünk, hogy fiatal emberek lehetnek. Alighogy kiszálltak ők is, kiemeltük a csónak mélyéből a hozott gúnyákat, földre szórtuk -az erősen mozgó ladikban nem lehetett volna átöltözni, erre utólag rájöttünk –, a két Lipták szótlánul toltá vissza járművünket a vízre, s evezett vele tovább, jó messzire, ahonnan elkötötték, valahová a halászcserda mellé. Senki sem fogja sejteni, hogy azon a ladikon szöktek meg a foglyok. Félórába telt, amíg a sötétben visszataláltak. Leültek

– tüzet nem gyújtottunk, bármennyire dideregtünk is –, és szótlánul nyúltak a boroscserep után. A jó munka végeztével alaposan megjutalmazták magukat. Megérdemelték.

A két szabadult fogoly szinte még most sem tért magához.

– Nem tudom, kinek s miért köszönhetjük ezt, de igen derék munka volt. És szerfölött váratlan. Holnap vittek volna bennünket Pétervárad felé, harmadik társunk nélkül

– mondta az egyik. A másik folytatta:

– Se gyilkosok, se rablók nem vagyunk. Az országgyűlés ifjúságához tartozunk; mindössze az a bűnünk, hogy igen békétlenkedtünk, s Kossuthtal, Wesselényivel tartottunk. Valamiféle összeesküvéket sejt bennünk a bécsi ha-

47

ditanács, a kik a lengyel s a francia forradalommal, a forradalmi vezetőkkel játszottunk össze. Harmadikunk az valóban járt is Párizsban. De ti kik vagytok?

– Komáromi diákok. Meg két liptói tutajos. Megmondtuk a nevünket.

– Az én nevem Borinszky Péter – felelte az egyik. -Félig lengyel vagyok, félig magyar.

– Az enyém Patonyi Miklós, mindkét részről magyar. A harmadikunk Köhler Gusztáv lett volna, félig magyar, félig dobsinai német, buléner, ahogy ott mondják. Mi ketten jurátusok vagyunk, a Köhlereknek erdejük van odafönn Gömörben, bányájuk, juhászatuk. Pozsonyban barátkoztunk össze.

– Nyugtalan népség vagyunk – vette vissza a szót Borinszky –, de akad még ilyenforma, mint mi, legalább ötven-hatvan a pozsonyi diétán.

– Bennünket fogtak el végül – mondta Patonyi –, de azt hiszem, jönnek még utánunk többen is. Kit Péterváradra, kit Olmützbe, kit Kufsteinbe visznek.

Éjfél után egy óra lehetett. A gyors bemutatkozásnak véget kellett szakítani, itt nem maradhattunk. Nem volt beszélgetésre idő, a szalmával bélelt fészkerbe sem mehettünk, erőteljes horkolás danája hallatszott onnan, jeléül annak, hogy legalább hatan alszanak még ott, s várják a holnapi vagy holnaputáni hazaszekerezést.

– Itt vannak ruhák, öltözzenek át jurátus uraim -nyújtottam feljűk a mindenféle zekéket, nadrágokat, kötényeket – A maguk ruhájában nem mehetnek tovább. Vessék le, megőrizzűk. Aztán majd csak kerül alkalom, amikor visszaadhatunk minden öltözéket!

Ahogy a sötétben találták, úgy rángatták magukra a mindenféle ócska gúnyát, nem is nagyon nézték, kire mi kerül, s a hajóslegény zekéje fölé molnárkötény jut-e, avagy molnárlegény lisztes pantallóját borítja-e ácslegény faf orgácsos köténye.

48

Patonyi Miklós nagyot sóhajtott.

– Hej, ha csak néhány órával korábban jöttetek volna, Köhler is kiszabadulhatott volna. Délnek órájában vitték kihallgatásra, ő volt a legbecesebb foglyuk, lévén ő a leggazdagabb köztűnk. Attól tart a kormány, hogy a felhazai bányászokat lázítja engedetlenségre. Az a fajta, aki nem sokat beszél, hanem annál inkább cselekszik. És most hová? Mert lassankint pirkadni kezd, itt nem maradhatunk. El

kell tűnnünk.

A Liptákok eddig hallgattak. Most megszólalt az egyik:

– Legjobb lenne, ha velünk jönnének, föl Liptóba vagy Árvába, s ott meghúznák magukat egy hegyi tanyán.

– Nem jó – mondta Csukás Sanyi –, nincs darócruhájuk, sem bocskoruk, sem széles karimájú kalapjuk. Molnárlegény ruhájában nem utazhatnak Liptóba, a szekereken hely sincs.

– Édesapám szekerén! – lelkesedtem.

– Nem avatjuk bele édesapádat. Ez a mi hármunk dolga. Képzeljétek el, hogy hajnalban felfedezik a szökeést. S a világ minden tája felé fogják szertefuttatni a patrulo-kat, hoznák vissza a szökevényeket. Fogadok, hogy lovas vértések délre már Szönyben, Igmádon, Megyeren, Új-várrott, Gyallán ütik a szökevények lába nyomát. Sem a katonák, sem a Zsubriczai-féle urak nem fogják feltételezni, hogy a szökevények nem mentek tovább.

– Hanem az orruk előtt vannak! – vágta közbe Páti Nagy Miska.

– Ti aztán jól összeteszitek az eszeteket – ismerte el Borinszky Péter. – Egy srófra működtök. Elmehtnétek jurátusnak akár Pozsonyba is.

– Jó cimborák vagyunk – feleltem –, és Csukás Sanyiinak igaza van. Ha majd már elmúlik a kutatás láza, továbbmenekülhetnek be az országba, vagy kül a honon. Addig azonban megüljenek itt.

– Hol?

49

– Édesapám egyik hajóján – sietett a válasszal Páti Nagy Miska. – Van egy kihúzott gabonáshajója a keszegfalusi parton, javításra vár. Abba néhány napra bebújhatnak. Kettejük közül egyikük fenn ülhet a kormányosbódében, s figyelheti, nem közeledik-e valami gyalogpatrul. S ha közeledik: gyorsan átugorhatnak valami szigetre a Duna-ágak között. Van ott tucatnyi kis sziget is, olyanok, akár az útvesztő. Oda patrul be nem megy!

– Azt hiszem, ez nem rossz ötlet – helyeselt Patonyi Miklós. – Ott várjuk ki azt a pár napot, amíg majd továbbmehetünk.

– És lehet, hogy Köhler Gusztáv is előkerül – fejeztem be én.

– Nehezen! – sóhajtott Borinszky. – Öt ugyancsak vallathatják és csukogathatják! De hát azt mondom, induljunk. Hol az a partra vetett hajó?

Még mindig nem derengett. Számításunk szerint egy óra lehetett, esetleg kettő, amikor part mentén félfelé indultunk. Az utat – akár valami kedvelt leckét – könyv nélkül, azaz behunyt szemmel is ismertük, megjártuk számtalanszor. Mégsem? volt könnyű odatalálni a hajóhoz, mert hol szárazra dobott horgony, hol halászkunyhó, facsoport, nádas, ingovány állta, fékezte utunkat. Errefelé inkább csak ladikkal, hajóval járnak. A város felé vezető út is erősen begyepesedett ez idén, a halászok bokrai másutt telepedtek rá a Vág-Dunára, inkább a Nyitra torkolata felé eveztek; békésebb, lassúbb volt a víz járása a tavalyi áradás után arrafelé.

Valahogy azonban mégiscsak megtaláltuk Páti Nagy Mihályék part mellé horgonyzott gabonáshajóját. Tavaly óta pihent ott, várva, hogy majdcsak nekilátnak a hajóácsok megfoltozni, kijavítani. Nem is egy beteg hajó szunyadt a vízen, hanem három. Miska a homokos gyp felől mászott fel a fedélzetre, lebocsátott egy létrát. Még mindig csak tapogatóztunk, a sötét nem oszlott. Valahol

50

messze, Esztergom fölött azonban már finom, halavány metszéssel hasadozni kezdett az ég alja. Sietnünk kellett.

A két megszabadított is Miska után mászott, de tüzet még akkor sem csiholtunk volna, ha lett volna csiholószer-számunk, vagy parázs égett volna a közelben. Az öreg hajót jól ismertük, olykor kalózkapitányt játszottunk benne tízen-tizenketten. Páti Nagy Miska volt a kalózkapitány, Csukás Sanyi az admirális, én pedig a túsul fogott spanyol herceg. Mindenkinek megvolt a maga beosztása. Akadt még hajófenékre dobott, jajgató gályarab is.

De most valódi foglyok kerültek a hajónkra. A hajófenék kissé nedves volt, a víz itt-ott áteresztett, de az egyik sarkában szárazon maradt még a szalma, amit az egymást váltó megannyi fogoly számára jó vastagon szórtunk oda. Arra lefeküdhettek. A kormányos bódéjában le is lehetett ülni, s mivel jobbról is, balról is ablakai voltak, azokon keresztül ki tudtak látni; el, a komáromi tornyok felé, az Apályi sziget zöldjére, a vár vaskos bástyáira, a Nyitra folyó égeres-füzes-tölgyes zöld keretére.

– Jó lesz arra a néhány napra – próbálta ki a szalmát Borinszky Péter. – Majd óvatosan meghúzzuk magunkat, s azalatt elhatározzuk, merre menjünk tovább, hol vészeliük át a fogdmegek szimatolásait. Hanem itt előbb-utóbb éhen halunk.

– Mit se féljenek attól, domine – mondtam –, majd gondoskodunk élelemről. Most pihenjenek le, pirkadatig s még tovább is, egyelőre itt magukat keresni nem fogják. És ne köszönjenek semmit! Apám azt mondaná, bajbajutottakon kötelességünk segíteni.

– Igen – mosolygott Patonyi Miklós –, de nem eny-nyire. Ügy beszéltek, mintha máris felnőtt férfiak lennétek.

– Csaknem! A tizennegyedikben vagyunk.

Lestünk még szerteszt az oszladozó homályban, aztán mert nem akartunk hajnali derengésben osonni haza a

51

Vág-Duna sor kerítése mellett, s mivel a kakasok kezdték már próbálgatni trombitáikat, azzal búcsúztunk el a két jurátustól, hogy még délelőtt megjelenünk a hajónál valamelyes elemőzsiával. Lehet, hogy együtt a hárman, de inkább külön-külön. Ne tűnjék föl, hogy állandóan csapatostul járunk.

– Én füttyögni fogok, mint a nádírigó – közölte Miska.

– Én brekegni háromszor – folytatta Sanyi.

– Én csaholok, mint a vadászkutya – mondtam –, keresztapám vizslájától tanultam.

– Egyszóval afféle állatseregletet tisztelhetünk bennetek – nevette el magát Borinszky, de közben megdidergett. Neki jutott a legvékonyabb zeke, és hidegen hajnalolt a reggel. Végignéztem magamon. Két mellényt is magamra húztam otthon, számítva a hideg dunai szélre, s most már szinte melegem volt. Levettem a felső, gombos lajbit, ráterítettem a lengyel-magyarra.

– Nehogy megfázzon, domine! – simítottam végig a hátán. – A harmadik társuknak szánt ruhát egyelőre rejtsek el, hátha valami csuda folytán*ő is előkerül.

Köszönte szépen.

Nem is sajnálhattam a mellényt; a szüremkedő világosságnál láttam, hogy bizony megszakadozott, egy gombja is hiányzott. Szép gomb-volt pedig, ezüstözött, hálósán áttört rézpityke, apámnak csinált vagy huszonnégyet belőle tavalyelőtt egy ötvösmester barátja a Rác utcában. Mikor Borinszkyra ruháztam a mellényt, nem is sejtettem*, hogy milyen jót tettem magamnak ezzel.

Már mindenfelől ébresztgették a világot a kakasok, kutyák folytatták a hangversenyt, ébredezett a város.

– Isten velük! – sügtük. – Vigyázzanak magukra! Eltűntünk a nádban. Talpaltunk haza sietve. Nem is

szóltunk egymáshoz. Csak az utcánk elején álltunk meg egy pillanatra, hogy nagyot sóhajtsunk, s csak akkor állt

52

be lábunkba a remegés. Nemhogy oldódott volna a feszültség, hanem éppen akkor kezdett szíjasodni bennünk. Most ébredtünk rá, mit is cselekedtünk. A két Lipták h^zaszeke-rezik a többiekkel, rájuk az ördög sem fog gyanakodni, de mi maradunk! És mi már megjártuk a várkazamatákat is!

– Ebéd után a borbélybódé mellett – állapotunk meg a találkozásban, s ment mindegyikünk, nem is tagadom, hogy nem dobogó szívvel, hazafelé.

Éjjel az udvari kikaput reteszéletlen hagytaⁿ – De ez veszélyt nem jelentett nálunk, mert a két kutyától talán még a röpiülő boszorkányok sem közelíthették meg a házat. A baj inkább az volt, hogy a két kutya messziről megorrontott már, és rohant a kerítéshez, ugrált, arcon csókolt, hogy üdvözöljön. Befogtam a szájukat, ne nyüszítsenek. Sértődötten vonultak vissza.

Házunknak tornáca van. Ma is olyan még, mi:^m nagyapám íájében Vdft. Hosszú, oszlopos iölyöső ez, s^öicft írt-tatott hosszában-szélteben rá édesanyám. A szőlő árnyékában pokrócos, báránybőrös dikó, meleg nyári éjjel szívesen alszunk rajta. Leginkább édesapám kedveli, m^{os}t azonban én hevertem rajta végig. Ruhástul.

Még el is szundítottam kicsinyég. A fáradság kiszikkasztott, megviselt. Arra ébredtem föl, hogy hajnal harangoznak, s édesanyám áll fölöttem, mellette a szolgálóleány a nagy kukoricás, árpás szakajtóval.

– Jól aludtál, kisfiam? – simogatta meg az arcom-

Az öcsém még föl sem ébredt odabenn. Olyan rózsáspiros arccal került utóbb elő, s kérte a

maga zsíros Kenyerét, mintha egész éjjel rózsák között hempergett volna– A tuskéje mindenesetre nekem jutott, a rózsaszirmok álomtengerében fürdött meg ő.

Nem illett tovább heverésznem. Kipattantam tehát az ágyból – ha ugyan fáradt tápáskodásomat fürge ugrásnak lehetett nevezni –, s ballagtam az istállóba, segíteni a

53

lovak csutakolásában. Kollégium ide, kollégium oda, a házi munkát nekem is el kellett végezni. Még meg is jártatnom a két fiatal pejt, a háromesztendőset. És ez jó ürügy volt arra, hogy a Vág-Duna felé hajtsam őket. Akár meg is lehet őket úsztatni.

Frissen fejt tejet kaptunk öblös csuporban, nagy karaj -zsíros kenyeret mellé.

– Van-e még abból a lekváros tésztából? – kérdeztem édesanyámat. – Adhatnának vagy egy kis tarisznyával.

– Csak nem a lovakat akarod etetni vele? – mosolygott anyám.

– A Liptákok alighanem útra kerekednek – feleltem. – Meg ízlett ám a bukta a fiúknak is!

Hát csak ezt kellett édesanyámnak mondani! Akkora ta-risznyázásba kezdett, mintha nemcsak a két Liptákot, hanem Liptó vármegye minden tutajosát el akarta volna látni a következő őséges napokra. Volt a zsákban szalonna, cipó, hagyma, tehénsajt, füstölt hús, pogácsa, ami csak az ilyen tutajkormányosok szemének, szájának ingere lehet. Nem is én cipeltem ezt az ételmagazinumot, hanem átálve-tettem az egyik lovamon. Nem csekély öröm duzzasztotta kebelemet, hogy íme, nemcsak a Liptákoknak jut az útra-J valóból, hanem a két megszabadítottalak is.

Kettétártam az utcai nagykaput, s csak úgy szőrin ülve meg a nyergest, mezítelen sarkammal sarkantyúzva őket, indultunk neki a Vág-Dunának. Alig bírtam öcsémet lebeszélni arról, hogy ő is fel ne üljön a másikra. Mert alig múlt még tízesztendős, de a lovat helyesen megüli már ő is.

Abban az ütemben, ahogy a lovam patái verték a puha anyaföldet, kezdett hirtelen dobogni a szívem is. Az üge-tést szaporázta az érverésem. Mindeddig nem akartain gondolni az éjszakai kalandra, hessegettem el magamtól az ijedtség varjait, de most egyszerre leptek meg fekete szárnyukkal. Minden eszembe jutott; az is, ami volt, s az is,

54

ami elkerülhetetlenül lesz. Mikor fedezték fel a szökést, riasztották-e az őrséget, kutatnak-e már a megszabadultak után, mekkorra lehet a riadalom?

„Csak most ne áruld el magad, Kecskés István meg te, másik kettő! – biztattam magamat. – Űgy kell tennetek, mintha ti tudnátok legkevesebbet az éjszaka történetéről.”

De hát beszélhettem magamnak! A fogam most kezdett vacogni.

Mit is tettünk, uramisten!

55

A KÉT LIPTÁK HAZAMEG *, DE MI BIZONY MARADUNK 1

Legalább háromtutajnyi szabad hely akadt, hogy lovaimat a partra s onnan a sekély vízbe vezethessen¹– Megjártattam a lovakat, kedvvel, zajjal, habbal taposták a Vág-Dunát. Aztán kivittem őket a partra, friss szalmád újra lecsutaf-koltam nedves testüket. A reggeli nap gyo*san fel is szárította a Duna vizét rajtuk. Béklyót kötöttek* lábukra, legeljenek, de messzire ne mehessenek.

Szét sem tekintettem eddig, úgy tettem, mint akit lőfü-rösztó, csutakoló buzgalmában a világon semmi más nem érdekel. Pedig a környék meglehetősen zajos volt; három szekér állott elő, azokra pakolóztak föl a tatajosok, valami húszan. A munka végzése után vígan voltak, szerették a Vágón lehozni a tutajt, de még inkább széf ettek hazamenni. Alig kettő-három volt csak csendes, értette búnak a fejét és széles karimájú, zsíros kalapját, az, aki minden pénzét a kocsmában hagyta, meg a tambufásóknak adta, s most nem tudott hazavinni pálinkaillatnál egyebet-

Félrehúztam a két Liptákot.

– Semmi?-kérdeztem.

– Semmi – feleltek ők.

Értettük ,egymást. Ezek szerint a parton a járőrök nem mutatkoztak, patrul nem jelentkezett^a s a^{ket} emberünk ott a rozzant hajón egyelőre biztonságban v¹¹-

– Beletelik három hét, mire visszajövünk – mondta András. – Remélem, tiszta marad a levegő. El ne áruljátok! Felkötnek a vármegyházán, és kár *vóifl* & értünk.

Még nevetni is tudott. Igaz, hogy a hátságát azaku-

56

lacs bor is emelte, amit magammal hoztam, s amiből máris hosszú kortyokat szívott a két

testvér. Ez a kulacs afféle körbejáró, világlátott kulacs volt, se nem az övék, se nem a miénk. Debreceni fakulacs volt, egyszer bort vittek haza benne; ok aztán borókapálinkát hoznak édesapámnak odafentről, mi megint megtöltjük borral. Így jár a kulacs Lip-tó és Komárom között tavasztól őszig, aztán valahol Kralo-vánban megpihen. Utána újra kezdi a maga futamát. De mi, fiúk, nem ittunk se bort, se borókapálinkát, bennünket csak saját szívünk bátoríthatott. Meg a lelkiismeretünk. Mert úgy véltük: jót és igazul cselekedtünk.

– Attól, hogy valamelyikünk is elárul, ne féljete! -mondtam.

Átadtam nekik az édesanyám küldötte elemózsia felét. Még ez is tetemes halom volt, ugyancsak köszönték.

– A másik fele amazoké – intettem a hajó felé.

Ekkor érkezett meg erősen lihegve Páti Nagy Miska, kisvártatva Csukás Sanyi is; ők sem üres kézzel. Ugyancsak dagadozott a hátukra vetett, sebtiben összeeskábált ele-mózsias tarisznya, már amilyet varroművészetük össze tudott hozni. Az egyik zsák afféle kopott abrakostarisznya volt, de vajon a Liptákok vagy a megszabadítottak törődtek-e ezzel? Az a fontos, hogy a tarisznyák tartalma tökéletesnek volt mondható! A két Lipták ábrázata egyre szélesebb mosolyra derült, már azt sem tudták, hová helyezték a zsákmányt. Beleszagoltak a zsákokba, s minden havasi virágillatnál gyönyörködtetőbb szagok csapták meg az orrukat. András felkiáltott bűvölten:

– Micsoda füstölt kolbász, micsoda szalonna!

Egykettőre összepakolozták a lip-tói, árvái havasok virágszájai. A fák közül előlopakodó reggeli napsugár csaknem elcsúszott sima ábrázatokon, mert Juhász Szalvátor úr, a mester, indulás előtt még kellőképp megszőrtelenítette képüket. Bár, ami azt illeti, mire hazakerülnek, újra kivirul a szakálluk. Némelyiküknek terjedelmes fekete kalap árnyé-

57

kolta arcát, mások kicsi, pörge kalapot hordtak, amit zsinórral kötöttek hosszú hajuk alá; mert az idősebbek vállig lógó haját viseltek, fésűt is tűztek belé. Vidéke válogatta. A fuvarbért csatos, rézzel kivert tüszőjükbe dugták. Két námesztói legény – akinek még nemigen kellett elszámolni otthon a bérrel – glancos huszárcsizmát vásárolt a Rozália-piacon, azt húzta föl szíjas bocskor helyett a námesztói leányság szédítésére. Az egyik legény rézsarkantyút is szerzett hozzá, de nem merte pengetni, mert a többiek kinevették, s arra biztatták, fusson a várba, jelentkezzen huszárnak.

A búcsúzkodás nem sokáig tartott. A kocsisok a lovak közé csaptak, megfeszültek az istrángok, a szekerek átdobogtak a Vág-Duna hídján. Mire a Szent András-templom tornyában nyolcra harangoztak, a szekerek már fenn poroztak a gyallai úton Érsekújvár felé. Jó két óra múlva elnyeli őket Nyitra vármegye.

Mi azonban itt maradunk lenn, a dunai rónaságon, ahol kevesebb a rejtek, és sokkal több a járható, poros út. A világ országútján, Bécs örökké gyanakvó tekintetének sugarában állunk. S mikor barátaink tovazörögtek a szekereken, mi, három ittmaradó, néhány pillanatig hangtalanul meredtünk egymásra. Mintha megbénultunk volna. Talán azt vártuk, hogy valami jótékony kéz megtaszít, noszogatni kezd, induljunk tovább! Nézzük meg már, a kiszabadítottak megvannak-e még? Lehet, annak örültünk volna titokban, ha már tovább is illantak volna, nádon és berken túl, nem is ketten még hozzá, hanem mind a hárman, s mi aztán azzal a megnyugtató tudattal hajtottuk volna haza a lovakat, hogy elvégeztük a magunk feladatát, nincs szükség reánk tovább. Talán még a katonai őrség is keresztet vetett a foglyokra, nem is keresi.

Ekképp tűnődünk magunkban, de sokkal rövidebb idő alatt futott mindez keresztül az agyunkon, mint ahogy ezt az ember itt elmondja. Mert némi habozás után mégis ne-

58

kimerészkedtünk a partnak fölfelé, hogy megkeressük a bűvőhelyet. Páti Nagy Miskával indultunk el, Csukás Sanyi maradt a lovaknál. Közben még másik három lovat is lehoztak úsztatni, nem okozhattunk feltűnést, hogy folyton itt ténfergünk. Két új tutaj is, feltűnt a fűzek között, megelevenedett a Vág-Duna. Szalvátor mester már fente borotváját, készítette fakanalát. Úgy tettünk, mintha horgot kidobni mennénk.

A sűrű bokrok között Miska megállt, és rigótilinkót hallatott, jómagam meg úgy megugattam ezt a rigót, hogy a valódi madarak is égnek röppentek. Pompás vadászkutya lehettem volna, ha négykézlábra ereszkedem. Háromszor ismételtük el a füttyögést, csaholást. A hajó felől most hármás füttyűszó hallatszott.

Itt vannak még tehát!

A nád közötti keskeny gyalogutat választottuk. A nádlevél éles volt, vágott is, olykor nád torzsába léptünk. A hajó mellől sütkérező békák ugrostak a vízbe hangos pottyanás-sal, vízicsibék pityegtek láthatatlanul, parti odvából vidrai csusszant a halak országába. Ez volt minden közeli zaj, de messzi, a várfalak mögött trombitaszó harsogott szünetlen, s két bánatos dob pergett: katonák gyakorolták valamelyik várudvaron a masírozást.

– Megjöttünk, itt vannak? – sűgtam a hajó oldalánál. Borinszky óvatosan dugta ki a fejét.

– Hát hol a csudában lennének másutt? – kérdezte derűsen. – Avagy tudtok valami kellemesebb helyet? A pozsonyi báltermet például, vagy egy kapásgazda borospincéjét? Farsangkor.

Patonyi Miklós is előbűjt. Ruhájuk szalmatőrektől volt ékes, szakállukra holmi pihe ragadt, mintha önmaguk maskarái lettek volna azon a farsangi bálon. Senki se merete volna rájuk fogni, hogy néhány nappal ezelőtt még nyalka jurátusok, hangjukat hevesen hallató országgyűlési ifjak, forradalmárjelöltek, fájdalma és haragok szószólói voltak.

59

Viszont azt sem állíthattuk, hogy ez az utóbbi pár nap különösebben megviselte volna őket. Amikor először pillantottuk meg őket a hadidereglyében, sokkal szomorúbb, reménytelenebb képet vágtak, mint most, amikor menekülésüknek alighanem még csak az innenső felénél tartottak. Az éjjeli szabadulás, a frissen cirógató parti szellő egészen felvidította, derűlátóvá tette őket. Törhetetlenek voltak.

– Éhesek vagyunk! – vágott a dolog közepibe Patonyi Miklós igen nyomatékosan.

– Ezen könnyen segítünk ám! – feleltem, s látva az ő jókedvüket, magam is könnyebbedett szívvel tekintettem a világra. – Im, édesanyáink küldöttek egyet-mást.

– Tudnak rólunk? – hökkent meg.

– Nem jár a szánk, ha nem kell – felelte Páti Nagy Miska –, megbízhatnak bennünk. Azt hitték anyáink, a tuta-josoknak csomagolnak, de a felét idehoztuk.

– Lássuk azt a jobbik felét!

Bicskát is hoztunk, mert az sem volt nekik. Akárcsak a Liptákok kétheti utazás után, úgy szálltak neki a mi foglyaink is az elemózsiának. Bort is hozott Miska egy kicsi cserépkulacsban, egy hajtásra kiitták, keveselltek. A szomjúság Hajnaltól gyötörte őket, kénytelen-kelletlen a folyó vizéből ittak.

Becsattintották az egyetlen bicsakot. Aztán ránk néztek.

– Itt mgm maradhatunk – mondta Borinszky –, előbb-utóbb ránk találnak. Tovább kell mennünk, haza azonban szintén nem!

Sose volt még részünk sem szökésben, sem szöktetésben, hacsaknem a rektor úr pálcája elől futottunk, de az is régen volt már. Tanácstalanok voltunk.

– Törjük a fejünket – mondta Páti Nagy Miska, s azzal nekieresztette a fejét a törögetésnek; homlokán keresztbe futottak a ráncok, úgy tett, mintha ő lenne az egész világ gondnoka. A városi számvevőre hasonlított, Horváth Kál-mus uramra, aki még esti sétáin is előrehajolva, kezét hát-

60

rafonva rótt a főutcát, örökké a város vagyonaát osztva, szorozva, mérlegelve magában. – Te is törd! – biztatott.

– Ebből baj lesz – csóválta a fejét Borinszky. – Szétgurul a koponyátok, mint a bevert cserép, mi hasznát sem vesszük a nagy gondolkodásnak.

– Annyi bizonyos, hogy nem szeretnénk Köhler nélkül elindulni – vette át a szót Patonyi Miklós. – Együtt szövetkeztünk, együtt fogtak el a kopók, egy most a sorsunk. A diétán is úgy hívnak bennünket: a hármashangzatok.

– Akár bennünket, hogy háromlevelű lóhere – mondtam.

– Néha mákvirág – dűnyögte Miska, aztán hozzátette: – De időtlen időnkig nem maradhatnak, előbb-utóbb felfedezik ezt a helyet. Arra sem számíthatunk, hogy harmadi-kuk egyszer csak idetoppan.

– Vágjatok három más-más hosszúságú vesszőt! -nyújtotta át a bicskát Patonyi Miklós. – Sorsot húzunk!

Miska gyorsan aprított föl egy hajlékony fűzfavesszőt három darabra, hosszúra, rövide, legrövidebbre. Patonyi kézbe fogta, háta mögött összekeverte, aztán úgy húzta elő a három vesszőcskét, hogy az ökléből kiálló végük egyforma hosszú volt.

– Te húzod, Kecskés Isti. Ha a leghosszabb jön ki, délre megyünk, Baranyába, ott vagyok én honn; ha a középsőt húzod, keletre indulunk, Kassának, ahová Borinszky Péter való. Ha meg a legrövidebbet vonod, akkor meg északra, Köhler hazájába. Csakhogy akkor itt várunk rá legalább egy hétig.

Nem csekély izgalommal néztem a három egyforma vesszőcskére, amelyet Patonyi elibém

tartott. „Uramisten, segíts! – fohászkoztam magamban. – Ezen a három kis fadarabon dől el most a sorsuk. Lehet, hogy teljes szabadulásukat húzom, de lehet, hogy pusztulásukat is.” Ide-oda rebbent a pillantásom.

61

– Siess, fiú! Mindegy, mit húzol, egyformán veszedelmes.

A középsőt húztam. A legrövidebb volt.

– Maradunk! – mondta kissé sápadtabban, száraz torokkal Borinszky, – Maradunk és várunk.

Ügy éreztem magam, mint aki most már kétszeresen felelős ezekért a jurátusokért. A kettőért, aki itt reménykedik, s a harmadikért, aki talán már végképpen reményét veszítette.

– Itt nem sokáig maradhatnak – ráztam meg a fejem én is, s hosszan szívtam be a levegőt –, tovább kell men-niök, hacsak a közelbe is. Éjjel át kell úszniok a vízen, s el-bújniok Martoson.

– Az mi?

– Kicsi falu a Zsitva kiöntései között. Csak egy nagyobb zápor jöjjön, oda pandúr be nem megy! A falu afféle tatármaradék, talán még Batu kán hagyta itt az ősokeket. Azokban megbízhatnak kegyelmetek.

– Ismertek ott valakit?

– A bírót, Kis György Erázmust. Sokat jár be apámékhoz, ha piacozik. Halásznak, nádat vágnak, vizát fognak, káposztát* kölest meg nagy titkon dohányt termelnek. De a dohányról nem tud a vármegye, se a kamara.

– Aztán hogy jutunk oda?

– Át a folyón; mondom, s egyenesen a Nyitra mentén föl. Falu nincs közte, ez az első falu. Fél napi járás odáig. Rég nem volt eső, az utak felszáradtak, a nagyobb vizeket ki kell kerülni, a Zsitva szanaszét fut. A Zichyek ott az urak, meg a Konkoly-Thegék.

Borinszky meg Patonyi egymásra néztek, tündöttek, latolgatták*

– Jobbágyfalu?

– Az.

A várfal alatti dűlőúton valaki a lovát biztatta, a földjére ment. Nem maradhattunk tovább.

62

– Délután visszajövünk, gondolják meg addig! – súgtam, s már osontunk el Miskával, aki közben nagy ügyesen fogott két compót is[^] és tüntetően lóbálta a horgon.

A lovak már heten voltak, megérkezett az ötödik tutaj is. Juhász Szalvátor boldogan sürgött-forgott, halmozódott előtte a megannyi kormánylapát, két helyen is égett szá-lonnaSütő tűz, nyüzsgött-zsibongott a tutajkikötő, az egész Vág-Duna-part.

Mint akik az ártatlan báránynál is ártatlanabbak, raktuk meg mi is a magunk tűzét, hogy megsüssük a halat. A lovak legyeket csapkodva legelésztek; a halsütés gyorsan ment, haza kellett térnünk a lovakkal.

A parton e pillanatban egy köcsögkalapos illető közeledett. Le-lehajolt, lassan ballagott, nézegetett, továbbment, néha valamit odaszólt a társához, aki néhány lépésnyire követte.

Zsubriczai János-Zalán volt.

Bennünk megállt az útő. Zsubriczait ezen a parton tavaly láttuk utoljára, valami csempészt keresett, aki azonban nem dohányt csempészett, hanem valamiféle iratokat, . tutajos álruhában, Lengyelországból. Megtalálta-e, nem-e az áldozatát, sohasem derült ki, ő erről aligha nyilatkozott kisebb rangú ember előtt, mint a főispán vagy a várparancsnok. Mit keres most itt?

Aki mögötte ballagott, afféle fullajtárja volt, de jóformán” nevét sem tudtuk, még csak azt sem, magyar-e, rác-e vagy sváb, sokan töröknek mondták, aki valami hadigályáról szökött meg, s éppen ezért a Jusuf nevet ragasztották rá. Beszélt vagy öt nyelvet, de egyiket sem helyesen. Zömök, fekete ember volt, lekonyuló fekete bajuszt viselt, s hol török fezt, hol pörge magyar kalapot tett a fejére. Két-három hetenkint túnt föl, hol együtt Zsubriczaival, hogy aztán vég nélkül róják az utcákat, hol meg nélküle. Ilyenkor nagy kosárból tükröket, gombokat, pántlikákat, késeket, bocskorszijakat, üveggyöngyöket és szagos vizet árult.

63

Mindenkivel kedélyeskedett, de mintha egyszerre tizenkét füle lett volna, s egyszerre hegyezte volna valamennyit a világ négy tája felé, és sohasem arra fordult, amerre hallgatózott.

Nos, ez bandukolt most Zsubriczai mögött a kisebbik kosarával, s kínálta a frissen érkezett tutajosoknak színes portékáját. Mintha nem is tartozott volna egymáshoz Zsubriczai János-Zalán meg

ő, ténfergésük véletlen találkozásnak hatott.

– Változatlanul nagy meleg lesz – tette föl széles peremű szalmakalapját Szalvátor mesW –, még mindig rejtekében leledzik az áldott permeteg eső.

A mester, ha éppen nem volt munkája, kis füzetkében verseket írt, beszélni is igen poéta módra tudott, főtisztelendő Czuczor Gergely professzor urat is ő borotválja ősziidőben, télvíz idején.

De mi, három cimborák is úgy éreztük, hogy akár hideg esőben is melegünk lesz még. De nem a nap tüzes záporától.

Zsubriczai Zalán meg-megállt a tutajoknál, el-elnéze-gette a szorgoskodókat, hallgatta a szekerce ütemes suhin-tását, le-lehajolta ladikokhoz. Aki csak úgy futólag pillantott rá, bátran azt vélhette, hogy csak reggeli sétáját végzi, unalmában szórakozni jött. Köszöntötte a borbélymestert, a két ácsségédet, maguk nyelvén a tutajosokat. Botjának gombos végét^N néha szórakozottan nyomta az álla alá. S mintha éppen most vett volna észre bennünket.

– Nini, gyerekecskéim! Ti is itt vagytok már ilyen korán? Hát persze, fürdetitek, legeltetitek a lovat. Hát ez derék dolog. Szép paripák.

– Nem paripák – feleltem –, csak húzó lovak.

– Ámde szépen gondozottak. Édesapád még nem érkezett haza?

– Nem még; úton van.

Bólintott, ballagott tovább, néhány minutumnyira a sza-

64

lagos Juszuf állt meg előttünk, csupasz tenyeréből három piros golyót varázsolt elő, megpörgette, eltüntette, s ment a parton fölfelé. Zsubriczai a harmadik kikötött tutajnál egyszer csak visszafordult.

– Ejnye csak – mondta anélkül, hogy emelte volna a hangját – nem láttátok ennek a kicsi kékbeli posztódarab–, nak nagyobbik társát? Mondjuk, a hozzá való mellényt.

Szerencsém, hogy éppen árnyékban álltam, a lovak patájához hajoltam, mert magam is észrevettem, mennyire elsápadok.

Szakadt posztószélt tartott ujjai között, azonnal ráismertem. Az én mellényemből szakadt ki, alighanem akkor, amikor a dereglye ablaka felé nyújtózkodtam. Beleakadt a szögbe, s kitépődött. Ott maradt, nem vettem észre. Felemelkedtem a lovak mellől, lélekjelenlétem nagyobb volt, mint ijedelmem.

– Nem én – ráztam meg a fejem. – Honnan tudhatnám, miből szakadt ki? Hol vette fel a földről Zsubriczai úr?

– Nem a földről vettem föl – mosolygott –, találtam.

– Valaki verekedett? – kérdeztem ártatlanul.

– Ezt én is szeretném tudni – mosolygott rendületlenül. – Csak úgy mellékesen érdeklődöm, vajh kinek a lajbi járói való?

– Száz meg száz ilyen mellény forog Komáromban -próbáltam mosolyogni én is –, s lehet, hogy ez nem is mellény volt. Tucatnyi szakad naponta.

– A nyelved jól felvágták, fiú – bólintott.

Ballagott tovább. Kosaras Juszuf egy tutajossal alkudozott; gyöngyház nyelvű kés tetszett meg a trencsényi embernek. Már jó messzire haladtak, amikor mi végre egymásra mertünk pillantani.

– Az én lajbimból szakadt ki, azaz az apáméból -mondtam.

– Abból, amit odaajándékoztál?

– Abból.

65

– Mi baj sincs akkor – sóhajtott megkönnyebbülten Miska –, mert ha véletlenül arra a két fogolyra bukkanna mégis a kopó, akkor sem vallanak be neki, kjtől kapták a mellényt.

– És ha rájön, hogy az enyém volt?

– De nem jön rá! – toppantott Páti Nagy Miska, noha inkább csak önmagát bátorította a toppantással.

Fél szemmel az egyre messzibb keringő Zsubriczait figyeltük. Nem óhajtottunk, tágítani a partról, ki akartuk találni, miben sántikál. Az mindenképpen megvilágosodott előttünk, hogy az őrseget már riasztották, rég észrevették a szökést, s nyilván azt is kitalálták, a foglyok merre osonhattak el. És most a segítőtársakat keresik, ha ugyan nem úszással menekültek. Ha eszük volt a kopóknak, azonmód kitalálhatták, hogy segítők érkeztek, egyébként hogyan akadhatott volna föl egy

kékbeli posztódarab a rácson? Ha pedig segítség érkezett, csak csónakon jöhetett. Nyilván ezért hívták Zsubriczait is a fullajtárjával; mint szaglászoknak és kopónak mindenféle hatóság előtt jó híre volt. Órák óta nyomozhatnak már. Sűgva összegeztem a lehetőségeket:

– Zsubriczai Zalánéknak a Vág-Duna partját adták föl leckéül. A katonai patroklok a városban róják az utcákat, a kocsmákat, a búvóhelyeket. Az országutakra meg kiharancsolták a vértés lovasokat, jobban bíznak bennük, a stájerekben, morvákban, mint a huszárokban. Nyilván valamely őrsöt a Pozsonyi kapu felé küldtek, egy másikat

-Gutának, harmadikat meg éppen kompon, odaátra. Szőny-nek, Igmándnak. Nézzétek csak, igazam van!

Két lovas vértés katona most ügetett keresztül a Vág-Duna hídján, kocogott Érsekújvár felé. Nem sokat tévovázott a várparancsnok! S jele volt ez a szaglászás, nyomon követés annak is, hogy fontos foglyokról van szó.

Fél szemmel állandóan Zsubriczait figyeltük. Most ért a mi éjszakai mentőcsónakunkhoz, a keskeny Jadikhoz.

66

Hajnalba gondosan kötöttük ki egy fatörzshöz láncsal, a belseje azonban még nedves volt, jeléül annak, hogy csak az imént használták; a nap nem szárította ki. Nagy egyedülvalóságában olyan árvának hatott, amilyen árvának némely szónoklataiban tisztújításkor Füßy Kálmán bátyánk jelölte a magyar népet; árva, szegény magyaroknak, itt, Európa forró üstjében. Mondom, ilyen árva volt az a ladik is. Zsubriczai körüljárta. Valamit bámult a ladik fenekén, aztán hirtelen lehajolt, felemelte a valamit, és zsebre tette. Akkor ért melléje az oldalkanonokja, Juszuf, a kosaras. Megmutatta annak is azt a valamit.

Mit találhattak vajon? Szerettük volna, ha varázsszemmel áldottak volna meg a rég holt somorjai boszorkányok – akiről olyan csodálatos történeteket tudott édesapánk –, és odapilloghattunk volna, bele egyenesen Zsubriczai dókájának a zsebébe. A szívem megint megdobbant, izzadni kezdtem.

– Gyerünk! – mondtam. – Otthon a helyük a lovaknak.

El innen minél hamarabb, még mielőtt Zsubriczai Zalán úr újból faggatni kezd! Mind az öt lóval hazafelé indultunk. Csak Csukás Sanyi maradt ügyelőnek Juhász Szalvátor mester bódéja mellett, hasmánt feküdt a fűben, az ő szeme volt a legsasabb sasszem. Ebben az órában csakis az érdekelt bennünket, tovább szaglászik-e Zsubriczai úr a folyóparton, eljut-e a hajóhoz, avagy visszafordul. De mégha a hajóhoz kerülne is, úgy véltük, nyugodtak lehetünk. A két fogoly egyike folyton örködött megbújva, s a hajó kormányfedélzetének magasából messziről észre lehetett venni a gyanús idegent. Márpedig Zsubriczai a maga terjedelmes köcsögkalapjában, a kosaras Juszuf az aznapi piros török fezésben több volt, mint bujkáló emberek számára gyanús. Úgy látszik azonban, hogy Zsubriczai Zalán úr megalé-

67,

gedett azzal, amit a ladikból fölemelt és zsebébe dugott. Mert még álldogált egy ideig, elbámulgatta a felröppenő gémekeket, a csipegő vízicsibéket, a sebes kacsákat, szünetlen, fáradhatatlan víz alá bukásukban gyönyörködött, aztán megfordult, s visszafelé lépkedett. A várfalak alatti parti úton mendegélt lassan, megfontoltan a vár kazamatakapuja felé. A mi tegnapi tutaj utunkkal párhuzamosain.

Mindezt Csukás Sanyi jelentette izgatottan, jó három fertályóra múlva, amikor már az istállóban a lovak a szénát ropogtatták, és kiszüröcsölték a faveder vizét.

Vajon mit találhatott Zsubriczai?

Élt bennünk a sejtés: a mai nappal még nem végződött be semmi.

A két Lipták a többi tutaj oscimborával nyilván már túljutott Érsekújváron is, valamerre Nyitra városa felé járt.

Őket aztán a két vértés ebben az életben utol nem éri, ki nem faggathatja, meg nem állíthatja. És egyébként is: melyik morva vértésnek jutna eszébe három tele szekér tutajos szlovákot megállítani, s holmi dunai hajóról, szökött foglyok felől zaklatni. Meg még valami megnyugtató orvosság ebben a mai zűrzavaros hadrendben: Érsekújvárba a két komáromi vértés katona külön parancs és engedelem nélkül be nem léphet, nem lévén ott illetékes sem várbéli katona, sem megyei pandúr.

Mert az már másik vármegye!

68

GOMBHOZ A MELLÉNY

– Nincs étvágyad, kisfiam? – simogatta meg édesanyám az arcom, mert csak piszkálgattam a

nagy öblű tálban a kanalammal.

A virágos cseréptálat édesanyám szokás szerint az asztal közepére tette, illatos, kásás-húsos káposzta ingerelte az ember ínyét benne. Közös tál volt, mindenki a maga felőli oldalon nyúlt bele kanálával, vagy kapta késre a húst. Nagy karaj kenyeret tartottunk a kés, kanál alá, el ne csöpögjön a jó lé. Hárman ültünk csak az asztalnál, a szolgálóleány az ajtónak támaszkodva, állva evett, a kocsisfiú a küszöbön.

öcsém kezében szaporán járt ide-oda a kanál. Én csak szűrösölgettem, válogattam.

– Valami bajod van, beteg vagy? – ismételte édesanyám. – Egész délelőtt a lovakkal voltál a Vág-Dunán, megehülhetnél.

Sóhajtottam, s engedelmesen kaptam be egy nagy falást. Nem ment az evés, mintha kőgombócokat kellett volna nyelnem.

– A Liptákok nagyon örültek az útravalónak, felette köszönték, hálálkodtak – ütöttem el a kérdést.

– Netán az övékből ettél? – fogott gyanúra édesanyám. – Nem volt szép tőled, őket rövidíteni meg.

De erre már felpattantam, bárhogy másüvé méláztam is.

– Hogy gondolja ezt, kedves anyám? Mindent megkaptak, akiknek szánva volt, hiánytalanul.

69

Magamban azonban nemcsak a Liptákokat, hanem a két másikat is a megajándékozottakhoz soroltam.

– Jól van – folytatta –, aki beteg, lefekszik.

Úgy is tettem, mint aki beteg. Senki se szóljon hozzám inkább, ledőltem kinn az udvaron, az istálló árnyékában a dikóra. Csakhogy ezzel sem cselekedtem jót s hasznosat sem, párologó bögrével a kezében. – Idd meg!

– Idd meg!

– Mi ez?

– Herbatea, pemetefű, zsálya, hársfavirág.

– Minek?

– Betegnek.

– Kinek?

– Neked. Aki beteg, igya ki.

– Keserű?

– Nagyon – vigyorgott az öcsém, és orrom alá nyomta a bögrét azzal a zöldessárga, forró levével.

– De méz is van benne.

Hát még ez is ráadásul! Nem volt elég bajom, nem kísértett még lehunyt pilláim mögött is Zsubriczai a fullajtárjával; a keserű poharat fenékgig kellett innom. Most már nem hátrálhattam, vitézül megittam.

Borinszky, Patonyi, mit meg nem kell értetek tennem!

A fáradtságtól, a tömérdék izgalomtól, a nyugtató főzet-től elszenderültem. A hőség nem szűnt. Ilyenkor a város lármája is alábbhagy. Csak néha ugat föl a kutya, kodácsol a tyúk, a sógorék udvarán kacsák tasakodtak. Vajon mit csinál most az a két megszabadított ember ott a rozszant hajón? Megszöktek-e már, vagy az esti szürkületet várják? Befogadja-e őket a martosi bíró, vagy rögtön följelenti?

Föl-fölriadtam, hánykolódtam. Nyilván másik két cimborám is hasonlóképpen járt, egyik sem mutatkozott. A sánta szabó kocogott végig az úton, botjával olykor szórakozottan veregette a deszkakerítést. A kutyák ilyenkor fölüvöltöttek.

70

A toronyóra kettőt ütött. Nemsokára **odabenn a hűvös** első szobában is kiugrott ajtaján a kakukk, s belekakukkol* a fonnyadt levegőbe.

A szekérszörgés egyre közelebb jött. Minden gyerek ismeri a maguk szekérének szörgését, lovainak patadobogá-sát, mint ahogy harminc kutya közül is kiválasztja az emberfia a maga házörzőjét, bárhogy vonít is a harminc eb egyforma erővel.

Édesapám megérkezett.

– Pisti!-kiáltotta.

Szerette, ha mi nyitunk kaput neki, öcsémmel. Ilyenkor azt is tudta rögtön, semmi különösebb bajunk. Ugráltak a kutyák. Pattantam föl, rohantunk kaput tární. Már kísértük is a két lovat, fogtuk ki a hámból, dobtuk le a gyeplőt, sallangot, ellenzót, pontosan dolgoztunk hárman a kocsisfiúval, mint a gépely vagy a malom fogaskereke. Vezényelni sem kellett.

– Hamarább jöttem meg egy nappal – fordult édesanyám felé édesapám. – Ennyi fuvarra volt csak szükség. Maradt még ebéd?

Hogyne maradt volna! Nálunk állandóan számítanak két-három vendégre, megkésétt családtagra, netán koldusra. A káposzta meg különben is úgy jó, ha vékás fazékkal van belőle, s három napra főzték.

Pihentettük a lovakat, istállóba vittük, csutakoltuk. Zabostarisznyát akasztottunk fülük közé. Ropogtattak.

Édesapám mellé ültünk, amíg evett, Mindig tudott valami érdekeset mondani a távoli világról. Különös emberekről, lengyel háborúról, arról, hogy Napóleon visszaszökött, és tíz öl hosszú vizát fogtak a Dunában. Két karaj kenyér között most ezt újságolta:

– Patrulok kószálnak a városban meg a várfalak körül. Engem is megszólítottak vagy kétszer, nem láttam-e szökött katonákat.

– Milyen szökött katonákat? – kérdezte édesanyám.

71

– Nem tudom – vont vállat édesapám. – Mindig akad, aki megunja a szép katonaéletet, aztán megszökök. Nyilván most is akadt egy cserepár vagy kettő, aki tovalépett. Mondtam nekik, a réteken keressék, a nádasokban, kukkó vált belőlük.

– Láttá édesapám? – csillant föl az öcsém. – Lábbilincset húztak maguk után?

– Ha láttam volna, se adom fel őket – dünnyögte, s megcélozta azt a nagy darab húst, ami úgy állott ki a káposztából, mint a vízből egy hódfészek. – Hadd fussanak, ha megbánták szegények. De nem láttam senkit, aki szökött volna. Hát csak keressék.

Jól bekortyolta a bort, zsíros káposztára, kására ez méltó. Rányomott még egy darab kenyeret, megtörölte kését.

– A lovak rendben? Megnézem.

Ledobta súlyos csizmáit, mezítláb ballagott ki az udvarra. A kapcákat a lány forró vízbe dobta. Nálunk nagy tisztaság volt.

Az istálló hírlásán dobogtak a lovak. Megnézte, tenyerével végigsimította őket. A lovak bőrén ilyenkor finom, reszketeg borzongás fut végig, mint apró, szél hajtotta fodrok a tavaszi Dunán.

– A vasvillát, vödört, hé! – kiáltotta hirtelen. Rohantunk villával, vödörrel, kézi saraglyával, mert a

trágyát is mi hordtuk ki a lovak alól.

Ügy tetszett, minden békésen, a maga rendjében fut tovább, mint mikor zsírral kenik a szekér tengelyét, nyugodtan halad, hangtalan.

A szögre akasztott poros lószerszámot az istálló ajtajában már négyen tisztítottuk. Apám a kapu felé pillantott, mert a kutyák igen kaparásztak.

– Hát ez mit keres itt megint? – morogta, s a belépő felé indult.

Zsubriczai Zalán volt. Ezúttal egyedül, melléklete nélkül.

72

Most nem fénylett égi derű az ábrázatán, képe fontoskodóan komoly maradt.

– Minden jótét lélek dicséri a ház urát – köszöntötte apámat, s megemelte köcsögkalapját.

Vissza is tette rögtön, mert egy fekete-sárga császári mundérba öltözött darázs helyes dárdájával zúgva s fenyegetően röpködte körül.

– Fogadjisten! – bölintott apám. – Mi széllel megint? Már hogyha jótét lélek érkezett – tette hozzá némi finom gúnnyal.

Látszott a vendégen, hogy még az erre való véletlen sétálás ürügyét sem fogja keresni. Rögtön a tárgyra is tért.

– Leülhetnék? – kérdezte. – Te is maradj itt, István fiam.

Nekem már reszketett a lábam, ha most szólásra kellett volna kelnem, bizton csak rekedt gurgulázás szakadt volna ki a torkomból. Igaza lett volna édesanyámnak azonmód: „Beteg ez a gyerek, de nagyon!”

– Persze hogy leülhetünk – tessékelte apám a pítar elé húzott széles lócára –, itt hús árnyékban

vagyunk. Kínálhatom borral?

- Köszönöm, most nem kérek – hártotta el az italt magától Zsubriczai Zalán, a „most”-ot jól megnyomva. – Most jött haza, Kecskés uram?
- Az imént. Éppen hogy lecsutakoltunk.
- Messze járt?
- Messze – felelte apám, mert ilyen kérdésre csak ez lehetett Zsubriczainak a felelet.
- Idegen emberekkel nem találkozott? – került ismét egy nagyot Zsubriczai.
- Az egész világ idegen, ha úgy vesszük – került apám is egy nagyot másik oldal felől –, vagy, ha tetszik, csupa jó barát. Az idegent egyébként hogy érti, domine Zsubriczai?
- Várbeli szökevényeket értek alatta.
- Kegyelmed már a negyedik, aki ezt kérdi. De ilyesfé-

73

- léket nem láttam. Nyilván jelentős perszónák lehetnek, ha ennyire kutatnak utánuk.
- Jelentősek, igen jelentősek – bólintott Zsubriczai, s anélkül, hogy folytatta volna a mondatot, hirtelen kirántotta zsebéből az én mellényem szakadt darabját.
  - Odamutatta apámnak, csaknem orra alá nyomta.
  - Nem ismerős véletlenül ez a posztó Kecskés uram előtt?
  - Apám messzire húzta az orrát, sose szerette, ha orra előtt hadonásztak. Mintha ez is valami darázs akart volna lenni, csípős, fullánkos darázs.
  - Merthogy az is volt, csak édesapám még nem sejtette.
  - Mi az ördög legyen rajta ismerős? Nem én veszítettem el.
  - Nem? – nyugodott bele látszólagos egykedvűséggel Zsubriczai. – És ez sem ismerős?
  - Mellénygombot húzott elő a másik zsebéből. A kisebbfajta szekeressgazda-pityke volt, az az ezüsttel futtatott, áttört mintájú, géppel préselt gomb, amelyet a gazdák s gazdalegények a mellényükön viselnek egysorosán vagy kétsorosán. A dió nagyságú, nagyobbfajta gombot, a dókára, ködmönre valót kézzel készítik az ötvösmesterek; hegyes csigaházhoz hasonló gombok ezek, csavart végükön külön aprócska gombfejjel. Tíz-tizenkét féle mintát is tudott sodorni-önteni a mester. A ködmönök legszebb díszé mégis a mentekötő lánc volt, tallér nagyságú láncszemekkel, közepén a gyermektenyényi boglárával. Ilyen boglárba tűzték a fekete báránybőr kucsmán a darutollat is. Ezek az ékszerek azonban színezüstből voltak.
  - De a lajbigombok, bármily tetszetősök is, csak rézből; ráfűjt ezüstjük sápadtan csillogott.
  - Nem ismerős? – ismételte meg Zsubriczai Zalán a kérdést, két ujja közé fogván a becses leletet.

74

- Nyilván a ladikban találta. Ott szakadt tovább £ mellényem. Azaz, hogy hívek maradjunk az igazsághoz, édesapám mellénye. Sőt, még hívebben: valamelyik fogolyé.
- De édesapámat sem ejtette fejre gyerekkorában sem a nagymamám, sem a dajka. Olvasott ő minden keze ügyébe kerülő újságot, bécsit, pestit, pozsonyit, még Kisfaludy Károly Auroráját is járatta. Egyszer még Kossuthal és Széchenyivel is beszélt Pozsonyban, Wesselényinél pedig maga tisztelt egy komáromi küldöttség tagjaként. Gyors észjárású, fürge gondolkodású ember lett belőle, aki egy pillantat alatt át tudja látni a megannyi kényes helyzetet, különösen, ha eleve óvatosságra kényszerítették, és rohanó elméjével elibe tudott kerülni akárhány hasonló buzgalommal vágató és gondolkodó embertársának. Országjárása, foglalkozása készítette ilyen tudomány elsajátítására, a friss

75

- észváltásra. Azt remélem, én is örököltem tőle némelyecs-* két eme talentumából.
- Még csak rám sem pillantott, de tudtam, hogy forog már agyának valamennyi kereke olajozottan, mint az egymásba kapcsolódó sok finom órakerék. Nem tudhatta bár, aligha sejtette is még, miről van szó, de már megérezett valami különös rezdülést a levegőben és Zsubriczai hangjában.
- Vállát rántotta apám, közönyös hangon felelt: *m* Persze hogy ismerős gomb ez. Erőst ismerős.
- No, ugye! – csapott rá Zsubriczai örömmel – Aztán honnan ismerős?
  - Onnan, domine, hogy az egész gazdatársadalom ezt varratja a mellényére Komáromban, de akár Nagy-megyeren vagy Szentpéteren is, meg Izsán. Két mester míveli őket ugyanazon mintára, százával. Nem mondok sokat, de e mai napon is akár ezer ilyen lajbigomb sétálgat a mellényeken Rév-Komárom városában.
  - Zsubriczai azonban nem veszítette el a kedvét.

- De ha összeillesztjük ezt a szakadt posztódarabot a gombbal, pontosan összeillenek.
- A vak is láthatja – bólított apám –, de mi ebből a következtetés ?
- Nem sok, csak annyi, hogy a szakadt posztót a hadidereglye rácsán találtuk, a hozzá való gombot meg mérföldnyire tőle, egy pihenő ladikban, a tutajkikötő szomszédságában.
- Még mindig nem értem – ingatta fejét édesapám, pedig én akkor már tudtam, hogy kezdi pedzeni, noha a teljes igazságot nem gyaníthatja. – Ha ez a gomb meg a posztócska összetartozik, mi közöm van nekem az egészhez, miért egzamináltat domine Zsubriczai, amikor hosszú út után egy kicsinyt nyugonni óhajtnék?!
- A gombhoz akarom varrni a mellényt. Mert akié a posztó, azé a mellény, s akié a mellény, azé a gomb. Hogy

76

egészen világosan beszéljek, Kecskés uram, az éjjel ama három fogva tartott rebellis illető közül kettő, akiket a ke-gyelmedék fiai láttak ...

- Megszökött – vette át a szót apám. – Valami ilyet hallottam harangozni a városkapunál.
- Nem megszökött; megszöktették őket. Ki volt ez agyalva fűrfangosan. S akik segítettek a szöktetésben, nem sejtve, nem tudva a következményeket, otthagyták e gombot s e posztódarabot.
- Hol?
- Mondom, a lefeszített rácson és egy ladikban.
- Engem ingyen faggat, domine Zsubriczai – mosolyodott el apám, mert azt hitte, megoldotta már a rejtelmet –, én nem voltam ott. Se nem segítettem, se nem menekítettem. Isten és az utasaim a tanúim rá, hogy éjjel Komáromtól sok-sok mérföldnyire jártam. Nem lehettem egyszerre két helyen; el sem varázsoltak, ketté sem hasítottak. Azért hát hiába keresi rajtam a mellényt.
- A kegyelmed fia másik két cimborájával együtt az elorzott tutajjal a hajó ablakához jutott, s ismerte a rácsot, járt tehát arrafelé.

– Először is, az én fiam nem orzója, sem lopója semmiféle utajnak. Gyerekcsíny volt, rajtaveszthettek volna, ezt jól tudja Zsubriczai úr. Valóban megeshetett, hogy a gyerekek valamelyikének akkor, érti jól, Zsubriczai úr: *akkor* fennakadhatott, kiszakadhatott a lajbija. De mivel vissza is jöttek, mert visszahozták őket ladikon, megtörténhetett, hogy a gomb meg abban a ladikban esett le. öten voltak, öt lajbit jelent ez.

– A tutaj osok nem viselnek komáromi gombos mellényt – folytatta hidegen, könyörtelenül Zsubriczai Zalán –, így tehát három egyén marad gyanúban. Ugyanis a gombot nem abban a ladikban találtuk, amelyikben ezek a fiúk *akkor* visszajöttek volna! Egy egészen más ladikban, egy árva, nedves, keskeny ladikban. A Czilling halász-

77

mester ladikjában, s a mester három napja nem is **ült** abban a ladikban, mert az ácsi partoknál halászott a bokor, a Czilling halászbokor. Tizenkét ember.

– Ezt jól összeszedte, domine Zsubriczai – ismerte el apám –, de mivel sem Czilling András, sem idősb Kecskés István nem járt a dereglye körül, ennél fogva a mellény saját maga segített a fogolyszöktetésben. Az ilyen okos mellényt ki kellene akasztani közszemlére a városháza ablakába. Zsubriczai a fogát szívtá, de nem mutatott dühöt.

– Ha az idősb Kecskés nem is, de a fiatal lehetett! -vágta ki váratlanul a tromfot.

Elsápadtam. De édesapám is. Zsubriczai felém fordult, rám vetette pillantását. Apám azonban nem nézett rám. Asztalra csapott.

– Most már aztán hagyja abba a mindenféle gyalázatos gyanúsítgatást, Zsubriczai úr! Hogyan képzelmezi, hogy *mit sem sejtő, a magas politikával soha nem foglalkozó* gyerekek, kollégisták ártják bele magukat a magas kormány és a hadi regulák dolgába? Már a pusztá gondolata is megbetegít.

S váltig nem fordult felém, váltig nem kérdezett, pedig most kellett volna elkövetkeznie részéről is a vallatásnak olyanformán, hogy felém fordul, s kérdi haraggal: „Te voltál?” Nem tette. Úgy védett, mint aki eleve tudja, ártatlant vádolnak. A kérdést tehát Zsubriczai tette föl:

– Ti voltatok?

Én talán, egymagamban, vallottam volna. De még két másik jó barátomat is illethette vád, s ami a legfontosabb: abban a pillanatban meg kellene mutatnom a szökevények rejtekét. S akkor minden összeomlik, amit *oly* nehezen építettünk. A szökevényeket pedig kétszeresen büntetnék. Most nem szabad, nem lehet, a többiek érdekében is tilos bevallani az igazságot.

Zsubriczaira néztem.

78

* Nem. Nem mi voltunk. Azt sem tudom, hogy kellett volna rabot szabadítani.

– A kollégiómban nem tanítják – fejezte be apám.

Én már egészen belezavarodtam, s vártam, végül is Zsubriczai mire fog kilyukadni. Hát erre:

– Kissé belegabalyodtam ebbe a mellénydologba mondtam, s felállott, hogy eredménytelen vallatás után távozzék, de mi apámmal jól tudtuk, hogy ennek a belezavarodásnak egy pillanatig sem szabad hinnünk, hisz úgy igyekezett vágtatni a cél felé, mint egy vadászkutya a nyúl után. – Belezavarodtam, mondom, s talán kegyelmetek is. Mert a dolog nem egészen így volt, ahogyan elmondtam. Kecskés uram talán nem tudja, mert nem volt ott, de a fia annál jobban kell, hogy emlékezzen: amikor a tutajról felhúzták őket a hajóra, már egy minutumig sem tartózkodtak abban a ladikban, amelyben a segítséghezó tutajosok érkeztek. Tehát ott és akkor nem is hullhatott mellénygomb, s nem szakadhatott ruha, mert a mellény éjjel szakadt, s a gomb éjjel pottyant. Szöktetéskor.

– Ez csak azt bizonyítja, hogy a fiam egyáltalán nem lehetett a szöktető.

Zsubriczai indult már a kapun kifelé, botja gombját állta alatt forgatva szokása szerint, amikor sajnálkozva állt meg.

– Hát persze ...– dűnnyögte – tulajdonképpen hány mellénye van Kecskés uramnak?

– Négy – bökte ki önkéntelenül apám, de aztán hirtelen nekiveresedett, a nyakizma megdagadt, mint mikor igenigen dühös, és akkorát ordított, hogy a kapirgáló tyúkok a kakással együtt mind szétrebentek, a kutya is elsomfordált. – És hallja az úr, engem ne faggasson, a házamban ne szaglásszon, a pincében ne kutasson, a családomat ne egzaminálja, mert ha még egyet kérdez, Isten látja lelkem, nem állok jól magamért! Elvégeztük.

Sarkig tárta a kiskaput, s kitessékelte a hívatlan vendé-

79

get. Zsubriczai Zalán megigazította fején a hengerkalapot, megpördítette botját, s csak ennyit mondott:

– Jól van, uram. Akinek nem mellénye, nem veszi magára. De lehet, hogy még majd folytatjuk ezt a barátságos beszélgetést. A Duna hullámai kiszámíthatatlanok.

Elment. Nem sietett. Lassan, kényelmesen sétált be a városba. Még fűtörészett is.

Apám arcáról lassan illant a pirosság. Fújt még néhányat^ inge ujjával törölgette homlokát. Édesanyám, aki a konyhaajtóban állt, s onnan figyelt-hallgatózott, hozzárohant:

– Ne izgassa magát, István, ez a kopó mindenüvé beszagol, s szeretné, ha valami nagy, nagy érdemmedáliát tűznének a mellére. Hitvány egy ember.

– Az! – szusszantott apám, s ekkor pillantott rám először. Hosszan vizsgált, összehúzott szemmel, mintha még sose látott volna. Aztán ennyit szólt:

– Hozzátok ide a mellényeimet. Mindet.

Most már leszámoltam mindennel. Álltam sápadtan, le-horgasztott fővel, s vártam a véget.

Édesanyám térült-for-dult, aztán nem is fordult, csak térült, hosszan kutató-matató, végre kilépett az udvarra, s felmutatott három mellényt. Kettő fagombos, egy meg ezüstgombos.

– Három – olvasta össze édesapám a ruhadarabokat. – Gyorsan, hol a negyedik? A kopott, az istálló.

Előléptem ekkor.

– Azt hiszem, Patonyin. Vagy Borinszkyn. Apám rám meredt.

– Azok kicsodák?

– A három közül kettő.

Nem sütöttem le a szemem zavartan, nem pironkodtam, bátran tekintetem édesapámra. Egy lépést tett hátra, talán hogy jobban szemügyre vehessen, s valamiféle új ember lelkét fedezze föl bennem – azaz bennünk, hármunkban –, amilyen emberfélét a családban eddigelé még nem ismert. Édesanyám azonban csak a köténye szélét

80

gyűrögte, könnyezni is elfelejtett hangtalan ijedelmében. S ekkor ezt kérdezte apám igen halkán, mintha még az udvaron heverő létra foka is egy-egy fül lett volna:

– Hát ti voltatok?

Még csendesebben feleltem én:

– Mi.

Egy ideig nem válaszolt. Még az udvar kodácsoló, tasakodé népe is elcsöndesült szinte. Oly sokáig nem szólalt meg apám, s vizsgálgatott az ítélőbíró tekintetével, hogy azt hittem, meglepetésében tán beszélni is elfelejtett. Ráncok jelentek meg homlokán, redői között aranyzárnyú

légy botorkált. El sem hessentette, észre sem vette. Végül mégis megnyílt az ajka, megrezdült fölötte a vastag bajusz.

– Talán a helyzetekben én is ezt tettem volna. Felmentett! Aztán megint csak szótlanul méregetett, én

vagyok-e az ő fia, vagy valaki egészen más él az ő házában, akiről eddig nem is tudott. Nagyon azonban mégsem csodálkozhatott, hiszen ő nevelt, az ő fia voltam; csak tudnia kellett, hogy különleges helyzetekre mi nálunk a felelet! Mozdulatlanok maradtunk mi hárman, akár a szent szobrok a hidakon, más senki sem volt a közelünkben. S még ezt tette hozzá édesapám:

– Bizonytalán ezt teszem, ha alkalmam adódik rá. Kötelesség ez, hiszen azok a rabok nem főbenjáró bűnösökként kerültek ide. Amit Pozsonyban cselekedhettek, az nem bűn.

Édesanyám azonban az ő anyai szívével másként gondolkozott. A csíny tevőt látta bennem, nem a rabszabadítót; a politikai, konstellációk, országgyűlési kázusok csillagnyi messziségben állottak tőle, az ország zavaros dolgaiban, nekikeseredésében, a gyűlölködésekben és rebelliókban is ő csak a maga fészekalját óvta, gondozta, féltette. Elsírta magát.

– Fiam, fiacskám, Isti, Sanyi, Miska, mit tettetek szerencsétlenek? Tömlöcbe hurcolnak, lenyakaznak, fiatalon

81

pusztítanak el! Istenem, mit tettél?! Meggondoltátok-e vagy egyszer? És úgy, hogy én nem is tudtam róla. Titokban osontál ki, titokban jöttél vissza. István – fordult apám felé –, én nem tehetek róla!

– Nem is vádolt senki – mosolyodott el végre apám –, és most már ne jajgass, he keseregj, nem lehet visszacsinálni. Klasszikusan kifundáltatok, jól megfeleltetek Metternich uraiméknak. Most csak azt kérjük a Mindenhatótól, maradjon is titokban, el ne árulja senki.

Egy olvasmányára emlékezett vissza, még szívesebben derült fel.

– Mint mikor Rákóczi urunk idejében Vak Bottyán generálist szöktették meg Nyergesújfalun – fűzte hozzá. Csakhogy ti vízen szöktettetek, őt meg az ól alól ásták ki, Most pedig gyere be, ülj le, és mondj el mindent híven, úgy, ahogy történt.

Kétszer is jelezte a kakukk a fertályórát a falióránkon, amikor végeztem az elbeszéléssel. Apám csak néha-néha vetett röviden közbe egy-egy kérdést, figyelemmel hallgatott. Álltam előtte engedelmesen, mint a skólas gyerek a tanárja előtt, ha felel; ő a báránybőrrel bélelt karosszékben ült, úgy hallgatott. Édesanyám csak a szobasarokig jutott, ott szörnyülködött és sírdogált. De néha fel is nevetett.

– Fiam, fiam – szöpdögte hol vidáman, hol szomorkásán, aszerint, elbeszélésem melyik részéhez értem. De ezzel az egy szóval ki tudta fejezni anyai szívének minden érzületét.

Mikor végeztem a gyónással, apám a fejemre tette kezét.

– Annyit mondhatok, nem könnyű rébuszt adatok föl a magas haditanácsnak, a még magasabb kamarillának s magának a kegyelmes várparancsnoknak is. Alaposan megzavartátok őkegyelmeik fejét. De hát csak egyik szóm-

82

mai dicsérhetlek ezért a bolondságtokért, éretlen lelkesedétekért, másik szavammal korhollak, beleértve azt a két jámbor Liptákot is, akit bűnbe sodortatok. Legalább nekik nőhetett volna be a fejük lágya! Csupán a véletlenül múlt, hogy ott nem hagytátok a fogatokat, stante pede le nem puffantottak benneteket. (Eme szavaknál édesanyám hangosan jajdult föl.) Kölykök vagytok még, forrófejűek, nem lett volna szabad beleártanotok magatokat a nádorispáni kancellária és az országgyűlési türelmetlen ifjúság cir-kumstanciáiba. Hátha főbenjáró bűnnel is vádolják őket: loptak netán vagy gyilkoltak!? Attól tartok, mindnyájan ráfizetünk még erre, belezárva a Liptákokat is. Jobban teszik, ha egyelőre nem jelentkeznek a komáromi vizeken. Korántsem jutottunk még a kázus végére, böjtje lesz ennek!

– Ez így van, édesapám – jutottam végre szóhoz, mert édesapámat ismerve, szokatlanul hosszúra nyújtotta az ex-hortációt, ám azért örültem, hogy végre sikerült őszintén könnyíteni lelkiismeretemen. – De hát kegyelmetek, öregebbek örökké azt hangoztatják, hogy mindenkoron az üldözöttek, kisémmizettek, megviseltek, kiszolgáltatottak pártjára kell állnunk, ha választani a közömbösség és cselekedet között módunkban áll. A templomban is nem ezt hirdetik?

Apám félrebillentette a fejét, úgy nézett rám, mintha vele egykorú emberrel szólna:

– Ez igaz, de éppenséggel ezt a törvényt nem gyerekeknek kell betölteniök, nem rájuk szabták a paragrafusokat, sem az Írás parancsait. Rátok legfőképp az engedelmisség törvényét mérték, ifjabb

Kecskés István! Südő emberek vagytok ti még, meggondolatlanok. De hát a közeli jövőben úgyis kiviláglik majd, mitől terhesek a napok. Egy dologban mindenképp bizonyos vagyok, abban mégpedig, hogy ez a Zsubriczai nem fogja többé abbahagyni a szaglálódást, a besúgást. Az az életeleme, mondhatnám

83

policájfoglalkozása. Fogják ezt még a komáromi kutyák a kerítések alatt megugatni!

Édesanyámat az egész beszélgetésben csak az érdekelte, hogy veszélybe kerülhetek, s mint valami jó kotlós, a pótcsíbet is szárnyai alá igyekezett venni. A politikával nem törődött; politikával a nők legfeljebb a főispánék, alispánok, Zichy grófék, vagy Konkoly-Thegéeék házában találkoztak, a polgárasszonyoktól mindez szerfölött távol állott. S mint jó, gyakorlatias gondolkodású anya, az egyedüli kérdést boncolgatta, amely szerinte ésszerű.

– Radványba küldjük a gyereket még ma – szölt kÖzbe-J és a Csukás gyereket meg a Páti Nagyéek fiát is menesztem kell minél hamarább, amíg el nem múlik fejük fölül a veszedelem.

Két Radvány van Komáromhoz közel, Csilizradvány a Duna mellett fölfelé, Dunaradvány lefelé. Tudtuk, Csiliz-radványról van szó, ott élnek rokonaink, oda szeretne szöktetni édesanyám. Annyi ott a víz, a nádas, dunai holtág, halászkunyhó, parti erdő özzel, szarvassal, vaddisznóval, rókával, oly nagy útvesztő a Csilizköz, hogy ott aztán meg nem talál tucatnyi Zsubriczai-kopó sem, a kosaras törökjével együtt.

– Nem tudom, jót tennék-e ezzel – tűnődött apám. – Bevallása lenne ez annak, hogy Zsubriczaiék, meg a várparancsnokság jól gyanakodnak.

Édesapám nagy sóhajtvá fogta fekete göndör bárányszőre – a szekeresgazdák télen-nyáron ezt viselik, de az ünneplő kucsmájukon ezüstboglár is van –, oly elgondolkodó mozdulattal húzta fejébe, mint akiről lelátszik, hogy lelkében már itthon sincs, s mivel sétára indult, ébenfa gombos botját is megkereste; amely bot jó a kutyák ellen, de gazdájáról azt is elárulja, hogy most csak szomszédolással tölti idejét.

– Átmegeyek Csukásokhoz – közölte –, s meglátogatom Páti Nagy Mihály komáékat is, kitudandó, mire végezték a

84

famíliák. Elmondtak-e cimborádék híven mindent, avagy ott titkolózás vagy. Nagy baj köpenyét vették magatokra, István, s lehet, hogy csücske reánk is vetődik. Majd talán közösen kitalálunk valamit.

Elment. S vele az értünk való setét aggodalom.

A mai mozgalmas, annyi izgalommal bővelkedő napon már semmi értelme sem lett volna újra kiballagnunk a menekítő hajóhoz, hogy megtekintsük a két jurátust, vagy továbbkalauzoljuk őket, túl vizeken, s nádakon. Élelemmel elláttuk őket, ruhájuk sem árulkodik szökevény voltukról, a többi az ő dolguk immár. Keresztet vetni további útjukra!

Melyikünk sejtette volna, hogy nemsokára újra látjuk egymást!

Édesapám napszálltával érkezett haza.

– Igazad volt. – Ezzel köszöntött be. – Sanyi barátod mindent elmondott az apjának, Páti Nagy Mihály komám pedig először megduplázta fia dukanciáját, nád vesszővel méghozzá, s csak azután faggatta ki. Gondolta, hogy így termékenyebb a vallomás.

Sóhajtott aggodalmasan, holott sóhajtozni igen ritkán hallottuk apámat.

– Mert az a Zsubriczai náluk is járt, ott is faggatózott, de nem vallott egyikőtök sem érdemlegeset. Jobb is ezt most már titkolni. Olyan ez a Zsubriczai meg a famulusa, Ju-szuf, mint egy egész halászbokor: kivetik a hálót, aztán nagy ügyel-bajjal behúzzák, s ami a hálóban marad, akár kövér ponty, akár szeméthal, közös barkedő dobják, összefőzik. Aztán edd meg, amit Zsubriczai mester főzött.

– Juszuf is szaglászott, a kosaras?

Apám úgy látszik közben bejárta a fél várost, mert szemmel láthatólag felizgatta őt is az éjszakai esemény, s mindenről tudni akart. Mert így felelt:

– A török a kocsmákat járja. Nyilván mégsem mohamedán hitű, vagy ha az, akkor igen elfajzott Mohamed profé-

85

tától, együtt iszik a mesterlegényekkel, hajósokkal, kocsisokkal. És mindenütt ő fizet; őt meg valami titkos zsebből fizetik. Most azonban vigyétek a lovakat jártatni, de a folyópartot messze kerüljétek!

Ebben már öcsém is segített. Szerette volna tudni öcsém,-mi az, amit annyira titkolunk, hogy előtte sohasem beszélünk, miért szipog édesanyánk, miért komorodik el apánk arca időnkint, mert érezte, látta, hogy valami sejtelmes dolog rezeget a levegőben, ami felől legfeljebb csak ködös gyanúja lehet. Elég éles eszű gyerek volt ahhoz, hogy nagy körvonalakban sejtse, valamiféle meg nem engedett, titkos, országos hírdő dolog kavardik körülöttünk, faggatott volna is, de csak fejem ráztam. – Nem tartozik rád! – mondtam.

– Biztosan elsüllyesztettek egy hajót – döntött végül.

– No látod – mondtam –, eltaláltad.

– Miért nem szóltatok nekem is? – villant föl a szeme, s nagyot húzott a ló kötőfékjén. – Én is segítettem volna. És hol az a hajó?

- A Duna fenekén, többet nem mondhatok.
- Ágyúk voltak rajta?
- Meg kincsek. Török kincsek. De többet ne faggass, nem mondhatok mást.

Ebben maradtunk. A részleteket már nem merete kérdezni. Úgy nézett rám, olyan-szemeket meresztett, mintha a felhőkből alászállt óriás lennék. Vagy a Duna vizéből kiemelkedett tengeri rabló.

Nyugtalan éjszakánk volt. Édesapám folyton forgolódott az ámbitus alatti dikón, édesanyám szeméről boszorkányok kergették az álmat, jómagam is nyitott szemmel bámultam az éji setétet, a riadalmak birodalmát. Csak öcsém szuny-nyadt békésen, gyanútlan.

Kora hajnalban apám már lépett is ki az ámbitusról. 86

Nagy fadézsában mosdott meg, prüszkölve szórta magáról a vizet.

– Bátorkeszire volnék menendő – mondta törülközés közben. – Egyelőre mégsem indulok, ne fogjatok be. Kivárom még ezt a máj napot, mit hoz.

Sejtése nem csalt, érdemes volt várnia, mert a késői reggel Zsubriczait hozta. Valahogy nem állhatták a szagát a kutyák, a kerítések mögött hatos hangverseny köszöntötte a közeledőt, de a hangokból ítélve, a kórus lehetett akár tizenkét kutya is. Apám egy botot hajított a kutyánk felé, s majdnem eltalálta Zsubriczai Zalánt. Nem is egyedül jött, hanem másodmagával.

Egy Dom Miguel-ezredbeli bakakáplár kísérte, térdig érő, görbe, övén lógó karddal. Puskája a bakának nem volt, gombos csákója azonban oly magas, hogy a szilvafa lelógó ágát súrolta. Szép bajszú debreceni baka volt, mert noha a Dom Miguel-ezred Debrecenben volt otthon, ott „feküdt”, mint az ezredekről mondani szokták, s mondják ma is, de két századát a komáromi várba vezényelték, mint ahogy ugyanannyi csallóközi baka meg a Hajdúságban szolgálta a maga tizenkét esztendejét. A magas hadikormány keverő taktikája ez, cserélgeti, ide-oda helyezgeti, tologatja ezredeit, zászlóaljait, századait. Ezért szolgálnak nálunk morva vértések, Morvaféhertemplomban meg magyar huszárok.

Belépett tehát Zsubriczai a kiskapun, elhessegette magától a kutyákat, immár ismerősként cselekedte. Ilyenformán köszöntötte apámat, anyámat is. Mi meredten bámultunk a két emberre, a fegyveresre s fegyvertelenre, mondhatnám rosszat sejtő, szorongó szívvel. Ennek már a fele sem tréfa, gyöngyözött homlokomon az izzadság. Ezek értem jöttek.

Aminthogy úgy is volt.

Zsubriczai nem sokat tétozott, nem köntörfalazott, s különösképpen nem is udvariaskodott. A kardos katona a komoly respektus fényét árasztotta rá. Most már nem magánszaglásztként lépett be, hanem hivatalos küldötként.

87

Mondhattuk volna: kopóskodásának, hajtásának zsákmányát terelgette be.

– A fiúért jöttem – mondta, de azért valami bizonytalanság, kelleltenség mégis érződött a hangjában –, a fiúért. Be kell jönnie a várba némi felvilágosítással még szolgálnia kell. Nem kell megijedni. Délre visszajön.

Apám eléjük lépett; nem volt megijedve, harciasságát borzolták fel.

– Micsoda felvilágosítással? Nem volt elég a tegnapi szaglászás?

– Ezt a szót kikérem magamnak! – pattant föl Zsubriczai, s már-már tűnőben volt a nyugalma. – Arról van szó, hogy némely cirkumstanciákat még nem ismernek a várban, s a hadibiztos úgy véli, a gyerekek többet tudnának mondani.

– Miről? – Apám úgy tett, mint aki már mindent elfelejtett, s tájékozatlanabb az egynapos csibénél is.

– A szökésekről – bölintott közönyösen Zsubriczai. Édesanyám hangosan feljajdult:

– Megölik! Megölik a fiamat!

– Békében nem gyilkolnak a várban – fordult anyám felé Zsubriczai, a katona meg csak hallgatott, még a bajszát sem húzgálta. – Mondom, csak tanúnak idézzük. Nem látunk világosan.

– Ha idézés, írást is fel kell mutatnia – kereste a menekítő fogódzót apám.

– Van – vett elő egy pecsétet, német nyelvű parancsot Zsubriczai.

Apám mentőövvvel próbálkozott.

– Csakhogy a fiú kollégista is, skólába jár. A rektornak is kell tudnia arról, hová viszik a tanítványait.

– Ilyen írásom is van – vont elő még higgadtan egy újabb pecsétet papírt Zsubriczai, latin nyelven írottat.

Apám most már hosszú szál deszkát tolt a rögtön össze-88

roppanó jég alá, amely alatt engem elsüllyeszteni igyekeztek.

– Az én fiam egy komáromi polgár fia, mi köze sincs katonai kihallgatókhöz. Mintha én magam volnék. Ilyen esetben sr városbíró engedélye kell, az ő tudomása nélkül polgárembert a várba be nem idézhetnek, be nem kísérhetnek – mondta emelt hangon, a komáromi polgár büszke önérzetével.

– Az is van – felelte igen csendesesen Zsubriczai Zalán, és egy magyar nyelven fogalmazott tudomásulvételt mutatott elő.

Apám elvörösödött a haragtól.

– Babonás gyorsan, szélvésszel dolgoztak, Zsubriczai uram, egy nagy semmiért, levegőbeli puffancsért. Azt kell higgyem, hogy a fiam olyan fontos ember, akár maga Wesselényi báró Pozsonyban.

– A három fiú együtt – javította ki Zsubriczai.

– Azokat is szólítja?

– Azokat is. Ez a lóhere háromlevelű. Apám a díszesebbik ködmönét parancsolta:

– Velük megyek! Apjuk vagyok.

– Azt már nem! – ingatta fejét Zsubriczai. – Kegyelmed oda nem hivatalos. Úgysem tudna mit felelni, s amúgy is csak némi tanúzásra invitáljuk a fraternitást. Kegyelmednek nincs írása se bemenetre, se kimenetre. Kegyelmed marad.

Felemelte hangját, ez már erélyes szó volt. A káplár még mindig nem mozdult, csak engem nézett. Csákója rézdíszre csillogott, bakancsa is fénylett, bajsza viasszal volt kipödöri tve.

– Kabátot adok a gyerekre, süveget! – kiáltotta kétségbeesetten anyám.

– A vasárnapit!-tette hozzá apám.

– És elemózsiát lehet? – adta fel rám édesanyám a jobbik ködmönömet.

89

– Azt lehet – engedélyezte Zsubriczai.

Amit egy zabostarisznyába gyorsan össze lehet dobálná, édesanyám mind belegyömöszölte. Meg se néztem, meg se szagoltam, pedig máskor hányszor megvizsgálgtatom, ha feltarisznyázott. Fásultan, de döbönt szívvel vettem vállamra a tarisznát, hóhérok és vesszőző katonák arcát láttam, mintha ébren is, udvarunkon állva is álmodnék, s oly bizonytalanul lépkedtem ki a kapun, hogy akár tántor-gásnak is beillett volna.

– Fel a fejet! Komáromi gyerek vagy! – rivallt rám apám.

Anyám átölelt, megcsókolt, s újra megcsókolt, könnyei az én arcomon folytak végig. Én el nem sírtam volna magam. Csak mentem előre sápadtan, hallgatagul, s ballagtam a két kísérő előtt, végig az utca során. Itt is, ott is ámulva tekintetek utánam a cimborák meg a felnőtt emberek. Nem értették ezt a díszkíséretet. Mintha a szép bajszú baka kissé szégyellte volna is, hogy gyereket s nem engedetlen katonát eskortál.

A piacon egy szőke, kék szemű, nyúlánk úrfiúcska lépkedett a lapos, nagy kövek tetején. A köveket azért rakták ide, hogy zivataros esőkor, vizes pocsolyák évadján száraz lábbal juthassanak ki a piacról a népek. Az úrfiúcska tíz-tizenkét éves lehetett, ismertem őt, a Jókai prókátor úr legkisebb fia volt, Móric. Jó esztendeje nem láttuk már a kollégiumban, cseregyerekként lakozott német szón Pozsonyban. Helyette a Zsigmond gyerekek tanultak csereként minálunk, a skólában. Cselédlány kísérte a kis Móricot, ami hasznos is volt, mert a Jókai gyerek hol minden második, hol minden harmadik köre ugrott rá, valamiféle bűvös kiszámolás szerint. Csak erre ügyelt, s ennél fogva csaknem az én csizmámra ugrott a babonás számolgotásban. A cselédlány rántotta félre vigyázva. A Jókai fiú ekkor emelte rám a szemét.

90

– Jól indul a varázslat – mosolygott kedvesen. – Valamit kigondoltam magamnak, s veled sikerült.

Akkor vette észre, hogy nem magam vagyok.

– Te meg hová mégy ilyen díszes eskorttal? – bámult a viaszos bajszú debreceni káplárra.

– A várba, beszélgetésre.

– És mit beszélgetnek ott veled?

Nem tudtam befejezni, Zsubriczai elrántott.

– Siessünk, amice, sok még a dolgunk. Hátraszóltam, hadd lássa Zsubriczai, hogy *nem*. félek, van apám, van anyám, ügyel rám a rektor, a városbíró, s íme, vannak úri barátaim is:

– Lépkedd ki varázsbán, amit beszélgetni fogunk. Mintha valamit megsejtett volna, mert ő is kiáltott egy nagyot:

– Szerencsét ugrálok ki neked, Kecskés! Derékszögben kanyarodtunk a vár felé. A várkapu - amelyet I. Ferdinánd címere őrzött – megdőndült, s mi beléptünk. Végimentünk a hosszú, homályos kapuboltozat alatt, s valahol a második udvar szélén fordultunk az íves folyosók alá. Egy szobába – valamiféle katonai kancellária volt – benyitott Zsubriczai.

– Ül le a lócára, s várj! Bátorságra kaptam.

– És a másik két barátom?

– Nem te kérdezel, téged kérdeznek. Majd meglátod egyébként.

Magunkra hagyott. Ketten maradtunk a Dom Miguel-ez-redbeli, rézpitykés, kardos katonával.

Leültem a lócára, s néztem magam elé. A kancellária előszobájának ablakán gyér fény szüremkedett be, az udvarról vezényszavak hangzottak, ütemes dobszó, kürt, fegyvercsattogás. A délelőtti gyakorlatozás folyt. Felnyerített egy ló. Mindig is szerettem volna látni, miként egzecí-roznak a bakák, huszárok, tüzérek, szekerészek a várban.

91

Hát most, ha nem is láthattam őket, de legalább hallhattam.

Sok-sok ordítózás, kiabálás, lárma között zajlott a gyakorlatozás. Nem volt valami biztató. Rápillantottam

a káplárra, mellettem ült csendesen, olykor végigsuhant rajtam a tekintete.

S ekkor végre megszólalt:

– Bátor, jó kiállású fiúnak látszol. Mit követtél el?

– Semmi olyat, amiért szégyellnem kellene magam.

– Sejted, miért hoztak be? Mert én bizony, Estók, nem tudhatom.

– Majd megmondják – feleltem, de nem hetykén, hanem illedelmesen, nehogy felbosszantsam, mert ismertem már a katonai hét vesszőcsapást. Hátha ez a káplár is azzal kezd, hogy kérdés nélkül üt. Ámde egyáltalán nem ütött. Barátságosan bólintott, s némi gondolkodás után így folytatta :

– Ekkora fiam lehetne már nekem is, ha nem szegődtem volna el húsz évre katonának.

Megsimította az arcát. Piros, régi sebhely húzódott arca bal felén végig.

– Ezt szereztem Lengyelföldön – mondta, s azzal elővette kurta cseréppipáját, hogy megtömje. De alig kezdett volna hozzá, nyílt az ajtó, s egy katonai írnoféle dugta ki a fejét.

– Belépni! – parancsolta.

A káplár összezsápta széles orrú bakancsa sarkát, zsebre vágta a pipát, csiholószerszámaikat, megigazította félrevágott, roppant csákóját, s mögém állott. Én is felpattantam, hadd lássák, hogy katonának sem lennék utolsó, s beléptem a kihallgatósobába. Az írnok a maga kis asztala mellé ült, s a lúd tollakat próbálgatta hüvelykujja körmén, jól ki vannak-e hegyezve. Öblös cserépkalamárisában fekete gubacstinta várta, hogy a tollakat beledöfjék, egy másik, teteje lyuggatott bögrében lilás aranyszín porzó a

92

nedves tintavonások leszárítására készítettett elő. írni fogják,-amit vallok!

Az egyik kihallgató tiszt képében Baj esi Bálint hadnagyot láttam, a másik azonban sokkal magasabb rangú volt: széles aranygallérú őrnagy.

Négyen egy védtelen fiú ellen, ha az írnokot s a káplárt is beleszámítom.

– Jer közelebb! – intett a hadnagy. Asztaluk elé álltam.

– Neved?

– Kecskés István.

– Életkorod?

– Tizenhárom esztendő.

– Iskolába jársz?

– A kollégiumba.

– Hited?

– Reformált.

– Szüleid istápolnak?

– Ök.

Úgy kérdezte, mintha nem tudná. De hát ez az írnok miatt s a hivatalosság érdekében történt.

– A katonai törvény előtt állsz – folytatta –, s ez igen szigorú törvény. A^ért jól gondold meg, mit beszélsz, az igazat mondd!

Magamban már tudtam, hogy az igazat akkor sem fogom vallani, ha megkínóznak is. Nem azért, mintha otthon és a skólában nem mindig az igazság őszinte hitére tanítottak volna, hanem azért, mert az én igazságomtól – az én hittel vallott igazságomtól – rajtam kívül még hat ember életesorsa, jelene-jövője függött, beleszámítva a Liptákokat is. A magam életét eljátszhatom, a másokét azonban semmi esetre sem. Mintha mindnyájan a védelmem alatt álltak volna. S vallottam magamban azt is, hogy Csukás Sanyi cimborám és Páti Nagy Miska egykomám sem gondolkodik másképpen. Választani kellett a cselekedet jogossága és a

93

vallomás hamissága között. És csakis a cselekedet jogosságáról lehet szó, a vallomás hamisságának ez kellett fedeznie most.

Egy pillanat alatt száguldott bensőmön, lelkiismeretem szövetén keresztül ez a szándék; oly rövid minutum alatt, amíg az írnok tollat váltott, mert az első tollnak kitörött a hegye.

– Meggondoltad?

– Meg.

A hadnagy kitekintett az ablakon. Zöld pázsit húzódott az udvaron keresztül, a várfalra borostyán futott föl. A pázsitot kímélték, mert a generális a pázsit mentén kikövezett úton járt a maga lakrészébe, most is három katona gyomlálgatott benne, a falak alatti hosszú padokon a rezesbanda kürtösei ültek, és a réztrombitákat fényesítették; olykor egy-egy zeneszerszám meg is nyikkant. A nagydobos a dobját hangolta a nagy lapátú füles csavarokkal, mert a dobokat is hangolják. Békés nyári délelőtt nyugalma feküdt a várudvarra, a lábdobogások is elhalkultak. Az ilyen látványt a szem a minutum töredéke alatt tudja felinni. Még azt láttam, hogy a háztetők, bástyák fölött felhő gyülekezik, a fák levelei hevesen rezegnek. Végre eső lesz!

– Ott kezdjük – folytatta Bajcsi Bálint –, hogy hatot vágattam rátok, meg egyet ráadásul, amiért amaz estén a hadidereglye ablakán át lesekedtetek. És nyilván akkor beszéltek meg mindent.

Várakozásteljesen hallgatott el. Nem feleltem.

- Mondom – ismételte –, akkor beszéltetek meg mindent.
- Nem beszéltünk meg semmit – feleltem –, mit lehetett volna megbeszélni?
- Hogy kiszabadíjtátok őket.

Most! Most kell eltérni az igazságtól, hacsak nem akarok magamon kívül még hat embert veszélybe sodorni.

94

- Nem szabadítottuk ki őket, nem is beszéltük meg. A hadnagy az asztalra csapott.
- Hazudsz! Mind hazudtok. A nyomozás ellenetek vallott!

Az őrnagy most mozdult meg, fellazult eddigi merevségéből. A hadnagy feléje fordult, s udvariasan tolmácsolta szavaimat németül, mert az őrnagy nem tudott magyarul. Szólt is néhány szót, amit viszont a hadnagy nekem tolmácsolt, bár valamennyit a német szóból én is értettem, ennyi már ragadt rám.

– Az őrnagy úrnak azt méltóztatott mondani, hogy kár tagadnotok, azzal csak rontjátok a magatok helyzetét. Mondj el mindent híven. Mikor, hogyan, kivel határoztátok el; mikor, hogyan, kikkel jutottatok a hajó oldalához, törtétek le a rácsot, és vittétek magatokkal azt a két rebellis fiatalembert.

Nagyot csapott az asztalra; a káplár is belerezdült.

- Hol vannak?!
- Nem tudom – néztem szemébe bátran. – Nem mi voltunk.
- Tagad a fickó, tagad, nem emlékszik semmire – közvetítette az őrnagynak.

Az őrnagy bosszankodva igazgatta nyakát a széles gallérban; a gallér alá előírásosan csavart fehér selyem nyakvédő megráncolódott, ingerelte az őrnagyot. S azzal, hogy felemelte tenyerét az asztal lapjáról, ékköves gyűrűi alól előtűnt az én meghurcolt mellénygombom a szakadt szöveta darabbal. Az őrnagy oly hideg pillantással mutatta föl, mint a januári jég. A hadnagy sem magyarázott melegebb hangon:

– Ezt találtuk, a tiéd.

Zsubriczai tehát már be is szolgáltatotta a bizonyítékokat a várparancsnokságnak. Magamban elgondoltam, mennyire szégyellhette magát a várparancsnokság, hogy a gondjaira bízott rebelliseket az első napon már szökni en-

95

gedte, s mennyire sietett jóvátenni mulasztását, visszaszerezni a foglyokat, még mielőtt a még felsőbb nádori vagy bécsi hivatalok felelősségre vonják a vétkeseket. Mintha az egész nádori hivatal rám nehezedett volna. De tartanom kellett. Tudtam már, hogy semmiképpen sem bírják a gombhoz hozzávarrni a mellényt, különben a mellény is itt heverne az asztalon, és szembesítenének a két szökött jurátussal. Ezért hát bátran mondtam, bármekkorát hazudtam is vele:

- Nem enyém.
- Azt mondja, nem övé – tolmácsolta a hadnagy.

Az őrnagy összetette tíz ujja hegyét, s most már hossz-szabb beszédet mondott.

– Azt méltóztatott kijelenteni az őrnagy hadbíró úrnak – forgatta Bajcsi Bálint is a nyakát a széles nyílású gallérban –, hogy semmit nem hisz. Minden közvetlen s közvetett bizonyíték ellenetek szól, csak arra kellene még válaszolnod, kik voltak a segítő társaitok. Másik két tárjad már bevallott mindent.

- Mit vallhatott be?
- Nem te kérdezel, mi kérdezőnk. Mindent elismertek, mindent megvallottak.

Ha az én édesapám nem lett volna olyan sokat utazott, a nagyvilágban oly nyitott szemmel és tárt füllel forgoló ember, akkor ennek a kijelentésnek akár hitelt is adtam volna. De hát ügye érdekében miért ne hazudjon a hadnagy is, ha én is azt teszem. Nem vethetünk immár egymás szemére semmit. Mert édesapám nemegyszer beszélt mindenféle körmönfont vállalási módszerekről, amelyek során az egymással még nem szembesített delikvenszeket látatlan ugrasztják egymásnak, s olyan kijelentéseket adnak szájukba, amilyeneket azok soha nem vallottak. Már a rómaiak is éltek e módussal; ezt a rektor úrtól hallottam.

Ezért szemlehungyás nélkül, bátran feleltem:

96

- Ha ilyet vallottak, hazudtak. De ilyet nem vallhatták, mert nem az igazságot mondták volna.

A hadnagy egy pillanatig tanácstalanul meredt az őrnagyra. Ez a kijelentés buktatóm lehetne akár, ha a két cimborából valamit kisajtoltak volna. Ezeken a habozó pillanatokon múlt minden. Ha Sándort és Mihályt

nem penderítik be, s nem szembesítik velem, akkor nem is vallhatták semmit. A hadnagy azt a merész kártyajátékot játszotta, amit fáraónak hívnak.

Egyelőre azonban egyikünk sem nyert, egyikünk sem vesztett.

– Néni beszélpsz okosabban?-rivallt rám.

– Ennél okosabban nem beszélhetek – válaszoltam most már dacosan, mert szemmel észrevehetőleg a sötétben tapogatóztak, teljes meritumában bizonyosságot felmutatni nem tudtak.

Az őrnagy most dűnnyögött valamit:

– Nem vallasz?

– Nincs mit. Engedjenek haza, semmiről sem tudok.

– Vágd képen! – parancsolta a hadnagy a Dom Miguel-ezredbeli, Hajdúság szülte káplárnak.

A káplár felugrott, s látszott rajta, maga is meglepődik. Nem gondolta volna, hogy egy vallatás tevékeny részese lesz. Egy pillanatig szembenézett velem, tekintetéből nem haragot láttam kivillanni, hanem sajnálatot. Hiszen fia is lehettem volna, mint mondotta. Habozott.

– No, mi lesz? – kiáltotta a hadnagy. – Nagyot! Lapátenyere volt a káplárnak, felemelte, ütött. Csattant. Aztán összevágta a bokáját.

– A parancs teljesítve – mondta s leült.

Az őrnagy szólott most, s oly lágy mozdulatot tett, mint a templomi kórust vezénylő kántor úr, de ez a lágy mozdulat újabb pofonra rendelő parancs volt.

– Még egyet, ez igen enyhe volt.

97

– Igenis! – ugrott föl a káplár, s én erősen szembenéztem vele.

Fájt az előbbi ütés is, éreztem, nekiveresedik az arcom. A káplár azonban nem ellenkezhetett, őt verték volna meg, avagy gúzsba is kötik, ha nem pofoz. Ismét nekilendítette lapátját, s másik arcfelemre ütött. Odakaptam. Még jobban fájt. A káplár tekintetéről most ez sugárzott: „Bocsáss meg, nem szoktam gyerekeket pofozni!”

Bennem azonban volt még annyi dac, hogy előírás szerint meghajoltam, s könnyekkel küzdve bár, de konokul mondtam:

– Köszönöm a büntetést.

– Nem juhászodol?

– Nincs miért. Nem mi voltunk a szöktetők.-

Nem válaszoltak. Az őrnagy intett megint afféle kórust vezénylő mozdulattal, s most azt hittem, Csukás Sándor és Páti Nagy Mihály cimboráimat szólíttatja elő, hogy szembesítsen velük. Mert élt bennem a sejtés, őket is vallatják, vagy vallatni fogják a várban valahol. De nem ők léptek be, ezzel még vártak.

A vastag tölgyfa ajtó nyikorogva nyílt meg, s belépett rajta a harmadik fogoly, a dobsinai Köhler Gusztáv. Azonnal felismertem őt, hisz emlékeztem az arcára, ő azonban engem nem. Nem sejtette, ki vagyok. Sovány, megviselt ábrázata igen tüskés volt már, bozontja nőtt, haja a vállára lógott. Zsinóros jurátuskabátjába előbb-utóbb két embert lehet beledugni, a csizmája le sem kerülhetett lábáról egy hét óta.

Két fegyveres őr állt mögötte, szintén Dom Miguel-ez-redbeliek. Az őrnagy szólt hozzá németül:

– Nézze meg ezt a fiút. Ismeri?

Köhler Gusztáv rám hunyorította szemét, érezhető volt, hogy félhomályos tömlöcből szólították az őrnagy elé. Egy ideig nézegetett, aztán nemet intett.

– Nem – mondta. – Sose láttam.

98

Megviselt arcára a csodálkozás ráncai ültek. Nyilván nem is ismerhetett föl, nem emlékezhetett rám, s most nem érthette, miért állítják szembe egy gyerekkel, afféle kamasszal.

– Fordulj vele szembe, Kecskés, nézd meg jól. Ismered?

Tudtam, mennyit kell mondanom, meddig mehetek az igazság megvallásában:

– Ismerni nem ismerem, csak láttam. Egy pillanatig láttam, ott ült a hajóban.

– Beszéltél vele?

– Nem is lehetett volna, ők benn ültek, mi kinn voltunk.

– Szövetkezésre, menekítésre nem buzdított?

– Újra mondom, ha akartunk volna, se tudtunk volna beszélgetni.

Rám csapott, mint héja a zsákmányára.

– Aha, ergo akartatok!

– Nem akartunk, azt mondtam: *volna*.

– Nagyon csavarod a szavakat. Kijártad már a retorikai osztályt?

– Ki.

– Azért vagy olyan jeles szónok, szofisztikus bölcs.

Egyre inkább az volt az érzésem, hogy ebben a tágas ki-hallgatósobában mindenki játszik, velem együtt. Játszik elsőbbed Köhler, mert lehetetlen, hogy valamiképp ne emlékezzen arra a három fiúra, aki ott nyomta neki az orrát a hajóablak rácsának, s nyilván most már, a meglepetés első pillanatai után össze tudta magának rakni e kétszeri találkozás kockáit; játszott a káplár, mert csak parancsra, kötelességből, nem meggyőződésből ütött; játszott az őrnagy, amikor lágy, karmesteri mozdulatokkal vezényelt, s adta az unott törzstisztet, holott legjobban nekem szeretett volna ugrani, az engedetlen, rebellis, magyar gyerekeknek, s játszott Bajcsi Bálint is, amikor a szigorú vádló s

99

könyörtelen kihallgató szerepében ült itt; restellhette is magát, mert tudta jól, hogy ezzel a mai szereplésével végképp becsukta maga mögött a monostori borpincék, a jóízű szüreti multságok ajtajait. Komáromi polgár többé aligha fog szóba állni vele. És végül játszottam én.

Mindezt a magas hadvezetőség és a bécsi kamarilla jóvoltából.

A kihallgatás és a vizsgálat kínzó metódusa szerint most a hallgatás hosszú perceinek örölmalmát választotta az őrnagy. Nem szólt semmit. S mert ő nem szólt, és szólásra utasítást nem is adott, csendben maradt a hadnagy is. Mi meg se nyikkanhattunk, csak álltunk vádlóink s majdani bíráink előtt, legfeljebb egyik lábunkról a másikra nehezedtünk, mint a gólyák a vízparton. A két szuronyos őr feszes haptákban vigyázta a maga rabját, csak a káplár moccant meg időnkint, nagyon szeretett volna már pipára gyújtani.

Hosszú, hosszú percek múltak el. Az írnok a tollát próbálgatta egy papírdarabon – ez volt az ő játéka –, a regimentmuzikusok a maguk kürtjeit, dobjait, fuvoláit nyekergették. Legyek mászkáltak donogva az ablakon. Hirtelen Tiatalmas, zengő csattanásra rezzentünk össze, de semmi más nem történt, mint hogy a nagydobos zenész odakint a cintányérját csattantotta össze, mintha attól tartott volna, hogy a réz berozsdásodik, vagy gyorsan patinát kap, ha nem használja a tányért. Puska dördült a várfalakon túl, majd szaporán több is, a célba lövést tanulták. Egy ló vágtatott végig a köveken.

Itt a szobában a tollpercegésen és a légy muzikáján kívül változatlan, kínzó, idegfeszítő néma csönd. Aztán az őrnagy dobolni kezdett hosszú, vékony ujjáival. Pecsétgyűrű csillogott a kezén. A hadnagy nem merete követni az őrnagy dobolását, az asztalra meresztette tekintetét.

– Mi bírjuk – szólalt meg végre az őrnagy.

– Nincs mondanivalótok? – így a hadnagy.

100

Nem feleltünk.

Az őrnagy felsóhajtott, mintha valami mély bánat érta volna, vagy akaratlanul megsajnálta volna bennünket.

– Na jó – fakadt ki –, hát vigyétek.

Az ajtó megnyílt, elől egy szuronyos őr, aztán Köhler Gusztáv, utána ismét egy őr, majd én a káplárral. Az írnok odabenn összehajtotta jegyzőkönyvét, a padlóra rázta a lúdtoll maradék tintáját. Olyan volt körülötte már a padló, mint egy szobamekkoraságú pulykatojás.

Kohlért a folyosón balra vitték, eltüntették a kazamatafolyosó valamelyik cellájában. Engem jobbra irányzott a káplár, de arról szó sem volt, hogy hazamehetnék. Azt hittem pedig, hogy szabadon bocsátanak. Nem kapu nyílt meg előttem, hanem ajtó zárult be.

Egy kis szobácskában egyedül maradtam. Rács volt a szoba szűk ablakán, s mivel a nap éppen besütött, tudtam, hogy a vár Duna felőli, déli oldalára vittek, talán nem is messze attól a helytől, ahol a hadidereglye ringhatott. Priccs volt a szobában, pokróc, szék, asztal, egy korsó víz, egyéb semmi.

A Dom Miguel-ezredbeli káplár szelíden, minden szigorúság nélkül nyomott le a székre.

– No! – tört ki végre, majd kinézett az ajtón, becsukta az ajtót, leült a priccsre, elővette tűzkövét, acélját, taplóját, s végre pipára gyújthatott. A pipa reggel óta megtömve várta a káplári bajusszal való édes találkozást.

Valami megfelelő szót keresett a dikcionáriumban; valami enyhe kifejezést, ami nemigen használatos a kaszárnyaudvaron, harci tüztől és mérgektől ihletett hajdúsági káplár ajakán megéppenséggel nem.

– No! – mondta még egyszer.

Hosszúkat pöffentett, élvezte, hogy végre nem kell vi-gyázzban állnia. S akkor magához vont, megsimogatta az arcomat.

101

– Ne haragudj, gyerek, nem akartam. Isten bizony, fiam lehetnél.

Csodálkozva bámultam rá, s ekkor buggyant ki először könny a szememből. Hogy a káplárban ember is lakozzék, nem reméltem volna.

– Kispál Balázs a nevem – szállt ki a füst mögül a szó. -Azért mondom, hogy megemlékezz arról, aki kedve ellenére téged, mint szelíd s ártatlan jószágot, egyszer pofon vert.

– Kétszer – mosolyodtam el a könnyek alatt.

– Hát kétszer – morogta dühösen –, az már nem számos. Jól láttad, parancsra tettem, engem kötöttek volna ki, ha nem engedelmeskedem.

– Azt tudom – mondtam békülékenyen, s megfogtam a kezét, azt a pofozó lapátot. – Én nem is haragszom.

– Hogy miben tartanak bűnösnek, avagy ártatlan vagy-e, nem kutatom, nem lévén dolgom, gyerek. Katona vagyok, szolgálatra szegődtem. De istenemre mondom, nem arra, hogy gyerekeket képelek föl. Megpofozok én akár huszárt is a kocsmában, ha felbosszant, ütök, rúgok, harapok, én sem vagyok templomi szent. De védtelen gyerekekkel hadakozni ...

Nem fejezte be, csak pipáját szortyogtatta, mivelhogy kifogyott belőle a dohány.

Hirtelen nagyon is egészséges gondolatom támadt, mert láttam, mily búsan lengeti pipáját, s keresgél újabb tömet dohányt a frakkja zsebében.

– Kifogyott? – kérdeztem.

– Ki, a teremtésit, mindig kifogy.

– Nem akarná a dohányzacskóját Jóféle gyallai dohánynyal megtömetni? Méghozzá nem is csak egyszer!

– Ki a fene nem akarná! – meredt rám.

– És két pipaszívás közben egy messzely monostori bort reá? – faggattam tovább, mint aki oroszlánt ingerel.

A szókészlete nem volt valami bőséges, mert erre is csak

102

ezt mondta, kissé jobbkedvűen, mert pedzett már valamit:

– Ki a fene nem szomjazna rá?

– De előbb paprikás szalonnával vetni meg az ágyát! Asztalra csapott s felállott, . hiszen már mennie kellett.

– Ne kísértsd az Istent, bökd ki, mit akarsz.

– Hát csak azt, ha megkérhetném, hogy még takarodó előtt ballagjon el apámékhoz, mondjon el neki mindent, ami velem történt, bizonyonnyal nem lennének hálátlanok.

Gondolkodott egy ideig, de csak mímelte a tűnődést, hamar dűlőre jutott már enmagával.

– Elmehetnék – vont vállat –, de a két pofonról nem beszélek.

– Nem is kell. Üzenem nekik, hogy még élek, s nem húzhattak ki belőlem semmit, merthogy nem is^ volt semmi

103

sem kihúzható. Ha pedig úgy tartja helyesnek, káplár uram, akkor holnap hozzon tőlük nekem is üzenetet.

– Meglesz – tette fel irdatlan csákóját, gombolta be frakkját –, mert böszörményi gyerek vagyok én, szavatartó. Hatodik fia vagyok én az édes szüléimnek, nekem már csak a katonaság jutott, azt írtam alá húsz évre. A testvér-nénéimnek is van egy akkora gyereke, mint te vagy. Hát ezért segíték, nem a zacskó dohányért.

Bólintottam elismerően. Folytatta:

– Hol is laktok, kit keressek?

– Kecskés István szekeresgazdát, a Vág-Duna sor fölött, a Szekér utcából odatalál. A kutyáktól ne féljen.

Hátrataszította irdatlan csákóját, úgy nézett rám mérgesen, mint akit becsületében sértettek meg.

– Én?

Kivágta az ajtót, egyet rikkantott:

– Foglár!

A kazamatafolyoso túlsó végén csörögtek a kulcsok. A foglalár sietett elő, rázta kéttényérnyi kulcsos karikáját.

– Ez a fiú...! – mutatott be a szobába a káplár. – Adj neki puha kenyeret, levest, nem fog megszökni.

S már döngött végig a hűvös folyosón.

104

A KAZAMATÁK RESZKETEG FÉNYEI

Egyedül maradtam. Maradtam én már egyedül az aranyosi réten térdig érő, lengeteg füvek, két ember magasságú nádak, iszamós vizek között éjjel is. De az pásztorkunyhó volt, ahol magamra hagytak, béklyóba kötött lovak dobogtak a fénylő csendben, a csillagos sötétségben körülöttem, bús békák brekegtek a parton, néha, egy-egy gém, bölömbika, szárcsa adott hangot, de sohasem féltem. Velem élt a rét, a megbúvó tűzok, a szökkenő nyúl, a réce s a katicabogár, az egész Aranykert, Mátyusföldnek minden öröme. Maradtam egyedül szekér saroglyájában is, amikor az országúton valami kátyús gödörben két lovunk egyszerre sántult le, apám kifogta őket és beballagott velük Szerdahelyre, a kovácshoz. Rám telepedett az alkony szürkéje, majd az éj feketéje, vihar tört ki, cikázott a villám a vizek fölött, én a ponyvás szekér hátuljában kuksolva vártam ki a hajnalt és édesapámat.

Nem féltem. Bizakodtam.

Ez az egyedüllét itt, a várörtönben, sokkal félelmesebb volt, pedig azt sem mondhattam, hogy a széles vidéken embertelen magam vagyok. Hiszen emberek nyüzsögtek, kopogtak, szuszogtak, jártak mellettem, a folyosóór bakancsa ütemesen koppant, a kürtös megfújta a takarodót, az örök a bástyán kétóránként harsány kiáltásokkal váltották egymást, legalább kétezer ember mozgott körülöttem, nem számítva lóból is vagy százat. Baka, huszár, tűzér, szekerész, vértés, gránátos s e kétezren kívül még mennyi katona a falakon túl!

105

És mégis: e rengeteg ember között éreztem magam valóban egyedül, árván, félelemben.

Mert rám csukták az ajtót, s még csak nem is kiálthattam. Ki hallotta volna meg?

Végigdőltem a kemény priccsen, és azon gondolkodtam, másik két cimborámat is behozták-e vallasra a várba, s ők vajon mit ismertek be? Aztán azon törtem a fejem, miként lehetne innen megszabadulni. A szűk ablakon sűrű rács bocsátott be némi fényt, megráztam a rácsot, nem engedett bizony, nem a hajóablak laza rácsa volt. Csak a Duna tükrének egy szeletkéjét láttam, semmi mást. Odalenn a Vág-Dunán biztosan sütik a szalonnát, fogják a keszeget a többi fiúk, loccsanva ugranak a vízbe, és végigszaladnak a tutajokon, mintha sétatér volna az irdatlan hosszú tutajjásor. Juhász Szalvátor mester borotvál, a tutajosok türelmesen várják, mikor kerül a kés rájuk, s egymás után veszik szájuk öblébe a kidudorító fakanalat. A kollégiumi rektor úr most ballag szigeti kertjébe, jóízű délutáni sziesztára, csak a méhek meg ne csípjék; vásárosok érkeznek a Rozáliapiacra, mert holnapután vásár lesz; porfelhőbe burkolt szekerek zötyögnek Aranyos, Guta, Újvár felé; a halászok a csendes szőnyi vizeken most vetik ki a hálót.

Én meg itt ülök tehetetlenül.

Édesanyám sír, az öcsém sír, a szolgálólány sír, a kocsisfiú átkozódik, apám a városbíróvat vallasza, miért adott rólam engedélyírást.

Mindenki mozog, siet, tevékenykedik, munkálkodik, játszik, csak nekem nincs semmi tennivalóm, csak én várom sanyarúan a holnapot, a holnaputáni, ki tudja meddig, miért.

Hogy miért: azt legalább tudom.

Belém döbrent az ennenmagam feladta kérdés: „Érdemes volt? Megérte? Magunk alatt vágtuk a fát, s most, íme, bűnhődünk merészségünkért.”

Ha megmenekültek, megérte. Bennünket talán csak *nem*

106

fognak lefejezni!? Le, gfeljebb kicsapnak az iskolából. Az sem baj, úgyis szükségé van már édesapámnak igaz, erős segítő kézre, legfeljebb hamarabb lesz valódi szekeresgazda belőlem. Most még úgyis csak gazdagyerek vagyok, afféle süvölvény, mint mondják.

Ekképp elmélkedtem, tűnődtem, gyötrődtem, de nem jutottam semmire. Végigvágтам magam a priccsen, tehetetlenségemben sírni kezdtem.

– Édesanyám! – zokogtam.

De nem nyílt ajtó, hogy puha, meleg kezével megsimogasson, mint mikor beteg voltam, hogy cirógasson édes--anyám.

Később előhúztam a zabostarisznyát, s megpróbáltam majszolni valamit. Kézzelel kellett törnöm

a kenyeret, fogammal tépni a kolbászt, mert a szelőkést elvették tőlem.

Így szállt rám az alkony. A nap lassan elhúzódott Pozsony fölé, hosszú árnyékok feküdtek a rácásra, s szöktek be a tömlőc téglapádimentumára. Elnyúltak a lábam alatt.

Valahogy elaludtam, de újra fel-felriadtam. Azt hittem, megnyitják az ajtót, az őr kegyesen, biztatóan int, és én kísétálhatok. De nem nyitott rám senki. Víz sem adtak be.

Nem sétálhattam ki. Hajnalban hideg volt, didergető hideg, beburkolóztam az egy szál durva szövésű, szürke takaróba. Dideregtem, vacogtam.

Aztán a nap arról, Süttő felől, ismét csak indulni kezdett a firmamentumon. Lassan ballagott föl az ég közepére.

Senki sem nyitotta rám az ajtót.

Aztán délben mégiscsak megnyílt a vastag tölgyfa ajtó, megcsavarták zárjában a kulcsot.

Felugrottam. Már mindegy volt, vallató vagy szabadító, csak jöjjön végre valaki, s szóljon hozzám roppant magányosságomban.

A káplár volt, a Dom Miguel-ezredbeli Kispál Balázs. Fehér frakkja, ezüstös gombja, piros hajtókája, kék nadrágja a déli fényben úgy hatott, mint valami szentkép egy

107

homályos kápolnában. Éppen hogy csak dicsfény nem sugárzott nagy gombú csákója körül.

– No, ebadta! – ezzel lépett be, nyilván ez volt a köszöntésmódja.

Becsukta maga mögött az ajtót, azonnal leült az egyetlen székre, s azzal kezdte, hogy előhúzta a pipáját. Ismerős szerszám volt. Kicsiholt, rányomta a paraszas taplót a dohányra, eligazgatta lapátujjával, s fellélegzett, hogy eddig a művelet mily kiválóan sikerült.

– Jó pipa – fújta ki a füstöt –, finom pipa. Apádtól kaptam.

Megint egy pöffenet.

– Derék emberek. És finom a boruk! De anyád sír ám! Vásznonba takart kis csomagot vont elő frakkja alól.

– Küldik. Egyél, ne búsulj. A cimborámnak is adtam belőle, aki az ajtótok előtt silbakol most, jó cimborám, ő is böszörményi, kölcsönadta a kulcsot, átvettem az őrséget helyette kicsinyég.

Még mindig nem merem szólni. Csak pillogtam rá meredten. Beszélt ő magától, láthatóan elégedett volt a szüleimnél tett tegnapi útjával.

– Hát szóval elmentem hozzájuk, el én. Megvártam az alkonyatot, nem kémlent utánam a kutya se. Hallod-e, elég mérges kutyátok van, de megbarátkoztam azzal is, mint a házatok népével egészben. Hát szóval elmondtam apá-déknak, hogy mi van. A környülállásokat beszéltem el. De anyád sír ám! Megvigasztaltam, mondtam, nem sokáig tart, nem tudtak belőled semmit sem kihúzni.

– Nem is volt mit – szólaltam meg végre kissé dacosan, de közben szívbeli hálával is, hogy teljesítette, amire kértem.

Alulról pillantott föl rám, ekkor vettem csak észre, milyen huncut pillantása van.

– Nézd csak, öcsém, engem sem a gólya.költött. Ha már egyszer ide behoztak, hitem adom rá, pedig tisztességes

108

kálvinista vagyok, évente háromszor templomba is megyek, hát szóval hitem adom rá, hogy ha már idecipelődteél, annak okának is kell lennie. Hacsak olyan picinyke oknak is, mint egy bolha. Hát szóval érted? Én pedig nem kérdezősködöm, mert annyit megtanultam, hogy a katona ne kérdezzen, csak tegye, amit parancsolnak neki. Persze az sem baj, ha a katonának néha esze is van, és az észet én sem tartom a tarisznyában, különben hogy lehetnék már káplár!

– Hát igen – mondtam.

– Szóval megfeküdtem én már, öcsém, Váradot, Kassát, Lemberget, még Bécset is fél évig, mióta katona vagyok, hát tudom, mi a regula, mi az, amit a katonának látnia kell és látnia nem szabad. És úgy gondolom, ez elég.

Feltűnően beszédes volt, vidám gyanúper ébredezett bennem, s ha ennyire megnyilatkozott, bátorságra kaptam én is:

– Mennyi volt a messzely? – kérdeztem. Azonnal elérte.

– Iccével mértük, de az a szerencse, hogy apádéknál nincs mérték, csak cserépkorsó. Az meg elég hasas volt.

– Ügy érzem, hogy még tart benne.

– Idehazára is adtak. – Mosolygott. – Lapos kulacsban; amit dugni lehet. Holnap este is adnak. És három Máriástallért is kaptam. Nagyon rendes emberek a szüléid, mondhatom.

– Üzentek valamit?

– Csak azt, hogy vigyázz magadra, okos légy, s még azt is, hogy a másik két cimborád is itt van bezárva. Majd megpróbálom megtalálni őket is. Nem könnyű dolog. Ma este szolgálatom lesz, holnap este kimegyek apádhoz. Mít üzensz nekik?

– Hogy reménykedem, néhány nap múlva kiengednek, ha látják, hogy nem jutnak velem semmire.

109

Elsavanyodott az arca; megvakarta a pipacsutorával a füle tövét, ahol szorította a csákószíj.

– Egyelőre ne nagyon reménykedj. Magamfajta bakakáplárt nemigen szoktak a tiszt urak felsőbb dolgokba beavatni, nem is árthatom bele magam a magas parancsnokság dolgába, de nemhiába jártam én meg Galíciát és Bécset is, hogy ne tapasztaltam volna: az ilyen tömlőcdolgok, mindenféle kihallgatások, gyanúsítgatások, lecsukások és felmentések nem egy-két óra alatt intéződnek el. Várd ki a végét, hogy skólanytásra hazakerülhess.

– Az még egy teljes hónap.

– No látod, van még időd. Hát csak edd, idd, amit küldtek, de arról egy szót sem, hogy itt jártam.

Mindkettőnk fejét veszik.

– Attól maga ne féljen }

– Veréssel se, még ha én újból kénytelenítettlek némely pofonnal szolgám. Rám a jövőben se orrolj, ebadta.

– Vígán viselem, ha maga adja – nevettem el magam.

Komótosan kelt fel, egy csipet dohányt a fogai közé gyömöszölt, mert úgy látszik, annyi gyallai szűzdohányt kapott apámtól, hogy azt sem tudta, miként pazarolja nagy jólétében. Közel hajolt hozzám, és súgva azt mondta:

– Ismerem a hadi bíróság metódusait. Úgy vélem, estére társat kapsz, vagy nagyobb cellába visznek. S ha idegen embert tesznek melléd, akit nem üsmersz, hát attól vigyázz. Akármilyen bűnösnek, kárvallottnak, megverettnek adja is ki magát, vigyázz. Akármit is kérdez, vigyázz. Ügyes fiú vagy, ne járjon a szád. Egyáltalán ne járjon a szád. Hamis zúzajú, ártatlan bűnösnek látszó kémet küldenek majd, aki szép szóval vallatna ki. Úgy felelj, hogy semmit se mondj. Ebadta.

Kiment. Bezárta az ajtót. Súlyos bakancsa végigkopogott a kőfolyosón.

Fellelegeztem. Arcomra – éreztem – visszatért a megnyugvás, a pillanatnyi béke pirossága, mégsem vagyok hát

110

egyedül ebben a kazamatában. Gondolom, mennyi bort itattak, mily tömérdek kolbász t-szalonnát etettek Kispál Balázssal, a Dom Miguel-ezred káplárjával, de megérte. Tisztességgel viselkedett, mint egy hajdúsági magyarhoz illik.

Különösen, ha böszörményi.

És igaza lett. A nap már valamire Ács fölött járt, tehát úgy délután négy óra lehetett, amikor újra nyílt az ajtó, de nem idegen rabot vezettek a szobába – hiszen csak egy pri,ccse volt a kicsi kazamataszobának –, hanem az őr lépett be. De se vizet nem hozott, se komiszkenyeret, hanem megrázta kulcsait.

– Szedd össze a holmid, megyünk.

Nem kérdeztem semmit, bedobáltam az ételmaradékot a zabostarisznyába, s engedelmesen követtem. Zegzugos folyosókon keresztül haladtunk, derékszögben, hosszában, majd új ajtót nyitott ki.

– Lépj be – mondta az őr.

Félénken tettem néhány lépést. A rácsablakos, hasonlóan homályos szobában három faagy volt, de csak az egyikén hevert valaki. Fel sem állott, úgy nézett rám, közönyösen, alig-alig kíváncsian.

Köhler Gusztáv volt, a harmadik jurátus, a dobsinai.

– Az a tiéd, ott a fal mellett – mutatott a harmadik pri,ccsre az őr. – Vized, kenyered is ott van.

Körülhordozta tekintetét a négy falon, a mennyezeten, a sarkokon, mintha még keresne egy harmadik embert is, és fölötte csodálkozna, hogy a falon mászó pók helyett is nem ember ágaskodik a falon, aztán, mivel nyilván mindent rendben talált, s megrázta az ablakrácsot is, nem lazította-e meg valaki, távozott.

– Nyugodalmas jó éjszakát! – mondta. – Viselkedjetez rendesen s csendesen.

Hogy erre biztatott bennünket, annak némi oka volt, mert ahogy az ajtó nyílt, s messzire lehetett hallani a ka-

111

zamatafolyosókon, az egyik tömlőcajtót ugyancsak hangosan rugdosta valaki. Dörömbölt, ordította, valami részeg morva vértés katona lehetett, mert morvául követelte, hogy engedjék már ki.

Mi pedig ketten maradtunk a harmadik fogollyal, éjszakai nyugodalom kívánalmaival délután négy

tájban, a fáradhatatlanul melengető nap ferde fényében. De közvetlen fény ide már nem sugárzott, valahol a keleti vároldalon lehettünk. Szinte kívülről is láttam, merre vagyunk – hányszor eveztem el e falak előtt! –, idáig ér a tutaj sor, ha túlságosan sok tutaj érkezik egyszerre a Vágón.

Köhler Gusztáv nem mozdult, csak nézett rám kitarotán.

– Jó napot kívánok! – szóltam illedelmesen, s leültem a priccsre. Fapárnája volt, vékony takarója.

Elemózsiámat a takaróra dobtam, s összetettem a két kezem, mint az öregasszonyok, amikor imádkoznak.

– Jó napot! – szólalt meg végül. – Azt nem mondhatom, hogy isten hozott.

– Azt nem! – dünnyögtem.

– Te vagy az a fiú, akivel engem tegnap szembesíteni akartak – mondta, mint egy megállapítást.

– Én.

Most már felült, megdörzsölte az arcát, tíz ujjával végigfésült haja bozontján, hangja felélénkült, frissebb lett:

– Ki vagy?

Ügy látszik, ebben a várban mindig előlről kell kezdeni az emberfia nacionáléját, a megvallásokat, anélkül sose mehetünk semmire. Engedelmesen feleltem, mert még mindig nem bírtam magamhoz térni a csodálkozástól, hogy éppen ehhez a rabhoz tetek engem. Furfang ez? Kelepce? Tudtam azonban, hogy csak úgy juthatunk tovább, ha vele szemben őszinte leszek. Hiszen rajta is segíteni akartunk;

– Kecskés István, kollégista Komáromban, apám, István fia.

112

– Mi bajuk van veled, s miért hoztak ide?

A zaboszsákomra tekintettem, fölösen akadt még benne útravaló.

– Nem enne először? – kérdeztem. – Azt hiszem, jólesnék!

Nem kérette magát. Belenézett a zsák mélyébe, előhalászta a kolbászt, tört a kenyérből, reá pogácsát.

Ittuk a vizet, mint a gödény.

– Hát ez jó volt, Isten áldjon érte!

– ... Az édesanyámat – vágtam közbe.

– Az édesanyádat. Napok óta nem ettem rendesen. És most beszélj. Hogy kerültél ide?

– Mert ki akartuk szabadítani magukat, de csak kettejüket sikerült.

– Mit beszélsz? – ugrott fel, s megrázta a kabátomat, azt hittem, rögtön kiesem a zekémből. – Mondjad gyorsan! Hol vannak?

– Van itt a szomszédságban egy kis falu, isten háta mögött, a Zsitva kiöntései közé dugva, oda tanácsoltuk őket. Néhány napig nyugodtan megbújhatnak. Martos.

Türelmetlenül sürgetett:

– Mindent mondj el, gyorsan, amíg egyedül vagyunk. Bizonyosan van annak valami oka, hogy együvé raktak bennünket.

– Ebben igaza lesz, mivel nem lehetetlen, hogy nemsokára harmadik társ is érkezik, akitől óvakodnunk kell.

– Miből gondolod ezt?

Egyelőre nem árulhattam el a káplárt, Hajdúböszörmény szülöttét, s így feleltem:

– Nem egy rokonomtól hallottam, keresztapámtól is. A polgárság örökké borsot törne a várparancsnokság orra alá, és vice versa. Évszázadok óta így megy ez már.

– Milyen iskolát jársz? – kanyarodott egyet a kérdéssel, mert feltűnt neki a latin szó.

113

– Kollégiumban a retorikai klasszist jártam ki. De hadd folytassam gyorsan.

Közel hajoltam hozzá, és suttogva, hogy a falak se hallják, sebtiben elmeséltem mindent a Liptákok tutajjától kezdve a Dom Miguel-ezredbeli káplár tekintetes pofonjáig.

– Még ez is, ez a bitang! – simogatta meg az arcom.

– Ezt az egy embert ne szidja, még hasznunkra lehet.

– Tudod, ugye, ki vagyok én? – dőlt végig ismét a deszkaágyon.

– Tudom, Köhler Gusztáv, Dobsináról Pozsonyba jött jurátus, aki szintén egy követ fújt a többi ifjakkal a diétán. Megtanultam én ezt már alaposan!

– Pedig nem is Pozsonyban kezdtem a jurátusságot – simította végig gyér szakállát –, hanem Eperjesen, ahol Kossuth Lajosunk is gimnáziumba járt. Ott ismerkedtem meg vele, ő hívott magával Pozsonyba. Tudod, ha egy olyan nemesember özvegyétől kap képviseleti megbízást, helyettesítési jogot a magamfajta fiatal ügyvéd, akinek joga van az országgyűlésen vagy a főrendiházban megjelenni, akkor könnyűszerrel megél Pozsonyban. Ennek ablegatus absentium a neve, én is ilyen vagyok. Hiszen Kossuth Lajos is így jutott el a múlt országgyűlésre, Révay báróné úrasszony meghatalmazottjaként. Jómagam egy gazdag gömöri özvegyasszony, bizonyos Hanvay Gáspárné asszonyom helyettesítője vagyok, nemesember lévén. Csakhogy az én őszámom nem holmi harcias

cselekményért, török janicsár füle levágásáért vagy falvak felpörköléséért kapta hajdanán a nemességet, hanem mert ügyesen bányászott a király kincstárának aranyát, hadiseregének rezet a Gölnic parti bányájában.

Elrévedt, szorgalmas őseire gondolhatott, akiknek utóda most éppen a királyi utód foglya, keserves rabja.

– Jó jurátustársam, Patonyi Miklós meg egy igen-igen

114

vén, köszvényes bárót helyettesít, egy Trencsén megyei Mednyánszkyt. A harmadik, . Borinszky, valahonnan. Veszprémből került föl, apja a ciszter atyák jószágigazgatója, bonorum directora, van pénze elegendő. Egy házban vettünk szállást, egy kocsmába jártunk, ugyanazokat a báltermeket tiprottuk farsangkor. Csak a leányok voltak mások, akiknek a szépet tevők.

– De hát ez nem elég – dűnnyögtem, váltig halkán pörgetve a szót –, vidám farsangért, közös borházért még nem csukják le s indítják Péterváradra a jogászt!

Elnevette magát szomorú állapotában is.

– Scilicet, non! Azaz: persze, hogy nem! De mi, jó egynéhány társsal együtt a türelmetlen, nyughatatlan ifjúsághoz tartozunk, ahogy a fenséges nádor kancelláriája hirdeti : bennünk érlelődik a lázongó generáció, a kormányral, közállapotokkal, nemzeti helyzetünkkel, javadalmainkkal, szabadságunkkal elégedetlen náció. A nagy hatalmú Metternich kancellár kicsi ellenfelei. Csakhogy sok kicsi egér is át tudja rágni a súlyos hombártölggyfa deszkáját.

– Ezt csinálták farsangkor? – ingerkedtem.

– Farsangon kívül. Afféle élesztők vagyunk a keletlen kenyérben, érted, jeles rétorom? Mi másoltuk, terjesztettük, magyarítottuk amaz Országgyűlési Tudósításokat. Az írás nyíltan ment, a magyarázat s az elégedetlenség titkon. Aztán megunta & kamarilla, s rátett egy hajóra. Sokunkat. Mi erre evezünk előttek el.

– Így magyarázta édesapám is, keresztapám is, ezt hallottam a másik két jogásztól – meredtem magam elé a prics-csen –, minden egybevág tehát.

– No lám, akár matézisprofesszor is lehetne belőled, vagy a filozófia instruktora – bölintott –, oly ésszerűen tudod összefoglalni a múltat, a jelent.

– Pedig gazdaembernek nevelnek, nem professzornak, apám mesterségét fogom folytatni. Sok lovunk .van.

115

– Hát most elmondhatod: „Post equitem sédet atra cura!”

– A lovas mögött ül a sötét gond – vágtam rá –, Horatius *Harmadik könyve*, első rész, negyedik sor.

Rám bámult, s most ő mondta ki nagy elismerésül, amit a Dom Miguel-ezredbeli hajdú használt köszöntésében:

– Ebadta! Akkor talán azt is tanultad, hogy:

Non civium ardor prava jubentium Non vultus instantis tyranni Mentis quatit solida ...

– Sem a hatalmasok komor tekintete, sem a polgártársaink heve soha el nem tántorít – fordítottam azonnal. – Horatius Harmadik, három, egy-négy. Ezt is tanultuk; rektor úr monda, illik tudni a magyarnak, különösen ha egyszer majd betesséklik a komáromi szenátori székbe.

– A nemjóját! – csettintett elégedetten. – Nektek aztán jeles professzoraitok vannak! Nemde Czuczor Gergely is itt tanított?

– A bencés atyáknál, még tanít!

– Hála az Úrnak – helyeselte –, bár én lutheránus vagyok. Neves ember, akad néhány lázító poémája neki is.

– Zsubriczai Zalán őt is figyeli.

– Hát látod, az a horatiusi verssor, amit az imént fordítottál le, az a mi jelszavunk. Űgy tekints bennünket meg az egész országgyűlési ifjúságot, a Kossuth, Wesselényi, Széchenyi vezette nációt!

– Én is kérdek valamit, ami most éppen ide illenék: „Aequam mementó rebus inarduis servare mentem!?”

Rávágta azonnal:

– Őrizd meg nyugodt lelkedet a szerencsétlenségben, Horatius *Második könyve*.

– Akkor Eperjesen is jól tanítanak – ismertem el. 116

Ogy elment az idő a latin klasszikusai, az országgyűlési ifjakkal és Metternich emlegetésével, hogy szinte észre sem vettük: végül is börtönben vagyunk. Mondhatnám, felüdültünk, más, messzi, külső világba kerültünk. Szép jövő ragyogó világába.

Még maradt a” tarisznyában, megehültünk ebben a szellemi párviadalban. Ráéró idejében – noha nem sok akad -édesapám is igen kedveli az efféle békés viadalmakat, különösképp, ha keresztapám szőlejében üldögélhetnek a teljes társadalommal. Törtük a kenyeret, szakajtottuk a sonkamaradékot. Már-már megbékéltünk volna a mai nappal, s mindketten azon törjük fejünket, hogyan vizsgáztassuk tovább egymást, amikor váratlanul megcsörrent ajtónk zárjában a kulcs, az ajtót

a porkoláb kitárta, s egy ismeretlen, eddigelé soha nem látott örféle katona karjánál fogva lendített be egy simára nyalt képű, csizmanadrágos, sujtásos zekét viselő molnárszürke ruhás alakot. A csizmanadrág a molnárkékséggel s az egész ruházat a szakáll-talan-bajusztalan arccal nemigen illett össze, de ezt csak úgy futólag jegyeztük meg, mert az illető kalimpálva repült a priccsnek, s hasmánt vágódott el rajta.

Riadtan bámultuk.

– Trés faciunt kollégium! – nyugtázta az emberi röppentyű viharos érkezését Köhler Gusztáv. – Hárman alkotják az együttest. Mi járatban *van*, tiszteletreméltó cellatárs?

Vidám lelkű gömöri ember lehetett ez a Köhler, mert még azt sem fogta fel tragikus módon, hogy a kamarilla jóvoltából a komáromi vár kazamatájában őrzik, és mert a hozzánk dobott fogoly társ csaknem négykézláb érkezett; ez azonnal fel is vidította őt, s ily könnyed.lélegzetű szavakra ihlette.

Kintről nem hallatszott emberi hang. Az első pillanatban azt reméltük, a röppentyűvé vált illetőnek utána is kiáltanak, vagy bennünket világosítanak föl a váratlan érkezés okáról, de ez nem történt meg. A porkoláb újra ránk fordí-

117

totta a kulcsot, s másodmagával elkopogott a téglaburkolatú kazamatafolyosón. Se hang, se szó, se magyarázat.

– Jaaj! – fogta a derekát a jövevény. – Istenem, mein Gott, die Lausbuben!

Sóhajt tehát magyarul is, németül is. Mit tud még?

– Porca miseria! Sbirro maledetto!

Az olaszhoz is konyít. Sajnáltuk. Együttérzéssel néztünk rá, noha alaposan megszakította kellemesen és okosan induló társalgásunkat. Köhler Gusztáv agya azonban gyorsan villogott, mint egy friss kanócú mécses, az én elmém kerekai is zajtalan forgásba lendültek. Furcsa forgás volt, egyszerre mozogtak a közénk dobott illető érdekében is, ellene is. Köhler a nagy mozgolódásban, átkozódásban fülembé lehelte:

– Cave canem, azaz: a kutyától óvakodj!

Egyet vágott a szemével. Megértettem. És ettől a pillanattól kezdve két irányban gondolkodtunk, két szélet hajtottunk. Erre is, arra is. Most vettem hasznát a Dom Mi-guel-ezredbeli nagy bajszú káplár józan intelmének, meg ama többrendbeli messzely boroknak, amelyet apáméknál megivott, s ahogy a jelek mutatják, nyilván még iand is. Nélküle talán már az első fertályóraban szekundába ponált volna rossz sorsunk.

A puszta sejtésnél, gyanúnál több egyelőre aligha élhetett volna bennünk. Nem tudhattuk teljes bizonyossággal, valódi rabot vetettek-e közénk, avagy valami besúgófélet. Első látásra kétségkívül szánnivalónak tetszett, megtépett-nek, megvertnek. Kalaptalan repült, csizmája sáros, útiholmija – mint kedves keresztapám mondaná ilyenkor: csavargási melléklete – nem volt.

– Jaaj – kezdte magyarul –, die elende Ráuber, megverték. Tutto il corpo mi fa male!

Az olaszt Köhler fordította le félhangon, mert családi vagyonából, a dobsinai rézbányából arra is tellett, hogy a

118

fiumei tengerpartra is tehessen némi tanulmányutat: „Egész testem sajog!”

Hanyatt dobta magát az ágyon, összehúzta térdeit. Köh-ler odament hozzá, megsimogatta homlokát, egy bögre vizet adott neki. Szomjasan kortyolta.

– Grazié – dünnyögte. – Elbántak velem.

– Miért? – kérdezte Köhler, de még mielőtt felelt volna a jámbor, kiderült, hogy a meglepetéseknek nincs vége.

Újból nyílt a vastag faajtó, s egy fekete köpeny, lapos, ellenzötlen fekete posztósapka repült be, egy kéz széles szájú vizeskorsót, kenyeret helyezett a földre szóltanul, s az ajtó ismét becsukódott. A fekete köpeny afféle térdig érő, keskeny gallérú, ujjatlan testborító volt, kopott piros béléssel. Köhler felemelte, maga elé tartotta.

– Carbonariköpeny – suttogta meglepetten, aztán a mellénk társított idegenre terítette.

– Az mit jelent? – kérdeztem.

– Olasz forradalmárok, carbonarik karakterisztikuma, mint ez a sapka is – mondta. – Metternich kancellár tűzönvízen keresztül üldözi őket; nagy ellenfelei az osztrák császárságnak odalenn, Lombardiában. Az olasz hazáért küzdenek, kikergetendő az osztrák katonaságot, amely rajta ül Velencén, Milánón!

Halaványan én is tudtam erről, a koppánymonostori beszélgetéseken, prэшházban, méhesben az olasz rebellió is szóba került sokszor, a lengyel felkeléssel együtt. Most láttam azonban először valódi forradalmárt.

Faágya mellé ültünk, úgy bámultuk. Zilált volt, fáradtnak látszott, pihenni akart. Mondta is:

– Aludni, nem szólni, fájni.

Magyarul tehát rosszul beszélt. Behunyta a szemét, elszunnyadt. Így szállt ránk az alkony. S akkor a sötétben – mert mécseset, gyertyát nem adtak – Köhler egészen közel hajolt hozzám.

– Fülelj csak ide, fiú! Mit keres egy olasz forradalmár

119

ilyen maskara carbonariköpenyegben minálunk? A nyugtalankodó taljánokat az osztrák hegyek közé, Kufsteinbe meg Brünnebe viszik! Oda, ahol Kazinczy is raboskodott! Valami nem tetszik nekem ebben a maskarában. Még mindig válaszút előtt toporgunk.

– Timeo Danaos et dona ferentes – csillogtattam klasszikus tudományomat, hogy legalább elmém fényével világítsak a sötétben, és a trójabeli Laokoón szavaival mondjam: – félek a görögöktől, még ha ajándékot hoznak is.

Mert egyelőre azt sem tudtuk, milyen náció szülte, s igaz járatban van-e, avagy kémkedni jött. Lehet, hogy a carbonari személyében afféle furfangos Odüsszeusz érkezett, de az sem valószínűtlen, hogy egy messzire vetődött, buj-dokló, távoli harcos socius. Egész éjszaka ezen ógtunk-mógtunk magunkban, s csak hánykolódtunk ama gond miatt, hogy sok bajunkban nem érkezett-e a carbonari személyében még újabb megpróbáltatás? De ha maga a Dom Miguel-ezredbeli káplár érkezett volna is, ő sem tudott volna semmiféle felvilágosítással szolgálni a maga gyanúján kívül, kiféle-miféle ez az újonnan jött ember, hiszen a magas kancelláriák, várbéli bíróságok éppen nem borissza káplárok orrára kötik a maguk titkos praktikáit.

A fekete köpenyes rabtárs azt mondta, megverték, fáj minden tagja. De egy kis karcoláson kívül egyéb testi sanyargatás nem látszott rajta.

Nem szóltunk egymáshoz Köhlerrel többet. Ha a carbonari netán hallgatózott volna az éjszaka csöndjében, legfeljebb a kaparászó egerek cinnegését vagy egy bódult öreglégy donogását hallhatta volna. Közben váltig azon törtem a fejem, merre, hol van másik két cimborám, vallatták-e őket is, zártak-e rájuk tömlöcajtót, s jutott-e nekik is carbonariköpenyes vendég?

Ha magában a várban, a falak között, a folyosókon, istállóban és egzecírplaccokon állandó volt is a lárma, ha hol innen, hol onnan harsant kürtszó, veretett a dob, a kazama-

120

ták tömlöcvilágában néma, vészteljes csönd honolt. Es ebben a csöndben mindig fel-felrémlt édesanyám hangja, mintha szölongatott volna, avagy édesapám intelme: „Látod, kár volt gyereknek avatkozni be a politikába, most megkaptátok, amit kerestetek!”, s egy röpké álmkép a Liptákok forgó-lengő tutajára is ráültetett. Sokszor felriadtam, s ekkor oly jó volt s megnyugtató, hogy két ember szuszog-mozog mellettem. Nem hagytak egyedül. Forgolódott Köhler Gusztáv is, csak az olasz aludt nyugodtan, mintha a lelkiismeretét semmi sem nyúzta volna.

Hajnali derengéskor szinte meg is békéltem a világgal, szerettem volna rózsaszínben látni a rám virradt napot.

Amikor reggel bedobták a kenyérünket, s az Őr újra töltötte vizeskorsónkat, rabtársunk fürgén pattant le a prics-cséről, a tisztálkodásra használt vizesdézsában prüszkölve mosta meg ábrázatát, kortyolt a korsó vizéből, tört egy jóízút a korpás rozskenyérből, s csaknem elégedetten ült le a székére.

– Milyen nyelven beszéljünk? – kérdezte közvetlen barátsággal.

– Lehet magyarul – döntött Köhler az én kedvemért, mert az ő anyanyelve a dobsinai német volt.

– Áztat nehezebb, nem tanulta sokat, fogok próbír. Én Pietro Varalli. Vagyok Toscana hercegség.

Mi is bemutatkoztunk.

– Te lenni... ancora ...

– Még ... – fordította Köhler.

– Még ragazzo, bambino! – mondta nekem.

– Gyerek, fiú! – hangzott a fordítás.

– Si, si – igenelt hevesen –, bambino! Miért te itt vanni? Elmosolyodtam. A kulcsra zárást játszottam meg a kezemmel.

– Becsuktak.

– Ladro? – tekintett rám huncutul, félrefordított fejjel.

121

Ezt magam is megértettem: hogy lator vagyok-e, tolvaj.

– No. Nem. És gyilkos sem. Köhlerre nézett, tőle várt magyarázatot:
– *Meanche assassino*. Azt mondja kis barátunk, még csak nem is gyilkos.
Ezen mindhárman nevtünk.
– Akkor miért vanni? Karcserben te itt miért vanni? Széttártam a kezem, vállat vontam.
– Nem tudom.
– Áztat baj, nagy baj, rossz emberek vanni, nagyon rossz emberek. És te miért itt? – fordult Köhler felé.
– Én sem tudom! – Köhler ugyanúgy tárta szét kezét, mint én. – Rossz emberek idecsuktak.
– Engem is rossz emberek. *Al diavolo!*
– Azt mondja – fordította le nekem Köhler –, hogy vigye el az ördög az egészét. Azt hiszem, ebben meg is egyezhetünk.

Hátra volt még az ő magyarázata; a toscanai nagyhercegségből való Pietro Varalli idepottyanásának értelme.

– Éste? *Eppoitu?*!
– Sok mondani, sok elmondani, *non ladro, non assassino*, csak *viaggiatore!* *Viaggiatore semplice*.
– Egyszerű utazó, azt mondja. Hát ez nem valami tökéletes magyarázat, komám, *compare mio!*
Mosolygott az olasz, bekapott még egy darab kenyeret, de kiköpte, száraz és ízetlen volt. Nekem sem akadt már a tarisznyámban semmi olyas, amivel megkínálhattam volna.
– Jött-ment én, a soldato, katona mondja: *passaporto mio é falsificato*.
– Hogy az útlevelét hamisnak találta a katonai őrség.
– *Si! Ja! Igen! Van én hamisság.*
– Hogy kerültél ide Toscanából? 122
– Az is van ausztriai tartomány, nem? Jöttem ló, jöttem a piedi...
– ... gyalog ...
– *Si! Ja! És jöttél néha carrozza.*
– Kocsival.

– **Si.**

Hát ebből még mindig nem értettünk semmit.

És most, ebben az emlékezésben nem is folytatom a háromnyelvű beszélgetés hív idézését. Akinek kezébe jut ez az írás, netán unalmasnak is találná börtönbeli első beszélgetésünk illetően hosszas másolását. Mindössze láttatni szeretném, mily bonyolult módon, keresztbe-kasul társalogtunk, bár a magam latintudásával olykor meg-megsejtettem, mit mond a Toscanából jött olasz. Hadd folytassam ezeket a sorokat (ki tudja, jut-e egyszer olyasvalaki kezébe, akit kíváncsivá tesz fiatalságom egy kalandos nyara) úgy, ahogy a beszélgetésnek szabályosan történnie kellett volna. Meg aztán már nem is emlékszem pontosan az olasz meg Köhler egyes szavaira, a magaméit sem szó szerint idézhetem.

Amikor a toscanai talján elbeszélésében oda ért, hogy lovon, gyalog, kocsin törekedett olasz földről, Velencén, Trieszten, Karintián, Stájerországon át a mi Dunántúlkra, némileg elcsodálkoztunk. De mivel nem az első talján volt, akit a császár birodalmának komáromi régiójában láttunk, aminthogy megfordultak itt lengyelek, görögök, rácok, csehek, horvátok, tiroliak is (nagy keverődésének tekintheti az ember a Duna völgyét), tehát az első csodálkozás hamar túlestünk. Csodálkozásunk inkább ama faktumnak szólt: miért éppen a komáromi várbörtönbe csukták, s miért pontosan közénk dobták be ezt az idegent. Csak nem takarékoskodik a hellyel a magas várparancsnokság, avagy annyi a részeg huszár és engedetlen vasas német, hogy nem jut magános úri hely a civil fogolynak?

Köhler nem az az ember volt, aki abbahagyta volna a ma-
123

ga vizsgálódását, s az volt a sejtésünk, hogy maga Pietro Varalli is beszélni szeretne, csak szítsuk a mese paraszát!

– És miért volt oly sürgős ez az út? – tett fel újabb kérdést Köhler. Jó vallatóbíró válna belőle.

Varalli körülnézett, minden sarokba beletűzte tekintete éles sugarát, mintha fülei is meghegyeződtek volna.

– Titok.

– Ha titok, mondd el, Pietro Varalli! Minél inkább nyom a titok, annál jobban örülünk, ha könnyíthetünk rajta.

– Nem tudom, megbízhatom-e bennetek?

– Akkor ne mondd el – játszotta Köhler a sértődöttet, s elfordult, elhallgatott.

Jól számított azonban, hiszen Pietro Varalli mindenképpen el akarta árulnrtitkát. Láta, hogy nem törődünk a vallomással, ő kezdte újból:

– Elmondhatom ... – habozott – talán nem vagytok árulók. S különben is, nem az utam célját árulom el, hanem azt, hogy milyen gyanúval hoztak ide be engem. És a gyanúnak nem kell egyeznie a valósággal, nem igaz?

– Tökéletesen így van. A mi esetünk is ez. Gyanúba vettek, hamisan, igaztalanul.

Varalli kiesett a szerepéből – ha ugyan színészkedett, hiszen még mindig nem tudtuk, hányadán állunk vele –, mert ezen a kijelentésen kapva kapott.

– Hamis gyanúkok alapján vagytok itt? Akkor ti politikai zárkában vagytok?

– Te is?-kérdte vissza Köhler.

Pengett az eszük acélja, ügyesen vívtak; kerülgették egymást. Pietro Varallinak egy lépést engednie kellett.

– Én igen – felelte.

Tehát politikai okból zárták be közénk!

– Mondd tovább!-biztatta Köhler. Közel hajolt, súgta:

– Lengyelországba küldtek, felvenni az összeköttetést.

– Kikkel?

124

– Hát a forradalmárokkal! A császári házzal elégedetlenekkel, Metternich kancellár ellenfeleivel. A lengyelek is háborognak, az olaszok is háborognak, a magyarok is háborognak, össze kell fognunk.

Néhány pillanatra elhallgattunk. A két ember egymást méregette megint.

– Egyszóval te afféle titkos követ voltál ?

– Si. Ja. Titkos megbízott Toscana nagyhercegségből. Krakóba s Lembergbe kellett volna mennem.

Pedig az útlevelem szabályos! Mégis gyanút fogtak a postaállomáson.

Már majdnem hittünk neki.

Egy kicsike tudatlanságán bukott el.

– Akkor te igazi carbonari vagy! – jelentette ki Köhler, s feszülten meredt Pietro Varallira.

Varalli azonban éppen ezt nem értette. Mint mikor valaki a megfelelő kulcsot nem tudja beilleszteni a zárba, holott keze ügyében van minden kulcs.

– Carbonari? Mi az a carbonari?

Most utólag el tudom képzelni, mi minden gondolat viharzott végig Köhler Gusztáv agyán. Mert meg kell vallanom, a beszélgetésből akkor sem értettem volna sokat, ha a németet és az olaszt úgy beszélem, akár a magyart. Gyerek voltam, iskolás fiú, a magas bécsi politikához akkor sem értettem sokat, ha ifjonti lelkesedésből, magyari lelkem minden tiszta érzésével három pozsonyi jurátust szabadulni is segítettem a méltatlan rabságból. A császár-király hatalmas birodalmának ügyét-baját, népei örömét, bánatát hogyan is ismerhettem volna?! Köhler azonban s bizonytalansággal Pato-nyi is, Borinszky is sokat tudhatott a világ háborgásainak okairól, háborgatókról, háborgatottokról, s abban a pillanatban, amikor Pietro Varalli oly értetlenül bámult rá, hogy a carbonari szót hallotta: Köhler Gusztáv már pontosan tudta, hányadán állunk ezzel az emberrel.

Pietro Varalli nemtudása miatt tudta ugyanis.

Óvakodott azonban elárulni, hogy rájött valamire; még

125

nekem sem vágott oda szemével. Közönyös hangon válaszolt :

– Hát azok a szénégetők, akiknek köpenyét viseled. Pietro Varalli rebbenve pillogott, szerette volna, ha agya

kerekei gyorsan összekapcsolódnának egymással, de ez valami oknál fogva nyilván nem sikerült egyhamar. Ezt kérdezte:

– Milyen szénégetők?

Meg akarta érteni Kohlért. Sejtette, hogy Köhler valamiféle csapdát rejtett el a vita bozótyjában, szinte gőzölt az elméje. Köhler már játszott vele.

– Jól tudod te, signor Varalli, miről van szó, csak azt hiszed, elárulunk, ha bevallód.

– No, igen ... igen ... – játszotta meg a mély gondolkodót, s összeráncolta a homlokát, mintha fontos döntés előtt állna.

Köhler faarccal, minden mosoly nélkül segítette ki zavarából:

– Mindent tudok, ha nem is vagyok politikai fufangokkal megáldva, s ha ártatlanul cipeltek is ide, de mivel ügyvéd vagyok, ismerem Európa mozgalmait, s tudok az olasz carbonarikról is, hiszen újságokat szokott olvasni az ember, s néha kósza hírek is érkeznek.

– Carbonarikról – pislogott Varalli reménykedve.

– Igen, ama titkos itáliai társaságról, amely szénégetőnek nevezi magát, mintha erdők mélyén bujdokolnának tagjai, s amely társulat a fekete szén tüzes paraszával gyűjtaná fel legszívesebben a Habsburg birodalmat, hogy szabaduljon föl az osztrák elnyomás alól Lombardia, Velence, Parma, Toscana. Ilyen ismertető jelet, kívül fekete posztót, belül vörös selymet viselsz te is, signor Pietro. De miért nem öltesz kevésbé feltűnő ruházatot? Aligha csodálkozha-tom a postaállomás spionjain, ha rád csaptak. Ki utazik ma carbonariköpenyben Magyarországon ?

Pietro Varalli savanyúan vette tudomásul, milyen forra-

126

dalmi ruhát húztak rá előljárói azért, hogy elfogott, nyugtalan magyar forradalmárokból bizalmat keltsen.

Csak azt nem magyarázta meg neki a főnöke, mily feltűnő köpenybe borították, s miért?! Mivel azonban Varalli (vagy hogyan hívták?) szintén olajozott egymasinával volt megáldva, ruhájára mutatott.

– öltöttem én magyarul is, hogy feltűnő ne legyek országokban. Tekintsd csizmám, zekémet!

– Felette tarkán sikerült, harmada olasz, harmada német, egyharmadában magyar. Darutollas kalapot tettél volna a fejedre! Ki öltöztetett föl?

Rejtett támadás volt, de Varalli még kivédte:

– Magam öltöttem ki.

– Rendben van. Tudad-e azonban, hogy kivel kell kapcsolatot teremtened Krakkóban, Lembergben?

Rejtesz magadnál címet, följegyzést?

Varalli erre nem felelt, hanem visszatámadott:

– Hát vajon te ismersz-e megbízható lengyelt a határokon túl?

Nyilvánvaló volt már előttünk, azért küldték ezt az embert a megbízói, hogy Köhler bizalmába férkőzve, összeköttetéseit fürkészsze ki.

– Hogyne ismernék! – bólított Köhler.

– Kit például?

– Báthori Istvánt.

– Nem lengyel név.

– Viszont lengyel király volt.

– Ilyen nevű királyt nem ismerek.

– Nem csodálkozom. Toscanában nem tanították. Kétszázötven esztendőnek előtte ültették a trónra.

Pietro Varallin most ütköztek ki először a bosszúság mérges tüskéi. Lám, egy álló órája faggatja már

Köhler Gusztávot, s még egyetlen arasznyira sem jutott előbbre.

– Rajtad nem tud eligazodni az ember, mindig tréfálsz.

127

– Nem tréfa ez; szavamra mondom, hogy király volt, Erdélyből hívták magukhoz a lengyelek, s noha réges-régen megholt, őt ismerem s kedvelem legjobban a lengyel királyok közül. Királynál alább nem adom, még ha az csak Ulászló vagy Zsigmond is. Azért is tisztelem annyira a mi Ferdinánd királyunk öfelségét.

Varalli Péter görbe tekintetet vetett Köhlerre, már nem tudhatta, hányadán áll vele. Ilyen elmés csatározással telt el, hintáztatva-csalogatva egymást, jóformán egész világos napunk. Időnkint sejtetni engedett egy-egy sötét tervrészletet, amelyet az elégületlenek olasz földön szőttek, eskü alatt kellett megígérnünk, hogy el nem áruljuk senkinek, cserébe tőlünk remélt összeesküvés, lázongási titkokat. „Szeretnétek-e, ha Napóleon egyszer visszajönne?” – kérdezte például, máskor meg: „Tulajdonképpen hol gyűlik össze titkon az országgyűlési ifjúság, mi is szeretnénk felvenni velük a kapcsolatot, hogy együtt munkálkodjunk a népek felszabadításáért, a járom levetéséért!” De ilyen cifra módon az összeesküvők – első napi ismerkedésre -aligha beszélgethetnek egymással. Úgy mondta föl, mint valami leckét az iskolában. Ha azonban azért küldték hozzánk, hogy kiszedjen valami titkot Köhlerből (végeredményben nem is volt titka, csak a kamarilla szaglászai hitték, remélték), avagy azt várták, hogy én áruljam el, megszojtottuk-e valóban a veszedelmesnek tartott jurátusokat, s vajh merre szökhettek, akkor igen kezdő kémet választottak a főszaglászok, mert semmi használhatót nem árultunk el.

Visszaemlékeztem az én tapasztalt, kedves keresztapám elbeszéléseire, amikor a spionok természetéről tartotta a maga prelekióit, s azt mondta: „Egy tisztességes spion, ha ugyan akad ilyen, – öt-hat napig nem is kezd érdemleges munkába. Először csak a helyszínnel, kiszemelt embereivel ismerkedik, s azon van, hogy teljes bizalmat szerezzen magának.” Ennek a Varallinak alkalmasint kevés időt engedé-

128

lyeztek a szimatolásra, rögtön az első napon teljes eredményt vártak tőle.

Baj volt, hogy egyetlen bizalmas szót sem tudtam Köh-lerrel váltani, még egy szemhunyorítás is sok lett volna, Segített azonban a várparanesnokság, mert alkonytájt megnyílt az ajtó, s egy porkoláb Pietro Varallit parancsolta elő. Varalli kelleetlenül emelkedett fel.

– Megint kihallgatásra visznek – mondta –, megint megvernek.

Becsukódott az ajtó. Végre ketten maradtunk.

– Nem tetszik nekem ez az ember – súgta Köhler, akit most már nyugodtan barátomnak is vallhattam –, mert bár semmi alapunk nincs rá, hogy gyanúsítsuk spionko-dással, hiszen mondhat igazat is, de sok jel mutat arra, hogy szaglászni küldték közénk. Okosan viselkedtél, fiú. Egyelőre azonban nem zárult le még semmi. Ez a Varalli valahol most tárogatja az ajtót.

A mi ajtónk is újfent megnyílt. A Dom Miguel-ezred-beli káplár dugta be rajta vigyorgó képét. Rögtön be is lépett, asztalra tett egy vászontarisznyát. A padlásunkon hányódó ócska zaboszsákok egyike volt megint, de édesanyám kimosta.

– Küldték – jelentette a káplár. – Gyorsan faljátok be, visszajövök a zsákért. Két pint bort adtam a kinti strázsá-nak, hogy átvehessen vagy két fertályóra az őrseget. Temiattad, ebadta!

Kiment. Rázuhantunk az elemóziára, mintha álló hete egy falat nem lett volna a szánkban. Alighogy az utolsó morzsákat is lenyeltük, már érkezett is vissza a káplár. Gondosan seper.te össze a maradék nyomait, a zsákot frakkja alá dugta, legfeljebb némi jóízű kolbászillat lengedezése jelezte, hogy az előbb itt még falatoztak. Kortyoltuk a vizet. A káplár állva maradt, úgy magyarázott:

– Kis ember vagyok én a nagy méltóságok között, ha meg is nőttem, de mivel egy esztendeje a belső szolgálat a

129

tisztem, s orrom, szemem, fülem egészséges, látok én, hallok én eleget. Azt szagoltam ki, nem is először, hogy küldtek ide már egy embert.

– Így is van – helyeselt Köhler. – Egy olaszfélét. Azt mondja, Toscanából való.

– De hát Fiume nem jó neki? Ott született, az anyja német. Kiugrott pap, a fehérvári atyáknál járt néhány magyar oskolát.

– Kelmed is mindent tud! – nevetett Köhler.

– Tizenkét esztendőt lehúztam már a fogadott húsból, valamelyes tapasztalati okosság csak ragadt rám?! Erre az emberre vigyázni ajánlatos. Éppen úgy, mint ama Zsubri-czai nevű jómadárra is, meg a többi kémszemlészre. Fízett spionok.

– Förtelmes hivatal! – köpött ki Köhler.

– Tegyenek úgy, mintha nem is sejténék, kicsoda-micsoda lakozik az ő személyökben! Ne feketítsék ezzel is sorsukat. Fiú, ebadta, hallod-e, a kedves szülőid erősen búsulnak miattad ám! Fühöz-fához szaladnak szabadításodért, de ilyenek előtt a várkapu zárva van. Civil bíró ide be nem lép, hacsaknem vasban. És ha másik két cimborádról is tudni szeretnél, hát megmondom, hogy itt vannak még ők is a várban, de egy másik kazamatafolyosón, velök még nem beszélhettem. Majd megpróbálom. Még annyit újságolnék, hogy van ám fogíyok és rabok járás-kelése, hozatala-vitele a komáromi várban, az imént is hoztak megint valami hármát-négyet Pozsonyból, Léváról. Afféle nyugtalankodókat, rebelliseket. De már nem hajón jöttek, hanem szekéren, gyékényernyő alatt.

– Azokkal pedig mi történt, akik a minap megszöktek, és szökésüket ránk fogják?

– Még nem hozták vissza őket, nyilván eltűntek a gazban.

Hogy ez a gaz esetleg a martosi bíró háza is lehetne, ezt

130

már nem kötöttem a káplár orrára. Gyanús volt már nekem minden hivatalos és félhivatalos személy a várban!

– A komáromi vár csak afféle első vizsgálódás helye -okosított fel a Dom Miguel-ezredbeli katona –, az ítéletet majd Budán mondják ki, s akit hosszú időre csuknak le, Péterváradra viszik, Rácország határára. Szomorú hely, szolgáltam ott is egy esztendőt.

Köhler elsápadt.

– Ott köt ki a hajónk végül?

– Hacsak meg nem szökik az ügyesebbje ...

– Innen? – pillantott szomorúan Köhler Gusztáv a sűrűn rácsozott, apró ablakra. – Innen még egy légy sem repülhet ki!

– A gyerekeket előbb-utóbb elbocsátják – vélekedett a káplár, mint egy bennfentes albíró. – Félemlítés okán tartják itt őket, hogy egész életükre megtanulják: nem ajánlatos a magas felsőséggel ujjat húzni. Még egy kicsit megvesszőzik őket, kollégiumi karcerbe dugatják, s akkor ím, megjuhászodnak. Hacsak... haóság valami főbenjáró bűnt mégis nem követtek el. Mint teszem az, f o g o l y s z ö k t e t é s .

Szúrósan tekintett rám, bagóját szünetlen rágva, mert itt nem pipázhatott. Majd az ablak felé pillantott, nem nézve sem Köhlerre, sem rám, mintha a falaknak beszélne, közönyösen:

– Innen is meg lehet szökni. Nem is egynek sikerül Köhlerben sejtés ébredt. Hasonló közönnyel szólt:

– Aztán hogyan?

– Az Úr megsegíti az ő hív szolgálait, így prédikáljak a templomban húsvét idején – vont vállat a káplár, példázatot mondva, s nem tanácsot adva. De ebben a példázatban, úgy éreztük, valami kézzel markolható vetőmag mégis rejlett.

Csendben maradtunk, mindenki gondolkodott. Az agyak szinte sisteregtek. Dom Miguel újra megindította a beszélgetés kerekét:

131

– Mondhatom, fiú, áldozatkész, gavallér szüleid vannak. Estvére ismét meglátogatom őket, hírt viszek felőled. Megmondom, miként s kivel, azaz kikkel találalak. Hát csak fel a fejjel magának is, advokátus úr. Néha Isten segít, máskor ember.

A szobára ráhullott a homály. Fülledt volt a levegő, néhány álmos légy tántorgott zúgva. A várudvarokon

estebédre, lóabrakoltatásra, silbakváltásra szólongatott a kürt, a dob. A Duna vizén elnyújtott hangok siklottak végig, valahol hajót kötöttek ki kurjantós dallamok kíséretében. A széles vársánc – a glacis – tetejéről roppant robajokkal, dübörgő zajokkal két öreg ágyút vontattak, gurítottak le, javítani vitték őket a vártüzekre.

Az esti nyüzsgés zajában Dom Miguelünk szokatlan csendben távozott. Szöges bakancsa erőteljes koppanásait azonban sokáig hallani lehetett. Legalább fél akó bort leereszthetett már a torkán minálunk, s jó néhány rőf kolbász bánhatja tömlöcbe zárt mivoltomat. Tepertős pogácsák garmadájával s alkalmasint egy kövér sonkával együtt.

– Valamit forgat ez a káplár az ő kemény fejében – vágta hanyatt magát deszkaágyán fogolytársam, és a pókhálós, setét mennyezetről próbálta leolvasni a jövőt. – Egy bizonyos azonban, hogy kedves szüleid igen jól tarthatják ezt a vitézt!

Varalli, a szénégető-forradalmár, a Fiume városában született toscanai rebellis nem jött vissza este. Másnap reggel taszította be az őt. Úgy látszik, az volt a parancs, hogy kegyetlen bánásmódot mutassanak előttünk, egyfelől, hogy megfélemlítsenek, másfelől pedig, hogy erős bizalom ébredjezzék bennünk a sorstárs fogoly iránt. Jobban lökdöste, taszigálták, mintha valódi vizsgálati fogoly vagy igazi elítélt lett volna. Túrte. Fizették!

– Egész éjjel vallattak, de nem tudtak kihúzni belőlem semmit – dőlt sóhajtva az ágyára.

Ez azonban semmi látható nyomot nem hagyott rajta. Pi-

132

hentnek, jóllakottnak, elégedettnak látszott, jajai ellenére is. Mint aki puha szalmán aludott, és a bírakkal való bizalmas beszélgetésben jelentette rólunk – a semmit.

Mert aligha értesíthette volna megbízóit a mi titkos val-lomásainkról. Hacsak nem költött ilyeneket, mert már fizették.

Télen a teátrumban *A fekete hegyek haramiája, avagy az álnok kőbarát* történetét láttuk. Rémséges, egyúttal igen tanulságos, de elszomorító történet volt. Abban láttunk hamis zúzajú actorként ilyen huncfut rollét játszó besúgó-haramiát, mint ez a Pietro Varalli volt.

Teátrumi játszónak bátran elmehetett volna.

133

HOGYAN SZABADULHATUNK INNEN?

Hat-hét nap telt el így, vagy tán több is. Számolni sem volt kedvünk az aggodalommal teljes éjszakák múlását, a percegő idő egyhangú darálását. Köhler ugyan minden reggel húzott egy vonást a körmeivel a feje fölött az ásatag, vén falon, de ott már annyi vonás, karcolás, név jel, betű, rajz, szinte hallható sóhaj, elkeseredés kuszálódott össze magyar, német, szlovák, latin szavakkal, hogy Köhler kalendáriuma valósággal elveszett bennök. Úgysem segített keserves sorsunkon, napjaink ballagását se nem siettette, se nem lassította.

– Pedig nem szabad elfásulnunk – biztatta enmagát a társam, s tartotta bennem is a lelket.

Varallit végül csaknem meg is szoktuk. Az őrség időnkint kiszólította hangos parancsszóval, s ekkor hosszú időre eltűnt; nyilván ekkor kértek tőle bennünket számon. Az volt a sejtésünk, azért tartanak még mindig összezárva vele, mert Varalli mindeddig semmi érdekeset, befeketítőt nem tudott jelenteni, csak maga költötte mesékkel tartja jól fő-löttéseit. Áltatja őket azzal, hogy ímette kiszedi titkunkat vagy legalábbis napokon belül. Az enyimet, hogy végre elárulom: mi szöktettük-e meg Patonyit és Borinszkyt, s merre menesztettük őket; a Köhlerét pedig olyaténképp: elárulta-e végül szövetkezését és rejtett rebellisterveiket Kossuthal, Wesselényivel, Kölcseyvel s az országgyűlés többi elégedetlenkedőjével, a bécsi ifjakkal, a lengyel forradalmárokkal, a birodalom minden rendű s rangú ellenfeleivel.

134

Csakhogy belőlünk semmi érdemében méltót nem tudott kihúzni ez a Varalli, még a toscanai nagyhercegség titkos küldetésére és a szénégetők összeesküvéseire hivatkozva sem; ingyen hízelkedett, mesterkedett előttünk, nem létező személyek soha nem szőtt titkait kínálva cserébe.

Olykor egy álló napig nem került elő, amikor aztán újból betaszították az ajtón, lehorgaszott fővel esett az ágyára.

– Kimondhatatlanul vallattak – sóhajtott újfent.

De a meggyötörtetés soha nem látszott rajta, mint rögtön első ízben sem.

A rácson ablakon keresztül mindig félhomály szüremke-dett be, még erős napsütésben is. Néha mennydörgést, zi-vatarcsapkodást hallottunk, máskor két napig egyfolytában lassú, meleg nyári eső áztatta a külvilágot, de ha f elragyo-

135

gott odakinn a nap, abból sem sokat láttunk. Az ötödik nap sétálni vittek a vár legszűkebb, legsötétebb kis udvarára; szomjasan tekintettünk a kék ég parányi négyszöge felé. Hárman voltunk, meg az őt., Varalli is körbe-körbe járt velünk az udvaron, játszva a búsat, kétségbeesettet. Megérte neki, ezért fizették. A hetedik napon másokat is hoztak rövid sétára, katonákat, akik hosszabb ideje

senyvedtek már a tömlőcben, szakállat eresztett, gyanús vándorokat, egy vásári énekest, aki gúnydalokkal szórakoztatta Má-tyusfölde falusi népét, s újabb fiatalembereket, akik szintén az elégedetlenek és heves szónokok nyájából hozat-tattak elé.

A kilencedik napon – nyilván szántszándékkal, előre ki-számítottan – végre megpillantottam az én két testi-lelki jó cimborámat is, Páti Nagy Miskát meg Csukás Sanyit. Hátrattett kézzel, sápadt arccal rótták a köröket két borostás állú vértés katona között, szemmel láthatólag tántorogtak a frissnek tetsző levegőtől, s meg is soványodtak, akárcsak én. Egyszerre vettük észre egymást, egyszerre rikoltottunk, hiába rángatott bennünket vissza dühösen az ör.

– Pista! Sanyi! Miska!

Repültünk volna egymás felé minden börtönszabályt felrúgva, de fülön fogva taszítottak be a sorba. A kör járók mind ránk néztek, oly szokatlan volt a mi rikoltozásunk. Megvallom, mindhárman elsírtuk magunkat, de tehetetlenek maradtunk, csak messziről integethettünk egymásnak.

Ha az volt a szándék, hogy bensőnket fellátsák, hogy egykedvőségünket nyugtalanságra változtassák, akkor e szándékuk sikerült, mert egész nap a viszontlátás kínzó tíz percével foglalkoztam magamban, s alighanem foglalkoztak ők is. Egyikünk sorsa, helyzete sem javult még.

Varalli rögtön mellém ült a kicsi, homályos szobában, és kérdései úgy záporoztak, mint előző nap a Duna fölött kitört villamos vihar jégesője. Ravaszul, körmönfontan kerülgetett, s végül súgva közölte, hogy előbb-utóbb meg fog in-

136

nen szökní, módot ügyeskedett ki már rá, áruljam el – ha tudom –, hol csatlakozhat a két szökött fiatalemberhez.

Ezt aztán igazán nem tudtam neki elárulni, még ha akartam volna is.

Gondoltuk, hogy estefelé ismét érte jönnek, mert szerették volna tudni a várbeli főnyomozók: mit szedett ki belőlem Varalli a barátaimmal való hirtelen találkozás hatása alatt.

Alig telt bele egy fertályóra, a káplár, Kispál Balázs, a Hajdúság gyöngye lépett be hozzánk. Nem volt kezében elemózsiás csomag, még egy szelet anyám sütötte kenyér sem. Komorlott a képe.

– Baj van! – mondta. – Zsubriczai ügyesebb volt, mint ez a magát olasznek valló jöttment. Zsubriczai kiderítette, fiú, hogy valóban ti szöktettétek meg azt a két illetőt, társad társait, mindenféle nyomokon szaglászott végig, mint a legjobb vadászkapó, és – mint ő maga mondta – minden kártyát kiterített a várbeli bíróság asztalára. Ebadta, miért kellett ezt csinálnod?

Arcomból kiszaladt a vér, a lábam remegett, tehetetlenül huppantam le az egyetlen székre.

– Megtalálták őket? – kérdeztem, s ez a kérdés egyúttal vallomás is volt.

– Nem, azt nem – rázta a fejét a Dom Miguel-ezredbeli káplár. – Még mindig keresik őket.

– Legalább ennyi örömünk legyen – sóhajtott Köhler.

– Kegyelmednek sem áll jól a szénája – fordult feléje a káplár, aki, úgy látszik, éppolyan szemfüles és mindenre odafigyelő volt, mint maga Zsubriczai. – Mindenféle rebel-liós kázusokat fognak kegyelmedre, még talán azt is, hogy fel akarta bombázni a császárt.

– Ami igen nagy hazugság – kiáltotta dühösen Köhler, s csak a falak vastagsága mentette meg attól, hogy méltatlankodásának ereje át ne hatoljon a téglasorokon –, hazugság, nem igaz! Nem ezzel a jámbor császárral van ne-

137

künk bajunk, aki jóformán még el sem helyezkedett a trónján, hanem Metternichhel meg a Szent Szövetséggel.

– Ehhez én nem értek – kopogtatta meg hatalmas mutató ujjával a szüette, vén asztallapot a káplár –, én csak annyit tudok, hogy valamiféle bizonyító írás érkezett a nádori udvartól, s kegyelmedet viszik már Budára, onnan meg Péterváradra. Titeket – fordult újra hozzám – pedig erős vallatóra fognak, ti maradtok.

A faagyra zuhantam, hangosan, keservesen sírni kezdtem. Édesanyám, édesapám nevét emlegettem, őket hívtam, nekik könyörögtem. Simogatták a fejem.

– Most már késő a bánat, kölyök! – dörmögte a káplár. Felemeltem a fejem.

– Azért, hogy sírok, csak édesanyámért sírok. Megbánni azonban semmit sem bántam meg. Amit tettünk, jól tettük;

– Ez derék dolog! – bölintott Köhler, feledve a maga keserűségét az én bánatom miatt.

– Ha valamely cselekedetünk igazságáról meg vagyunk győződve, ne restelljünk mellette kitartani! Így prédikálták pünkösdkor.

Ezek a káplár szavai voltak, mert úgy látszik, a bölcs dolgokat mindig a prédikációkra hivatkozva hirdette a káplár, önmagában mégsem bízott eléggé. Ezeket azonban megjegyezte, és ha sort tudott keríteni rájuk, idézte

is, akár mi Köhlerrel Horatiust. Még nyolc esztendő, és ha a Dom Mi-guel-ezredbeli gyöngyszem minden évben meg kell hogy hallgassa a katonatemplomban a prédikációkat, elmés filozófus válik belőle.

Elméje azonban nem torpant meg a prédikációnál. Kihúzta fehér frakkja zsebéből az édesapámtól kapott rövidke selmeci cseréppipáját (csudának csudájára még nem tört össze), s az üres pipával megkopogtatta az asztalt.

– Még tart az apád dohánya – mondta elégedetten –, és nem szűnik a jó barátság sem velem.

Ez megint afféle előzetes kanyar volt, mint mikor a loval, 38

kat a döntő verseny előtt bejáratják, jneg jártat jak. Letöröltem a könnyeimet, Köhler is összefonta karjait, a megviselt falhoz támaszkodott. A káplárra figyeltünk, mert hiszen nem a dohányt óhajtotta méltatni.

Következő mondata is még csak kanyarvétel volt:

– A fenséges nádor elrendelte, hogy új, erős falakat kapjon a komáromi vár. Komárom legyen a legerősebb s legnagyobb vár Magyarországon.

– Ott van Arad, Pétervárad, Nagyszében – vetette ellen Köhler.

– Nem, Komárom! – pislogott bele üres pipájába a káplár. – Nekünk így tanítják, mert hetenkint egyszer skólába is kell járnunk, ahol más a prédikáció. Lehet, hogy őrmester válik egyszer belőlem.

– Amihez Bellona segítse!

– Az mi? Azt nem tanultuk.

– A hadak istennője.

– Így legyen. De hát ne öltögessem összevissza a szavak fonalát. Talán hallják is kegyelmetek, avagy látták, ha a szabad ég alá kimehettek, hogy erős a készülődés a várnak építésében”. Hetek óta tart már.

Kőművesek, ácsok, kőfaragók jöttek, téglát égetnek, tucatszám érkeznek gerendás tutajok. A Vértesből mész, Süttőről, Pizskéről márvány, vörös márvány. Mondom hát, nagy a készüllet. Benn is, kinn is.

Letette a pipáját, ránk meredt, mint aki nem biztos abban, megértjük-e minden szavát s szavai mögött a benső értelmet. Úgy látszik, nem kapiskáltunk eléggé, mert megcsóválta a fejét, s bosszankodva állt föl.

– No, majd holnap folytatom – dugta vissza a pipát. – Valamely nap apádékhoz megyek, s a másik két cimborád apjához, mert sietős a dolog. Zsubriczai mindent elvégzett. Ez itt, ez a fiumei ember csak a száját tátotta, nem jutott dülőre.

139

Elment. Letelt a vállalt őrsege, amelyet két messzely bor árán váltogatott a foglartól.

– Hát csak ennyit mondtam – fordult még vissza, mielőtt kinyitotta volna kulcsával az ajtót. – Ezen a folyosón izsai kőművesek, almási kőfaragók tartják a holmijukat. A szerszámot, a vakolatcipelő ládát, a kőhúzó kötelet, a targoncát. Itt láttam eldobva szurtos, rongyos kötényeket is.

Kiment.

Egy ideig a bezárt ajtó után bámultam.

– Ezt miért újságolta?-kérdeztem.

Köhler maga elé meredt néhány pillanatig, erősen összeráncolta a homlokát, aztán hirtelen felderült az ábrázata.

– Istenemre, ez a derék katona mindent elmondott. Mindent, pontosan, éppen hogy csak a szájunkba nem rágta! Érted?

Nekem is kezdett derengeni. Azt a két tekintetes pofont, amit a káplártól kaptam, így kezdte jóvátenni.

Nem. számítva a barátságot, a monostori bort és a hajdú érzelmeket! Bocskai– jó emlékezetének ébresztgetését.

A szó valós értelmében lázasan sorakoztattuk magunk előtt a mindenféle lehetőségeket, módokat. Amit először kigondoltunk, később elvetettük; amit elvetettünk, azt újra kigondoltuk. Hogyan csináljuk, hogy semmit se vegyenek észre? De legfőképpen, miként jutunk ki a zárt ajtón? Az őrt nem üthetjük le, mert fogytán az erőnk, pusztá öklünk kevés, amellet az első segélykiáltására, ordítására felénk rohan a többi kazamataőr. összevernek, megkötöznak, még mélyebb pincébe dobnak, ott száradunk meg.

Két napig hánytunk-vetettünk mindenféle tervet. S ez alatt a két nap alatt Pietro Varalli, a toscanai forradalmár carbonári nem tért vissza. De nem is búcsúzott. Minden pillanatban újra beléphet.

Aminthogy egy esős, párás, nyomott lelkületű délelőttön újra belépett, szinte dideregve húzva össze magán a szakadozott, vörös bélésű, fekete szénégetőköpeny, noha füledt

140

meleg áporodott a cellában, s anélkül, hogy egyetlen szót szólalt volna, megragadta a csorba cserépkorsót, nagyot húzott a tegnapi vízből, és sóhajtván dőlt végig faágyán. A mennyezetet bámulta.

A káplár nem sejtette, hogy Pietro Varallit újra közénk küldik (hátha még finomíthat Zsubriczai nyomozásának eredményén), s ez egy kicsit megkeverte a következő félóránkat. Mert ettől a pillanattól kezdve eddigi nyugalmunk hirtelen felpörgött, mint egy bomlott óraszerkezet, a fátyol, ami eddigi pihenésünket takarta, szétszakadt, a kifejtet vágatva közeledett, s mi is vágattunk versenyt vele.

Az volt a szerencsénk a ránk zuhant joban-bajban, hogy Köhler már napokkal előbb gondosan elrakta azokat a madzagokat, amelyekkel a zabostarisznák szája volt bekötve – hosszú, erős zsinetek voltak, ló

nyakába valók –, s összefonta őket kötéllel. „Nem lehet tudni, mire lesznek jók -mondta –, lehet, hogy céltalanul fonom, de lehet, hogy valami hasznát mégis vesszük.”

Vettük is.

S mivel előre minden lehetőséget számba vettünk, ami csak előfordulhat menekülésünkben, a cselekedetek forró negyedóráiban nem is haboztunk, úgy dolgoztunk egymás mellett, egymás kezére, mint az olajjal megkent gépelek.

Alighogy Varalli megérkezett, váratlanul zengett fel a Dom Miguel-ezredbeli káplárnak, a regiment jövődöbéli vitéz őrmesterének bölömbika hangja. Kinn ordította a kazamata-útvesztőben, közvetlenül ajtónk előtt, méltatlankodva, felháborodva, dühösen, magyarul is, németül is:

– Ki vesztette el ennek az ajtónak a kulcsát? Nyitva van! – bömbölte, és öklével nagyokat vágott az ajtónkra. Akkorákat csapott a tölgyfa deszkára, hogy porzott még a fal is, Varalli ijedten ugrott föl.

– Ellenőrizni akarok! Nyitni akarok! Csukni akarok! Akinek a kezén elkallódott, hadbírótság elé viszem, lecsuka-j

141

tom, hogy megfeketedik, felakasztatom, felnégyeltetem, megpörköltetem, szíjjá hasítom! A kulcsot!

Mély csend fogadta az ordítást. Valahol bakancs koppant sietve, örök futkostak.

– Tűnjetek el innen! Keressétek ott, ahol elvesztettétek! – folytatta, és három erőteljes ökölcsapást mért az ajtóra.

Varallit annyira lekötötte ez a hadi üvöltés, hogy semmi másra nem figyelt.

Most következtünk mi. A három csapást megértettük: üres a folyosó, vágton-vágtatva siessünk.

Sajnos, közbejött ez a Varalli, őt is el kellett még intézni, bár a számításunkból őt sem felejtettük ki.

Köhler hozzá ugrott, öklével állon vágta, én lábánál fogva rántottam földre, hanyatt esett, elalélt. Köpenyének sarkával tömtük be a száját, megkötöttük kezét, lábát, száján a tömést, és az egész embert a sarokba gurítottuk. Hasmánt fektettük, hogy annál később tudjon segítségért kiáltani.

Feltéptük az ajtót, nyitva volt. A káplár biztosan valamelyik alvó ór kezéből húzta ki a kulcskarikát, s el is dobta, tőlünk legtávolabb. Ajtónk előtt malterosládák, egykerekű targoncák vártak sorsukra, azaz a nádori építőparancsra, de a mesterek s mesterlegények éppen ebédeltek, a várudvar füves sarkában szalonnát sütöttek, vagy éppen szundítottak valahol, árván hagyták szerszámaikat. Két kopott, meszes, vakolattal telefröccsöntett mestersüveget rántottunk fejünkre, szemünkig húztuk, kötényt akasztottunk magunkra, s ez nyaktól bokáig lógott, mindezt észveszejtőn kurta pillanatok alatt. Azzal felkaptuk az első vakolatos ládát, s megindultunk vele a várkapu felé, oda, ahol legtöbb volt a jövő-menő ember, a tiszt, a baka, az őr, a társzeker.

A ládának négy fogantyúja volt, kettő elöl, kettő hátul, közrefogtuk, úgy indultunk el vele. Görnyedten, előrehajolva emeltük, nem a legkönnyebbet választottuk, inogtunk.

Senki sem ügyelt ránk, az új várbéli építkezésnek ve-

142

lünk egy irányban és ellentett irányban legalább tucatnyi hozzánk hasonló ácslegénye, kőművese, kőfaragója, téglahordozója jött-ment a kapu alatt ki, a kapu alatt be. A bástya sarkán koszorút tartó kőszűz, egyetértően mosolyogta el magát, de kőfintorát csak mi láttuk, a szobor mindenki más számára merev, mozdulatlan maradt.

Nem siettünk, nem lassítottunk. Egyforma, sétáló ütemben értük el a kaput, előttünk s mögöttünk is cipeltek hasonló ládákat, szerencsénkre néhány huszárló közé keveredtünk, s csak arra ügyeltünk, oldalba ne rúgjanak.

Átevickéltünk közöttük ügyesen, s most léptünk rá a legveszélyesebb pontra, a”kapuórség szemének vonalába. Dobogott a szívem, meg-megtorpant a lábam. Az egyik őr észrevette, mellém lépett, süvegemre tette kezét.

– Gyenge vagy te még ehhez, fiam, hadd segítsek.

Felkapta a két fogantyút, és erőteljes lépésekkel irányzott ki bennünket a várkapu elé jóval. Vitte egy öreg, út menti tölgyfáig.

– Így kell ezt csinálni! – mondta örömmel, s mert erősen vakolatporos volt a keze, összecsapkodta tenyerét, hatalmasat ütött a hátamra, s ezzel úgy meglódított, hogy hazáig meg sem álltunk.

Betaszítottam a kiskaput, a kutya a nyakamba ugrott, öcsém elrikkantotta magát, édesanyám, lisztes kézzel kiszaladt az udvarra.

– Fiam! – bámult rám, és sírva megölelt. – Fiam, hogy kerülsz, ide? Azt hittem, már soha többet nem ölelhetlek meg.

Gyorsan körülnézett.

– Meglátott”valaki?

– Senki, aki ismerne – feleltem, s még mindig dideregtem, könnyeimmel küszködve –, azt

hiszem, senki.

– Befelé, befelé, gyorsan a házba! – rendelkezett. – Kegyelmed is, vendég úr!

És végre, végre, annyi küzdelmes, bánatos éjszaka és ag-
143

gódó nappalok után otthon lehettem. Úgy tekintetem körül az árnyékos szobában, mintha soha nem láttam volna. Még a kutya is besomfordálhatott, öcsém csillogó szemmel nézett, mint egy diadalmas csatából érkezett hadvezért, avagy mint egy megmenekült rablókapitányt, a szolgálólány vizet melegített, dézsát hozott, édesanyám ismét a konyhába rohant – teljes volt a felfordulás.

– Megszöktünk – mondtam, amikor már kissé ránk szállott a csönd – megszöktünk, s menekülünk tovább. Itthon egyelőre nem maradhatok.

– Szaladj apádért! – szolt anyám az öcsémnek, öcsém elvágtatott.

Jó fertályóra múlva megérkezett apám.

– No, Isti – mondta, s fejemnél fogva körülfordított, mint egy malomtengelyt –, elég sok bajt okoztál nekünk s a világnak. Az úrbím kit tisztelhetek? A fogoly társ lehet?

– Az. Köhler Gusztáv vagyok, patvarista, nemsokára hites ügyvéd Gömör vármegyében, Dobsinán. Pozsonyban tolom én is a szelet, a többi heves ifjú között.

– Mint rebellisjelölt – bölintott apám, s a felszabadultságnak e vidám pillanataiban úgy érezték, hogy érdemes mosolyogni is.

Ez a mosoly azonban meglehetősen hamar le is fagyott ajkunkról. A következő pillanatban apám is, Köhler is egyként kiáltott föl:

– Innen pedig minél sebesebben tovább!

Rövid néhány síóval lihegtük el hirtelen menekülésünk történetét s a káplár leleményességét, dicséretét. Ha azt az összekötözött Varalli Pietrót, a fal mellé gurított szaglászót megtalálják – legkésőbb esti ellenőrzéskor –, a kopók egyszeriben iderohannak, itt vélve engem megkereshetőnek. Márpedig addigra bittal kell üssék nyomunkat, üres vacsorátalat szaglászniuk. Az is megtörténhetik, hogy Varalli addig nyöszörög, dobálja magát, míg máris felfedezték. Ha-144

csak a leleményes Kispál Balázs úgy el nem rejti az ajtó kulcsát, hogy estig meg nem találják.

Ebben az ügyességben bízunk, és sokkal később meg is tudtuk, hogy valóban így is történt.

Pietro Varalli, a magát Toscana titkos elégedetlenéi közé soroló carbonari, sokáig tehetetlenül hevert a padlaton. Kábultan ébredezett, nehezen tért magához. Köpenye sarkát a szájából kiköpni nem tudta, kezét-lábát erősen fogta a zsinog. Csak este akadtak rá, abban az órában, amikor az Őrjárat ránk szokta volt nyitni az ajtót, s körülhordozták a fáklya szurkos fényét a szoba sarkain. Ott nyöszörgött, fájdtván minden tagját. Mire aztán riasztották az őrséget, s jelentették a parancsnoknak szökésünk hírért, s előkerítettek újabb kopókat, setét” este lett. A Dom Miguel-regiment-beli káplárnak gondja volt arra, hogy ne mutakozzék, nem lévén szolgálatban, hanem valamely Duna-pari kocsmában szórakozzék a tamburás lányokkal. Aztán, amikor takarodó után végre visszaballagott a kaszárnyába, ő lármázott legjobban az elveszett kulcsok miatt, s kereste a bajok felelősét, emlékeztetvén az egész aznapi szolgálattévő őrsereget arra, miként fedezte fel a kulcsok hiányát, s dörömbölt végig az ajtókon, teljes tüdőből üvöltöztvén a kazamatafolyosók során. Ezt maga a kárvallott Varalli is valónak mondotta, amikor kihallgatásra– rendelték, s vallasát rögtön azzal kezdték, nem pénzért, megvesztegetésért kötöztette-e meg magát? Kevés hitelt adtak szavának egyébként is, mert nemcsak egyetlen fülbe sűgött.

Ha Zsubriczait akkor hamarjában előkerítik, furfangosabb elméjével egykettőre átlát a szitán, s addig faggatja a várbeli őrséget, amíg rá nem lel a titok nyitjára. Vesztükre azonban Zsubriczait valamerre Nagyszombat tájára küldték, Sancho Panzáját meg a nemesócsai vásáron hagyta, hadd szimatoljon az is a csallóközi elégedetlen kurta nemesek háza táján. Zsubriczai csak ötödnap vetődött ismét Komáromba, amikor mi már árkon-bokron, nádon-éren túl

145

voltunk. Vakarta a fejét, dühöngött, szimatolt az elveszett nyomok után, de csak annyit tudott kideríteni, hogy alighanem én lehettem az a fiatal kőművesinas, akit az egyik ór megszánt s megsegített.

Az őrt két hétre lecsukták; a legártatlanabbat.

Zsubriczai pedig – s ez volt számára a legfájdalmasabb – nem kapta meg az értünk járó jutalompeⁿzt, holott már a markában érezte, gondolatban el is költötte*

– Majd csak akkor, ha előkerítet az egépz társaságot. A három felnőttest s a három gyereket!

Hármat. Igen. Mert ki sem pihentük még magunkat Martoson – két napig boldogítva a bírót -. amikor egyszer csak betoppant közénk ama két testi-lelki jó cimborám, bizonyos nevezetű ifjú Páti Nagy Mihály és a

hasonlóan ifjú Csukás Sándor is.

És most még hadd mondjam el az ő történetüket is, ahogy ők megjelentették nekünk.

A kazamaták egy távoli zárkájába csukták őket, nehogy találkozhassunk, össze ne beszélhessünk. Tágas fogda volt, állandóan öt-hat ember nyüzsgött benne, váltotta egymást; vétkük nagysága szerint, józan vagy részeg állapotuknak megfelelően csukogatták be őket. Akadt köztük részeg baka, aki mesterlegényekkel bicskázod⁰tt össze; engedetlen huszár, aki seprűnyéllel támadt az őrmesterére (s nem is a támadót büntették elsősorban a huszár személyében, hanem a hallatlan szégyent: huszár létére kard helyett seprűnyéllel hadonászott); megülte a cellát egy bánatos tüzér, aki önkéntesen szabadságolta magát, hogy hűtlen menyasszonya után leskelődjék; s bedobtak egy tisztiszolgát is, mert megdézsmálta kapitánya dohányját. Miska cimborám szerint kiváltképp mulatságos s emellett igen tanulságos fickók voltak, különösen egy tfemes megyéből felszármazott granicsár, aki unalmában minden jelentkezőt kitanított a hamisan kártyázás egyszerűbb fogásaira. Miska barátomnak ebben csúcscsodott ki a jó véleménye.

146

– Többet lehetett tőlük okulni, mint a professzor ural-méktől egy teljes trimeszteren.

Azaz a kollégiumi három hónap alatt.

Skólának tehát nem lett volna utolsó ez a népes tömlöc-tanfolyam, csak hogy nekik nem akadt még egy aprócska káplárjuk sem, aki segített volna sorsukon akár egy odalehelt tanáccsal is. A mi Kispál Balázsunknak elég vállalás volt a mi két árva személyünk, nem vehette vállára még két másik fiú tarisznyáját is! Így aztán nem akadt, aki fülükbe súgta volna: mindenféle ki-be sétáló katonában, zavaros beszédű fogolytársban ne bízzanak. Jóhízeműségük, gyanútlanóságok azonban erényükké is vált, emiatt is kedvelték őket a mindenféle zord, jókedvű, búsongó, füttyörésző s hallgatag katonák, a hadsereg gyöngyvirágai.

Az én társaim csak itt, Martoson, amikor meghánytuk-vetettük, mitévők legyünk, csak itt kezdték bogozni az emlékezés szálait: vajh akadt-e közöttük is besúgó, kémszaglász? Hiszen a megannyi fogoly között végül is jól érezte magát az én két cimborám, mintha teátrumban lenne nézőként. Eszükbe sem jutott a gyanakvás, mint ahogy nekem sem jutott, amíg a káplár nem figyelmeztetett rá.

– Várj csak! – ütött egyszerre a homlokára Páti Nagy Miska. – Most utólag úgy rémlik, akadt ilyen kopó!

– Az a szekeresz, aki mindig a hasát fajtattá, s fél napokat volt távol, mint monda, orvoshoz volt menendő -kapta el a mondat folytatását Csukás Sanyi cimborám. -Az faggatott legtöbbit, kedveskedett két nyögés között, ételt dugdosott titokban a szánkba, tanácsokat kért mindenféle bajára, mintha mi olyan tapasztaltak lennénk, hogy már a gyógyfüvek varázsát, az írral kenegetés titkait is ismernénk, örökké azon lovagolt: miért kerültünk ide, ki hozott ide, mi hozott ide, igaz-e, hogy hajós emberekkel megbízható összeköttetések vannak, s minden fűzfabokorban van egy ladikunk. S hogy a kollégiumban mit tanítanak? Az uralkodóház iránti hűséget-e, a birodalom dicséretét,

147

avagy a rebelliót?! S melyik tanár rugaszkodik el legjobban az igazságtól, kiben él a nyughatatlanság, elégedetlenség szelleme! S még a nevé sem árulta-el a szekeresz, mindössze annyit, hogy Erdélyben, a Küküllő mentén sorozták, s éppen ezért jogtalan dolog, hogy erdélyi embert magyarországi várba hozzanak.

– Akkor bizonyára nem ez volt az igazság – vélte Köhler –, azért küldték közétek, hogy valljatok a tanáraitok ellen, s kifürkésszék, van-e a tanárok, a szökevények s köztetek valami egyetértés, titkos szövetség? A buták! Hívatott-e benneteket még a hadi ügyész, az auditor?

– Még csak egyszer, rövid szóra, aztán áporodni hagyott.

– Hogy puhuljatok a sok dezentor között.

– Alighanem puhítónak szánták és lelkiismeret-ébreszt-getőnek, mert az egyik nap egy öreg huszár, akinek mindössze az a bűne volt, hogy éjjeli őrzőrátkor eltévedt, és Izsa helyett Marcelházán bukkant föl, nem kis sajnálkozással nézett ránk, mondván: „No, fiúk, még egy-két békés nap, aztán benneteket is püfölni kezdenek, akár engem!” Ekkor ijedtünk meg valójában, addig csak mulatságnak tartottuk a fogságot, s gondoltuk, előbb-utóbb úgyis kiszabadítanak. Rádöbentünk, hogy ez nem játék, itt akár el is veszejthetnek, ha akarnak: ki tudna elszámolni rólunk? Pedig akkor már kezdett jó sorunk lenni: a legjobb fekhelyre szorítottak, ételükből, italukból juttattak, s mert látták szolgálatkészségünket, a maguk kicsi zsoldjából, kártyán nyert garasaikból nekünk is adtak. Gavallérok voltak a maguk módján.

Ezüsthúzasokat, réz négykrajcárosokat, pitykegombokat rázott meg Miska a tenyerében, akár a cirkuszi komédiás a csörgőt.

– Még nyertünk is a kockajátékon!

De a verésre és a további fenyítésre gondolván, sötétté vált az én két jó cimborám előtt a nyári kék ég, a gondtalanság rózsaszínjében úszó, zajos, nyugtalan tömlöcvilág.

148

Attól a perctől kezdve mégis azon törték a fejüket, miként szabadulhatnának meg innen. El, ki a várbörtönből minél hamarább, még mielőtt a profosz – a porkoláb – megugraltatja őket!

Három nappal ezelőtt, egy borongás reggelen valamiféle regimentírnok bukkant föl új jövevényként a

zajos társaságban. Alírást hamisított, s ama félelemtől űzve, hogy végül mások helyett a zsoldot is zsebre teszi, gyorsan bedugták a kazamatákba egy időre. Furfangos, minden hájjal megkent úriember volt, hasonlóan furfangos ügyvédnél írkokoskodott egy ideig, de mivel az ügyvéd felfedte praktikáit, néhány hamis aláírást megtalálta, az írkok gyorsan katonának jelentkezett. A tömlőben szidta előljáróit, s reggeltől estig gyermeki ártatlanságát énekelte, kiáltotta világgá. Egyre jobban belelovalta magát ennen szította haragjába, míg végül az ártatlanok védelmező istenének, az ítélkezés korbácsának tartotta magát. Még a hamiskártyásnak is azt mondta szemébe: ártatlanul szenved. Ennélfogva egyhamar mindnyájuk kegyeltjévé vált. A bosszú dolgozott benne, a félreértett géniusz.

Páti Nagy Miskáéknak dühvel kiáltotta:

– Benneteket sem lenne szabad itt tartani foglyul, nincs erre törvény. Zsarnoki önkény áldozatai vagytok, hiszen ti nem vagytok katonák, a várbírótság fölöttetek nem illetékes.

– Ezt mi tudjuk – igenelt Csukás Sanyi –, de hiába hangoztatnánk, ők az erősek, mi afféle tévedés áldozatai vagyunk.

– Tévedés! Phöff! – uszította bele magát szentek védelmébe az írkok. – Azt hiszitek, a Metternich-fajták véletlen tévednek? Európa gazfickói ők, minden miniszterükkel egyetemben. Ott kell orron ütni őket, ahol éppen alkalom van rá. Meg kell szöknőtök.

Ezt már súgva, halkán, az ablak mélyedésében mondta. Az volt a szerencsájük Páti Nagy Miskáéknak, hogy gya-

149

nútlank maradtak nem akadt káplárjuk, aki figyelmeztette volna őket rossz szándékú emberek görbe útjaira s még ferdébb beszédeire. Mi, Köhlerrel együtt, aligha hittünk volna az írkoknak: Miskáék hittek. Ő ezúttal a hamisság igazul cselekedett!

– Megszöknénk – búsulta el magát Miska, bár búsulásra éppen nem volt kedve, mert az előbb nyert három húszast a szekeresztől, nínftia érezte volna, YiX tón itfcTliffgaírtáa –, megszöknénk, de hogyan?

– Kiagyalom, ne féljete. Alszom egyet rá-

Aludt, és ki is agyara. Egyszerűbb volt, semmint gondolni lehetett volna. Pe hadd mondja el Miska:

– Nem volt benne semmi ördögösség; az volt a különös, hogy mi hamarabb ki nem találtuk. A rektor-profesz-szor úr a históriáján az ilyet a genovai Kolumbus tojásai nak mondotta volna. Mindössze merészség kellett hozzá. Tudtuk mi egyébként is, hiszen eleget hallottuk, hogy a kora reggeli órákban nemcsak a várudvarokon egzecíroznak a kompániák, a mindenféle bakaszakaszok, hanem rukkolnak is kifelé kürtszóval, dobszóval a széles egzecírplaccok-ra, Keszegfalú felé, örsújfalú felé zárt, tömött négyes sorokban, egymás után. Elöl lovagol a kapitány, mögötte főhadnagya s a két Hadnagy, az őrmesterek azonban már gyalogszerrel vágják a portj a sarat, amilyenek aznap a Teremtő a komáromi utcákat formázza. Jobbról a kürtös, balról a dobos felváltva fújják, pergetik a mars taktusát:

jobb-bal, jobb-bal

Tarts lépést a dobbal, dobbal...

Avagy a kürtszóra:

Katona bácsi, hop-hop-hop, JVÍinden boltban cukrot lop ...

150

Dobszóval, trombitaszóval, reggel négy kompánia rukkol ki, négy kompánia bennmarad. Másnap váltódnak. Így megy ez öröktől fogva örökké, míg a világ világ, s míg a császár fehér frakkját a baka, a gránátos, barna frakkját a tűzér, kék dolmányát a huszár, fekete zekéjét a dragonyos hordja.

Úgy ám, de ugyanebben az időben a porkoláb kikerget bennünket a kazamatafogdából, hogy valamelyes rendet próbáljunk csinálni a szobánkban. Sok dolgunk nem volt: a pokrócot kellett kiráznunk, a döglött egereket kidobnunk, a legyeket kihajszolnunk, a szemetet nyírfa söprűvel kisöpörnünk, a vizet a kútról behoznunk, asztalt, ágyat, széket glédába állítanunk. Kaszárnyarendnek kell lenni az ilyen népes tömlőben is.

Puskásán, szuronyosan ott ügyelt ránk az őr; a főporko-láb meg sorra járta a fogdákat, megrázta az ablakok rácsát, nem kezdi-e fűrészelni valami botor, megvizsgálta a téglapadlót, nem emelgeti-e valaki, hogy pincéken át szökjön, megfogdosta az ajtó zárját, nem lazult-e meg.

Mindezek után visszahajszoltak bennünket, s tespedhettünk tovább másnap hajnalig, az ébresztő kürtszaváig.

Aznap reggel már lógott az eső lába a levegőben–, minden pillanatban ránk törhetett a hajnali zápor, de hiszen magatok is tudjátok: tegnap volt. A porkolábból még dőlt a tegnap esti szesz, bizonytalanul markoltába puskát, ködlött előtte a világ. A főporkoláb egy távoli folyosón rázogatta kulcsait. Mi ketten, Csukás Sanyival megragadtunk egy hatalmas, szürke pokrócot, dőlt belőle a por. Hajnalban két egeret fogtunk, ami nem volt különleges praktika, mert a kenyérmorzsákon állandóan fél tucat egér lakmározott. Az egeret markunkban szorítottuk, s mikor félkezünkkel kicipeltek

napvilágra a pokrócot, a pokróc mélyhullámába dobtuk az egeret. Az egér futkosni kezdett a pokrócon. Pontosan akkor, amikor a második kompánia bakancsának talpa dobogtatta az udvart, akkor keresett menedéket az egér.

151

– Patkány! – visította Csukás Sanyi, s messzire vetette a pokrócot.

Én felkaptam a pokrócot, megjátszottam a rémület, vágatni kezdtem a katonákkal egy irányban, kifelé az udvarról. Sanyi utánam.

– A húszasom, az ezüsthúszasom! – ordította. – Elrepült a pénzem.

A menetelő katonáknak a sorból kipillantani nem lehet, még akkor is csapkodniok kell a talpukat, ha kerítés állja útjukat, vagy pedig árok fut keresztbe előttük. Vak engedelmességgel masíroznak, amíg újabb parancsot nem kapnak. De melyik menetelő katonát tilthat el attól a feljebbvalója, hogy egy villanásnyi szemrezdülésig oda ne pillantson, ahol láрма kerekedik, melyik az a kürtös, melyik az a dobos, aki egy pörrentésnyire, egy leheletnyire meg nem torpan a maga tudományában, amikor mellette felbukkan egy geyrek, aki patkány miatt üvölt, egy másik pedig teli szájjal sikongatva a pénzét keresi. A dobos, aki mellett elvagtattunk, önkénelenül is utat engedett nekünk, mi aztán jobbra-balra cikázva, mint a vetelő a szövőszéken, a nyomukban menetelő harmadik század lovagló tisztjei és gyalogosai között inaltunk át a század másik oldalára. Úszott utánunk a pokróc. Úgy üvöltöztem, mintha az egész kompániát két kis állat miatt akartam volna mozgósítani, Csukás Sanyi a guruló pénzt hajszolta. Csaptunk akkora lármát, hogy túlharsoztunk dobot, kürtöt, ütemes dobbantást.

Az első pillanatban a foglárók megkövülten bámultak utánunk, észvesztő gyorsan pattantunk el mellőlük. Kezdetben játéknak vélték vad hajszánkat. Mire magukhoz tértek, és szuronyos puskájukat súlyba kapva, s nem kevésbé üvöltözve utánunk rohantak, mi már a nagykapu alá értünk.

– Fogjátok! Fogjátok őket! – óbégatta a porkoláb, aki a tegnapi italozás miatt még mindig ködösen látott. Senki sem hallgatott rájuk a kivonuló századok ütemes

152

robajában. Mi pedig úgy tettünk, mintha kergetőztünk volna az egyenes katonasorok között. Az egyik sor csaknem felbukott rajtunk. Eldobtuk a pokrócot, és mint már annyiszor tettük a menetelő katonák mellett rohanva: a doboshoz csatlakoztunk, s az ő dobszávára vágtuk a lépést. Akár a kicsi katonák. Fel sem tűnt neki.

Csukás Sanyi még tölcsért is csinált a tenyeréből, s a kürtfúját utánozta, mint máskor is szoktuk. Gyorsán feltaláltuk magunkat, ez az igazság; nem volt habozni idő, erre oktattott az írnök is.

Mikor már masíroztunk a várkapun kívül vagy ötvenhatvan lépést, gyorsan bebújtunk oldalt a bokrok közé, a lovarda mögött. A lovardában is szokva vannak a katonák ahhoz, hogy sokszor somfordálnak gyerekek a lovarda nyitott ajtajához, és lesekednek befelé. Néha még fel is ültetik

153

az emberfiát, ha erősen bámészkodik. Elrejtett bennünket az eleven sövény. Az írnöknek igaza volt: a puskás őr nem sokáig rohanhat utánunk, mert akkor kiteszi magát annak, hogy a többi őrizette is szétrebben. Riasztani kellett foglárársait, értesíteni az őrparancsnokot, s ez tetemes időbe került. Mi akkor már árkon-bokron, sáncokon, halászkunyhókon, tutajkikötőn is túl voltunk. Egyetlen óriás futamban rohantunk le a Vág-Dunához, nem mertünk hazamenni, hiszen tudtuk, hogy először otthon keresnek majd.

A parton néhány halászladik ringott, gazdája még nem volt kinn. Elkötöttük az egyiket, áteveztünk a túlsó partra, a csónakot kihúztuk a homokra, el ne sodorja a víz, gazdája majd megtalálja, és szidni fogja az ismeretlen tolvajt; futottunk tovább, futottunk, bujkáltunk, éppen úgy, mint ti, s végre itt vagyunk, hiszen annyit sejtettünk, hogy az első pihenő Martoson léssen.

A csel tehát, amit az írnök tolmácsolt, sikerült. Csak két – patkánynak kinevezett – egér, egy pokróc s egy fénylő húszas kellett hozzá.

Csukás Sanyi vigyorgott.

– Az egeret nem hívtuk magunkkal, a húszas azonban itt van, nézzétek! Mindössze néhányszor a levegőbe dobtam.

154

DE ZSUBRICZAI SEM MARAD VESZTEG

Most tehát megmentődött a harmadik rebellis, Köhler Gusztáv, de eltűnt a másik kettő. Sohasem kerülünk össze mind a hatan?

A martosi bíró gerendás mennyezetű házának első szobájában ültünk, embermagasságig púpozott vastag párnák, dunnák, szentképek társaságában. A bíró maga a kemencepadkára telepedett, mi négyen a széles sarokpadot foglaltuk el, amely kétoldalt az asztalt fogja körül. Nyolcvan-száz bogárhátú viskóból állott ez a Martos, temploma is alig volt nagyobb, mint a bíró háza. Szalmával kevert agyagból vesszőfonadék közé húzzák a paticsfalat, a szárított vályog már a módosabb emberé. Megfeketedtek a szelemengerendák, a gerendákat tartó ágasfák, alig[^] tenyérnyi kicsike ablakok szűrték meg a napvilágot, kinyitni sohasem lehetett őket. A nádtetők

azonban mindig újak, frissek voltak, hiszen nád van itt annyi, hogy talán az egész országot be lehetne takarni vele.

Mokány kis fekete emberek ezek a martosiak; mint mondtam, azt tartják magukról, hogy Batu kán hagyta itt őket a tatárjáráskor mintának, de az is lehet, hogy nem bírtak kitalálni a vizek, mocsarak, kusza folyóágak, Zsitva-erek és Nyitra-tocsogók közül, s mire észrevették volna magukat, már Béla király parancsolt nekik. Akárhogy is van, a boldogabb s keservebb évszázadokat itt húzták végig a nádi világban, időnként szárazsággal, máskor árvizekkel küszködve. A megannyi küzdés nagy ésszel és a furfan-

155

gok hálóiával ajándékozta meg őket; viszont, ha jó barátok között érezték magukat, szavukban bízni lehetett.

Tudtam én, miért tanácsoltam első napi búvóhelyül Pato-nyinak meg Borinszkynak ezt a Martost!

A bíró, Kis György Erazmus nem is lepődött meg, amikor első két istápolunkt sárosan, megviselten, kusza öltözékben megjelent nála és az öreg Kecskés Istvánra hivatkozva irgalmas bebocsáttatást kért.

Kis György Erazmusnak hívták mert annyi György vezetéknevű ember van a faluban, hogy célszerű megkülönböztetni őket egymástól. Ennélfogva van Nagy György is, Sánta György, Kaszás György és Kelemen György Mihály is. Olykor egy-egy lelkipásztor nekibuzgólkodik és a gyerekeket kereszteléskor mindig az aznap esedékes kalen-dáriumi névvel ajándékozta meg; vélnéd tehát, hogy a Má-tyusföldén, meg a Csallóközben szentek galériájában barangolsz.

Kis György Erazmus átszalajtotta kisebbik fiát Imelyre, a komájához borért – a maguk termését már megitták –, s addig nem is volt érdemben szólása, amíg meg nem kínált bennünket a Gyallán termett nedűvel. Sorra adtuk a kulacsot. Kis György Erazmus pihentette ajkán legtovább.

– Fölöttébb okos dolog volt, hogy ezt az utat választották a további bujdoklásra – vette le végre szájáról a roppant hasú fakulacsot –, és nem valami főfalunak irányzódtak. Nem első s nem is utolsó kázus, hogy a várból szököttek elsőül erre osonnak. Csak sokáig nem szabad az első állomáson maradni!

Művelt beszédje volt a bírónak, kivételesen négy kollégiumi klasszist járt Komáromban, mert a Konkoly-Thegék házi inast akartak belőle nevelni. Inassá nem lett, elment vőnek a Száraz György Mózes famíliájába, s nagy esze miatt lett hamar bíró. Nem jó hivatal egyébként, mert ami felülről, a magas hivatalokból, vagy az uraságtól istencsapásaként érkezik, annak első felfogója mindig a bíró. Elmé-

156

je azonban éppen a veszedelmek között pallérozódott ki, aminthogy a többi ilyen hivatalt viselőké is, valamerre csak jár az ember a falvakban.

A továbbiakban azonban már rrii hárman nemigen jutottunk szóhoz, Köhler Gusztáv meg a bíró próbálta a jövőnek összekuszálódott fonalát kisimítgatni és csavarni tovább. Mert mi híven, őszintén mondtunk el mindent, úgy, ahogy történt, sem el nem hallgattunk semmit, sem a nagyobb álmétkodtatás okából hozzá nem tettünk.

Kis György Erazmus eszének kerekéi az *első* icce után kezdtek tisztességesen forogni, de úgy, hogy ennek az iccének húsos füstölt szalonnával, búzacipóval vetette meg ágyát. Ezt az ágyvetést mi is megcselekedtük, borisszák azonban nem voltunk.

Addig csak majszoltunk; a bíróné asszony csemegének aszalt szilvát kerített elé.

Házi szövésű vászoningének bő ujjával megtörölte a száját Kis György Erazmus, végül így kezdett mondókába:

– Kora tavaszon már járt erre két szökevény, de azok valamiféle földönfutó betyárok voltak, a vármegye pandúrjai kergették őket, gyorsan túladtam rajtuk. Az érsekújvári vásáron el is kapták őket, összeverekedtek a lacikonyha ponyvája alatt. De azt a két földönfutót, akiket kegyelme-dék barátjuknak mondanak, szívesebben láttam, hiszen egyikről sem rítt le, hogy lóköttők vagy pernahaj derek lennének. Megmondták becsületesen, mivégből futottak világgá, s kicsodák-micsodák voltak szabadítóik. Váltig keseregték harmadik társuk után. Hát most itt van kegyelmed, megjött.

Húzott egyet a kulacsból, kiszáradt a torka, ha sokat beszélt. Mi minden aszalt szilvát megettünk. Bíróné asszonyom savanyú vackorkörtét tett ^z asztra egy szakajtóban.

– No mármost pedig – ráncolta össze a homlokát a bíró –, azt a két jó barátot is, meg kegyelmedet is, két okból lát-

157

juk szívesen. Elsőül azért, mert jó szándékú, menedéket kereső emberek, és meg van írva, hogy aki zörget, az bebo-csáttassék. Ennek a falunak nem jár el a szája, hacsak az asszonyok a hetipiacon nem pletykálnak, de a férfinép tartja a titkot, különösen, ha urak ellen kell összetartani. Márpedig kegyelmedék a bécsi nagyurak üldözöttjei. Másodsorban meg azért szíveskedünk maguk iránt, mert annak az országos gyűlésnek a szószóló fiataljai, amely országos gyűlés a mi szabadíttatásunkért, jobbágyok jobb dolgáért szaval. Hasznosan szaval. A mi ügyünknek védői kegyelmedek is, mert nekünk szavunk abban az országos gyűlésben nincsen. Ha tehát a mi ügyünk védői és a paraszti szabadság rétorai, akkor hogyan ölelnék magunkhoz!

Elérzékenyült Erazmus uram, újra szívott a kulacsból. Egy kicsit huzakodtak is bíróné asszonyommal, aki

mindenképpen ki akarta volna már venni a bortartó edényt ura kezéből. Ki is vette. Megkottyantotta, szájával lefelé fordította.

– Üres! – mondta elkeseredetten bíróné asszonyom.

– No látod! – nyugodott meg bíró uram. – Szaladj, fiam, ímette Imelyre, hozd a másodikkal!

Míg a gyerek visszafutott, bíró uram el is mondta, amit mondandó volt; a világos pillanatok világos tanácsokat szülnek.

– Van a Vág partján, zsombékok, füzek, égerfák között egy kis tanyám, azaz az apósomé, Kingyes. Nem látni ott mást, csak vízimadarakat, nyulat, rókát meg halat tömérdeket. De az a Kingyes a világ világának a vége mögött is ezer lépésre van! Kegyelmedet feltarisznyázom, egy hétig ott marad. S ha úgy látom, hogy nem szaglászik kegyelmed után senki, útját továbbfolytathatja. Ama két barátja, akit Patonyinak meg Borinszkynak hívnak, üzeni, hogy kegyelmedet, ha Isten segedelmével mégis kivezérelné valaki a tömlőéből, Szent Anna napjának hetében Körmöcbánya vá-

158

rosában várja. Remélvén, hogy ők is szerencsésen feljutnak odáig.

– Körmöcbánya ... Körmöcbánya – dűnnyögött Köhler –, az bizony elég messze van, s miért éppen ott?

– Mert annak a Borinszky nevűnek ott lakik a nagybátyja, bányakapitány.

– Nem is választott rosszul rokont – nevetett Köhler. – Körmöcön verik az ezüsthúszasokat meg az aranytallérokat. De miként jutok oda?

– Egyenesen mindig a Nyitra folyó mentén, fel a forrásig. S ha odáig eljutott kegyelmed, ott már továbbadják, csak kérdezni kell. Én is csak ennyit tudok, nekem is eny-nyit mondtak.

– Ennél több geográfiai tudomány nem is szükséges, egy hét alatt szekéren, gyalog bizton odaér az ember! Bizonytal az a terv, hogy ott meghúzzuk magunkat, amíg ügyünk jobbra nem fordul, igazunkat Pozsonyban be nem bizonyítják. Nem akarunk mi idők végezetéig bujdokolni, emelt fővel óhajtunk visszatérni ám! Tudom, hogy az országgyűlés ellenzéke felszólal ügyünkben. Mert mi éppen Péterváradra vagy Kufsteinbe, netán Aradra nem szívesen kerülnénk, ahogy azt pedig Metternich Kelemen herceg s az ő lejbhuszárjai szeretnék. Kicsit lakatot tenni a heves magyar ifjak szájára! Hát ez a lakat most önkéntesen egy másik lakatot választ, amögé búvik, amíg ki nem tisztul a levegő, s Metternich herceg fogdmegjei, szaglászai el nem tűnnek az országgyűlés pádimentumáról.

Megtörölte homlokát Köhler, beleizzadt a hosszú beszédbe. De kellett, hogy ő is nyugtatgassa a bírót: nem elítélt rab ő, se nem főbenjáró bűnök miatt szökevény, csak egy igazságos érzületű, az idők megváltoztatását kívánó fiatal magyar.

– Jól van tehát – folytatta –, megbúvók azon a kingyesi tanyán, s ha tisztult a levegő, továbbbigyekszem. De mi lesz ezzel a három gyerekkel?

159

– Hazaküldöm őket.

– Azt már nem! – ugrottunk föl egyszerre. – Hogy visz-szazsuppoljanak a várba, s korbácsoljanak, vesszőzzenek, ahogy a főporkoláb ígérte, amíg meg nem feketedünk? Vagy itt maradunk tovább, amíg fejünk felől is el nem múlnak a veszedelmek, vagy együtt tartunk Köhler urammal. Egymást segítjük.

– Sok lesz ez a négytagú kompánia, nem gondoljátok? – mosolygott Köhler. – Olyan, mintha síppal-dobbal vonulnánk, éppen hogy kapitányt nem választunk. Igazság, hogy nem szeretnénk, ha bajotok lenne, hiszen nektek köszönhetjük a szabadulást; merész, talpraesett fiúk vagytok. De itt el kell válnunk.

– Nem válunk el – rántottam meg a vállam. – Együtt megyünk, de külön-külön haladunk. Ha bennünket Komáromban vagy valahol a környéken elfognak, mindenféle kínzásokkal előbb-utóbb kicsikarják belőlünk, merre található uraimék. 6 ha nagyon vallatnak, csikarnak ki olyanokat is, ami nem igaz, de a Zsubriczai-féléknek hasznos és jó. Maradjunk mi csak együtt egyelőre. És nagyon szeretnénk még azzal a másik kettővel is találkozni.

– Hatos fogatban, mi? – húzta meg a füleket Köhler. Nem fájt. Nevettem. Mi már mindenre el voltunk szánva,

s vitéz lovagokról szóló könyvben, Genovéa históriájában, a Zöld lovag románjában is olvastunk már hasonlót. Mintha rólunk szólt volna a kalandos román!

– Egyelőre menjünk Kirigyesre, nézzünk körül – állott föl Köhler. – Nagyot pihenni a hosszú út előtt, szenvedések után, erre vágyom már.

– Mi is! – helyesltem, bár bennünket senki sem kérdezett.

– No jó! – emelkedett fel a bíró is, és váltig pillogott a fia után, hozza-e az újabb kulacs bort Imelyről. – Hát akkor egyelőre arról léssen ítélet, hogy elballagunk Kingyes-re. Csak az a gyerek jönne már a borral!

160

A bíróné azonban nem fia jövetelét várta, hanem okosabban tüsténkedett máris: pogácsatészttát

gyúrt, töpörtyűt metszett, szilvalekváros köcsögöt emelt le a kamra polcáról, útra készített bennünket, mint egy jó ,anya. Páti Nagy Miska a hosszú futásban elhagyta süvegét, azt is kapott egy rozsdabarna színre kopottat, jómagámnak inget adtak, mert a rajtam levő elrongyolódott. Szerencse, hogy csizmáink talpa még nem vásott el.

A bíró kisebbik fia most futott be a teli kulaccsal. Illendően először Köhlernek nyújtotta. Köhler eltolta magától a csutorát, s kérdőn pillantott a gyerekre, mert az kétszer is nekikezdett valami fontos beszédnek, de csak lihegett egyelőre. Barna szemét Köhlerre vetette ijedten.

– Mondanál valamit? – kérdezte Köhler. A fiúból végre kibuggyant a szó:

– Mondanék hát! Imely határában, Naszvadról jöttében egy toronykalapos ember szólított meg. Egylovas szekérről szállt le, maga hajtotta. És azt kérdezte, nem láttam-e erre nem idevalósi fiúkat meg olyan ügyvédforma embert. Egyet, kettőt, de lehet, hogy hármat.

– Milyen színű volt a kéménykalapja?

– Szürke, fekete rózsával.

– Észagérokkja?

– Barna, mint a dohány.

– Zsubriczai! – kiáltottam föl. – Nyomunkba ért! Szinte diadalmasan tettem hozzá, holott diadalra kevés

okunk volt, inkább riadni kellett volna:

– Lám, igazam volt. Kerget már bennünket.

– Akkor hát az egész kompánia szedje a lábát – gurgulázta a bort a bíró, mert enélkül dönteni, úgy látszik, sohasem bírt. – És te, Boldizsár, mit mondtál annak az úriembernek?

A gyerek, aki a háromkirályok Boldizsárjának nevét kapta a szent keresztségben, kerekre nyitotta a szemét, jól tudta a leckét:

161

– Vallottam neki, hogy semmiféle ügyvédformát nem láttam a komáromi vásár óta, amiben igazam is volt, mert honnan is tudnám, kit tiszteljek ebben az úrban itt?! Nem idevalósi fiúkat is láttam, amiben megint csak nem lehetett kételkedni, mert nem idevalósiak az előbb ereszkedtek le ladikon Újvárból Komárom felé, óbégattak is utánam. Így mondtam el annak az úrnak.

A bíró büszkén, nyomott barackot Boldizsár gyapjára.

– Az én fiam ez! Nagy esze van, mint minden martosinak!

– Tíz vizsla lakozik abban a Zsubriczaiban – dühöngött Csukás Sanyi –, íme, máris a nyomunkba ért.

– Ugye? – tettem a nagy ijedelmre az elhatározás pecsétjét. – Kergetnek már valamennyiünket. Nem tanácsosabb-e hát összetartanunk, s egymást segítve indulnunk tovább? Ha egyet elkapnak, elkapják a többit is. Nem tágítunk egymás mellől, biztonságos így lesz az utunk. Ráérünk a továbbiakról gondolkodnunk azon a Körmöcbányán.

– Vajon honnan gyaníthatta, hogy erre találhat? – kérdezte Páti Nagy Miska aggodalmasan, de ifjú Boldizsár erre is megfelelt:

– Megmondom én! – sikkantott vékony hangján. – Valamit említett az újvári vásárról meg a surányi pandúr hadnagyról. Új várban a vásárbíróval kapott össze, Surányban a hadnagy mirgedt rá, de hogy miért, azt már nem tudom.

– Pecsétes írás nélkül ártotta bele magát mások dolgába, s ezt senki sem szereti – véltem én, mert már volt valamelyes tapasztalatom Zsubriczai praktikái felől. Nyilván nyomot talált Borinszkyék után, aztán elvesztette, úgy futott vissza a kiindulópontig.

A törököt, Juszufot a gyerek nem látta. Az bizonyosán másfelé keresgél, megosztották a munkát, Nyitra, Komárom s Pozsony vármegyét.

– Körmöcbánya melyik vármegyében van?

– Barsban.

162

– No, még ez is. Sok baja lesz a hivatalokkal, amíg meg tudja győzni őket pecsétes írásainak igazáról!

Gyorsan kerekedtünk föl. Jó óra hosszat tapostunk port és folyó menti sarat, míg végre a nádfedeles, apró ablakú kicsi tanyaházhoz érkeztünk. Valóban a világ világának végétől is ezerlépésnyire volt, ha nem éppen tízezerre. A parton, vízkiöntésekben, nádasok között, zombékokon annyi volt a madár, hogyha egyszerre repültek volna az égnek, eltakarták volna a csillagokat. Napnyugta lett, az egész vízi világ énekelt. A bírónak volt vagy három varsája, kivetettük a lassúbb víz járású, kicsi öblökben, s mire a nap búcsúzni kezdett, s mi felcsiholtuk a gallyfatüzet, villogott is a varsában néhány keszeg, paduc, egy ponty is. Sütni kezdtük őket, ami hasznos volt annyiban is, hogy nem engedte közel a szúnyogokat. Mert mindegyikünkre jutott legalább milliő szúnyog. Egyre mérgesebben vakaróztunk.

– Nem álljuk sokáig – borított fejére, vállára egy ócska szűrt Köhler –, minél hamarább útra kelünk.

Hanem... – és itt egy pillanatra megállt, valamiféle harsány öröm fojtott hangja bújt ki a szűrtakaró alól – hanem közrefogjuk az ipsét. Avagy az ipséket. Egyszerre válunk üldözőkké s üldözöttekké. Értitek?

– Hogyne értenők! – csaptam agyon örömömben kéttucatnyi szűnyogot egyszerre. – Mégis fénylik az igazam hát: léssen értelme a négyes fogatnak!

Fogós egy fogócska lett belőle, bizony! Ilyet pipáljon a nagytiszteletű kollégium meg a tisztelendő bencés gimnázium! Mert ettől a Zsubriczaitól csak akkor maradhatunk biztonságban, ha minden lépésére ügyelünk, ha nyomon követjük tehát. Hogy azonban mely nyomon haladjon, annak barázdáját is nekünk kell előre szántanunk. Mindennek pedig csak egyetlen alkalmas módja van, ha közrefogjuk ötet. Anélkül, hogy sejtene.

Az ember ezt így okosan el is gondolja, aztán rögtön meg is akad, ha practice akarja továbbgurítani a kereket. Mi-

163

ként lehet egy agyafúrt spiont orránál fogva vezetni, ezt nem tanítják sem az oskolában, sem a jogászok patvariáján.

De mivel ez remek invencióként pattant ki Köhler Gusztáv agyából, nem is eresztettük bele a gondolatok lyukas fazekába, hanem ugyancsak hibátlan edényben főztük tovább. Jóformán el sem tudtunk aludni a kicsi kunyhó szalmáján, az elkövetkező napok lehetőségeit, teendőit vitattuk virradatig (kivéve azt, hogy Páti Nagy Miska szája egyéb okokból is folyton mozgott, hajnalra megette ugyanis az egész cserépfazék szilvalekvárt), s ami azért sem volt nehéz feladat, mert szüntelen csapkodtunk, harcoltunk, vakaróztunk és sziszegtünk a szűnyogok meg a bogarak miatt. Bárcsak a mocsarak valamennyi békáját oda tudtuk volna invitálni szűnyogpecsenyére, a csellengő macskákat meg egérlakomára!

A szót hárman vittük, az ész fazekát azonban Köhler kavarta, tartotta forrón. Hajnalra mindent el is döntöttünk, ki-ki tudta rolléját, feladatát; s ha a megyék tarka mappája csak halaványan élt is vakációs emlékezetünkben, s a haza geográfijáról alig is tudtunk többet, mint amit azok a négyesoros kis versikék mondanak a *Hármas Kis Tükör* tanulókönyvében (kivéve mindazt, amit apáinktól szoktunk hallani), végül mégis úgy gondoltuk, hogy eltalálunk Körmöcbányáig, illetve annak a határáig anélkül, hogy Zsubri-czai csapdájába esnénk, avagy ő végül mégis nyomon követne Körmöcbánya kellős közepéig! Ott kell őt más irányba kanyarítani.

Valódi szaglászok számára is körülményes lecke!

Egyetlenegy a célunk: lerázni őt előbb-utóbb, s tévútra kalauzolni.

Kettéválunk hát. Ketten Zsubriczai előtt, ketten mögötte. S néha közben mind a négyünknek találkozunk is kell.

Ha sikerül!

Keresztapám mondogatta, hogy ismert két embert, akik a súlyos gondokba, fejtörésekbe, veszedelmekbe beleöszül-

164

tek. A reggeli nap fényénél megnéztem magam az álló tavacska tükörében, nem öszültem-e bele én is a magunk agy tornájába.

Nem öszültem bele. Piros képű, boglyas hajú, báránybőr süveges fiú vigyorgott vissza rám a patakából, eltűnt börtönbéli sápadtságom, még a lengedező tükör is bizonyíthatta, visszakaptam arcom régi pirosságát. De a többiek is.

Mondhatom, rendkívül vidámak lettünk. Mint a rugók ugráltunk, mint a halak ficánkoltunk.

– Végül még hálások lehettek ennek a Zsubriczainak, hogy így megmozgat benneteket, s világot láttat akaratlan – mosolygott Köhler is.

Meg kell vallanom, a derű reggeli fényénél ő sem látta valami túl borongósnak a helyzetünket.

Elmajszoltuk a maradék pogácsát, négyfelé osztottuk az elemózsiát, s hogy pénzünk is legyen valamennyi, Miskák kockán nyert pénzét is elosztottuk igazságosan.

– Most pedig avanti, előre! – indított Köhler Gusztáv.

Kétfelé váltunk, így beszéltek meg a leckét. Elöl haladtunk mi ketten, Páti Nagy Miskával; ha akarom, előőrsként, ha pedig úgy veszem, csalétek lehettünk. Másodikat harangozott a hetényi templom vékonyabb harangja, hét óra volt. Mögöttünk, déli harangszókor majd Köhler Gusztáv meg Csukás Sanyi fog nekivágni az útnak. Körülbelül akkor, amikor mi Érsekújvárra érünk.

Bele hát a nagyvilágba, mindig a Nyitra mentén.

Mentünk, mentünk; a nap mind erősebben tűzött, egy ízben gyorsan le is dobáltuk a gúnyánkat, megfürödtünk. A halak szinte a kezünket súrolták, akár el is kaphattunk volna egyet-kettőt, de úgyis, visszaengedtük volna, mert nem volt tűzcsiholó szerszámunk, hogy tüzet rakva a parton, halat süthetünk volna. A földeken arattak, de tüzet az aratók sem gyújtanak ilyenkor, lángra ne lobbanjon véletlenül a termés!

A parthoz közel is dolgoztak néhányan. Közelükbe meni, 65

tünk, vagy jó napot kurjantottunk, szóba is elegyedünk velők. Barátságos a nép errefelé, szívesen megállt egy-egy szóra, különösen a marokszedő asszony nép. Szándékosan álltunk meg beszélgetni, hogy emlékezzenek ránk. Fátlan vidék, csupa szántóföld, csak a Nyitra partján zöldellnek

fasorok, vet árnyékot a fűz, a tölgy, az éger, a nyárfa. A fűzfa lombja behajlik a lassú folyású vízbe, árnyékos ernyőt borít a halak országa fölé, a fényes levelű égerfák lába vízben ázik; a gyökerek kusza hálójával a gyökerek alatt a víztől kimosott padmaly megannyi búvóhelye halszéknek, ráknak, vidrának. Ha tüzünk lett volna, rákot is sütnék. A galagonya – meg sombokrok ágain acélkék szárnyú szitakötők pihentek meg, citromlepkék, káposztalepkék lebegtek a szélfuvallatban, mintha kergetősdit játszottak volna. Elkaptam egy pávaszemlepkét, ujjamra tettem, aztán továbbfűjtam, bele a mezőbe. A naszvadi réten lovak pihentek, a vízparti tocsogókban disznók hemperegtek.

Utunk nem volt sietős, időnkint megpihentünk mi is. Nagyokat nyújtóztunk, s azt sem tudtuk, örömlünkben mit kezdjünk ezzel a végtelen szabadsággal. Tegnap még sötét tömlőc rabjai, ma ennek az ég kékjével összehajló zöld mezőnek, sárga kalászos rónának szinte gazdái.

– Földönfutók vagyunk! – jegyezte meg Miska.

– Dehogyan vagyunk mi ágrulszakadtak! – vettem ellen. – Nem tagadott meg bennünket senki, sőt ugyancsak keresnek, kutatnak!

– Úgy értem – nevetett –, hogy futunk a földön, holott akár ki is szakíthatnánk abból a ménesből valami csikót, s akkor lovon futók vagyunk.

Mindenen nevtünk. Ezen is.

Csak az értheti meg ezt a határtalan boldogságot, aki a kazamaták mélyéből futott, menekült, hogy most együtt kergetőzhessen az illongó pillangóval, bár azt sem mondhatnám, hogy az otthon nem jutott eszünkbe sűrűn! Még mindig tűnődünk, nem kellene-e megfordulni, hazamenni,

166

otthon jól elbújni – egy hétig, két hétig vagy akár háromig is –, amíg a veszedelmek el nem múlnak fejük fölül. Folyton azzal vigasztaltuk magunkat, hogyha otthon elkapnak: visszavisznek a börtönbe, ráadásul a kollégiumból is kicsapnak apánk-anyánk nem kis bánatára. Jobb lesz tehát, ha elbújunk valahol az országban, ahol meg nem találhatnak a kopók. S egy idő után majd csak elrendeződnek a dolgok, vagy soha többé vissza sem térünk! Egyre kalandosabb terveket kovácsoltunk; de lehet, hogy a nap is segített átforrósítani agyunkat, mert mire Naszvad határába értünk, már éppen ott tartottunk, meg sem állunk a lengyel hazafiak táboráig, hogy szabadságharcosnak jelentkezzünk. A harcosokat azonban két poros kuvasz rohan, ta meg a juhlegeltető mezőn, s ha a pásztor közükbe nem hajtja kampósbotját, alaposan pórul jártunk volna. A pásztor visszakurjongatta dühös ebeit, közelebb mentünk. Szokatlan látvány lehettünk, mert rögtön ezt kérdezte:

– Mi keresnivalótok van errefelé? Diákok vagytok?

– Azok. Újvárra gyalogolnánk, keresztanyámhoz.

– Jobb utat is találhattatok volna, erre sok a posvány, a nádas.

– Kikerüljük.

– Megszomjaztatok?

– Erősen.

Reggeli fejesű tejjel kínált sajtárból, sajtot tett a tarisznyánkba, megsajnál.

– Bolond, aki erre tapos országút helyett. Csak nem iskolából szöktök?

– Még nincs iskola.

Azt, hogy végül is a börtön *elől* szökünk, nem kötöttük az orrára, de aligha értette is volna. Ha a falusi emberek a törvény elé kerülnek, az nem politika, rebellió, forradalmi nyugtalanság miatt szokásos, hanem lókötés, birkaelorzás, egymás kemény koponyájának fokossal való csapkodása vagy illetlen, káromkodós szavak fülfé nyelveken való for-

167

gatása miatt történik. „A politika urak dolga” – mondogatják.

Ennélfogva mi most akár uraknak is képzelhettük magunkat. S rögtön folytathattuk is ebbéli bajainkat, mert a juhász így mondta tovább:

– Néha napok eltelnek, amíg ember vetődik erre, szamarat sem látok a magámén kívül, ma meg már ti vagytok a harmadik ember, diák uraim, ha pedig szamarat is hozzászámítok, éppen a negyedik illető, aki erre csellengész Újvár felé menet.

– Előttünk már két diák járt erre? – húztam ki a fejemet a sajtárból. – Egy okos, meg egy számár?

A juhász elnevette magát, noha a ráncoknak amaz összevissza futása, ami napszitta ábrázatán a mosoly árkaiknak volt nevezhető, nehezen rendeződött el.

– Igazi ember igazi számmal – magyarázta.

– Nocsak! – vette át a sajtárt Miska, mert neki is igen ízlett a tej. – Ki volt az ember, s ki a számár?

– Vásári árus, a portékáját cipelte a számár. Kissé mégis elsápadtam. Ilyen hamar utolért?

– Piros török fez a fején, fekete bojtjal?

– Az. Ismeritek, diák urak?

– Juszuf, a török. Mit beszélgettek kegyelmetek?

– Cifra fésűt adott el fél sajtért.
– Elárulta, miért nem az országúton haladnak ?
– Furcsa kérdése volt. Egy úrfurma ember iránt faggatott, de lehetett az négy is. Igen, így mondta: egy vagy négy. Többet nem árult el, okosabb nem lehettem tőle. S mert nem láttam ilyesfélétet, s azt meg is mondtam neki, továbbmendegélt.

Egy pillanatig haboztam.

– Mi vagyunk abból a négyből kettő – mondtam.

– Akkor siessetek utána, ha keres. Első harangszókor, erős harmatban járt erre. Korán indulhatott.

– Nem ő kajtat minket, mi keressük őtet.

168

– Lopott? – csillant föl a szeme, mert errefelé a pusztai népek ítélete becsületről, vérről, tolvajságról nem mindig egyezik nemesek, polgárok jurisprudentiájával –, mivel tolvaj olt?

– A szó becsületével. A hazával.

A juhász körülhordozta tekintetét a legelőn; fekete szemöldöke alatt bogárszem világlott, dús bajsza lefelé kunkorodott, csak ünnepnapokon láthatott bajuszpedrő viasz; rátámaszkodott kampós, maga faragta botjára. Szamara egy árva vadkörtefa árnyékában pihent, csak éppen a bögyök s a legyek nem hagyták nyugonni; a juhnyáj szétszóródva legelészett, a kuvaszok ülve figyelték, nehogy túlságosan eltelvegyjenek. Két túzok futott keresztül a rét messzi, alsó sarkában, szinte a látóhatár” alatt. Mindezt alaposan szemügyre vette az uraság juhásza, de az ilyenképpen elfogyasztott idő sem bizonyult elegendőnek arra, hogy a maga benső értelmében fogja fel e találós szavakat.

– Hm! – köszörülte a torkát. – Országos tolvaj? Mintha már láttam volna egyszer a párkányi Simon-Juda vásárban. Kinek a becsületét lopkodja? A Konkoly-Thege úrét?

– Az olyanokét is, mint kegyelmed. Ingatta széles kalapú fejét.

– Tréfálnak, diák urak; az én becsületemet nem lehet ellopni, az velem született, s meglesz örökkön.

Legfeljebb az Ordódy uraság juhászának török belé a foga, ha el akar hajtani a birkámból, mert én úgyis visszalopom tőle. És más az urak becsülete, más a jobbágyé!

– Ugyanaz! – kiáltottam rá. – Nincs külön úrnak és külön jobbágnak becsülete. Igazi virtus csak egyféle lehet.

Azon vettem észre magamat, hogy mintha ezek a szavak nem is az én szavaim volnának, hanem a Köhler Gusztávéi; ő mondogatott nekem ilyesmiket, oktatott Horatius társaságában hasonlókra a tömlőcben üldögelvén.

A juhász megcsóválta a fejét.

169

– Ilyet nekem még nem mondott senki. Az emberfia el-gondolkozhatik rajta. Hajtsd meg, teee

...

A két kuvasznak szólt; pattantak azok, s már kerítettek is; ijedten tömörödtek egyetlen gomolyaggá a birkák.

– Akkor mi is meghajtuk azt az embert, de úgy, hogy ne vegye észre – búcsúztunk. – Isten megáldja!

– Járjanak szerencsével! – bökte meg mutatóujjával kalapja szegélyét, s még sokáig nézett utánunk. Ideje volt hozzá bőven elegendő. Mikor később hátrapillantottunk, már csak kis pontnak látszott, de még mindig ott állott mozdulatlan. Talán az egyforma becsületről gondolkodott.

Amit én is a jurátustól tanultam, mert otthon meg mindig ilyeneket hallottam: „Másként vélekedik a paraszt, másképp a polgár, és másképp az úr. Más a becsületük!”

Lehet, hogy mégis Köhlernek van igaza? Az országgyűlésen a fiatalok az egyforma emberséget tanítják egymásnak? S ez is a rebellióhoz tartozik? A nyugtalanság fészkeinek egyik madara? Ez az, ami Metternichéknek annyira nem tetszik?

Ahogy a folyó mellett a gyalogúton bandukoltunk – az árnyék az átellenes oldalra esett, hátunkat egyre erősebben tűzközdte, szurkálta a nap –, elmondtam mindazt, amit Köhlertől hallottam, s amin most tűnődtem-gondolkodtam, elmondtam Miska cimborámnak. Volt mit forgatnunk az agyunkban; a kollégiumban nem tanították, még a latin auctorok magyarázataiban sem.

– Hogy mindenki egyforma? A jobbágy a nemessel? Csak azt ne mondd, hogy a tatai gróf egynek tartja magát a saját zsellérréjével. Csak ezt ne mondd, te Isti!

Hangtalanul rúgtam a port egy ideig, s azt számoltam magamban, hány riadt béka ugrik be előttünk a vízbe. Kiolvastam magamnak kerek huszonötöt. A huszonötödiknél folytattam, Miska pedig vagy elhiszi, vagy nem:

– Beszél az én rabtársam a pozsonyi diéta százféle gondolkodású követeiről is. A kardrázó, fortyogó nemesekről,

170

az ellenzékiekről, a csendesen bólogatókról, a kormány szekerét engedelmesen tologatókról, az ősi nemesi jogokat szenvedélyesen védelmezőkről, a jobbágyfelszabadítást sürgetőkről, a csaknem hetven vármegye tarka szőnyegének megannyi virágjáról. Történetet is mesélt a rabtárs Széchenyi Istvánról, amit a gróf maga mondott el a fehér asztalnál.

– Halljam a mesét – fújt egy nagyot Miska cimborám, mert a tanulságos történeteket igen kedvelte.

– Történt egy ízben, hogy a gyermek Széchenyi István az édesapjával, Ferencsel sétálgatott falujuk utcáján. Egy vén jobbágyuk jött velük szembe, s kalaplevéve már előre nagy tisztelettel köszöntötte az urat s az úrfit. Az öreg gróf pedig így szólt a fiához: „Menj hozzá, csókolj kezet annak a derék jobbágynek, s emlékezz rá mindig, hogy neki köszönheted mindennapi kenyeredet!”

– És mit tett a fiatal Széchenyi? – emelte fel fejét Miska.

– Ahogy apja parancsolta, lehajolt, s kezet csókolt.

– A jobbágynek a gróf fiú? Ezt már mégsem hiszem!

– Köhler Gusztáv magától Széchenyitől hallottam.

– Akkor sem hiszem – riasztott a vízbe dühösen újabb békákat Miska –, grófi mese ez!

Nem feleltem. Én elhittem. De tudtam azt is, hogy beledugtam a bolhát Miska barátom sűrű gyapjába, mert attól a pillanattól fogva csak hallgatott, erősen hallgatott, dúdolni is elfelejtett – holott ezzel szívesen szórakoztatta magát –, lehajtott fővel gondolkozott; attól tartottam, végül szétreped a feje a nagy törögetésben. Már Naszvad határában jártunk, amikor végre hangot adott:

– Bár lehet, hogy igazatok van, s nem füllentett a rabtársad. Az ember nehezen érti a grófok észjárását.

Úgy beszélt Miska, mintha már sokszor látott volna eleven grófit, avagy hosszasan társalgott volna velük. De csak egyszer találkoztunk valódi gróffal, akkor is messziről. A megyegyűlésre érkezett négylovas hintáján, de bakon ülő

171

cifra huszárját és pitykedolmányos kocsisát bámultuk inkább akkor is, nem pedig a hintó mélyére süllyedt grófit, Zichy főispánt.

– Ez már maga a rebellió kezdete? – bontogatta tovább a bogokat Miska. – Ilyen történetekkel kezdődik a világ nyugtalansága? Hogy aztán a legnyughatatlanabbakat időnkint börtönbe zárják?

Azt hiszem, egyre jobban kezdtük érteni a mi három szökevényünket, az országgyűlés többi elégedetlenjét, akik körül a Zsubriczaiak, a Juszufok, a bécsi kancellária egyéb kopói szaglászok szünetlenül.

Füstölgött az agyam. Nem a nap hevétől, hanem a fejtöréstől s attól a hosszú, hosszú láncnak képétől, amely a gyermek Széchenyit a jobbágygal, juhásszal köti össze, aztán kanyargós gondolatfonalam végét eme rövid kérdéssel nyújtottam át:

– Mondd, Miska, megbántad?

Páti Nagy Miska pontosan megértette; nem lettünk volna egymás jó cimborái, ha nem tudtuk volna folyékonyan olvasni egymás gondolatait.

– Nem bántam meg. Ma is ugyanazt tenném. Sokkal-eokkal később, amikor egyszer ezt a mi utunkat s ezt a beszélgetést elmeséltem édesapámnak, ő helyeselt, s ezt felelte:

– Akkor lettetek igazi férfiak. Abban a percben!

De hát ezt mi ebben a percenben aligha sejtettük. Igazi férfivá lételünk órájában is rendületlenül róttuk a part menti utat, riasztottuk a békákat, kerestünk a látóhatár peremén menekülő tűzokot. Mindinkább szomjúhoztunk a melegben, éppen ideje volt, hogy Naszvadra beérjünk, s megkeressük skólatársunkat, a mindig hörcsög Anda Jóskát templom melletti házukban. Ekkor is mérges volt Jóska, mert egyedül kellett bajlódnia annak a hatalmas ponyvának Ieterítésével odabenn a csűrben, amely ponyván majd csépelni fognak, hogy szerte ne szóródjon a mag. Vil-

172

lámgyorsan melléptanturik, s még mielőtt szólhatott volna valamilyen, megfogtuk a ponyva sarkait, kihúztuk, elegyengettük, elsimítottuk, s csak akkor vágtuk hátba Anda Jóskát.

– Servus humillimus, amice!

Lyukas süvegét magasra dobta, aztán elkapta, és a süveggel vert hátba örömeiben.

– Hát ti? – ordított, s ez volt az ő üdvözlése.

– Hát mi! – ült le egy vízből húzott göcsörtös tuskóra Miska. – Hát mi erőst szomjasak levénk!

– Csak én vagyok itthon – vallotta Miska, és a kúthoz rohant; de nem vizet adott innunk, hanem a kút vizesvödérében hidegedő csuprot húzta ki, a csuporban friss tej volt.

Kenyeret is szelt. Szalonna is került. Faltunk.

A láncra vert kutya vonított, hiába vágta feléje Anda Jóska a süvegét. Páti Nagy Miska azonban ismerte az ebek szelidítésének módját; gyorsan bekente mindkét arcfelét a szalonnabőrrel, négykézlábra ereszkedett, s a kutya felé ugrott. A Csahos nevű először nyűszítve hátrált, majd meggondolta magát, állva maradt, végül szorgosan nyaldosni kezdte Miska képéről a szalonnaillatot. A barátság megszületett. Miska nagy eb varázsló volt, ezt a játékot már megcsinálta néhányszor, és – egek csudájára – még sohasem fizetett rá. A baj inkább az volt, hogy a kutyák nem szerették abbahagyni az izgalmas játékot, s egyre újabb szalonnakeneteket követeltek.

Vége az Anda ház második tagja is megérkezett, Anda Jóska húga, Erzsike. Tízestendős, mezítlábas lányka volt, cserfes és bátor, együtt mászta meg a fiúkkal a határ minden gyümölcsfáját, fejni is tudott, meg kenyeret dagasztani. Ezzel ugyan csak Jóska dicsekedett odabenn a kollégiumban – egyedüli fiú, aki e faluból a komáromi skólába járt, papot akart belőle nevelni az apja –, és most íme, elevenen is találkozhattunk a fákát ostromló, kenyérdagasztó, libatömő leánnyal. Nem sütötte le a szemét, nem szé-

173

gyenkezett idősebb fiúkat látván, mint általában a lányok szoktak. Ibolya Ulantását bátran vetette ránk, s először is a hátsó udvarba kergette a csirkéket, kacsákat, mert Jóska nyitva felejtette a vesszőfonadék ajtót, köténye lebegtetésével hessegettette el őket. Kipirult arccal, futástól libegő hajszákkal toppant végre a kút elé.

– Aggyisten! – mondta. – Adott Jóska maguknak enni? Nem is kérdezte, kik vagyunk, sejtette bár.

– Adtam – morogta Anda Jóska cimboránk.

– De lepényt nem! – perdült a konyhába diadalmasan, s hozta máris a tepsiben a kapros-túrós lepényt. – Ezt egyék!

Rajta felejtettük a szemünket Erzsikén. Miska szeme két okból is dülledezett, egyfelől, mert egyszerre tömte szájába a legtestesebb lepényt, másfelől, mert a sürgő-forgó kislányt bámulta. Ismertem én jól Páti Nagy Miska cimborámat, s már előre tudtam, ha magunkra maradunk ketten, Miska nem kis meggyőződéssel fogja kijelenteni:

– Ezt a lányt pedig egyszer feleségül veszem!

– Ha megvár! – szoktam mondani ilyenkor.

Nem az első tűzrőlpattant kislány volt Miska ifjonti életében ez az Anda Erzsike, akit Miska majdani feleségül jelölt ki magának. Mivelhogy az esküvőig még sok víz fog lefolyni a Dunán, s addig Miska még legalább hét tucat menyasszonyt jelöl ki magának, a mai lelkesedését sem vettem komolyan. Egyelőre jussunk ki Zsubriczai Zalán karmai közül, mielőtt esküvőre kerülne sor. Miska édesapjának úgyis előbb járna a tenyere, semmint Miska oltárhoz vezetné Erzsikéjét.

– Megvár! – súgta Miska átszellemülve, holott a kislányon egyáltalán nem látszott, hogy valamiféle hosszas várakozásba révülne, ugyancsak sürgött-forgott, tudomást sem véve arról, hogy immár titkos menyasszonyjelölt.

Amikor leszaladt a hátsó udvarba, hogy szemet szórjon a baromfiaknak, Anda Jóska házigazdánk végre megkérdezte:

174

– Mi szél vezetett erre benneteket? Nem szoktatok ti ekkorát járni! Hozzánk jöttetek, vagy Újvárba igyekeztetek?

Úgy döntöttünk, hogy megmondjuk az igazat. Igen furdalt már a vágy, hogy immár két hete tartó mindenféle kalandjainkat egy osztálytárssal is megbeszéljük, mert eddig örökké csak felnőttekkel társalogtunk a magunk bajában, üldözésében s üldöztetésében; egyetlen klassziszbéli barátunkkal sem találkoztunk, aki úgy hallgasson meg bennünket, mintha ő is velünk együtt keveredett volna bajba.

Megint csak Horatius volt a példamutatóm, aki azzal dicséri az öreg Homerost, hogy Trójáról szóló eposzát rögtön a közepén, azaz in medias res kezdi. Én is rögtön a közepébe ugrottam:

– Börtönből szökünk!

Anda Jóskának tátva maradt a szája, csaknem belerepült egy légy. Félretaszította a süvegét, s úgy meredt ránk, mint az eszelősökre.

– A nemjóját! – tört ki végül. – Apátok csukott a pincébe, vagy a rektor úr a karcerbe? Elölük szöktök?

– A várbörtönből szökünk – magyarázta Miska –, ahol meg is verik az embert. Csukás Sanyi is szökik, de ő egy diétabeli követtel van. S még két követ szökik előttünk.

Hangosan felneveltünk, nadrágunk szarát csapkodtuk, oly értetlen képet vágott Anda Jóska. Nem is lehetett bennünket könnyen megérteni.

– Ide figyelj! – ültem odébb az eresz árnyékába. – Tudsz titkot tartani?

– Már néhányszor bebizonyítottam, nem?

Igaza volt. Ez a hörsög Jóska inkább szíjat hasított volna a hátából, de el nem árult volna egyikünket sem, ha arra kértük, valami csínyünket tartsa titokban. Megbízható, szótartó jó barát volt, annyi bizonyos, nemhiába papnak szánta az apja.

– Hát akkor tartsd titokban, amit most mondunk, s majd akkor árulhatod el, ha erre engedelmet adunk. Ide figyelj!

175

Szép lassan, töviről hegyire mondtunk el mindent a Lip-tákok tutajától kezdve mind a mai napig. Ültünk az eresz alatt, s lassankint az egész tepsi lepényt megeszegettük. Jóska egyetlen szót sem vetett közbe, minden szavunkat itta.

Dél elmúlt, az öreg Andáék még nem érkeztek haza, csak a harmadik szomszédból Anda nagyanya kiáltozott, melegítse meg neki valaki a bablevesét. Erzsike előkerült a kertből – babot szedett, zölden – ő futott át a fazékért, melegítette sebtiben kedves nagyanyjának. Mire a nagyma- nva

bekanalazta a csipetkés bablevest, mi pedig végeztünk a lepénnyel, Anda Jóska mindent megemésztett szintén, bár ez nehezebb emésztés volt minden bablevesnél, túrós lepénynél, sőt főtt mákos kukoricánál is.

– A nemjóját! – fohászzkodott ismételten Anda Jóska –, tik aztán alaposan belekeveredtetek. És most igazán Körmöcbányára tartotok?

– Oda. Ott van a gyülekező, akár a katonaké! Maradunk valahol a felső vidéken, amíg a veszedelem el nem múlik a fejünk felől. Mi csak hazavergődünk egyszer, hogy azonban Köhler, Borinszky meg Patonyi barátunk meddig bujdosik, átmegy-e a lengyelek közé, avagy végül megnyílik nekik a szabadság a pozsonyi országgyűlés felé – ezt mi már bizony meg nem tudjuk mondani!

– Most már értem, miért bukkant fel minálunk az a török, s mit keres a többi kopó! Hanem halljátok-e, legszívesebben én is veletek tartanék! – lelkesedett Anda Jóska.

– Még csak az hiányozna! – kiáltottam. – Nincs elég bajunk magunknak. Hanem valamiben nagyon is segíthetnél, azért is mondtunk el neked mindent. Abban mégpedig, hogy úgy négy-öt nap múlva menj be Komáromba, s keresd meg a tutajkikötőben a két Liptákot.

– És ha nem mernek lebocsátkozni a Vágón, ha otthon maradtak?

– Nem olyan gyáva legények azok, s különben is, mivel

176

mentegetnék magukat a gazdáik előtt? Ami fenyőfát rájuk bíztak, azt le kell hozni bármi áron, ez a keresetük. Meg aztán melyik Zsubriczai találná meg őket a rengeteg egyforma tutajos között; egynek sem tudják a nevét! Ezzel segítesz nekünk.

– Mit mondok nekik?

– Azt, amit itt neked elmeséltünk. Pontosán. Mitől se tartsanak, Zsubriczai nem őket üldözi; a három jurátust szeretné elkapni, s prezentálni a guberniumnak. Mellesleg bennünket is. Üzenjük a Liptákoknak, ha végeztek, siessenek ismét görbe hazájukba, mert nem lehetetlen, hogy öná-luk kötünk ki, ott találkozunk.

– Az áldóját! – Anda Jóska most már földhöz is vágta süvegét az ámulat s az irigykedés lázában, puffant is a süveg akkorát, mint egy nagydob a húsvéti körmenetben. –Az áldóját! És mikor jöttök vissza?

– Nem tudjuk. De-azt tudjuk, hogy hamarabb még, mint ahogy a két Liptákot keresed s megtalálod, elmegy apánk-hoz-anyánkhöz, és megsúgod üzenetünket. Mitől se tartsanak, vigyázunk magunkra, egészségesen láttál bennünket, ne sirassanak. Egyszer még majd előkerülünk. Ezt mondd meg.

– Megmondom. Meg én! A tiszteletes rektor úrnak semmit?

Megreszketett a szánk széle, mert ha valakit féltünk és respektáltunk, az a rektor uram volt, három professzortársával. Jobban tartottunk tőlük – bár éppen a félelemre irántuk volt a legkevesebb okunk –, jobban, mint magától az őrnagy hadbírótól. Talán azért is, mert az őrnagy hadbíró elől mindig csak szökni akartunk, a tiszteletes rektor úrhoz pedig ragaszkodtunk, őt elveszíteni – avagy, hogy ő veszítene el bennünket – semmiképpen sem akarván. Ezért hát ajrektor úrral való dolgot így válaszoltuk meg:

– A rektor úrnak semmit. Űgyis megtudja mástól.

Páti Nagy Miska az üres lepényestálra nézett. Két ujjá-

177

val összecsuppintette a kapos-túrós morzsát, beszippantotta, s mint valami végrendeletet, fejezte be mondandóját:

– És ha meg nem sértenők a húgodat, kérd meg őtet, süssön annak a két Liptáknak annyi túrós lepényt, hogy betakarhassák vele az egész tutajukat.

– Majd megparancsolom neki! – düllesztette ki mellét Anda Jóska a bátyák önérzetével. – Egész zsákkal viszek.

Nem akartuk, hogy az öreg Andáék itt találjanak, mert újabb s fölöttébb fölösleges magyarázatokra lett volna szükség, amit nem óhajtottunk. Illőn elköszöntünk hát Anda Jóskától, rábízva még egyszer a szüleink meg a tutajo-sok dolgát, aggyistent mondtunk Erzsikének (nyelvemen volt, hogy megkérdezzem: sejtí-e, hogy ő már titkos ara is?), átkiáltottunk a nagyanyának, s mert a kutya már majdnem eltépte magát a láncáról az irántunk való szeretetben, a kertek alatt továbblépkedtünk Érsekújvár felé.

Késő délután volt, mire beértünk Újvár piacára. Köhle-réknek már itt kellett volna lenniük. A Nyitra hídján álldogáltunk sokáig, elkerülniök a hidat nekik sem lehetett, felsétáltunk a düledező várfalakra, bepillantottunk a templomba, de sehol sem láttuk őket.

Tétova tévelyegtünk erre-arra, megszólítottunk falusiakat, de mi aligha lehattunk olyan rátermett kopók, mint Zsubriczai uraimék a törökkel, mert sem Köhleréket nem találtuk, sem a szaglászókat. Nyomuk veszett.

Ránk alkonyodott. Elfáradtunk, megéhezünk. Tudtuk, mi a diákszokás ilyenkor.

A Ferenc-rendi atyák házában kapuján kértünk bebocsátást. A kapus fráter ismerős, kerek arca világlott felénk. Jól ismertük őt, Eusebius fráter volt, de mi csak Özséb testvérnek hívtuk: két-három havonként kopogott végig sarujában Komárom utcáin, és gyűjtötte zsákba a kegyes adományokat. Két öblös zsákja volt, szürke szamara cipelte. Mikor elindultak Újvárból, laposan lóbálózta a zsákok, mire megérkeztek szombat estére, vígan dagadoztak. Ked-

178

vélték a népek ezt az Özséb testvért, ő is a népeket hasonlatosképpen, ennél fogva hitbéli különbség nélkül hullatták a fráter zsákjaiba az adományokat, zsebébe a tallért.

– Deo glória! – köszöntött. – Mi járatban vagytok deákok?

– Szállást kérünk, Özséb fráter, ha a páter gvardián befogadna egy éjszakára, Komáromból Nyitrára tartunk.

– Istené a szállás – tárta ki a kaput –, mindenkinek nyitva áll. Szólok a gvardián úrnak.

Mivelhogy jól ismert – sokat üldögélt udvarunk hűvös tornácán, s kortyolta az édesanyám töltötte vagy édesapám koccintotta bort –, mielőtt felcsoszogott volna a gvardián-hoz, megfogta a nyakamat, megszorongatta, megrázott.

– Te nyakas kálomista, te! Megint csavarogtok?

Úgy hahotázott, hogy beleviszhangzott a sötét kolostorfolyosó.

179

Az utasok védőszentjének, Nepomuki Szent Jánosnak különös figyelméből (mert kálvinista létünkre ismerjük ám a szentek történetét is a kollégiumban!) itt is bableves volt vacsorára. Csipetkével és kolbással. Mivelhogy éppen nem volt péntek, és fráter Eusebius gazdag tölteményekkel érkezett haza tegnap délután a Vág völgyéről. A konyha felől főtt sonka igézetes illata szállongott, két konyhás fráter forgolódott a fazekak körül, a főtisztelendő gvardián úr a sonkás tésztát kedvelte; holnapra azt főznek a háznak.

Ily édes illatok ölelésében szunnyadtunk el.

130

SZAMÁR TÁRSASÁGÁBAN KOCOJNI: NEM IS CSACSI DOLOG

Hajnali harangszóra ébredtünk. Nem is illett volna tovább heverésznünk a szegény utasemberek vendégszobájában, hiszen a rendház lakói is megkezdték napi foglalatosságait. A konyhában öblös fatányért nyomott kezünkbe a kukta fráter, keménymagos levest kaptunk, rozskenyeret apríthattunk belé. Illedelmesen megköszöntük az éjjeli szállást, kézzesebnyi tavalyi termésű aszalt szilvával is megajándékoztak, aztán megint kiültünk a piac egy padjára várakozni. Nem tudtuk eldönteni, mihez fogjunk, merre keressük Kohlért meg Csukás Sanyit. Megvárjuk-e őket, avagy induljunk tovább. Zsubriczai nyomát is elvesztettük. Úgy éreztük magunkat, mint mikor úszni nem tudót dobnak mély vízbe.

– Kár volt olyan sokáig lézengenünk Anda Jóskaéknál -búsongtam, s amikor Miska cimborám kinyitotta a száját, hogy megcáfoljon, így folytattam: – Jó, jó, tudom, hogy új arát vettél szemügyre, de fogsz te még menyasszonyt találni másutt is, mi pedig inkább siettünk volna!

– Más menyasszony nem lesz – rázta fejét Páti Nagy Miska –, és még semmi sincs elveszve. Biztosan eltévesztették az utat, vagy feltartotta őket valaki.

Végül úgy döntöttünk, hogy nem sietjük el a sietést, várunk egy napot, hátha megérkeznek addig, hiszen a megállapodás szerint nekik kell mögöttünk haladniuk. Szégyen, nem szégyen: alkonyatkor újra szállást kértünk a kolduló barátok házában. Adták szívesen, estebédet is kaptunk, káposztát. Méghozzá csíkos káposztát. A vendégszobában

181

azonban nem egyedül aludtunk már, hanem két vakoló mesterlegénnyel együtt, akik szabaduló levelükkel s vándorkönyvükkel a zsebben a vándorlegények útját járták, de mert Újvárott nem találtak megfelelő mestert, aki befogadta volna őket, ennél fogva tisztességes szállást sem, egy éjjelre ők is a szerzetes atyáknál kértek bebocsátást. Kolozsvári legény volt az egyik, ötvösséget tanult, nagyszebeni a másik, kompaktorság, azaz könyvkötés volt a mestersége. Mivelhogy a mezítlábas barátok vendégszobájában nem illett beborozott állapotban hajtani álomra a fejet, a két legény alig egy-két korsó sört hajtott le az egyik kocsmában, s csaknem színjózanul tervezte útja folytatását. Székely volt az egyik, szász nemzet szülötte a másik, nehezen értették meg egymást. Szolnoktól bandukoltak együtt, ott vetette őket össze a vándorlegények sorsa. Végre eldöntötték, Pozsonyba mennek, onnan Bécsbe, majd No-rinbergába. Két esztendő is beletelik, mire mindenféle tapasztalatokkal, tudománnyal és vesződséggel gazdagon, újra hazabandukolnak Erdélyországba.

A szász legényt nem nagyon értettük, a székely annál beszédesebb volt, tele tréfával s ugratással. Útközben valami vásári kóklertől ügyességi mágiákat is tanult, kártyák eltüntetését, apró golyók dobálásait, pénznek elvarázsolását, s ilyenén ügyességét unalmában most mind bemutatta. Ránk esteledett, elővettek egy szál

faggyúgyertyát, annak világánál folytatta a mesterkedést. Félhomályban a mágiák még kerekebben sikerültek. Olyannyira, hogy magunk is megpróbáltuk Páti Nagy Miskával. Én maradtam az ügyesebbik; mire a gyertya csonkig égett volna, és bűzével elárasztotta volna a cella mélyét, néhány mutatványt már tudtam magam is.

Ennyi haszna mindenesetre volt az ittmaradásnak.

Csak azt sajnáltam, hogy ezt mindjárt be nem mutathatom a poétikai klassziszban; talán még érdemjegyet is adott volna érte a nagytiszteletű rektor úr. Ha ugyan meg nem

182

csapatott volna, amiért Vergilius hexameterei helyett oktalan kóklerségre adtam a fejem.

Lefekvéshez készülődtünk a szalmanyoszolyán, de a székely vándorlegény – Farkas Bende volt a neve, a szász meg Fischer Leopold – előhalászta batyujából a borotvaszóját, hogy kifenje rajta a kését, s melléje készítette tükrét, amelyben majd másnap reggel megborotválkozik. A lagymatag fényben is frissen csillogó tükör, egyik sarkában festett nefelejccsel, a másik szegelletében aranyos porzójú napraforgóval, szerfölött ismerősnek tűnt. A komáromi vásárban egyetlen árus kosarában láttam.

– Hol vette kelmed ezt a tükröt, s mikortájt?

– Ezt? – forgatta elégedetten. – Tegnap estefelé egy kosaras embertől. Ment ki a városból, mi meg éppen be. A városkapu alatt.

– Mi volt a fején annak az embernek?

– Török fez, fekete bojtos, de törökül nemigen tudott, mert úgy szólítottam meg. Egy évnél is többet töltöttem Konstantinápolyban, értek valamicskét. Surány felé tart, mondta. Eltörött a régi tüköröm, azért állítottam meg. Akadt nála még kalendárium is, komáromi, de én a brassait szeretem. Tetszik a tükröm?

Azt hitte, tükrében gyönyörködünk. Mi azonban összenéztünk Miskával az egyre halaványabb pislancs holttá hamvadó fényénél, de mit sem szoltunk többet. Juszuf tehát itt kering körülöttünk, s ahol Juszuf, közel ott Zsubri-czai is. Csatlós a gazdáját ím el nem hagyja!

Farkas Bende kifente a beretvát, meg is próbálta élet egy hajszálamon, s ásítva dőlt ágyának.

– Hogy is hívnak téged, fiú? – kérdezte, pedig .tudta.

– Kecskésnek, Kecskés Istvánnak.

– No hát vigyázzál, hogy éjjel a farkas be ne kapjon! Akkorát nevetett saját ötletétől, hogy csaknem leszakadt

alatta a rozoga nyoszolya.

183

– Én csak vigyázok, de vigyázzon Fischer úr is, mert hogy a neve magyarul halász!

– Ő pedig miért?

– Mert itt a közelben egy cimboránk, ő pedig Csukás. Be ne rántsa a vízbe a csuka a halászt!

Ezt már a szász legénynek is le kellett fordítania, amire a szász is dobálta magát az ágyon. A janitor, a kapus fráter bezörgött:

– Silentium, hé! Szentek órája érkezik!

Nem tudtunk elaludni sokáig a nevetgéléstől, s mi ketten, Miskával a gyomrunk korgásától sem. Ha ez az út így folytatódik, éhhalottan érkezünk Körmöcre. Farkas azonban mégsem kapta be a kecskét, s ha valahogy mégis minden sikerül, a Halász sem fog találkozni a csukával. Egyik sem eszi meg a másikat.

Szégyellem, de valami módon erről megint az evés jutott az eszünkbe. Rosszabb ez minden fogságnál. Ezt is vállalnunk kellett? Egész éjjel füstölt sonkákkal, fokhagymás kolbászrudakkal, mákos kalácsokkal álmodtam, s hajnalban, amikor már a füstölt kolbász kígyóként tekeredett a gyomrom tájára, ijedten ugrottam föl. Sajnos, a nagy ijedelemben a kolbász is köddé vált. Megint csak híg levest kanalazhattunk, s mert böjti nap hajnalott ránk, ciberelevest kaptunk, ebben aztán egy gyűszűnyi zsír sem volt.

A két vándorlegény összeszedte a motyóját, s hogy jó emlékezetünkben maradjanak, meghívtak a nagypiacra tejfölös cipóra. Egy-egy meleg, aranybarna hátú cipót vettek nekünk, kettémetszették, és tejfölt csurrantattak bele egy fürge nyelvű andódi kofaasszonnyal.

– Akárcsak az én unokáim! – csillant föl a bő szoknyájú asszonyság szeme, és cipónk másik öblét ingyen töltötte meg a zsíros tejföllel.

ízletesebb volt az álom-kolbásznál!

Kezet ráztunk a két vidám legénnyel, szerencsés utat kívántunk egymásnak, s megígértük nekik, hogyha Norin-

184

bergában nem is, de majd egyszer Kolozsvárt vagy Brassóban megkeressük őket (ki tudja, nem szökünk-e akkor is valaki elől, s üti valaki bottal a nyomunkat, vagy mi az övét), s már ballagtak is hátukra vetett kis vándorládájukkal Pozsony vagy éppen Bécs felé, Dúdolgattak. Mi pedig visszasétáltunk a klastromba, hogy illő búcsút vegyünk vendéglátóinktól, és telerakjuk még zsebünket aszalt szilvával. Őszéb fráter azonban nem kapun bévül üldögélt, hogy a vendégjelző kisharangra ügyeljen, hanem a kapu előtt szorgoskodott a szamara körül. Hosszú, vastag vándorbotját – amely a Szent Kristóféra emlékeztetett – odátámasztotta a nagykapu kökeretéhez, és szerszámozta állatát. Ebbéli tevékenysége sokkal kisebb fáradsággal járt, mint a mi lovaink befogása, mert

mindössze egy kötél kötőféket dobott a szamar nyakába, s két üres tarisznyát dobott rá jobbrul-balrul, amelybe majd töltekezni fog az irgalmas szívű népek s jótét lelkek buzgalmából. Soha szamarára fel nem ült volna. „A szamar is ember!” – hangoztatta bölcsen, ennél fogva nyerge sem volt a csacsinak. Neve viszont gyönyörű és sokatmondó: Génusz! Fráter Eusebius ajándékozta meg ezzel a névvel:

– Okosabb az én szamaram még a szolgabírónál is! – mondogatta nem csekély büszkeséggel. – Tán még a törvényekhez is tud. Énekelni mindenesetre a kántornál is szebben!

Génusz rendkívüli módon kedvelte ezeket a hosszú sétákat, a kalandozás és az étkezés változatosságát, még akkor is, amikor már mind súlyosabbá vált a zsákja. Ha kiadósabb kalandozás ígérkezett, Özséb fráter kordé elé fogta; a mostani út azonban csak afféle rövid portyázásnak indult, alig kététhetesnek. Babot, borsót, lencsét voltak gyűjtendőek. Kedvelték a vándorlásnak ezt a módját, ember is, szamar is mindig jóllakott; sohasem sietett, sokat pihent. „Deo gra-tias!” – ez volt a köszönetük.

Özséb testvér szintén átvette a maga vállán a szeré-

185

nyebb kettős zsákot – nehogy szégyellje magát samara előtt –, megragadta a vándorbotot, s ezt kérdezte tőlünk:

– Ti pedig most hazatértek?

– Mi pedig aligha – ráztam a fejem –, még nincs vége a vakációnak, s gondoltuk, világot látunk.

Megyünk tovább, a Nyitra mellett.

– Contra arcem Nyitriensem, Nyitra vára ellen – bölintott helyeslően, mert szerette fitogtatni csekélyke latin tudását, ami a klostrom atyáiról ráragadt. – Derék dolog a tapasztalatszerzés, ha van rá időtök s kedvetek. De hát nreddig tart a vakáció, s meddig a kedvetek?

– A kedvünk átlépi a vakációt – folytatta Miska rejtélyesen, de a fráter elérte.

– Nosza, talán szöktök a skóla elől, amici?

Néhány pillanatil haboztunk a válasszal, végül mégis kiböktem.

– Szökünk, de nem a skóla elől.

– Pro Deo omnipotente! – csapta össze a kezét. – Mit követtetek el?

– Semmit, amit bűnnek lehet mondani.

– És mit szólnak ehhez kedves szüléitek?

– Alighanem siratnak.

Leült Özséb testvér a kerékvető kötuskóra, mert állva vajmi nehéz volt ezt megemészteni.

– Ezt már Génusz sem érti, ugye, Génusz?

Génusznak csak biztatás kellett a megnyilatkozásra, kiadta hangját, megtelt a környék zajos egyetértésével.

– Pedig nem közönséges elméjű szamar ez – dicsérte Génuszt a gazdája –, s azt mondta most nektek, hogy tartsunk együtt, magunk is Nyitra meg Tapolcsány ellen indulván! Ne sokat habozzatok, garabonciások, jertek az apostolok lován; együtt hasznosabb s erősen bátorságosabb! Némely faluban igen bicskás a nép! S amit én összeéneklek, jut abból nektek is, avagy magatok is kiéneklitek azt a tál

186

paszulyt vagy fazék káposztát, amit a jámbor emberek a még jámborabbaknak juttatnak.

Páti Nagy Miska vidáman ugrott a levegőbe.

– Vivát, amice, kedves fráter! Ennél okosabbat nem proponálhatott volna ez az asinus Genius!

– Az asinust bátran elhagyhatod, elég, ha egyszerűen Génusznak nevezed. Útközben majd elmondjátok, mi szél kerget bennetek a hegyes tartományok felé.

Rápaskolt Génuszra, az elindult magától, bölcsen, meggondoltan, csak néha kapott oda az útszéli kórókhöz. Mögötte ballagtunk mi ketten csizmában, a fráter szíjsaruban, mezítelen lábbal. Barna csuhája kopottaska volt, egynémely zsírpecsétekkel tarkítva, kámzsája is oly nyitott szájjal fityegett a hátán, mintha máris biztatgatta volna a jószívű embereket: „Ide is tegyetek alamizsnát!” Kisétáltunk a városból, Génusz lépteihöz igazodtunk, mert őt sem lassítani, sem gyorsítani nem lehetett. A kanyargó Öreg-Nyit-rához tartottuk magunkat, terített asztala volt a folyó füves partja Génusznak; Surányt mindjárt ki is kerültük csupa figyelemből, mert ama tere-num bab, borsó, lencse tekintetéből a séllei barátoké volt, illetlen dolog lett volna onnan elkoldulni a séllei klostrom járandóságát, bendőik ígéretes örömét.

– Most pedig halljam V – ült le egy pázsitos sapkájú zombékra Özséb testvér, s mert a faluban a levesnótát harangozták, mindnyájunknak tört egy nagy darabot a rozscipójából, almát nyomott a kezünkbe, sajtja is akadt.

– Elmondjuk, ha kíváncsi rá, fráter, s nincs is mit elhallgatnunk, nem titok ma már. Nem vagyunk mi sem de-zentorok, sem iskolakerülők vagy valamiféle tolvajok. Tudja meg hát, kivel osztja meg falatját, Özséb testvér. Tekintse gyónásnak.

Felemelte botját, mint egy pásztorbotot, úgy tiltakozott:

– Mivel kálomista vagy, nem gyuvónhatol. Én meg különben is csak fráter vagyok, nem páter, jogom sincs gyu-

vontatni. De azért csak vallj, peccator, a titkot megőrzöm, meg én! Génusz is hallhatja?

De Génusz oda se fülelt, remek bogáncsokra lelt.

– Figyeljen, atyám! – kezdtem, és fráter Eusebius megtisztelten egyenesedett ki, hogy páternek szólítottam. – Elmondok annyit, amennyi szükséges.

Röviden beszéltem, ahogy azt a tiszteletes rektor úr szokta kívánni: „Csak a succusát fiam, a lényegét mondd, az essentiáját!”

Mire a cipóval, sajttal végeztünk, befejeztem az eszenciát is. Fráter Eusebius jó ideig hallgatott, nagyokat nyelt-Átpillantott a samarára, de Génuszon semmi benső zavar, lelki megütődés nem látszott. Aztán kitört Eusebius-ból az ámulat:

– Krisztus urunk hét sebére és minden szentekre, ti! Ti aztán jól kibántatok enmagatokkal!

– Ámde hasznosak lettünk ebben a világban, a magyari világban.

Leszörta a morzsákat a földre, hangyák nyüzsögtek, tüntek föl tüstént körülte.

– Nagyurak dolga a magas politika – dünnyögte –, én ahhoz nem értek, s arról nekem hiába beszéltek. Hogy így Metternich, úgy országgyűlés, meg az ügyvédek, meg a grófok, gonosz dolog ez, quos Deus avertat, Isten mentse meg tőlük. Én csa”k annyiban vagyok bizonyos, hogy jámbor dolgot cselekedtetek, ha ártatlan rabokat a sínylődés-ből megszabadítottatok. Bocsánatos bűn ez! Én feloldozlak.

A kánon szerint ehhez sem volt joga, de nekünk jólesett a szelíd megértés. Nem is akartuk beleavatni mi emez egyszerű Özséb testvért a magas politikába, magunk sem sokat értettünk hozzá, mindössze az volt lelkünk óhaja, ne tartson bennünket gézengúz, mihaszna dezertoroknak, kenyeret ingyen falóknak. Úgy látszik, jól beszéltünk, mert a maga szimplicitásában jelesül megértette. Megkönnyeb-

bült szívvel indulhattunk tovább, nem hallgatván el még Zsubriczait meg a törökbe ojtott spiclit, Juszufot sem.

– Lám-e, mégiscsak okosat gondolt ez a Génusz -mondta a fráter –, hogy együtt kell tartanunk, kevésbé haltok éhen mellettem.

Hogy miként lehet többé vagy kevésbé halni éhen, ezt sose tudtuk meg, mert még esthajnal előtt kocogtunk be Kom játra, s ott rögtön az első módosabb portánál befordult az udvarra a fráter, s a kutya barátságos csaholásából, a háziak örvendezéséből hallhattuk, hogy nem először vendég ő itt, s a jelek szerint nem is utoljára. S mert kedvelt testvér vala ő nemcsak az Úr, hanem a módos zsellér színe előtt is, addig tréfálkozott, köszönetet, amíg magunk is benn találtuk magunkat az udvaron, és kanalaztuk a paszulyt, benne főtt gombóccal. Errefelé úgy látszik ez a divat.

Özséb testvérnek jó kedve kerekedett, mert valami savanyú lórével meg is itatták, és szokása szerint ilyenkor rögtön versbe is foglalta élettapasztalatait:

Ha Óvárt meg nem lopnak,

Újvárott meg nem fognak,

Farkasdon káposzta nem léssz,

Negyedről józanul kiméssz,

Szímön, Kom játon, Gután meg nem bicskázna,

Bátran vágatsz neki Nyitrának.

– A metrum sántít, de a poéma igaz! – állapította meg elégedetten.

S mivel Kom játon kötöttünk ki első napon, messze kerültük a kocsmát, nehogy ártatlanul is, akaratlanul is verekezésbe keveredjünk. Mert ezekben a falvakban úgy hull olykor a bicska, mint a tüzes mennykő. Ennélfogva a hatodik vagy hetedik portán – hiszen hosszan beszélgettünk el mindenütt, egyik helyen még nótáznunk is kellett -

estvéli szállást kértünk, s mivelhogy úgy éreztük már, hogy hangyák futkosnak a talpukon a sok járástól, hamar le is dőltünk a csűrben a szénán. Csak Génuszt kellett kikötni szérún kívülre, nehogy felegye a gazda illatos szénáját.

Félálomba hullottunk már, amikor felvonítottak a kutyák, valaki idegen érkezett. Szállást kért, s nyögve mellénk dőlt a szénán. De mert melege lehetett, az eresz alá ballagott aludni, a sarjúra hevert le.

Pirkadt. Kékes rózsaszínben emelkedett a nap, versenyt kukorékoltak a kakasok, jószág, ember, kutya ébredezett. Odakinn a sarjúágyon valaki felmordult:

– Ne te, ne tel

Génuszt hajkurászta el magától az éjszakai jövevény, mert Génusz früstökre megtalálta a sarjút, és jókat harapott belőle. Időnkint odanyallintott érdes nyelvével a sar-júnyoszolya vendégének ábrázatára is; az pedig nyomkodta el magától.

– Ne, te számár, menj odébb!

Özséb testvér sértődötten rázta le magáról a szénaszálakat, s kiugrott az idegen elé.

– Ne szamarazza az én Génuszmot! Hallja kend!

Az éjjeli jövevény rámeredt a barna csuhára, gyors tekintettel fölmérte még a kordát is, a fráter derékkötelét.

– Mivel tiszteljem? Hogy püspök?

– Több tisztességtudást ember, állat iránt, atyámfia! -oktatta Özséb fráter az idegent, s odébbhúzta Géniusz, hogy sürgősen megitassa.

A haragos szóváltás hallatára mi is elődugtuk a fejünket, kipillantottunk a csűr ajtaján. Aztán csak bámultunk egymásra szemünk hunyorgatva, álomtól bódultan, értetlenül. Mi az idegenre, ő pedig Miskára meg reám. Végül elfütyentette magát, s füttyszavát e szavak kísérték:

– Nem is püspök van itt, hanem a kísértet, méghozzá kettő! A többi hol bolyong?

190

Juszuf volt, a töröknek mondott kopó.

A maga bátortalan magyarságával beszélt, aztán ahelyett, hogy szálem alejkummal üdvözölt volna, vagy Allah akbárt kiáltott volna, önkéntelenül e szavakra fakadt:

– Donnervetter! Die Vagabundén!

Ízes bécsi tájszólásban nevezett csavargóknak bennünket. Ez volt hát a valódi anyanyelve. Bár ebben sem lehettünk bizonyosak.

Nem mondom, mindhármunk számára nagy meglepetés volt ez a találkozás, azt is mondhatnám: túlságosan jól sikerült. És mindezt egy szárnak köszönhetjük, hiszen ha ő fel nem ébreszt álmunkból bennünket, Juszuf ajánlja magát, s továbbáll, még mielőtt szembekerülhettünk volna egymással. El is határoztuk, hogy ezentúl csak Géniusz úrnak fogjuk tisztelni Özséb fráter útítársát, és süveglevé-ve közeledünk hozzá.

Juszuf végre magához tért.

– Ti honnan kerültök elő?

– A szénapajtából.

– Mit kerestek itt? – faggatott egyre türelmetlenebbül.

– Mendikáns diákok lettünk, a kollégium számára gyűjtünk adományt.

– Dumme Rede, bolond beszéd, hogyan kerültetek ide?

– Géniusz vezetett. Géniusz úr!

– Az ki?

– Akit kend szárnak mond.

Özséb fráter a kút felől reánk pillantott, már-már közbeérdeklődött volna, mi bajunk egymással, amikor Juszuf izgalmában fejére tette a piros fezt, a fekete bojtosat. Nemhiába, hogy tapasztalt s a világi dolgokban is sűrűn forgolódozó férfiú volt a jámbor fráter, egyszeriben kigyúlt fejében a mécses, ez pedig tekintetét világította meg, s ímette megértett mindent. Előző nap Zsubriczairól és Juszufról is beszélünk neki. Annyira azonban már nem volt politikus

191

elme Özséb testvér, és a magasabb diplomáciához sem értett (inkább Géniuszra bízta volna az ilyesmit), hogy rögtön közepébe ne ugrott volna a bajnak.

– Ez az az ember, aki benneteket keres? – kiáltotta oda nekünk.

– Én nem keresek senkit! – ébredt a való helyzetre Juszuf. – Én csak egy vásári árus vagyok, és csak éppen annyit tudok, hogy ezek a fiúk komáromiak.

– Ne álorcáskodjon – támaszkodott a csűr ajtajának Páti Nagy Miska –, jól tudjuk mi, hogy bennünket hajszol. Gazdájával együtt. De hát itt Nyitra vármegyében vagyunk, s nem Komárom megyében, ha volna is elfogatóparancsa, se lenne itt érvényes. Katonáság sincs a faluban, akihez segítségért fordulhatna, domine Juszuf, vagy hogy hívják, s még annyit mondhatok, hogy Komjáton könnyen nyílik a bicska. Kedvelik itt a szegény diákokat! Meg is védik őket, ha kell.

Juszuf ártatlan arccal bólogatott.

– Tudom én ezt, diák urak! De hát miért e fenyegetés, miért e hörcsögösködés? Ki bántotta kendeket? Mit ártok én?

– Egyik szavát a másikba ölti, Juszuf úr! Előbb kérdőre von, mi dolgunk légyen itt, utána azt sem tudja, kik volnánk. Mi azonban szeretjük a tiszta pohárba öntött tiszta vizet, s köntörfalazás nélkül üzenjük a gazdájának, Zsubriczai úrnak, hogy eleddig jó egészségben, vidáman vagyunk, s ha úgy hozza a sors, mire a kollégium kapuját újra megnyitják, otthon is leszünk.

– És hanem?

– Beálltunk szpáhinak a szultán seregébe.

– Bolond lyukból a szél! – szedte össze magát, kosarát, rántotta föl bocskorát a török, s óvatosan kerülgetve a kutyákat, köszönetet kiáltva a ház asszonyának, kisietett az utcára. Még utána kiáltottam:

192

– Hogy a többiek hol keressék, magunk sem tudhatjuk.

Már tűnt is el a kerítések alatt.

– Siet Zsubriczaihoz, valamelyikük ezután ránk fog ragadni – helyeztem magam Juszuf gondolatainak fellegeibe.

De nem mutatkoztak. Sem aznap, sem másnap; kámforra váltak. Lehet, úgy kísérték nyomon, hogy észre sem vettük, de megtörténhetett az is, hogy nem követtek tovább, látván, egyedül vagyunk, holott ők a három úri szökevényt üldözték* Túlságosan kicsi falat lehettünk számukra, nekik a nagyobb vad kellett; dicsőségkoszorú Bécsnek városában.

Harmadnap estére Nyitra városába értünk.

Szép, nagy város Nyitra, sohasem jártunk itt még. Megbámultuk a magas tornyokat a várfallal kerített dombtetőn, templomot ekkora magosán soha nem láttunk. Ember is sok volt, kocsi, szekér, csak katona kevesebb, mint Komáromban. Por ugyanannyi.

Alkonyodott. Nyitra harangjai csengtek-bongtak; a püspöki vár temploma tekintélyesebben, a kegyesrendieké s a városszélieké szerényebben. A kertes, szűk utcákba tehének, disznók, kecskék tértek meg a legelőről, tárt kaput kérő böggéssel, visítással, porral, lármával. S bár sok ember szavát nem értettük, világuk mégsem maradt tőlünk idegen. Barátságosan pillogtak felénk, s az öregasszonyok elelkapták Özséb fráter kezét áhítatos kézcsókra. Hiába tiltakozott, hogy ő csak fráter, nem páter, a tisztelet kijárt neki, a keresztvetésből nekünk is jutott,

Egy lépcsősornál megállott, s kezünkbe nyomta Génusz úr kötőfékjét a fráter.

– Várjatok meg, őrizzétek, én a kegyes atyáknál kérek hármunknak szállást, Génusznak istállót.

Lepihentünk a várba vezető lépcső aljában, hallgattuk az esti csengést-bongást, gyerekek sikongatását, szekerek zör-

193

gését. Még áhítatosabban el tudtunk volna gyönyörködni ebben az idegen városban, ha nem szökésben levő várbéli foglyok lennénk, hanem gond nélküli utasok, amilyenek akkor vagyunk, ha apáinkkal járjuk a távoli szomszédságokat. Térdünkre könyököltünk, búsan gondoltunk haza.

De messze kerültünk, és még meddig megyünk!

Két kéz nehezedett a vállunkra.

– Csendben maradjatok. Emelkedjetek!

Ez váratlanul jött! Riadtan pillantottunk hátra. Ismeretlen, csupasz képű, magas, erőteljes férfi illetett bennünket. Pantallót viselt, sűrű gérokkot, széles gallérjának két hegye orcájáig ért, kravátlia azonban nem volt. Fején ellenzős posztósapka, amelyet a mesterek s mesterlegények hordanak. Az első pillanatban magam is azt hittem, valamiféle mester, aki azt hiszi, hogy inasai ingyen heverésznek a lépcsőn, ahelyett, hogy tübe cernát fűznének, vagy vitézül forgatnák a dikicset.

De tenyere, akár az ólom!

– Hang nélkül, előtem, előre. Aki ordít, betapasztom a száját.

Nyugodtan, indulat nélkül mondta, mint aki csupán esti sétára invitál. Nem tudom miért, de nekem ez a latin idézet jutott eszembe: sic itur ad astra, azaz így megy az ember a csillagok felé. Pedig nem is felfelé lépkedtünk – kitépetve a komáromi andalgásból –, hanem lefelé a lépcsőn. Már olyannyira beleringattuk magunkat abba a gondolatba, hogy csak bandukolni fogunk a nyár végéig s bele az aranyló őszebe, és zsoltárokat énekelünk kenyérért, babért, éjjeli szállásért: hogy a ránk súlyosodó tenyér most olybá tűnt előttünk, mint az igazságtalan, kegyetlen s illetlen pofon.

– A számár marad, engedd el!

Zavartan húztam a szamarat, Génusz urat magam után. *– Ránk van bízva.

194

– Majd istállójához talál, ti is ránk vagytok bízva -szólt most már nyersebben.

Mögötte még egy alak tűnt föl, egyenruhás. Mukkanni sem mertünk. Szóval tapostuk a szűk, kanyargós utcákat, ném, a főutcákon mentünk. Az egyik templom ajtaján esti karéneke szűrődött ki.

Egy nagyobb épület kapualjába fordultunk be, két mécses világította meg halaványan. Szobaajtó nyílt, valaki betolt bennünket a tenyerével, tüzet csiholt, gyertyát gyújtott, kettőt is, a gyertyát fénykarika vette körül, s ahogy lángja meglibbent, úgy röppent a falon ide-oda az árnyékunk is. Egyszerűen berendezett szoba volt, afféle írószoba, asztallal, székekkel, iratosszekrényvel, gubacsténta- és peccésviaszillattal. Használt lúdtollak búsultak egy cserépbögrében, aranyos porzó ömlött szét az asztalon. A sarokban csizmahúzó, a falon hétszijas kutyakorbács.

Egy pillanat alatt ittam föl a szememmel a látnivalókat; lassankint összeszedtem magam. Miska is.

Egyedül maradtunk a nagy tenyerű ismeretlennel.

– Jövel, jövel Nyitra városába – szólott idegenes hangsúllyal s kiejtéssel. – És mindjárt bevezetőben ígérem, nem fogunk bántani benneteket. Nem ez a célunk.

Mind a hárman a korbácsra pillantottunk. A szíjak nem a békét árulták el. A tenyeres folytatta:

– Ha azonban nem itt óhajtjátok megérni öregkorotokat, habozás nélkül, engedelmesen feleljetek.

Egyenesen kérдем, nem köntörfalázok: hol van most, merre bujdosik három ismerősötök, Borinszky, Patonyi, Köhler? Feleljetek! Mit tudtok felőlük?

– Semmit – feleltem, merthogy ez igaz is volt. Nem hagyta abba.

– Hová beszéltétek meg a találkozót?

– Nem beszéltünk meg semmit.

– Akkor miért bujdokoltok?

– Nem tudjuk.

195

Felnevetett. Még csak azt sem mondhatom, hogy kellemetlen, bántó lett volna a hangja.

– Mintha agyalágyultak lennétek, igaz? Nekilódultok egy kolduló baráttal meg a szamarával, bele a nagyvilágba, szüléitek bánatára, mindezt csak azért, hogy vígan lődörögjete az országban. De meddig s hová, ezt szeretném tudni. Feleljetek, mint tisztességes diákokhoz, szüléitek féltett gyermekeihez illik. Aki hazudik, kicsapják a skólából.

Két húron játszott egyszerre, a szülőként meg az iskoláén, remélve, hogy valamelyik dalra mégiscsak elzékenyedünk. Egy dolog bizonyosnak látszott: utóbbi pár hetünket, utunkat, mindenféle cirkumstanciánkat alaposan ismerte. Tágabb a spionhálózat, semmint sejtettük volna. Mégis ezt feleltem, Miska helyett is:

– Ingyen faggat, domine spectabilis, semmiről sem tudunk.

– Ezt már ismerem. De kisedem belőletek, ha addig éltek is!

– Azt ígérte tekintetességed, nem fog ujjal sem hozzánk nyúlni.

– Azt éppen nem. Ígértem. Vannak tetszetősebb metódusaink is, mint a verés. – Ártatlan pillantást vetett a korbácsra. Folytatta: – Ezúttal nem fogtok megszökni, ipsék. S még csak be sem zárunk.

Titokban fellélegeztem. Ezek szerint mégis jól csináltuk eddig, amikor oly lármásan, palám et publice, ország világ előtt lármásan, tüntetőleg vonultunk a Nyitra partján, énekelünk, hálálkodunk, hogy a titkon figyelők minden pillantása bennünket kísért. A többiek, Borinszkyék, Köh-lerék, ügyesen osontak előttünk, avagy mögöttünk, eltérült róluk a figyelem. Szerettem volna kezét szorítani en-nenmagunkkal.

– Semmit sem kötött az orrunkra senki – mondtam.

196

– Cserbenhagynátok a barátaitokat? Nyomukban vagyunk.

Ez az, amit nem hihettem. Ha igaz, amit mond: miért kapott el, miért vallat, miért van oly égetőn szüksége ránk?

Megnyommintottam lábam fejével Miska csizmája orrát, nehogy elszólja magát. Nem is nyikkant meg.

– Akár ma hazamehettek – támadott másik oldalról a tenyeres ember –, semmi bajunk veletek. Mindent tudunk már rólatok. Bennünket az a három diétabeli ifjú ember érdekel, s nem ti. Bár én szerintem már most, életetek hajnalán kellene belétek fojtani a nyughatatlanság lármáját, a rebelliós hajlandóságot. De hát ez nem az én dolgom, majd az edukációs gubernium intézi el, a nevelésügyi kormányzat. Ami büntetést most kell kapnotok, rátok méri

197

majd **azt a** rektor uratok. Ha kellő időben érkeztek haza ugyanis. Ismétlem hát, mi akadály a sincs annak, hogy ez a kapu is megnyíljk előttetek, csak előbb három társatokról kell igaz hírt s őszinte vallást jelentenetek nekem.

Elhallgatott. A gyertyák meg-meglobbantak beszédje heves fuvalmában. Dobolt az asztalon.

– Ergo: merre, hová, hogyan?

Az örömmek gyertyalángja bennem is lobogott folyamatosan. Ha ilyen állhatatosan kínlódik velünk, akkor sem Zsubriczai, sem Juszuf, a kosaras török nem jutott semmire, ellenére minden spionkodásának. Énekes ballagdálá-sunkkal magunkra vontuk a figyelmet, s a spiclik tévútra jutottak. Belőlünk akarják kikényszeríteni, amit tudnunk kellett volna.

Ha a végcél tudtuk is, a hozzá vezető utat mégsem ismertük, és így semmiképpen sem hazudtunk, amikor így vallottunk:

- Igaz parolánkra, nemtudók vagyunk!
- Parolátok, phöhh! – legyintett –, hátulgombolós nad-rágúak, ti!

Kezemmel húztam vissza Miskát, mert az már ugrott volna dühös hörcsögségében a tenyeres ismeretlennek. Az győz most, akiben több nyugalom leledzik. Heurékát szerettem volna kiáltani örömben, amiért eleddig orruknál fogva tudtuk vezetni őket.

Egy belső helyiségbe zárhattak, ablaka az udvar felé nyílt. Sejtelmünk sem volt arról, miféle épület ez, ahová vittek. A városi zajok elhalón szüremkedtek be hozzánk. A gyertyák egyre kormosabban, egyre sápadtabban lobogtak, olvadt faggyú szaga árasztotta el a szobát. A nagy tenyerű ember tarkójára taszította sapkáját, szóltanul, tűző-en meredt ránk, mintha el akart volna varázsolni bennünket. Múltak a percek, múltak a fertályórák, már a harmadik fertálynál tarthattunk (ki tudja ezt megítélni a meg-

198

alázottságnak, kiszolgáltatottságnak ilyen fokán), amikor asztalra ütött, s ennyit mondott:

– No jó! Majd meglátjátok!

Mintha hangtalanul szólították volna, váratlanul felpattant s kiment.

Itthagyt.

Az utóbbi napok során mindenféle szokatlan találkozáshoz, meglepetéshez, veszedelemhez, örömteli percekhez hozzáedzöttünk már, hogy azonban minden ordítás, vesz-szőzés, biztatás, fenyegetés, kérés nélkül, eldobott játékként hagyjon faképnél bennünket a fogvatartónk, ez újdonságnak, a vallatás szokatlan metódusának tetszett. Rosszat sejtettünk.

Az ajtót kívülről kallantúzta be. Ültünk egy ideig szóltanul, nem is mozdultunk, hátha hallgatózik valaki odakint az esti csöndben. Megtanultunk már óvatosaknak lenni.

Ebben a pillanatban, a legváratlanabban s legnagyobb meglepetésünkre, de örömünkre is, kinn az utcán felordított egy számár. Megpihent, újra kezdte.

– Géniusz úr!

Azonnal ráismertünk hangjának számunkra oly kedves bájára. Egyéni kottája volt: *első* taktusai vékonyra sikerültek, műsora fináléját meg szokatlanul mélyen bruffogta el.

Utánunk bódorgott! Miután hiába várt bennünket a kapu előtt, gazdáját meg nem találta, itt jelezte, hogy éhes, és jó társaság nélkül unatkozik is. A fráter pedig nyilván elveszettnek hiszi, fájó szívvel keresi valahol, avagy arra gyanakszik: már meg is szöktünk!

Géniusz úr a kapu előtt újra rákezde, egyre hívogatóbban énekelt. Bennünk bizott, akiket idáig követett mesz-sziről. Könörgő éneke azonban hirtelen víg nyihorászásba csapott át.

Semmi kétség: Géniusz úr oly keservesen s oly harsányan ordított, hogy az esti csöndben az egész várost be-

199

járta a hangja. Nyíltak az ablakok, s innen is, onnan is visszaordítottak Géniusz úrra. Csak nem olyan dallamosan. Géniusz úr-azonban nem tágitott. Fázott, unatkozott, éhes volt. Addig kesergett, amíg a gazdája rá nem akadt. Géniusz hangja ezt pontosan jelezte.

Vadul estünk neki az ajtónak. Ütöttük, püföltük, dörömböltünk.

– Eusebius! Eusebius! Özséb testvér, itt vagyunk!

Szék lábával ostromoltuk az ajtódeszkát, mikéntha faltörő kos volna. Az ajtó pedig nagy lendülettel egyszerre kivágódott. Rosszul kallantúzta be a tenyeres ismeretlen, kíséző katonája is eltűnt. Nyomuk veszett. Kísérteties ház volt, lakók sem jelentkeztek, mi laktuk egyedül. Kirohantunk az udvarra, zuhantunk a kapunak, azt vertük ököllel.

– Eusebius! Fráterkéhk! Mi vagyunk!

A kapu váratlanul kitárult. A hold világította néptelen utcán ott állott Özséb meg hűséges társa, Géniusz, az egymásra találás boldogságos ezüst fényében.

– Mit ordítoztok annyira? Nyitva van! Estünk a nyakába meg a Géniuszéba.

– "Hogy kerültök ide?" – csapkodott vissza a fráter. -Minden jótét lélekre mondom, megbolondultatok. És miért hagyátok magára, árván, Géniuszt?

– El innen minél hamarább – lihegtem –, addig nem mondunk semmit, fussunk erről a helyről.

Szedtük a lábunkat, ahogy csak bírtuk, Miska komámmal, s csak akkor pihentünk meg, amikor már jó néhány köhajtásnyira kerültünk a titokzatos, néptelen s névtelen háztól. A fráter alig tudott követni bennünket, csak Géniusz ügetett pihenten, jókedvűen, a zabostarisznya révületében.

Messziről néztem vissza a sötétben, a házaknak csak összemossott körvonalai látszóttak.

– Hová zártak bennünket?

200

– A püspökség régi vámháza ez, a külső országútól.. Szent Sebestyén minden sebére, mondjatok már valami értelmeset!

Pihegve telepedtünk le egy útszéli kőrákásra valahol a Zobor-hegy szőlőskertjei alatt; Génusz úr rögtön talált magának lakomáznivalót. Miután kiénekelte magát, egyéb gondja sem maradt, mint hogy pótolja a mulasztottakat.

– Beszéljete! – türelmetlenkedett a fráter.

Egymás szavába vágva hadartuk el esetünket. A fráter alig értette meg.

– És mondja még valaki, hogy az én Génuszom egyszerűen csak számár! Génusz vezetett bátran nyomra.

A hold méla fényében is látható volt, hogyan ráncolja össze homlokát, töri fejét kegyetlenül, s oly erősen gondolkodik, mintha elméje pattogó szikráival az éj sötétjét akarta volna bevilágítani a fráter.

– Ezek az emberek nem idevalósiak – gyújtotta meg bennünk is a világosságot –, mert, ha azok lettek volna, akkor nem ebbe az elhagyott vámházba taszigáltak volna, hanem fényes nappal a vármegyeházára. Csak annyi hihető, hogy ezek is ahhoz a Zsubriczai gárdához tartoznak, és magánvállalkozásba fogtak. Nagy díj lehet azoknak a jurátusoknak a fejére kitzúve!

– A ránk terített háló egyik szeme volt ő.

– Azt mondom én nektek, amici, menjetek most már haza, egyre nagyobb veszedelembe keveritek magatokat, S nem használtok senkinek. Benneteket figyelnek, hogy amazokat kapják el.

– Most már azért sem megyünk haza! Uti figura docet, ahogy az ábra is mutatja, ez a metódus remekül ki van találva, s eddig célt sem tévesztett. Változatlanul vállaljuk a csalétek szerepét, a róka rollóját. Másként nem cselekedvén! Nem is cselekedhetvén; nagy csúfság lenne éppen most faképnél hagyni őket. Becsület dolga ez, Euse-bius fráter.

201

Génusz felemelte busa fejét, elégedetten, nyihorászott. Özséb fráter arcához dörzsölte a maga orcáját, súgott is a fülébe valamit. Űgy hallottuk, mintha súgott volna valóban.

– Génusznak igaza van – bólogatott megértően a fráter. – Azt tolmácsoltatja velem, ti lennétek az igazi szamarak, ha ezzel a hangos módszeretekkel egyenesen Körmöcbánya piacára vezetnétek a kopókat, bölcsen összegyűjtve az egész szőkevény társaságot. A tömlőének mind a hat virágját egy csomóban kapnák el. Amit nyernétek a vámon, elvesztenétek a réven.

– Génusz úr sine dubio, kétségen kívül, jeles elméjű tudós és okos fülbesúgó, mindössze egyet még nem sejt ő sem, azt mégpedig, hogy mi már ezt is meghánytuk-ve-tettük egymással, azaz Miska meg én. Minden kázusra gondoltunk. Ennélfogva úgy határoztunk, kikerüljük Körmő-cöt, nem vonjuk oda kopóink figyelmét, vargabetűt írunk le, vonjuk magunk után őket, s barátaink egerutat nyeren-denek végül.

Eusebius fráter megvakarta Génusz füle közét, Génusz jókedvűen bökötte orrával a gazdáját.

– Azt kérdi Génusz – tolmácsolt a fráter –, merre irányozzátok tehát lépteiteket?

– Mondd meg neki, nem akarunk úgy jární, mint Mi-dasz király borbélyá, aki a nádasnak suttogetta el a titkot: a királynak számárfülei vannak. Ezeket a számárfüleket még Génusz orrára sem kötjük. Nagy a világ, valamerre utat találunk.

– Mi akár meg is sértődhetnénk – nyomogatta számára szájába a futás közben csuhájára ragadt bogáncsokat, és vágott hátba apai szeretettel. – Igazat adok nektek. Au-dentes f ortuna adjuvat.

– Bátraké a szerencse: Vergilius Aeneisének tizedik éneke – egészítettem ki rekedten, mert az iménti üvöltözés miatt megcsikorítottuk hangszálainkat.

202

Beletellett egy félóra, mire a holdvilág bujdoszó lámpásánál a kegyes atyák klastromának szállószobájába vergődtek. Sűrűn pillogtunk hátra, követ-e valaki. Csend honolt mindenütt, a kocsmák ajtajait bezárták, csak az éjjeliőrök figyelmeztették a fatáblás ablakok mögött békésen szunditokat az idő múlására. Párban haladtak, dárdájuk végén repceolajlámpás lingett-lógott. Tízet kiáltottak.

– Holnap búcsút veszünk akkor – közölte Özséb testvér, – A szemes zsákok kövérré töltődtek, néhány oldalszalonnát is szereztem nyomatéknak, ideje fordulnom hazafelé.– Ti északnak folytatjátok utatokat tovább. Fogadjátok meg azonban jó tanácsomat, amely nem haszontalan. Habeo multum

cognitum – mint a bölcs mondja.

– Sok tapasztalatom van – fordítottam a bölcs szavakat –, bízvást megfogadjuk, ha célravezető.

– Az. Tanácsom egyszerű s szeretetből fakadó. Ha mindenképpen folytatni akarjátok az utat, ne vágjatok neki egyedül! Ismeretlen országrész ez a ti számotokra; görbe hegyek tartományában jártok, az utak csalókák, nem értitek az itt lakók nyelvét. Csatlakozzatok hát megbízható emberekhez. Látjátok-e, mi együtt, négyesben, szép összetartásban, mily okosan haladtunk!? Ma este a Fehér Ló udvarára ismét beállott néhány szekér, még urasági hintó is, ezek a rudnói csodadoktorhoz, a gyógyfüvek tudósához igyekeznek. Akad a kocsikon hely számotokra is; aki segítségre szorul, szívesebben segít másokon is. Kéredzkedjetez föl; útirányuk a tiétekkel egyezik.

Kora hajnalban vert föl Őzséb testvér. Megetette, megittatta, ragyogó-simára kefélté négy lábú útítársát, aztán minden hátra a megfelelő zsákokat vetette, felszerszámoz-va a gyűjteménnyel mind magát, mind szamarát. Kiadósan töltekeztünk meg a gyűjtőúton, nem fognak jó ideig bab, borsó, lencse nélkül szükölködni az újvári ferences atyák. Bennünket is ellátott a fráter bőséges elemózsiával, nehogy rögtön a szekerező betegekre szoruljunk. Megölelt,

203

megcsókolt, áldást osztott ránk – ehhez joga volt –, s hittel fogadtatta meg, hogyha egyszer mégis szerencsésen hazavezérlődnénk, Érsekújvárbá átlátogatni s őt felkeresni ne késedelmeskedjünk.

– Egyébként úgyis meglátogatandlak benneteket Komáromban – tett szent ígéretet.

– Édesanyánk három napig el sem ereszi – biztattam.

Átöleltük Géniusz úr nyakát is; megköszöntük hű barátságát és Zsubriczai Zalánt is megszégyenítő leleményességét, amellyel utánunk talált, és hangos kürtszóval hívogatta a vámházhoz gazdáját, hogy megmenekülhessünk. Kértük a frátert, Komáromba okvetlenül szamarastul jöjjön, mert a legfájtosabb zabbal fogja megtraktálni édesapám Géniusz urat.

A búcsú ^érzékeny volt, de egyáltalán nem szomorú, sőt mondhatnám, vidám és újabb remények ígéretével teljes. Indultunk volna már a Fehér Ló hosszú épülete felé, hogy helyet kérjünk valamely utazókocsin magunknak, amikor a kapus testvér futott utánunk.

– Majd elfelejtettem, amici! Hajnali harangszókor a kapu nyílásán át egy kéz nyúlt be csupán, s ezt a levelet hagyta itt nektek, fogjátok!

összehajtogatott papírlapot nyújtott át. Felbontom.

„Eddig minden jelesül, *m, egsbeszélés szerint ment, örvendünk, követünk! Per varios casus, per tot discrimina re-rum!*”

Csaknem felordítottam a meglepetéstől, de az örömtől is. Köhler diktálta – csak ő ismerhette ezt a vergiliusi sort, mert Csukás Sanyi soha nem szelt kiadósakat a latinok kenyeréből –, de Sanyi írta, hogy felismerjem az írást. „Annyiféle viszontagságon és oly sok veszedelmen keresz-

204

tül!”, a latin költő biztatása évezredek múltán is tudott bátorítani bennünket.

– Itt varinak! – mondtam elfúlva –, a közelünkben járnak, mint a szellemek. És még azt kívánná a fráter, hogy most forduljunk vissza!?

A fráter rámeredt a levélre; csak akkor kiáltott, amikor már a megfelelő szentre ráakadt:

– Szent József szakállára, ez aztán a meglepetés! Mondhatom, kedvem lenne Géniusz orrát északnak fordítani hogy veletek tarthassak. Mi a véleményed, Géniusz?

Géniusz nem felelt. Bojtos farkával csapkodta a legyeket, s délnek fordult, Újvár fejé. Vágyott haza, s ő parancsolt. Nehezeltette a zsákokat.

Fofoztunk az utca közepén, mint a szélkerék. Kerestük a levél íróinak legalább a lába nyomát, széllel röppentett hangját, de sehol sem találtuk.

Lehet talán, hogy most is látnak bennünket, s jókat mosolyognak magukban? Igazuk van. Mert az is megtörténhet, hogy Zsubriczaiék vagy tenyeres embereik is lesnek bennünket, s csak arra várnak, hogy a három szökevényből valamelyiknek kedve legyen velünk találkozni.

Nem, ezt nem! Vállaltuk, hogy magunkra vonjuk a figyelmet állandóan. Mennünk kell tovább, Langyos sugarával, egének felhőtlen kékjével telőben volt a reggel.

205

MEGY A BATÁR RUDNÓRA

Leültem a Fehér Ló kerékvető oszlopára, Miska a másikra. Kezembe tettem arcom, s a mesterséges sötétben megpróbáltam okosan gondolkodni, és sorakoztatni az elmúlt s a jövő napok eseményeit. Vessünk számot magunkkal s láthatatlan útítársainkkal, jó barátokkal, ellenséggel meg a mai

nappal.

Miként is állunk hát?

Itt vagyunk elsőbbed mi ketten, Miskával. Haladunk északnak, de már nem Körmöcbánya felé; a várost kikerüljük, ne uszítsuk oda Zsubriczaiékat. Két ember halad előttünk, vagy már Körmöcbányán is van: Borinszky Péter meg Patonyi Miklós. Ketten mögöttünk vagy mellettünk, mindenesetre ügyesen rejtőzve, Köhler Gusztáv Csukás Sanyival. S mögöttünk, mellettünk, netán előttünk szaglászik Zsubriczai, Juszuf meg a nagy tenyerű ember, de ők eddig csak a mi négyünk nyomát tudták követni, hála Géniusz hangban is, színben és alakban is feltűnő személyének.

A négy szökevény ma reggelig tehát még biztonságban érezhette magát. Dolgunkat egyelőre nem végeztük roz-szul.

Biztonságos embersűrűbe kell vetnünk magunkat is, igaza van Özséb testvérnek: a sűrűség egyfelől megvéd, másfelől pedig a figyelem távcsövét is folytonosan felénk irányíthatja.

Feloldottam szemem sötétjét, elsuhantak a gyötrő képek, üde reggeli levegő simogatott. A város éledt.

206

Hamarább leltünk helyet egy-egy szekéren, semmint vártuk volna. Magyar, szlovák, német családok nyüzsögtek, társalogtak a kocsibeálló nagy udvaron, szedelőzködtek össze éjjeli pihenőjük után; batyut, párnát, dunnát, elemóziát, zaboszsákot, szénát, kulacsot, útiholmik tarka egyvelegét dobálták vissza a kocsikra, poros hintókra, létrás szekerekre. Volt, aki dereka miatt nyögdecselelt, volt, aki botra támaszkodott, aki fájó gyomra miatt hajolt meg, fejét fogta, vagy arcát bugyolálta kendőbe. Sápáros gyerekek bizakodó szülőikkel, egészséges fiatalok beteg öregekkel, nagyszülők és unokák.

Mind a híres csodadoktorban bíznak, Madva Ferencben.

Beszélik, nemrég látogatta meg egy Révay báró, a turóci főispán, de járt nála egész famíliájával Pálffy grófné is Bajmócról, még tán maga őfelsége, Ferdinánd, az ötödik is eljönne szívesen gyenge elméjét kuruzsoltatni, ha az udvari kamarilla nem restellené, vagy talán arra is gondolnak Metternich hercegek, hogy valamely magyar csodadoktor túlságosan is felnyitná őfelsége szemét, s ez nem használna annak a birodalomnak, amelyet ők abroncsoznak össze keserves munkával.

Akárhogy van is, már mi is hallottunk valamit rebesgetni erről a csodadoktorról – nagyanyám is évek óta készül hozzá köszvényes tagjaival –, s most, hogy ennek a sok kocsinak beteg s egészséges népe hozzá indult, nem kis örömmel töltött el. Ilyet sem láttunk még, hacsak nem az ekecsi gyógykovácsot, a kimarjult bokák, félrelódult csípőcsontok, ferde könyökök húzogató doktorát.

Ott somfordáltunk tehát a szekerek között.

– Ti is betegek vagytok? – vett kétkedőn szemügyre egy jóindulatú, felette termetes asszonyság, aki sok hajától szeretett volna szabadulni. – Ahogy arra az almaképetekre tekint az ember, nehezen hihetné!

– Nagyanyánk előtt indultunk, kvártélyt szerezni neki.

207

(Hátha valóban rászánná egyszer magát nagyanyánk a görbe hegyek látására.)

Így jutottam föl a kerek párkányi asszonyság szalmával bélelt szekereire – fia hajtotta, fél hely jutott nekem –; míg Miskának egy hórihorgas kántor szorított helyet, aki viszont gömbölyödni szeretett volna a csodafüvek által.

Két álló napig szekereztünk lassan, kényelmesen, hogy a betegek jobban össze ne rázódjának, mint eleddig tette velük a kerék, a szikla meg a kátyús út. A Nyitra folyó mind vékonyabb patakká vált, a hegyek pedig mind magasabbak lettek. Sűrű erdők között küzdöttük fel magunkat, tán a világ végére már. Kövekkel tarkázott szakadékok szélén zökkentek-zakkantak a kerekék, némely félénkebb utas görcsösen kapaszkodott a löcsbe, mások végig-tréfálkozták a veszedelmeket, nekünk, bátorításul, énekelnünk kellett, noha néha csaknem elharaptuk a nyelvünket. Zsoltáron kezdtük, de halotti éneknek vélték, még a harmadik szekér népe is hevesen tiltakozott. Diáknótába csaptunk át, amire aztán rá nem fizettünk, az elemóziás tarisznyák itt is, ott is megnyíltak szívesen,

Az egyik szekér tengelye kettéroppant. A kocsisor megállt, a hajtók karcsú fát vágta ki, s addig várakozott a beteg világ, amíg a tengely – ahogy a kántor mondta, az axis provisoricus –, az ideiglenes tengely, helyre nem rögzítődött. A sikert az egészségesek hosszú, a betegek még hosszabb kortyolgatásokkal ünnepelték. Ebből viszont azt is megállapíthatta az ember, hogy halálos beteget mégsem cipelt a kocsitábor, nagyanyám is eljöhett volna.

Ezért szekereztük végig ezt a görbe tartományt két teljes napig. Az erdők bár sötétek voltak,

komornak, bánatosnak mégsem lehetett őket nevezni. A levegőt szinte harapni lehetett, a hajnal harmata, a kristály források fakadó vize átmosott bennünket; orvosság volt ez számunkra máris, és nem csupán testünkben, hanem mind egész lelkünkben. Sose hittem volna, hogy ily rengeteg erdőben – ahol

208

nincs folyónak széles tükre, síkságnak végtel^aen tágu^alása pillantásnak akadálytalan megfutása – nyug^aja tudja lel^ani az ember, megújulását köszönheti.

Most értettem meg a Liptákokat, akik minde^a maguk egyszerű szavaival sokszor magyarázták. A he^a végtelen lánca, égbe nyúló köre nem tesz fogollyá; különös de szabad leszel általuk.

Szabadok lesznek a három szökevények is! Ily magas hegyek között még álunkban s^a jártunk hú cimboráimmal, Miskával, Sándorral. Minth^a angyalok trónusa lenne valamennyi, de azokat csak fő^a rajzolják, ez itt meg köröttünk eleven valóság. S mikor mar bensődben beletörődött abba, hogy a köveken csikorgásnak, tengelyek törésének, ide-oda dőlöngélés^a hasem lészen vége – váratlanul elébed mosolyog e^a kicsiny fatornyos falucska, völgynek katlanában.

rí iitverttüidui: í&ikihr *lá?cisi!zc vigyairör j-íni^ag a fámt -a Rudnayaké. Három-négyezer láb magas hegv^a koszorúja öleli; e zöld koszorú ölébe ültették az ősök e kis falut virágként.

Virágként mosolygott maga a csodadoktor ig ahogy a tágas udvara közepén állott, amikor gyógyulni V^a vendégeit fogadta. Jöttek ezek hóolvadás évadjától l^a hó-hullás haváig. Boldog nyújtózkodással kászálódott j^a aki kászálódni tudott, aki meg nem tehetette, azt leemelték, s párnák között várt a doktor simogató kezére, barátságos reményt keltő tekintetére. Madva Ferenc híret n^ag talán a szellő szárnya is röpítette szerte a hazában, Du^aán innen Tiszán túl.

Nagyanyám helyett én láthatom meg! Három szekérről, két hintóról, úri batárról sei,ggnyi em^a ber ért földet s füvet. A szíjakon ringó földött l^a utasa egy kockás öltözékű, a por ellen fátyolba bu^aelt arcú finom dáma volt, komornával, lovászinással s egy bánatosan halavány fiúval, magunk korabelivel. Leszart a^az úrfi

209

a kocsi^aról – az inas sebesen pörgette alá az összehajtogatott lépcsőt –, s aztán úgy is maradt tétován, közönyösen, révedezően a kocsni mellett az úrfi, mint aki sorsának véletlen fordulataira vár. A házigazda őket köszöntötte először illő meghajlással, de nem kézcsókkal.

– Az előrefuttatott lovász már tegnap jelentette nagyságod jövetelét – mondotta a doktor udvariasan. – Látogatása megtisztel, s remélem, szerény eszközeimmel valamicskét segíteni tudok a fiúcskán, bár, amint látom, nem lehet komolyan beteg.

A dáma megsimogatta a fiú arcát, de a házigazdához szólt:

– örülök, hogy megismerhettem a híres csodadoktort -mosolygott kedvesen.

A fátylat már félrelebbentette arcáról, maga a dáma sem volt pirosabb, mint a fia.

Erőtelmes, borotvált arcú, barátságos magatartású férfi volt a doktor, tanult embernek látszott. Általában födetlen fővel járt-kelt az udvaron, mindenkire volt barátságos szava.

– Nem vagyok csodadoktor – ingatta most a fejét –,” mindössze ismerem a gyógyfüvek hasznát, a friss víz és a tiszta levegő gyógyító erejét. Erre azonban mások is rájöttek már széles ez országban. Ez minden csodám, báróné. Jó tanácsos, hasznos tapasztalaton kívül egyebem nincs, ezt pedig nem pénzért mérem. Amit mások csodának vélnek, az a természet csodája. Ha ugyan az is csoda!

Sorra járultak eléje az érkezettek, valódi betegek s képzettek, tanácsot kérők, reménykedők. Figyelemmel hallgatott meg mindenkit, majd egyetlen cselédjének adta a parancsot: mutasson pihenőhelyet embernek-lónak; fogjanak ki, táplálkozzanak. Pálinkát látni azonban nem akar. Se ma, se holnap.

Néhány bütykös gyorsan a saroglyába dugódott. 210

A bárófiú az árnyékba telepedett, bántotta a napfény. Fehér bőrén átlátszottak az erek szinte; mint a gyöngyház.

Miskával ott maradtunk az udvar közepén, bugyután, tévetegül. Nem tudtuk, mit kezdjünk magunkkal s a gyógyulást epedők népével. A testes párkányi asszonyosság egy egész sült csirkével ajándékozott meg – éhenhalás ellen csak sült csirkéből fél tucatot cipelt magával –, a sovány kántor cipót nyomott a markunkba, volt, aki kovászos uborkával lepelt meg, s mert az emberek úgy vélték, hogy antul hamarabb gyógyulnak, mentül jobb szívűeknek mutatkoznak az Úr színe előtt: innen is közeledett felénk valaki omlós pogácsával, onnan is piros almával. „Mi sem fogunk már éhen pusztulni a hegyek között” – nyugtattuk meg egymást Páti Nagy Miskával.

A csodadoktor, azaz a friss víz és a tiszta levegő erdei követe most hozzánk lépett.

– És ti? – kérdezte. – Ti is tanácsért jöttetek, vagy csak kíséretben vagytok? Kihez tartoztok?

Miska tiszteletteljesen eresztette le csirkecombos kezét, mint katona a kardját feljebbvalója előtt.

– Mi aztán nem tanácsért jöttünk – fuldoklott a pogácsában, amelyet a csirkehússal együtt örölt.

– Ez meg is világlik rajtatok. Szüléitekkel együtt jöttetek, fiaim?

– Ismerősökkel. A tapasztalás igyekezete készítetett erre az útra, domine illustrissime! – feleltem én is, mert éppen elkészültem a csirke mellehúsával. – Ebben a megyében még sohasem jártunk.

Érdeklődve nézett végig, éles, vizsgáló szeme volt. Magam is elámultam magunkon, úgy szólottunk vele, hogy tán Metternich Kelemen őkegyelmessége diplomatái sem különben. Még a szép szóra is rávitt a szükség.

Tudtam, hogy magyaráznom kell, folytattam tehát:

– Komáromi diákok vagyunk, spectabilis!

– Kollégiumra vagy gimnáziumra kéregetők?

211

– Egyikre sem – s már mosolyogtam is. – Nem vagyunk mendikánsok, domine, bár a múlt napokban a koldulást is megpróbáltuk, egy újvári fráternek segítettünk babot, borsot, lencsét gyűjteni.

Most ő nevette el magát.

– Jó széllel érkeztek, komáromi fiúk. Ne csak kolduló barátoknak -segítsetek tehát, hanem doktornak is. Nézzétek csak azt a nyápic úrfiút ott az árnyékban. Gyenge a tüdeje, gyenge az izma, gyenge harmatként féltik, *raertő* a bárói család egyetlen fiúgyereke, vagyonának örököse. Sápáros. Pedig már ránézvést ti is láthatjátok, nem orvosság és csodaszer kell neki, hanem mozgás, levegő, friss víz, bátorság! Ismerkedjete meg vele, hívjátok magatokkal, futtassátok meg. Hasznokat vesz. Ha a báróné rémüldözik, majd én megnyugtatom. Mire vártok még?

– Igazán szívesen megtesszük! – vigyorogtunk felszabadultan.

Soha kellemebb feladatot, szebben szabott kérést!

A báróék kocsisa-inasa a batárt helyezte nyugovóra a szomszéd udvaron, a báróné a komornájával együtt a szállását vette szemügyre. Mi azonban először a sült csirkével végeztünk utolsó szárnycsontjáig, bekebeleztük az uborkát, magunkba tömtük a cipót – úgy véltük, félretennünk akár egy csontot is felesleges lenne, nem nézünk ínséges időknél elébe –, jót húztunk a kút vizéből, s miután illendően megtörültük szánk szélét, és katonacsákóként igazítottuk fejünkre a süveget, odaballagtunk az üldögélő bárócsemetéhez. Nem tudtuk, miként szólítsuk meg, mivel nagyúri világban, bárók udvarában eddigelé nemigen adódott bőv ismeretségünk. Így tehát a latin üdvözlést választottuk:

– Servus humillimus!

Ránk pillantott, halaványan mosolygott, ülve maradt, s udvarias hangon németül válaszolt:

– GrüssGott!-mondta.

212

Mivelhogy köszönésünkre jól felelt, az induls .
éppen rossznak mondható. Illedelmesen folytatt^ . .

– Magyarul beszélhetünk yajon?

Finom úri ruhája, galambszürke pantallója, cv. , , , ,

élője, fekete lakktopánja, háromszor hurkolt ív , ,

ja, vatermördergallérja, széles szalagú hengerk^

az udvaron, a meztlábás, hátulgombolós, össz% . .

/Vissza sza-

ladgáló parasztgyerekek között szinte farsangi ... , , ,

hatott. Alaposan fel volt Öltöztetve, talán még N ,

in keresztül sem fért hozzá levegő. Pedig a n^ , , , »

szórta sugarait.

– Beszélhetünk magyarul is – bólított -v , ,

-. ,,-. . , . i – , . i ,^s bar nem

a legnagyobb erősségem. Mi az óhajotok, fiataleiv , ?

Leereszkedően szólt, mintha inasai volnánk, . . .

elengedtük fülünk mellett. Mit tudja ez a báró^ , ,

gyan szokás egy komáromi kollégistával beszélni *

– Az az óhajunk) jöjjön velünk sétálni, domine

– Spacírozni? És miért?

– A doktor úr kívánsága ez; venne magának . , , ,radságot, tartson velünk.

Páti Nagy Miskának nyitva maradt a szája, s , . . , , engem még ily udvariasan beszélni.

– Ti kik vagytok?

– Komáromi diákok, kollégisták.

– Én nem járok iskolába, engem otthon te ,, , nevelőim – közölte egykedvűen.
– Fölötte nagy kár, nincsenek barátai.
– Azért van néhány – mondta, mintegy igazolá , Kesztyűjét huzigálta lefelé, melege volt.
Nem vártuk meg a felszólítást, hogy ülnénk rr ^ , j
tettem Miskának, a kis báró mellé huppantunk ”,,
egy szeles gerendára. Megütődve figyelte.
– És mit tanulsz otthon a nevelőktől? – kéj , , úgy döntöttem, ha ő tegez, visszategezem én is. L , , ' nem
jobbágyerekkel, nem mesterinassal vagy í , . * ,,

213

jével van dolga, hanem kollégistával, aki a poétikai klasz-szisba jár, és akinek az apja armális nemes. Ha a kutyabórt a nagyapa el is veszítette.

Kicsit meghökkent, de nem mert nem válaszolni.

Így kezdődött a beszélgetés, ezzel pedig a barátság. Nehezen, akadozva indult, a bárófiú lassan, megfontolva, rövid mondatokban felelt, mintha vizsgázna. Miska harsányan cserieit bele a diskurzusba. Később a fiúban is ébredezett a kíváncsiság, óvatosan, kimérten kérdezgett, készséggel feleltünk. A nap ránk vetette egyre hevesebb nyilait, a fiú észre sem vette, kérdéseit mind jobban szaporázta, a világ, amelyet megmutattunk, ismeretlen volt előtte. Az árnyék elhúzódott felőle, nem vette észre, nemcsak a nap melegedett bele az égen való futásba, hanem a báró is a beszélgetésbe, később engedelmet kért, hogy le-vesific felsőkabátját, megoldja nyakkendőjét, s mikor Miska saját kezével emelte le a kerek, selyemhuzatú kalapot a nagyúri fejről, a fej tulajdonosa nem is csodálkozott. Már jókedvűen vihorásztunk, mint akik évek óta ismerik egymást.

Váratlanul felugrott. Ezt vártuk. Saját maga találta ki:

– Én otthon lovagolok, de inkább kocsizom, keveset spacírozom. Vadászni is ritkán visznek, gyenge vagyok még arra, mondta atyám s az orvosunk. Ha ez az orvos itt, akihez jöttünk, azt óhajtáná, hogy gyalog járjunk, tegyük meg neki azt a szívességet, kérlek.

Máris vonszoltuk magunkkal, ki a kertkapun, neki a világnak. Kíváncsiak voltunk, mi lehet a falu határán, a szántóföldeken túl. Jöjjön a báró is.

Miska a legnagyobb uborkát még a zsebében őrizte, most elővette, hogy beleharap.

– Mi az?

– Kovászos uborka. Vedd el a felét, kóstold meg.

Miska kettétörte az uborkát, a nagyobbik felét nyújtot-214

ta a bárónak. Óvatosan forgatta kezében, de mert szomjas volt, a zamatos uborka szerfölött ízlett neki.

– Egészen jó. Hol terem az ilyen?

– Uborkásfazékban! – rikkantott Miska boldogan.

Kicsi falu ez a Rudnó, egykettőre végére jutottunk; a rozsföldön már arattak, szorgosan kapálták a krumplit, káposztát. Átvágtunk a szekérúton, bele az erdőbe. Egy-egy figyelő madár vijjogott föl élesen, jelezte jöttünket, figyelmeztette közeledtünkre a többi szárnyas lakót. Megugrott egy őz is. Miska nem bírt magával:

– Fussunk! – rohant előre. Átkozottul jó kedvünk támadt.

Gyors ügetésbe váltottunk át, a báró a nyomunkban. Leleamaradt, újra kezdte; pihent, köhhentet, igyekezett utánunk. Tetszett neki a multság. Nikipirult. Lihegett. Miska könnyörtelen volt, úgy húzta maga után a bárót, mintha madzagon cibálta volna.

A fél falut megkerültük az erdők szélén. Nem is az utcai kapun át jutottunk haza, hanem a doktor kertje végében.

Átmásztunk a kerítésen, s lihegve rontottunk be az udvarra. Levágtuk magunkat a gerendára. Nevettünk. A báró almapiros lett.

A báróné ott reszketett az ajtóban, ha nem fegyelmezi magát nagyúri módon, bizonytalán sír is. Komornája mögötte.

– Hová merészkedtél, Franz? Nem megtiltottam neked? Feküdhetsz rögtön az ágyba, ihatod a gyógyfűvet.

Anyatigrisként hurcolta körül tekintetét. Akkor volt hajlandó észrevenni bennünket.

– Ki ez a két kölyök? Hogy mertétek a fiamat magatokkalhívni?

Nem mondhatnám, hogy valami mély büntudattal álltunk meg előtte. A doktor kíváncságát teljesítettük, neki kell vállalnia a felelősséget.

A Franz nevű fiú azonban ,ezúttal nem tört le. Odament az anyjához, megsimogatta arcát.

– Ezek az új barátaim, Mutti, ne haragudj. Nagyon jól éreztem, magam, velük, hagyták, azt tegyek, amit akarok.

– Barátaid? – képedt el a báróné, s újra végigmustrált bennünket, mintha az előbbi kérdés óta megújultunk volna. – És hol szedted össze őket?

– Itt, az udvarban. A doktor küldte hozzám.

– A doktor? – vonta föl finom ívű szemöldökét a mama –, no, majd beszéllek vele!

– Szívesen, nagyságos báróné – lépett ki Madva Ferenc az ajtón éppen –, s ne is haragudjék, én vagyok a felbujtó, s mint a példa eredményessége tanúsítja, maradok is. Nézzen csak a fiára, báróné, már ebben a pillanatban is alig ismer reá! Hozzám hozta, hogy kezeljem, orvossággal lássam el. Én vagyok érte felelős. Nem telik bele egy hét, harsog a fiatal báróról az egészség.

– És ha belebetegszik még jobban?

– Most sem beteg, és nem fog belebetegedni még jobban. Bízva csak rám meg erre a két fiúra, ők az orvosai. Én csak a patikaszert adom, a levegőt ők keverik neki.

– Tulajdonképpen kik ezek? – emelte fel hangját türelmetlenül a mama, még mindig a doktor felé fordulva, mint aki többé nem is hajlandó észrevenni bennünket.

– Alföldi diákok. Tapasztalatszerzők; egyelőre még a nevüket sem tudom, bármilyen különös is. Ma érkeztek, egészségesen.

A báróné elé álltam illedelmesen, ahogy oktattak:

– Ego sum Stephanus Kecskés de Komárom, classis poetica.

– Michael Páti r^agy de Komárom, detto. A kis bárón volt a sor:

– Franciscus Abaházy de eadem.

A rangját nem tette hozzá, bár mi a magunk rangját egy osztállyal emeltük. Ha ugyan befogad egyszer még a kollégium.

Kezet fogtunk. Vajon sejthettük-e akkor, milyen hosszú,

milyen szilárd és szép barátságot kötöttünk ezzel a kézfogással a nyitrai görbe hegyek között, ahol a folyó még csak erecske? Ilyen erecskének indult ez a barátság is, s tart mind a mai napig, nincs gát, amely megszakassza. De abban a pillanatban csak a báróné ijedt szemrebbenése jelezte, hogy szívesen elgátolná ezt az erecskét is. A szemrebbenés a doktornak szólt.

– Az én felelősségemre, nagyságod s az én javallatomra – felelte a házigazda.

A báróné vállat vont. Oly finom selyemruhát viselt még itt a hegyek között, hétköznapon is, amelyet mi még vasárnap sem láttunk a templomban. Visszafordult a fiához.

– Megéheztél, Franz?

– Mint a farkas, Mutti.

– Ezt nem illik mondani – ijedt közbe a kornorna, aki úgy látszik, a nevelőnö szerepét is betölthette.

A mama legyintett.

– Itt lehet mondani, csak mondja, örülök neki. Végre ránk nézett engedékenyebben.

– Esti, diákok?

Miska nem volt restelkedős, teleszította magát levegővel, aztán robbant:

– Instálom, nagyasszony, egy-egy fél csirkét az imént bevágtunk, de azóta ismét nagyot loholtunk.

Bemegy a folytatás is.

A doktor akkorát nevetett, hogy a cserregő szarka ijedten szárnyalt tovább a diófáról.

– No, látja nagyságod, bízva csak rájuk. Egy hét múlva a kis báró maga is bevágja a fél csirkéjét.

Instálom.

A barátság tehát pompásan megalapozódott. Bevezettek a vendégházba, a komoma előszedte az útikosár kincseit, felterített a konyhában, s úgy tömtük magunkba a különös finomságokat, mintha ma még el sem kezdtük volna.

Váratlanul szakadt ránk a jólét. Az első napon arról is megfeledeztünk, hogy üldözők s egyben üldözöttek is va-

gyünk; gondtalan, fellegtelen szabadság kéklő ege borult fölénk. Igazat adtunk a fráternek: emberi sokaságban tűnhettünk el észrevétlenül, de abban mégsem voltunk bizonyosak, nem leskelődnek-e utánunk változatlanul Zsub-riczaiék a nagy tenyerű emberrel, ha változatlanul miál-talunk szeretnének a három szökevény közelébe jutni. Legjobb, ha egyelőre Rudnón maradunk.

Soha jobbkor ez a vékony kis bárócska!

Régen volt ilyen finom dolgunk. S mert a gyógynövényeknek s a friss levegőnek csodadoktora

orvosságul ajánlott bennünket, a mama – bizodalmát belénk vetve – el is fogadott végül orvosságnak. Hiszen nem kellett csak fia kipirult arcára tekinteni. Feri báró – így neveztük el -vállalta orvosi mivoltunkat. Aligha volt két ilyen mindenre vállalkozó pajtása, mint mi vagyunk.

Másnap délután a nagyságos mama is vállalkozott rövidke sétára, finom topánjait azpnban erősen törte a szekerút göröngye, az erdőszélről visszafordult. Mi megostromoltuk a várromot.

– Lakunk Pozsonyban, Budán és Bécsben is – magyarázta úri barátunk –, nyaranta a birtokunkra utazunk atyánkkal együtt. Húgomat Amáliának hívják, az apácáknál nevelkedik.

Miskát minden érdekelte.

– Apáca lesz?

– Miért lenne? – csodálkozott Ferenc barátunk. – Csak nevelőintézetbe adták.

Mihelyst nevelőintézetről volt szó, Miska riadtan csapott át más kérdésre:

– Hol van a birtokotok?

A kis báró engedelmesen felelt:

– Fent Liptó megyében, a havasok alatt, és lent, Bars megyében, a Garam mellett. A havasok alatt erdők van sok-sok őzzel, szarvassal, vaddisznóval, fajdkakassal és fenyőmadárral. Az erdészünk mindén esztendőben medvéket

218

is jelent. Barsban kastélyunk is van és szántóföldünk. A ti birtokotok mekkora?

Erre én válaszoltam nem kis dicsekvéssel:

– Egy egész rétnek a fele, meg szőlőnk N^{0szm}élyen, húsz akónyi.

– Kertünk a Duna-szigeten – tette hozzá MisK^a–

A kis báró fogalmai meglehetősen összezavarodtak rétmeg kert tekintetében, mert elmélázott:

– Ha esetleg medvére lenne ott szükségtek, pegkérem atyámat, küldjön nektek két medvebocsot.

– Lehet róla szó – helyeselte Miska –, majd lehozzák a Liptákok. Komáromban mindig jól jön egy med^{ve} – – –

Minden egyes óra a barátság újabb s melegítőik fénye-

219

vei világított reánk. Szállásra, ételre mi gondunk sem volt már; ami gondunkká lett, nem volt egyéb, mint sétáltatni, szórakoztatni újonnan szerzett pajtásunkat, játszani vele metát, amit még nem ismert, és karikadobost, amit pedig még mi nem ismertünk. Angol játék, azt mondta. A metához azonban még legalább három gyerek kellett, azt is szereztünk a szomszédságból, noha ehhez már a mama szelíd kérő szava és a gyógyfüves orvos rendelkezése kellett, mivel a metára hívott új cimborák szülei dühösen tiltakoztak az ellen, hogy legnagyobb munkaidőben labdázni csábítsuk csemetéiket. A csemeték rendkívül szívesen vállalták a könnyű foglalatosságot, a szülőket pedig a báróné ezüsthúszasai szelídítették meg. S amikor végre a középső Oravec gye,rek, a harangozó, két fényes rézgombért azt is megengedte a kis bárónak, hogy felmehessen vele a toronyba, s meghúzhassa az egyetlen harangot, az úrfi öröme túlcsoordult a vigalmak poharán, s ami még különösebb, eltanulta Páti Nagy Miskától a hörögve üvöltött öröm kifejezését, s *ha nem is teljes sikerrel, de tiszteletreméltó igyekezettel adott illetén hangot örömeinek.

Gyanútlan mamájához futott – a mama éppen francia regényt olvasott a kertben, s észre sem vette, hogy a harang nem a maga ősi szabályosságában kondulgat, hanem néha félreverődik –, és ezzel lepte meg:

– Mama, önnek harangoztam!

Miska szerint a mama szemébe örömkönnyek szökött, ellentétben Páti Nagy Mihályné asszonyommal, aki ilyenkor legszívesebben elnászpángolta volna csemetéjét.

A negyedik nap délutánján azonban bátortalanul álltam a báróné elé.

– Nekünk tovább kell mennünk, nagyasszony, itt nenv maradhatunk. Dolgunk van. Köszönjük eddigi szívességét.

A mama megdöbbsent, s néhány szót franciául mondott meglepetésében, majd észrevette magát, s magyarrá fordította a szót, amit viszont raccsolva ejtett ki:

220

– Ne menjetek, fiúcskák, legalább ezt a hetet töltsétek Franzcal. Soha még az én fiam ilyen jól nem érezte magát.

– A felszabadultság érzése ez a fiatal bárónál – szólalt meg mögöttünk a doktor –, a boldog viháncolásé! Mert azzal, hogy illedelmesen sétáltatják a bécsi parkokban, széltől is óva öltöztetik, hosszú órákon keresztül

félhomályos szobák mélyén kell tanulnia (e szavak hallatán Páti Nagy Miska megborzongott), esetleg alacsony angol lo-vacsára ültetik, még korántsem válik vasgyúróvá a gyerek. A túlzott szeretet néha későbbi sikertelenség szülője.

– Mi az a vasgyúró? – gyanakodott a báróné.

– Eisenfresser – fordította le németre a doktor a szót.

– Sajnos, ott még nem tartunk. Kérem, doktor, szóljon ön is ennek a két fiúnak, maradjanak még néhány napig. Nem bánják meg, s nekem nagy örömet okozna.

– Mi dolgotok oly sürgős? – fogta meg a vállam a doktor.

Miska egy követ rugdalt csizmája vásott orrával, hogy a földre kelljen néznie, onnan alulról felelt:

– Gyónási titok, domine spectabilis.

– Nocsak no – hőkölt hátra a házigazda –, csak nem tisztelhetek bennetek valamiféle országos dezentort? Avagy iskolából szökött gézengúzokat?

Ránk meredt, mert az igazat megvallva, még most sem volt tisztában velünk. Felnőtt kíséret nélkül .bukkantunk föl a minap, szüleink jövetelét nem jelentettük, dolgunk nem volt, kéregető diákok nem voltunk: ha nem istápoltuk volna a kis bárót, rég kiadta volna utunkat, de így belenyugodott személyünkbe, sőt még orvosságnak is ajánlott. Amiben igaza volt. Néhány pillanatig a kínos csönd fonala feszült közénk. De bátran pillantottam jóindulatú, kerek arcára.

– Dezentorok vagyunk bár, szökevények, de nem bü-
221

nósök, s nem iskola elől szökünk. Szeretjük mi a kollégiumunkat.

– Hátakkor?

– Erre most még hadd ne válaszoljak, domine spectabilis, ha eljön az ideje, őszintén megvallom, akár levélben is. Ígérem. Apámnak is így tettem.

Kivette a pipát a szájából, úgy bámult ránk.

– Canis tota mater – csudálkozott el –, ez valami fontos titok lehet. Ilyet még nem pipáltam.

Bizonyságul hatalmas füstöt eresztett.

– Akkor ne faggassuk őket – szólt közbe a mama. -Olyan ez, mint itt, ez a kezemben tartott román, csupa rébusz és titok. Ha nagyobb fiúk lennétek, azt hinném, valamiféle szerelem örvényei elől menekültök, mint Faub-las lovag. Én csak hálával tartozom nektek, amit soha nem felejtetek. Franzon máris látszik a változás. Maradjatok még. Két-három nap múlva mi is indulunk, magunkkal viszünk benneteket, amerre óhajtatok, arra.

összenéztünk Miskával; szavak nélkül is értettük egymást.

– Bene – egyeztem bele mindkettőnk nevében –, bene. Jól van. Maradunk.

A báró ötödnap délután érkezett meg. Javakorabeli férfiú volt, akár az én édesapám. Rövid, nyírott szakállt viselt, rövid bajuszt, haja fénylő barna volt még, inkább zömök, mint sovány, szeme, barna szeme vizsgálódó rebbe-nésekkel ítélte meg a körötte forgó világot. Gyors, rövid parancsszavai voltak. Az ő batárja kék volt, griffes címerrel ajtaján. Huszárja nem a kocsis mellett ült a bakon, hanem lovon léptetett a kocsis után. A kocsis magyar divat szerint öltözött, a báróné kocsisának a bécsi divatot kellett követnie.

Elemózsiát ők sem hoztak kevesebbet, mint a báróné.

Az udvar sarkában toporogtunk Miskával, nem zavartuk a viszontlátás örömét. Az ifjú Ferenc illedelmesen, haja-

222

donfőtt járult apjához, meghajolt előtte, kezét csókolt. Űri szertartás volt. A báró két kézzel simogatta meg fia arcát, úgy nézett szeme közé:

– Alig ismerek rád! – mondta csodálkozva.

– öt nap! – tette hozzá a mama.

– Csodadoktor! – folytatta a báró.

– Csoda pajtások – fejezte be a báróné.

A báró kíváncsian ráncolta össze homlokát, ezt nem értette. Elmerengett fia barackszínén.

– Donnerwetter! – szólt erőteljesen.

Ezek szerint bárók is élhetnek ezzel az indulatszóval, nemcsak várbeli katonák.

A mama karon fogta férjét, s hárman együtt vonultak be a vendégházba. A doktor födetlen főtt a küszöbön fogadta nagyúri vendégét. Latinul köszöntötte.

Mi átugrottunk a szomszéd udvarba, ott folytattuk a métajátékot. Hagytuk a családot a maga örömeiben.

Alkonyodott, Oravec Pál meghúzta a harangot, az emberek sereglettek haza rétről mezőről.

Kolompoltak a tehenek. Mi ekkor már egy farakás tetején üldögéltünk, s a doktor kutyájának dobáltunk köveket, tanígtattuk. A báró ekkor lépett ki a házból. Keresztülráglát a köveken, pocsétákon, kikerülte a hazaérkező két tehenet meg a visító disznót, s megállt előttünk. Tisztelettudón ugrottunk föl, Levettük süvegünk.

– Hát ti vagytok! – mondta megállapító hangon,
Erre nem tudtunk semmi okosat felelni. Mi voltunk, persze.

Ugyanúgy simította meg arcunkat, mint a báróné.

– Köszönöm nektek – ennyit mondott. És kezét fogott velünk. A báró.

– Csak azt tettük, amire kértek – találtam meg a hangom –, domine magnifice, Feri báró úrral játszottunk az erdőn.

– Nem kell uraznotok a fiamat – mosolygott.

223

– Egymás közt nem is tesszük! – kottyantotta ki Miska. Másnap reggel a kis báró ezzel fogadott:

– Atyám rendkívül örült látásomnak. Nagyon jól éreztem magam köztetek. Holnapután indulunk, s szüleim úgy döntöttek, hogy oda viszünk benneteket, ahová kéritek. Atyám is nagyon megkedvelt titeket. Lehet, hogy egyszer meglátogatunk benneteket otthonotokban, avagy ti jöjjetek Budára, esetleg Bécsbe. Szívesen látunk.

– Köszönjük – feleltem –, ott leszünk. Ha édesapám arra szekerez, s lesz hely a bakon.

– De ha még egyszer azt mondod: atyám, többet nem harangozhatsz, és fészket sem nézhetsz meg – dörrent reá Miska.

– Mit kell mondanom, kérlek?

– Tanuld meg, hogy ő nem atya, hanem édesapa, a mamád pedig édesanya. Így szokás.

– Jawohl – igenelt a fiú, mert sokszor járt németre a nyelve, mint a miénk latinra. – Édesapám, azt mondják, nagy úr, septemvir. Segíteni is tud a jövőtökön, mondotta.

– Mi az a septemvir?

– Hétszemélynök. A hétszemélyes tábla tagja Pozsonyban, Budán, ítélő főbíró. A nádor barátja. Elakadt a lélegzetem. No, Kecskés István, Páti Nagy Mihály, ti aztán jól kitaláltatok magatoknak, merre meneküljete. Egyenesen beleszaladtatok a legfőbb bíróság felszentelt karjaiba! Pakolhattok vissza börtön fenekére! De egyszeriben megnémult Miska is. Ugyanazok az emlékképek futottak agyán keresztül, mint az enyémen, s hasonló keserves jövőnek vélt elébe nézni, mint jómagam. Szokása szerint dühösen rugdosta a köveket. Csizmája hegye fehérre kopott.

– Akkor mi már mehetünk is! – húzta homlokába süvegét.

Ferenc báró nem értette a hirtelen Változást.

– Hová mennétek ilyenkor, es,tebéd idején?

224

– A pokol fenekére – ordította kétségbeesetten Miska –, a pokol legmélységesebb fenekére!

Az úrfi elsápadt, rosszat sejtett.

– Papa ... édesapa jó ember – mentegette magát.

– Nem az édesapádról van szó, hanem az embereiről,” a mindenféle nagy tenyerűekről és törökökről – fogta halkabba hangját Miska –, őket látja az emberfia édesapád mögött.

Hogy ezek után a kis báró végképp tanácstalan maradt, magunk tudtuk a legjobban. Mit magyarázkodjunk azonban? Amikor már-már azt hívők, boldog révbe értünk, veszedelem nem fenyeget, s ütött a szabadulás órája, akkor kanyarodott elénk a bosszúállás angyalának fekete batár-ja kék színre festve, lovas huszárjával együtt. Gondolatban már láttuk a huszár mögött a nyeregben vigyorogni Zsubriczait, kajánul integetve felénk: „Elkaptalak mégis!”

Bizonyos, hogy a hét személynökök meg az országban szerte szaglászók együtt főzik számunkra s a többi rebellis számára a jófajta mérget. Különbet, mint a csodadoktor tud.

A kis báró tehetetlennek látszott; úgy érezte, helyrehozhatatlanul elromlott minden játékunk, szép barátságunk. Miska azonban, ha estebédről s mindenféle ebédről volt szó, észnél maradt, illetve őrizte a gyomrát is:

– Azért még megeszünk-iszunk – döntött, bevonultunk a konyhába, ahol a kék batár friss falatjai

vártak. Keservesen dőlünk neki a tálnak; három napra előre tömtük-tömködtük magunkat, mert jól tudtuk már, noha egyetlen szóval sem beszélünk róla, hogy pitymal-latkor megszökünk.

Ezeket a hegyi vármegyéket mi már csak suttyomban fogjuk taposni?

Senkitől sem köszöntünk el, még a kapufélfától sem. Hagytuk a báróékat a maguk örömeiben, az öreg báró fáradt volt, hamar lenyugodott. Mi a küszöbre ültünk Mis-

225

kával, és, a csillagokat bámultuk keserűen, de nem találtunk egy túhegynyi szerencsecsillagot sem. Csúfondárosan pillogtak lefelé.

Hajnali derengéskor, első kakaskukorékoláskor halkan magunkra vettük megporosodott gúnyánkat, felrántottuk a csizmánkat – enni kért már a talpuk –, s kiosontunk a kapun. Mindenek szunnyadtak még.

– Isten veled, falu, boldogságunk elhagyott fészke -sóhajtott Miska, s ez a költői szólás jelezte legkivált-képp, mennyire búsul azon, hogy ily hirtelen, szégyenszemre kell itthagynunk e napfényes helyet. Jómagam valami megfelelő idézetet kerestem, de sem Horatius, sem Vergilius, mégcsak Phaedrus sem jelentkezett, hogy sűgjon. Hát csak legyintettem búsán.

Már egy jó órát baktattunk az út porában lógó orral, szótlantul, a nap arany nyilakat bocsátott az égre a Kis-Fáttra mögül, az egész erdő énekelt, amikor patadobogást hallottunk magunk mögött.

– Álljatok meg, hé!

A báró huszára volt, csak úgy ingujjban, csákója nélkül.

– Hová, merre, hékás? – cövekeltette meg a lovát mellettünk.

Felnéztünk a huszárra, törölgette a homlokát.

– Turócba, Liptóba vagy Lengyelországba. Vagy sehová!

– No, ha magatok Sem tudjátok, majd határoz a nagyságos báró úr. Vissza, fiatal legények, nem dezertálunk.

– Tudja már a báró úr, hogy útnak eredtünk? – állt meg szívünk verése.

– Hogy az ördögbe ne tudná. Kora hajnalban keresett, nem talált, egy paraszt meglátott, jelentette, itt vagyok, vissza!

Nagyon röviden beszélt. Hozzátette nagy nevetve:

– Még nem is fölöstökömöztetek. Vár a szalonna meg a feketelevés.

226

Kárvallottai!, lehorgasztott fővel ballagtunk vissza az úton, a huszár nem tágított mellőlünk, szigorú parancsa lehetett, hogy akár a föld alól is elős2erezzen minket. Miska kórugdalásokkal lassította az iramlást, s azt dünnyögte, hogy a huszárnak igaza van, mielőtt siralomházba vinnének, illő jóllakatni a rabot. Mert hiába raktuk meg ben-dönket három napra előre, már most megehültünk.

Abaházy báró a szállása küszöbén várt sebtiben magára kapott pongyolában. Mellette a kis báró didergett kerekre tágult szemmel.

– Hová, merre, meddig, amici? – derült fel a báró képe, amikor meglátta gyászvitéz voltunkat. – Mire ez a nagy sietség? Inkább gyalogszer, mint féderes batár? Hová rugaszkodtatok ily gyorsan, illő búcsú nélkül?

– A tömlöc elől – sütöttem le a szemem.

– Tömlöc elől? Milyen tömlőéről beszélsz, édes fiam?

– A komáromi várbörtönről, instállom alássan nagyságodnak, vagy nem emiatt is tetszett jönni?

– Magyarázd csak meg jobban, fiam, mert talán azért nem értelek, hogy nem aludtam ki, jól magamat.

– Hogy aki személynök, az személyesen fogja el a bűnöst – magyarázta Miska.

A báró nevetett is, tarkóját is vakargatta bosszúsan. Űgy meredt ránk, mintha még sohasem látott volna bennünket, s képünkben teljesen új, ismeretlen emberek bukkantak volna fel az udvaron, elítélt rabok, szökevények, dezertorok, iskolakerülők. Talán tolvajok is.

– Azt hittem eddig – folytatta némi bámulkozás után –, hogy értelemmel áldott meg az ég.

Értem én Hegelt, Kantot, sőt még Metternich ökegyelmessége észjárását is, talán, de hogy két gyerek forgassa fel hajnalnak hajnalán agyam bútorzatát, nem sejthettem volna. Mivelhogy azonban most már világosan akarok látni, s a nap is idevilágít, egykettő, befelé a szobámba, s beszéljetek.

Benyomott kettőnket a szobájába, a fiú kinn maradt.

227

– EUmondtok mindent, ab ovo, elejétől fogva! Felsóhajtottam. Egy január végi hógolyó fehérlett föl

képzetelemben, amelyet otthon, a Räckertben gyúrtunk, gurítottunk, növesztettünk; kezdetben

öklömnyi volt, de ahogy ide-oda hengergettük, akként ragadt rá egyre több hó, a golyó dagadt, kövéredéit, végül nagy hasú hóembert építhettünk belőle. Ez a mi kalandozásunk is kicsi hógo-lyóval, egy tutaj meghimbálásával kezdődött a Vág-Dunán, s lám, mire végződött: maga a nagyságos hétszemélynök, országos méltóság, a nádor barátja személyesen hallgat ki, s mossa meg irgalmatlanul árva fejünket. Börtönbe számúzve az ilyen dezentorokat utána. Most már mindegy. Felsőhajtottam.

– Alea jacta est, mint Július Caesar mondta, domine illustrissime! Vessük el mi is azt a kockát.

A báró biztatóan tekintett ránk, fenyegetés nem volt a hangjában.

– Szépen, sorjában, értelmes fiúk vagytok.

– Kezdjük hát a tutajnál – indítottam el a kerekeket. Behunyta a szemét, hogy jobban figyeljen.

Lassankint

azonban mégis egyre tágabbra nyitotta, úgy csodálkozott ránk. Néha füttyentett egyet, csóválta fejét, elmosolyodott. Kérdést vetett közbe, arra is feleltünk. Jó egy órába telt, mire végeztünk a fráter szamarával meg a nagy tenyerű emberrel is.

– Hát ez történt, domine illustrissime, ezért vagyunk itt, s ezért szöktünk innen is. Ez hatunk története. Félünk a börtöntől, s nagyon rossz, ha vesszõzik az embert.

Lehunyta s felnyitotta a szemét. De mintha megváltozott volna benne a világ, talán kicserélődött benne a hétszemélynök személye is, mert úgy nézett ránk, mintha harmadízben is teljesen új emberek állnának előtte. Az egyik ajtón kiléptünk, a másikon visszabeléptünk, s mégsem voltunk ugyanazok.

Sokáig hallgatott. A csönd csaknem égetett. Odakint

228

már mozgott, lármázott a falu, új gyógyulni vágyók érkeztek.

– Hát ez történt – állapította meg, s õ is megújult a hangjában, mert sokkal vidámabban, frissebben folytatta. – Idehallgassatok, három komáromi fiú, az is, aki éppen hiányzik: jegyezzétek fneq, amit mondok. Ügy szólok veletek vissza, TOÍSA felaSP– férfiakkal.. *VéJj*mén%iinmi&. VÍJÍZ.* esszenciája: gondviseléstek rendelte, hogy az a jámbor Özséb fráter a legjobb tanácsot adja nektek, s ide küldjön benneteket. És ezzel együtt azt is rendelte fiam gondviselése, hogy találkozzatok, egymás barátaivá váljatok, örvend az én szívem, hogy ityen barátaik lehetnek fiainak a polgári rendből, s maradjatok is jó barátok időtök végeztéig. Legyen rátok büszke az én utódom. Ez az én ítéletem, fiúk!

Megremegett a szám széle, de a Miskáé is.

– Nem tetszik személyesen börtönbe zárnunk?

– Nem! Sohasem tenném, de nem is dolgom ez. Nincs is hozzá kazamatakulcs^{om}-

– De hiszen szeméivnök-főbírónak tetszik lenni – bátorodott föl Miska.

Most hallottuk a báfót először hangosan, hosszan nevetni.

– No, ezt elmondom Budán! Most pedig menjetek ki az erdőbe, vagy harangod a toronyba.

Nehogy eszetekbe jusson újabb szökés. Együtt indulunk innen. – Kitérta az ajtót. – Ferenc! íme barátait. Maradnak. Továbbra is piros arcotokat parancs^{om}-

Intett, elengedett. Ment, hogy a bárónét értesítse szökésünk és visszatérésünk szerencsés fordulatáról. Velünk pedig madarat lehetett volna fogatni – ha a madarak engedték volna.

Délebédkor nem a konyhában, hanem az urak asztalánál terítették nekünk i^s, abroszon ettünk, késsel, kanállal, villával, amit ide-oda rakosgattunk a kezünkben az izga-

229

lom s a megtiszteltetés reszketeg fényében, s máig sem hiszem, hogy mindenek úgy sikerültek ennél az első étkezésnél, ahogyan azt a bárók illemtana parancsolta volna, örültünk, amikor végre felállhattunk az asztaltól. Ebéd után a báróné átölelt, s ezt mondta:

– Fel sem tételeztem volna rólatok!

A hétszemélynök pedig ismét magához hívott.

– Ama szökésről – nem a tettekről, hanem a Köhler, Borinszky, Patonyi szöktetéséről – természetesen jól tudunk Pozsonyban is, Budán is. Nem kis port vert föl az udvarnál is. Még mielőtt jog szerinti pörbe fogták volna őket, és ítélet mondatott volna ki rájuk, máris rabként tartották zárva valamennyit, véleményem szerint jogtalanul. A bécsi kamarilla elsietett, türelmetlen lépései közé olvasható ezAs. A kormány fél, a legkisebb repedéstől is óvna a Szent Szövetség falát, az országgyűlési követek minden lépését ügyelteti. Ti ezt még aligha értitek, majd később gondolkodjatok el rajta. Bíró vagyok, pártatlannak kellennem, de öfelségében a magyar királyt tisztelem, az országgyűlésben az alkotmány s a törvények védelmét. Ezekkel a letartóztatásokkal a kormány, Bécsben, jogot sértett. Ennyi elég is magyarázatul s a ti megmentésükül. A szökés mikéntjéről

való jelentést nem olvastam, s elhihetitek, mily mértékben lepődtem meg, benneteket, a spiritus rectorokat, a kezdeményezőket hallván. Rátok nézek, s még most is alig hihetem, hogy afféle fölüdasokként tisztelhetlek titeket.

Nem tudtuk, gúnyból mondja-e, vagy komolyan érti ezt a tiszteletet. Szeme sarkában huncut mosoly jelent meg.

– Egyet azonban elhallgattatok, s ez is becsületetekre válik, noha most már fölösleges a félelem: találkozástok helyét s idejét pedig.

– El akarja őket fogatni, nagyságos úr? Bosszúsan csapott széke karfájára.

230

– Ej, hát nem értitek, hogy nem? Meddig magyarázzam! Beszéljete nyugodtan, semmi bajuk nem lesz.

– A találkozó Körmöcön lett volna, de közben meggondoltuk, mert egyenesen az ő nyomukra vezettük volna Zsubriczaiékat, ha odamegyünk. Úgy gondoltuk hát, elkerüljük Körmöcbányát, fölvergődünk a Vághoz, ismerős tutajosokkal üzenünk haza.

– Hát ez aztán nagyon okos lett volna. A három szökevény eltűnik a rengetegben, kijut Lengyelországba, ti pedig beálltok favágónak az erdőbe, s ott is maradtok időnk végeztéig. Így van?

– Igazság szerint, instálljuk alássan, találkozni akarunk velük mindenképpen, utána Csukás Sándorral együtt hazakerülni. Ha megint nem fenyeget börtön és vessző.

– Eredeti terv szerint mikor találkoznátok Körmöcön?

– Anna napjának hetében.

– Mindössze négy nap. Sürget az idő. Indultok a Vághoz. Te, Kecskés, fogj tollat, s írd erre a papirosra a magad betűivel. „E levél átadójának szavát megfogadjátok, másképp nem cselekedvén. Megbízható ember!” írd alá* Miska is firkantsa oda manupropriáját. Ha ugyan el nem felejtettek a diákok még írni!

Nekiveselkedtem az írásnak, rég nem forgott kezemben toll, Miska kétszer is beledöfött a papirosba; porzóval az írást gondosan leszórtuk, a báró összehajtogatta, s elészó-lította huszárját. Mit parancsolt neki, mit nem, nem hallhattuk. A huszár megnyergelte lovát, kiügetett a kapun. Vágtatásról a göröngyök között szó sem lehetett, noha, amikor utánunk eredt, ugyancsak sarkantyúzta lovát!

231

MIT VÉGZETT A HUSZÁR?

Egy jó hét telt el a faluba érkezésünk óta, s az Abaházy örökössel – a majorescóval – valóban csoda történt, a szellőtől is óvott üvegházi virágszál máris vastag szárat eresztett, megszínésedett, csaknem bronzbanW lett. Bátran mászott fára, meghúzta a harangot, és farkaként evett. A bárók nem győztek ámulni a gyors változáson. A doktor ekképp végezte a konzíliumot:

– Lám-e, minden alkalmas recept megvolt itt a gyógyuláshoz: tiszta víz, friss levegő, haranghúzás, kergetőzés. A. gyógyEü-^{vc}k, f&zete. már s,ziate cs,ak cá3dás. volt.

Ránk mutatott.

– Ez a két eleven gyerek volt az igazi orvos. Nélkülük, társak nélkül aligha tartanánk ott, hogy a fáradt szárnyú verebcske helyett fürge gyíkot vihetnek haza nagyságo-dék. De ez csak kezdet legyen. Folytassák hasonlóképpen.

– Már ismerem a medicinát – ragyogott a mama –, élni fogunk vele. Jobbnak bizonyult ez a két doktor minden bécsi professzornál!

Nem tudom, akadt-e még kő a két Fátrában, amit Miska odébb ne rúgott volna már, pedig lábujja is kikandikált a csizmából, ez azonban mit sem zavarta zavarában. Én sem voltam kevésbé megilletődött; az igazat megvallva, szégyelltuk magunkat, mert semmi érdemeset flem cselekedtünk, csak a magunk megszokott módján kergettük fára, labdázattuk meg, harangoztattuk a sápadt kis bárót.

Aztán az újra felmálházott két (batár megindult visszafelé a kátyús, göröngyös hegyi úton, lengve^nyögve jobb-

232

ra-balra. Búcsút vettünk a dokortól, a szomszédságtól, a toronytól. A doktor cselédje frissen süttött lángossal kedveskedett; a doktor olyasfélét kiáltott utánunk, hogy máskor is szívesen hív patikáriusnak, ha nyápic gyereket hoznak szülei gyógyítóba. A vastag lángosban a kis báró csaknem megfulladt.

Júliusi reggel kristály levegőjét lengette a szellő, a batár ablakait lehúzták, tetejét később ketté is nyitották, a mama a batár kis ülésére szembe ültetett magával s fiával. Nagyon kopottak lettünk.

Miskának könyöke is rongyos lett, nadrágomnak térdé lyukadt ki, a komorna nem győzött foltozni bennünket estenden. Ha ők nem szégyellték megrongyosodott útitársaikat, mi is vállaltuk az együttlétet. Messze elől haladt a báró kék batárja, por szálltával következünk mi, utánunk lovon a lovászinás.

Hogy ezt a kollégium nem láthatta!

A járókelők illedelmesen álltak félre az útból, kalaplevéve, süveget emelve, tisztelettel köszöntöttek. Végül azt hittük, mi is bárók vagyunk.

Dél felé járt az idő, harangoztak a völgyekben, amikor Miska orvul megrúgott csizmája sarkával.

-^ Oda nézz!

Az országút elágazásánál, ahol Bajmócnak és Körmöc-nek válik el az út, az útszéli fogadó nyitott ajtajában ismerős alak üldögélt. Karját összefonta, előtte az asztalon boroskancsó. Az ismerős alak minden járókelőt hosszan kísért a tekintetével. Batárunk lassan baktatott.

– Zsubriczai! – morzsoltam a fogam között.

Nem hagyta hát abba! Nyomunkat ezen a tájon veszítették el, s most ő figyelt. Ebben a pillanatban vett észre ő is. összerándult, előrehajolt, csaknem kiesett a szeme. Új kapu lehettünk számára még akkor is, ha ezen az úton várt. Jól számított. Már-már ugrott volna, tán meg is; állítja a kocsit, ha a kocsis csattanósat nem pattint, kutyákat üzvéen el, s ha a lovász nyomunkban nem jár. Indult,

233

de azonmód hátra is lépett, nehogy a lovász lova rátaposson. Napnál is világosabb volt: a két előkelő kocsi egymáshoz tartozik, s mi nagyon előkelő urak társaságában utazunk.

– Lelke mélyéig megrendült – súgtam oda Miskának. Zsubriczai nem tehetett egyebet, a kocsi elé érvén úgy

tett, mintha üdvözölni akarta volna az előkelő utasokat, kalaplevéve hajolt meg. Lehet, látásból ismerhette is Aba-házy bárót.

Miska nem állhatta meg, hogy fricskát ne mutasson.

Megkönnyebbülten döntünk hátra^most mi bajunk sem támadhat.

– Ismerős egyén? – érdeklődött a mama.

– Nagyon is – mondtam –, ő az egyik spiclink.

– Álljunk meg – kiáltotta a fiú –, sose láttam még spiclit, megnézem.

Nem álltunk meg. Ráér még az, ifjú Abaházy spicliket venni szemügyre, találkozni fog velük életében eleget. Az útforduló eltakarta a földbe gyökerezett Zsubriczait; verhetett szemfüleit a borosüvegbe, amiért nem tekintett pontosabban körül e tájon, ha már jó szimatot kapott. Nem kétséges, utánunk ered, titkon nyomon követ, s alkalmas időben jelentkezik. Jöjjön bár! Hétszemélynőkék legszemélyesebb személye az őrzőnk.

A kis báró este lelkendezve újságot el a spiclit.

– Ügyes emberei vannak a kormánynak – ismerte el a báró –, de most már késő.

Hogy mi okból késő, nem kötötte orrunkra.

Sose gondoltam volna, mily gondtalan s élvezetes az utazás, féderes hintón járva az ország útjait, be-betérve vendégként rokon vagy baráti házakhoz, ahol tárt karokkal fogadnak. Édesapám hányszor kénytelen tető nélküli szárnyékokban húzódni meg szekérével, lovával, s könyörögni kocsmárostól egy darab szalonnát, ha a tervezettnél hossz-szabb az útja-fuvarja. Beszálló vendéglők kényelmetlen-

234

sége, szívesség szomszédság, amiért meg kell f_{ze}tni sáros udvarok, rozoga istállók. Most pedig, a báróéltkal rokon ölelések, fogatok-ki-gyorsan, maradatok-sokái»_i m_i újság-Budán: ropognak a baráti csontok, térítődne^ asztalok négy nyelven szól házigazda s vendég, sok hel^tt még az asszony nép is beszél latinul.

Bennünket afféle kisinasként fogadnak, nem j_s vágyunk többre. Azon vesszük magunkat észre mégis, hogy az egyik kiskastélyban csizmát kap Miska, olyat, amei_{vne}k me_g megvan az orra, a másik kúriában folttalan zel^t kapok, s mire végigjárjuk az ismerős házakat ideleenn a Turóc völgyében, a Turóci Virágos Kertecskében: kívül^l szemlélve bennünket, csaknem új emberek, tiszták és ep ruhájúak vagyunk. A báróné hol itt,– hol ott ejtett jó §_zót értünk mert az ő útiholmijukban fölös ruha számunkra nem akadt. Július vége volt, de a két Fáttra virággal bélelt hosszú teknősben, a folyóvölgyben

még csak most keajta hányni kalászát a zab, a rozs, fehér virágával szerénykedett a krumpli, kapálták a káposztát. Odalenn, a Du[^] partján már rég örlik az új magot a molnárok, itt még. kévébe se kötötték.

A stubnyai melegforrások kádjaiban mostuk l_e az u^t $p_{0\_}$ rát, s frissültünk fel újból, amikor a huszár megérkezett a fürdőház udvarára. Leugrott a lóról, látszott, bosszú utat tett meg. Jelentette tisztességtudóan:

– Mindent elvégeztem parancs szerint, nagys_ag_{os} uram.

A báró magával hívta egy belső szobába, ott tétetett jelentést. Később, amikor liláspiros felhőrózsák között tért nyugovóra a nap, a báró dél felé mutatott.

– Ott van Körmöcbánya, a hegyek között. Ott lett volna dolgoké Észak felé fordult.

– Mi holnap arra indulunk. Ott lészen dolgok. S ott búcsút is veszünk.

Arra a gondolatra, hogy holnap elválnak útjaik s a mi-
^{^35}

énk ki tudja, merre vezet majd, erőst nekibúsultunk Miskával. Megszerettük a személynökéket, istápoltukká vált a kis báró, gond s félelem nélkül telt az utolsó hetünk. Hogy mi szándéka lesz velünk a bárónak, nem is sejtettük, irányításunkat azonban – kértük, avagy nem – ő vette át. Már családtagoknak tekintettek.

Korán dőlünk ágnak egy újabb rokoni kastély inasszobájában, pirkadatkor keltünk, hosszú út állott még előttünk. Utunk tovább is a Turóci Virágos Kertecskének nevezett folyó völgyben vezetett, s könnyebben volt járható még nehéz határokkal is, mint a görbe hegyek még görbébb útjai. Időnkint meg-megálltunk; emitt fölöstököm, amott ebéd előtti pihenő, amott délebedszünet; a huszár mindenütt előttünk futott egy órácskával, megjelentett bennünket, néhol nem volt otthon a házigazda, máshonnan alig akartak elengedni. Révay Józsefné asszonyom nem győzött csodálkozni, hogy megemberesedett tavaly óta a kis báró, viszont Thuránszky Gáspárné nemzeti asszony soványlotta vicekeresztfiát, és azonnal füstölt libamellel próbálta helyrehozni a természet mulasztását. Az ifjú báró orcájának pírja azonban mindenkit meglepett.

– No, hogy nem sápkóros többé! – jelentette ki őszintén Beniczky Vincéné nagyasszony, mert orvosi vizsgának mindenütt az asszonyok vetették alá a gyereket, a férfiak legszívesebben papramorgóval kínálták volna. – Már azt hittem, őszre elviszi a mellbaj.

Nem vitte el.

Kora délután szinte nekiütköztünk egy irdatlan magas hegynek, a legmagasabbnak eleddig, amit láttunk. Égig ért, felhőcskék lebegtek körül. Kriván-hegy volt a neve. Van erről még ének is, megható, panaszos hegyi pásztordal. A Kriván lábánál pedig sebes, igyekvő folyó.

– A ti Vágótok ez, amikor még kamasz – mutatott rá a báró –, avagy, ha emberi testhez hasonlítanám, akkor ez a dereka.

236

A habzó víz köves partjához siettünk. Ez dagad nálunk széles Dunává! Csacsogó, beszédes folyócska volt, Miska rögtön keresztüldobta kövel. A kis bárónak is csaknem sikerült. És tutaj is úszott rajta, egymás nyomában három. Ismeretlen kormányosok tartották a rúdját. Süvegünket mégis meglentgettük, jó utat kívántunk nekik, ahogy a Liptákoktól tanultuk. Lóbálták a lapátot ők is; visszhangozott a völgy szoros.

Hirtelen csodálatos könnyedség szállt meg bennünket. Mintha testetlen boldogsággal röptem volna haza. Ez hát a Vág, a titkos összekötő, egyik végén állunk mi, másik végét tartja ujjai között s bocsátja folyton-folyam tovább Komárom. Visszaérkeztem a családba, a magaméi közé.

Leguggoltam a víz partjára, paskoltam gyöngyöző habjait, és szóltam hozzá:

– Jó napot, Vág! Diem bonam precor. Vidd ezt a levelet haza.

Tenyérnyi tölgylevelekkel üzentünk.

Ruttka falujából ismét továbbmenesztette huszárját a báró, Vág folyásának ellen. Mi is követtük útját, a part keskeny, kanyargóssá vált, az óriás hegyek közelebb jöttek, már közvetlen közletről tükrözték magukat a sebes Vágban. Tömött fenyőerdők illatoztak, sűrű zöld hajzatok fehér sziklafejek.

Észak felől széles, rohanva bukdácsoló folyó szakadt a Vágba, kitört a hegyek szorító öleléséből.

– Az Árva – mutatott rá a báró. – Megérkeztünk. Tutajok úsztak az Árván is, rendre sorakoztak a ringva

várakozókhoz. Emberek ugrostak a tutajokon, akárcsak Komáromban, kiáltozva csoportosították a Liptóból, Árvából érkező tutajokat, rönköket, gerendákat, majd egyenkint bocsátották őket további útjukra. A hegyoldalakról patakok zúdultak alá. Gyantaillat, fenyőforgács szaga lepte a völgyet. Három megye határán állottunk: Árva, Tu-róc, Liptó csücskei érnek itt össze.
237

– Kralován – mutatott a faluvá bűvő kis faházakra a báró –, mondhatnám magyarul akár, hogy Királyfalva. Királyok erdeje volt széles e vidék, idáig húzódott föl hajdanán a mérhetetlen Zólyomerdő. Mátyás király fiának, Corvin Jánosnak hercegsége volt ez.

A hercegség ezen az apró falucskán nemigen látszott meg. Szinte védelmet kerestek egy kis kápolna alatt, egymáshoz szorultak a barna faházak. Nekünk azonban ez a hajdanvolt hercegség hirtelen vad örömet hozott.

– Heuréka, Kralován! – dobta levegőbe süvegét Páti Nagy Mihály. – Erről a faluról sokat hallottunk, innen indulnak mindig a Liptákok is. Nagyobbnak képzeltem.

Hogy azonban őket a két folyónak e széles torkolatánál ötven, száz, kétszáz tutaj, gerenda, rönk, deszka között megtaláljuk, reménytelennek tűnt. Ki tudja, merre úsznak éppen! És a Vág meg az Árva s a többi sebes patak egyre hozta a szálfenyőket, a kopaszakat s kérgeseket, sodorta, sorakoztatta, csapta egymáshoz, legtöbbször itt kötötték-kapcsolták egybe tutajjára.

Most tehát az egésznek a kezdetét láttuk. Alig bírtunk elszakadni a látványtól. Titokban a Liptákokat kerestük, meg újból s újból.

– Nem ezért jöttünk – húzott el az igézettől a báró -, f ontosabb látvány vár.

A beszálló vendéglő felé kormányzott mindönket. A huszár mutatta az utat. Kitérte az ajtót; cövekként állt meg.

– A ve, amici! Üdvözöllek az én hegyeim között! – kiáltott be a báró.

Négy férfi ugrott föl az asztal mellől. Illetve, férfiből három, kamasz fiúból egy. Csukás Sándor kománk s cimboránk.

Ez a huncut lúdtoll most is megremeg kezemben, pedig nem ma költ ez igaz történet, sem tegnapelőtt. Egy per-cenetre meg is pihenek az írásban, hogy felidézzem a képet, hogy magam előtt láthassam a félhomályos szála bel-

238

sejt, és hallhassam az örömmel hangját. Lehet, nem is adom vissza híven mindazt, ami akkor történt. Mosolygok magamon, mert a lélegzetem ma is elakad, ha erre az órára gondolok.

Borinszky, Patonyi, Köhler, Csukás. Mind a négy. Együtt.

És most mi ketten.

Varázsolt ez a báró!

Egyikük sem volt kevésbé kopott, megviselt ruhájú, vásottabb topánú, mint mi ketten, Miskával. Bennünket azonban a komorna meg-megfoltozgatott, és a turóci nemesi kúriákban fel-felékesítették egy-egy ruhadarabbal, csizmánkat is kicserélték, de az övék az volt, amivei még Komáromból indultak. Mit sem törődtek most vele.

Rohantunk egymásnak, öleltük egymást, ropogtatva minden csontot, markolászva minden izmot.

– Csakhogy megvagyunk! Csakhogy megvagytok!

Nem gondoltunk azzal, mit hoznak a következő percek, itt veszünk-e, avagy együtt indulunk tovább.

Esetleg elválnak útjaink.

A báróék hátrahúzódtak, nem zavarták örömlőnket. Am a kitörések hamar véget értek, s mivel úgylis csak egymás szavaiba vágtunk, abba is hagytuk a diadalnak csatazaját. A három férfiú szembefordult a báróval, meghajolt s várt.

– Abaházy báróék örömmel üdvözlik az egybegyűlt kis konventikulomot – lépett hozzájuk a báró –, az országgyűlési követeket és a komáromi diákokat. Köszönöm, hogy hívásomnak eleget tettek. Huszárommal hírül adattam, hogy bátran útnak indulhatnak, bántódásuk nem esik sem ma, sem holnap, sem azután.

Tapsolt. A lovász lépett be.

– Abból a borból, a kis budai hordóból! – rendelkezett, s ismét felénk fordult. – Mert illik ezt a találkozást tisztességes itallal megünnepelni. Üljenek le mindnyájan, kéjem, hozzanak be gyertyát. Mi, a családommal nemsokára

folytatjuk utunkat, birtokunkra megyünk, domini specta-bili s ezek a diákok itt maradnak, de követ uraim sem bujdosnak tovább.

Lócát, széket, mindenféle ülőalkalmatosságot kerestünk, némi zörgések után elhelyezkedtünk. A lovász behozta a bort, a huszár a söntésből bögréket, fapoharakat kerített. Mindenki kézbe kapott egy-egy edényt, a huszár teletöltötte, a báró felemelte a maga útipoharát.

– A jó szerencse vezérelte idáig, spectabili!

Mi még mindig csak hallgattunk. Figyelemmel vártuk a folytatást. Fellobbantak a gyertyák – azt is az útimálhá-ból hozták –, földre tettük a bögréket, s a báró, ahogy körülnézett kárvallott voltunkon, elmosolyodott.

– Ergo: talán tudják már, hogy a hétszemélyes tábla egyik bírása vagyok, bejáratos a nádori udvarhoz. Amit mondandó vagyok tehát, nem megtévesztés, hanem igazság. Kövét uraim szabadok. Elfogatásuk egyike a kamarilla balfogásainak, elsietett aktus. S ha nem így lenne is, szabadságuknak másik oka is vagyon: őfelsége, Ferdinánd király, aki immár ötödik éve magyar király, hiszen hamarabb koronáztatott meg, mintsem Ferenc királyunk elhalálozott Volna, most, Ferenc királyunk elhunyt után meg-öröklötte a cseh trónt is. Ennek öröme a császár és király sokaknak kegyelmet hirdetett. Követ uraim is beleesnének a felséges kegyelem e körébe.

Nem a követek szólaltak meg, hanem Páti Nagy Miska komám vakkantotta el magát:

– Vivát! Hiába rohangásztunk tehát?

Új csizmájával mérgesen rúgott odébb egy fadarabot.

– Dehogy hiába, fiacskám! Ti Komáromban a leghelyesebben cselekedtetek, megtették, ami csak kifért belőletek, nélkülöttek ezeket az urakat Budán vagy Péterváradon alaposan meghűsöltették volna. Keserves hónapoknak néztek elébe. Mert üres gyanúokkal valakit elkapni könnyű; kiszabadítani vajmi nehéz; a kamarilla paragrafusainak

240

mezeje buktatókkal van tele. A történetek mai ismeretében bátran elmondhatjuk, büszkék lehetek magatokra, noha akkor a törvénytelen peremén csúszkáltatok.

A három fiatalember végre szóhoz juthatott; hallható volt szinte, mint szakad föl belőlük a megkönnyebbedés sóhaja.

– Köszönjük a gyors segítséget, az emberi megértést, uram – tolmácsolta mindhármuk köszönetét Borinszky. –Már-már indulóban voltunk Lengyelföld felé, amikor a huszár megtalált.

– Hitemre mondom – felelt a hétszemélynök –, e három fiú nélkül hamarabb járhatták volna meg Varsót, semmint Pozsonyba visszakerülhettek volna.

– Akkor tehát váltott lovakon sietünk Pozsonyba, tudatában igazunknak.

– Ne ily lóhalálában, urak. Az imént elmondottakat magam is alig pár napja tudtam meg Budán. Futár hozta a majdani királyi kegyelem hírért. Ismerve azonban a hivatalok lassúságát, végleges határozat és teljes lajstrom csak hetek múlva születik. Nem olyan sietős a grácia dolga Bécsnek, kiváltképp, ha magyarnak adandó gráeiairól van szó. Hiszen az országgyűlés közben már szét is oszlott Pozsonyban, aratás és szüret után ül össze ismét. A szüret sem lévén kevésbé fontos, mint a sok beszéd.

– Akkor térjünk otthonunkba vissza? – kérdezték elgondolkozva.

– Azt se tegyék. Uraimékat Pozsonyban fogták le, szükséges, hogy igazukat is ott keressék minél hamarabb, emelt fővel, a nádori hivatalban. Mert megtörténhetik, hogy otthonuk körül is lesekednek még a kamarilla emberei, s ez új kellemetlenségek forrása lehet.

– Igaza van nagyságodnak. De addig?

A báró megforgatta a maradék bort a poharában, aztán rám nézett.

241

– Te, kis Kecskés, nagy tudósa vagy a tutajozás mesterségének. Hány nap ide jó tutajon Komárom?

Szárazon nyeltem egy nagyot; lelkemből kérdeztek.

– Igen sietősnek egy hét, középszerűsnek tíz nap, lassú járásúnak két hét.

– Maradjon a középszerűs. Mivelhogy a magam erdejéből is bocsáttatik le hébe-hóba tutaj, ideje építtetnem megint egyet, olyat majd, amelyre akár nyolc személy is felfér. Ellátatom némi elemózsiával, s négy-öt nap múlva erről a helyről útnak indítatom, Komárom városáig meg se álljon. Közben gondoskodom róla, hogy a nádori hivatal ajtai se csukódjanak be uraságtok előtt. Addig pedig

mulassák jól magukat a szomszédságban, Rózsa-hegyen.

Ennyi örömet egyszerre alig lehetett nyugodtan viselni. Alig vártam már, hogy Csukás Sanyival alaposan kibeszélgethessük magunkat, s végre meghallgassuk egymás történeteit. De Abaházy személynök még mindig nem fejezte be:

– Mivelhogy ügyes, talpraesett kormányosok szükségesek az ilyen megterhelt tutajhoz, nosza, mondsza, kis Kecskés, megtalálhatók-e a ti híres tutajosaitok? Hol van hazájuk?

– Liptákoknak hívják őket, egyik András, másik János.

– Hát ez bizony édeskevés – mosolygott a báró –, Lipták annyi van Liptóban, mint égen a csillag.

– Proszék nevű faluban laknak, annyit tudok.

– Ez már közelebb hoz. Huszárom holnap lóra Kap, estére el is éri Proszéket, s ha éppen nincsenek útban Lip-tákjaitok, vagy nem aratják a rozsot, fel is fogadom őket. A többi az erdészem dolga. Itt várják meg őket kegyelmetek. Most pedig, mielőtt búcsút vennénk, mondják el, merre jártak az utóbbi két hétben? Magam is kíváncsi vagyok, mi módon bujdosik saját hazájában a magyar!

242

Külön mondta el kettejük útját Patonyi Miklós, külön az övét Köhler Gusztáv. Röviden, egyszerűen. Történetük azonban külön könyvre méltó; ha idejük van, megírják egyszer ők maguk, avagy gravámenként panaszojják föl az országgyűlésen az örökké gyanakvó kamarillának. Naplóm is hosszúra terjedne, ha kanyargós útkról e sorok írása közben én számolnék be; csak annyi kívánkozik ide, hogy Patonyi Miklósnak és Borinszky Péternek különösen zegzugos útja volt, miközben megjárták Lévát és Bélabányát, Korponát és Zólyomot, míg Körmöcbányára nem értek. Az volt az érzésük, hogy a kopók mindenütt nyomukban vannak, s így megtévesztő kanyarokat is kellett venniük. Köh-lerék útja simább volt, mivel Zsubriczaiék figyelmét mi vontuk magunkra. Volt bennük annyi kajánság, hogy Nyit-rán figyelmeztessenek jelenlétükre. S miután a kopókat mi csaltuk magunk után, másnap *szállást kértek a nyitrai atyák vendégházában, s jókedvűen lakták meg a várost két teljes napig, így tévesztettek nyomot Zsubriczaiék, míglen a bajmóci országút kocsmájának ajtajában újra meg nem letek bennünket.

A kis báró rángatni kezdte zekém ujja szélét.

– Követett-e idáig vajon az a spicli ?

Váltig Zsubriczai képe érdekelte.

Kifutottunk hárman a ház elé, körül is jártuk, majd csigavonalban kanyarodtunk le a tutajok kikötőjéhez, ismeretlen arcokba lestünk, de sem a törököt, sem a nagy te-nyerűt, sem magát Zsubriczait nem láttuk. Lehet, vissza is lépett, amikor a batár előkelő utasaként pillantott meg bennünket. Miska azonban ezt nem hitte. Neki lett igaza.

A Magura mészkőhegyei között megdördült az ég, éjjeli zivatar készülődött. Apró kölyökvillámok közeledtek egyre fényesebben. A báróék gyorsan összekapták magukat; útjuk nem ígérkezett hosszúnak, rokonokhoz igyekeztek a szomszéd falu kúriájába.

243

Gyorsan búcsúzkodtunk mi is, tisztességtudón csókolva kezét mind a fiú édesanyjának, mind édesapjának; a kis báró még Csukás Sanyival is összeölelkezett, őt szintén barátjául fogadva.

– Viszontlátásra Budán, Bécsben vagy éppen Komáromban!

És már ügettek is a lovak, s tűnt el a két batár az esőre szomjazó por szürke fellegében.

244

KOMÁROM, KOMAROM, TE KEDVES!

Ezt a napot sem felejttem el.

Vasárnap volt, augusztus eleji vasárnap, napfényzuha-tagoktól ragyogó délelőtt. Hajnaltól kezdve a parton ültünk mind a hatan, de nem ázott, bús verebökként, hanem ugyancsak izgatott, fürgé rigókként, mert fütyörészünk. Versenyt a madarakkal. Vígan, reményeinket élesztgetőn. Vasárnap volt, a tutajok között kevés ember ténfergett, pihentek a favágók, a tutaj építők, a kormányosok, tán még az erdei madarak is. Csak a Vág meg az Árva, a Revuca meg a többi patak, folyó nem pihent; zúgva, fodros habjaikat egymásra tornyozva rohantak a völgyben lefelé.

Patohyi Miklósnál már óra is volt, szép, kerek, Nürnberg városában készült óra, Selmecebányán szerezte, s mivel az óra elég pontosan járt, gazdája azokban a perccetekben olvasta le róla:

– Tíz óra lehet.

Lehet, hogy egy fertályt késett, lehet, hogy sietett, ez már mit sem számított annyi bolyongás után.

Tíz órát mondott tehát, amikor a kelet felőli éles kanyarnál, vártan is váratlanul bukkant elő a széles, szokatlanul hosszú tutaj, rajta egy faházzal. A kanyarodó éles szögét ezzel a behemót járművel

csak igazán rátermett kormányosok tudták ügyesen átlózni.

A Liptákok.

Egyedül úsztak a Vágón, mint mondtam, vasárnap mindenkinek pihentek. Nekik azonban parancsuk volt a sietésre

245

s a huszár előző este meg is hozta. a hírt, mikorra várhatjuk tutajunk érkezését. Tudtuk, hogy jönnek. Felugráltunk, üvöltöttük rekedtre magunk;

– Hejhó! Hejhó! Karuj, karuj! Ami annyit jelent, hogy kanyarodj.

Nem kellett nekik mondani, jobban tudták ők. Fél kézzel integettek, teli szájjal ordítottak, másik fél kezükkel a kormánylapátot tartották tutaj tatján, tutaj orrán. A széles, hosszú szálfarakomány – mert hisz odalenn ezt is eladják, s a lapátok árán a két Lipták újra megborotválkozhat – biztosán, egyenesen, szépen csúszott r^a lapos partra. Súrlódva állott meg.

– András! János!-bömböltük.

A szabadulást hozták. Kedvünk lett volna zászlót kitűzni, de ilyet egész Kralovánban nem találtunk, kivéve egy tépett fekete-sárgát – valami katonai kompánia hagyta itt –, azzal meg éppen nem akartunk végigvonulni a Vájjon,

Zászló helyett mindenki eszeveszetten lengette karját, aztán összeölelkezünk a két Liptákkal kinn a parton, mert a találkozás féktelen örömeben tán meg is billent volna a hatalmas szálláshajó.

A Liptákok éppen útra készülődtek, szerelték tutajukat, amikor a huszár érkezett az új paranccsal és a báró erdésze a változtatott rendelkezéssel: új tutajt kapnak, nagyobb, súlyosabbat, amelyen bennünket visznek hazafelé. Többet azonban sem a huszár, sem az erdész nem mondhatott, s így a két Liptáknak két teljeg álmatlan éjszakájába kerültünk, hiszen nehéz is lett volna megfejteni a rébuszt: hogyan kerülünk Kralovánba, s miért kell hat embert Komáromba hazaszállítani.

Ezt a, tutajon megbeszélni lehetetlen is lett volna. Azzal kezdtük hát, hogy a hozott kondért horgára függesztettük a parton, és fenyőillatú gyaluforgács tüzénél először juh-

246

húsos kását főztünk jól borsozott lében, annyit, hogy a felét estére kellett eltennünk. S míg aztán közösen kikanalaztuk az ételt, meséltük el a Liptákoknak sorsunk kanyargós változásait. Egyik ámulatból a másikba estek. Az igazság az – vallották be –, hogy nekik is első útjuk ez ismét Komárom felé, bár egy tutajt Galántáig levittek már egyszer, de óvakodtak Komáromig hajózni, élve mindenféle gyanúperrel, kihallgatások és elfogatások félelmével. Nagy volt hát ijedelmük, amikor a huszár összevissza kereste őket a falujukban, s végre rátalált a megfelelő házban a megfelelő emberekre. Katonaruhás ember szegény szlovákra ritkán hoz valami jót.

Ez azonban, kivételesen, a legjobbat hozta.

És most itt vannak ők, itt vagyunk mi: a retesz végre kinyílt!

Dél lett, mire összeszedelőzködtünk s elindultunk.

Már Suttó alatt úsztunk, amikor Miska cimborám (még itt is talált egy rozsdás ácskapcsot, amit ide-oda rugdoshatott) némi bámulkozás után így nyilatkozott:

– Itt váljak ebbé, ha nem láttam a parton egy Zsubriczai-féle alakot másodmagával.

– Bolond lyukból! – rúgtam vissza a kapcsot. – Hogy az ördögbe talált volna meg.

– Van annak esze! Majd meglátod. Megláttuk.

Nem is kellett sokat várni rá.

Az éjszakát Ruttka alatt pihentük át, nem lett volna tanácsos továbbmenni. Gyéren világított a hold is egyébként, felhők fátyolozták. A Vág legélesebb kanyarja, legveszélyesebb régiója várakozott ránk a következő nap elején, a két várrom, Sztrecsnó és Óvár összeszűkülő völgyében s a rohanó folyó közepéből kimeredő Átkozott Szikla veszedelme. A Liptákok hányszor mesélték riadozva, mennyi vigyázatlan, gyenge kormányos engedte tutajját közel a sziklához, a zúgó, tarajos hullámok hány szálfát

247

reccsentettek szét, oldottak meg, csaptak a kövekhez, 3 hány tutajos élete bánta!

Az elkeskenyült folyóágyban a víz árama rohanva gyorsul, locsolja dús habot fodrozva a partot, mert a meder oly élesen kanyarodik, aká a hajtű. Figyelem, erős kéz, lélekjelenlét nélkül nem ússza meg a veszélyeket a kormányos. Ladikok porladnak szét, csónakokat dob föl a szikla ormára a sebes víz, Hosszú járművünkkel különösképp kell tehát vigyázni.

jNém is indultunk el addig reggel a partról, míg új juhúst nem főztünk az öblös kondérban, bő

lére eresztett kásával; a Liptákok által erősen dicsértetve Abaházy úr erdésze, aki ily finomságokkal látta el őket. Sose utaztak ennyi elemózsiával, akár máskor is megismételnék. Nem is oldottunk korán; a nürnbergi klepsidra szerint kilenc óra lehetett, Lipták András a nap állásából tízet mondott.

– Fél tíz! – döntötte el Borinszky.

Néhány tutaj már elúszott előttünk, ötödiknek csúsztattuk a miénket a vízre.

Alig hagytuk el-éjjeli pihenőhelyünket, a víz rohamost gyorsult meg, s immár ellenállhatatlanul sodort az összeszorult völgy keskeny, éles kanyarjába, a sziklák felé. A Liptákok hallgataggá csenededtek, sűrűn hányták a keresztet, és halkán _ mondták a Nepomuki Szent Jánoshoz írt, itt szokásos imát. Ügyes kézzel fogták le a tutaj gyors siklását, lassítani igyekeztek, lábukat a gerendáknak feszítve tartották tutajunkat a szikláktól távol. A látvány a maga félelmetességében azért volt mégis megnyugató, mert a Liptákok szorították a lapátokat. Part szélén, lassabban haladtunk.

A kétezer lábnál is magasabb hegyek visszhangozták a folyó zúgását, mert a Vág itt nem csacsog édesdeden, hanem harsog mérgesen, de e harsogáson is túl tudott kiáltani egy hang:

248

^ Segítség! Segítség! Emberek!

Most tűnt fel előttünk az Átkozott Szikla minden dermesztő szépségével s veszedelmével. A szikla oldalának tutaj ütközött, megdőlt, egyik kőhorgán fennakadt, s néhány szálfája lassan vált szét. A tutaj vízbe lógó oldalán, nyakig vízben már, vadul kapaszkodott egy ember, hajadonfőtt, görcsösen. A tutaj két kormányosa kétségbeesett erőfeszítéssel próbálta letaszítani járművét a sziklaperemről, de nem sikerült. A tutaj mind jobban megdőlt. A síkossá vált szálfák barázdájába egy másik alak is kapaszkodott, egyre jobban csúszva lefelé.

249

Nemhiába, hogjTa két Liptákot a Vág varázslóinak nevezik a komáromi hajóácsok, most is pontosan tudták, ilyenkor mi a teendő. Míg András két kézzel feszülve lassította a tutajt, s irányította közelebb a^ sziklához, anélkül azonban, hogy veszélyeztetett volna bennünket, János a kormánylapátot nyújtotta mélyen be a vízbe, s ordította erősen:

– Elkapni t Gyorsan! Vigyázva!

A vízben fickándozó ember nagy nehezen elkapta a lapátot, Lipták János nagyot rántott rajta, s mint egy tatógó óriás harcsát dobta a fedélzetre a fuldoklót.

– Én, is! – üvöltötte a másik.

Tutajunk eközben már lejjebb csavarodott, s annak a másik menekülőnek már András lapátja jutott. Kicsit fejbe is kólintotta a lapát hegye a kapaszkodót, de az utolsó pillanatban o is szárazra került.

S forogtunk tovább az örvényben, megállnunk nem le^vhetett. A bajba került tutaj a sziklán maradt, az utánunk érkezők a kormányosokkal együtt valamiképpen majd leemelik a szikla horgáról, ha ugyan a gúzskötések addig szét ne nr oldódnak, s akkor minden szálfa önálló útra tér.

A két vizes kárvallott a tutaj faházikója elé kúszott, a szalmára dőlt. Lépní sem tudtak, sziszegtek.

Közelebb léptem hozzájuk.

– Salve, Zsubriczai úr – mondtam –, és kegyelmednek is, domine Juszuf. Lám, megelőztek. Kár volt a nagy sietségért.

Alkonyatkor érkeztünk Zsolnánál a budatini vár alá, itt fordul délnek a Vág. Itt kötöttünk ki. Egész úton egy szót sem szóltak, csak dideregtek. Ott raktuk ki őket. Juszuf akkor is csupán ennyit mondott:

– A kosaram is ottveszett.

A piros fez, csudálatosképp, a fején maradt. Zsubriczai elvesztette az ő tökfödőjét.

?50

Tizedik napunk volt a tutajon, a második kedd.

Delet harangoztak a Szent Andrásban. Még harsogó nyár zöldellt-virágzott, de a folyóparti nyárfák, a mezei akácok levelei sárgulni kezdtek, egy-egy juharfa tenyéryní lappal üzent a Dunának. Mondom, akár rekkenő nyárnak is mondhattuk még ezeket a napokat, de az ősz szellője már. borzolgatta a tájat, a Vág-Duna tükrét.

Mintha kiszámítottuk volna, tutajunk pontosan harangszókor siklott rá a parti homokra. Szilárd építmény volt, még csak nem is reccsent.

A parton emberek sokasága. Gyerekek, iskolások, gazdák, molnárok, kötényben ácslegények,

Juhász Szalvátor uram, a borbély és újfent gyerekek s újfent gazdaemberek, rikoltva, vivátozva, integetve, kendőt lengetve, sapkát emelgetve.

És ott a rektor úr is a parton, nagytiszteletű Tüdős József úr, hogy, hogy nem, még Kis György Erazmus is integet, a martosi bíró. Páti Nagy Miska komám menyasz-szonyjelöltjét is keresi szemével, de a leánynak nyilván nem illett ily sokadalom közé eljönnie.

És édesanyám és édesapám és Csukás Sándorék és Páti Nagy Mihályék. A Vág-Duna soriak, szigetbéliek, a parti kocsmáros, mind.

Sírtunk, nevettünk, öleleztünk.

Itthon voltunk, édes, kedves öreg Komárom!

– Fiam, fiam! – édesanyám csak ennyit tudott mondani.

– Jövő hétén Budára megyünk, te hajtasz! – mondta édesapám.

Abaházyék huszárja a parton állott, készen arra, hogy jelentéssel hazalovagoljon. Mert ő hozta az üzenetet, vele parancsoltatta a békét, a fogadtatást, vele kérte a megnyugvást a báró.

– Nem -foglak megverni, ne félj! – ölelte meg Miskát az édesapja.

251

– Mindenki vendégem ma halászlére – rendelkezett az öreg Csukás Sándor.

Ránéztem Lipták Andrásra.

– Hogy tudta ezt ilyen pontosan kiszámítani?

– Az Abaházy úr erdésze parancsolta így meg. Tizedik napon, pontosan délben kell érkezniük.

És ezt ne tudnák megcsinálni a Lipták testvérek? – huzigatta arcán nevetve a sörtéket, mert Juhász Szalvátor úr már villogtatta a borotvát.

– Egy hét múlva skóla! – szólott a nagy tiszteletű rektor úr. – Első padban ültök.

Még hallottam Miska hangját., miközben mamája vonszolta már haza:

– És ha tudni akarjátok, jövőre két medvebocsom is lesz!

252

TARTALOM

Ringatjuk a tutajt.....	5
Segítenek a Liptákok is, hiszen ők nem haragszanak	23
Csillagtalan, sötét éjjel.....	36
A két Lipták hazamegy, de mi bizony maradunk! 56	
Gombhoz a mellény	69
A kazamaták reszketeg fényei.....	105
Hogyan szabadulhatunk innen?	134
De Zsubriczai sem marad veszteg.....	155
Szamar társaságában kocogni: nem is csacsi dolog	181
Megy a batár Rudnóra	206
Mit végzett a huszár?	232
Komárom, Komárom, te kedves!	245

ISBN 963 11 0974 7

A kiadásért felel

a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Rónaszegi Miklós

Műszaki vezető: Gonda Pál – Képszerkesztő: Szecskó Tamás

Műszaki szerkesztő: Végh Judit

74 800 példány, 16 (A/5) ív, MSZ 5601-59

77-1088. Szikra Lapnyomda, Budapest

IF 2894 – e – 7880